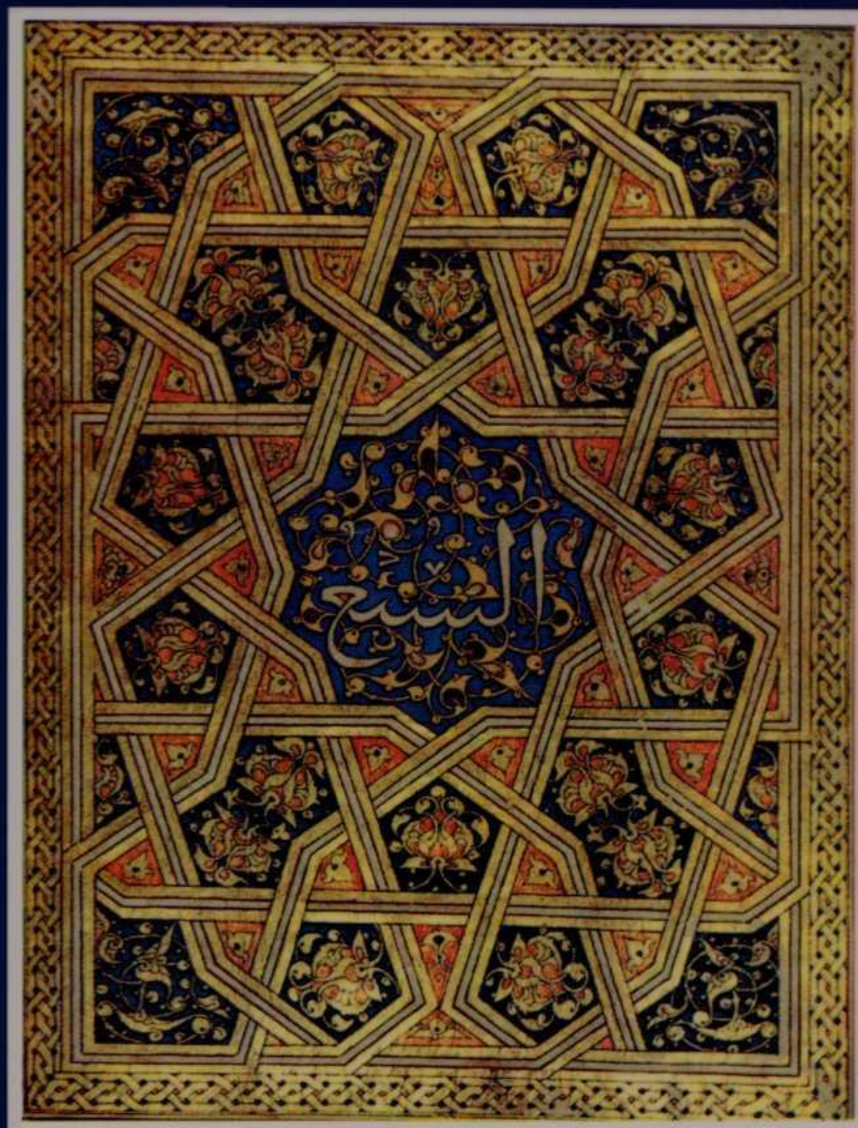
JUSUF RAMIĆ



TEFSIR

TUMAČENJE I RAZUMIJEVANJE

KUR'ANA

Autor JUSUF RAMIĆ

Naziv djela

TEFSIR
tumačenje i razumijevanje Kur’ana

Recenzenti Mr. IBRAHIM DŽANANOVIĆ Mr. MESUD HAFIZOVIĆ
Lektor AIDA KRZIĆ
Korektor JUSUF RAMIĆ
Izdavač HARFO-GRAF Tuzla
Za izdavača SAFET PAŠIĆ
Tiraž: 3000
Štampa HARFO-GRAF Tuzla
Za štampariju SAFET PAŠIĆ
CIP — Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo
UDK 297.18(0.072)
RAMIĆ, Jusuf
Tefsir: tumačenje i razumijevanje Kur’ana / Jusuf Ramić. — Tuzla : Harfo-Graf, 1997. — 254 str.; 24 cm
ISBN 9958-802-01-5

JUSUF RAMIĆ

TEFSIR
TUMAČENJE I RAZUMIJEVANJE KUR’ANA

TUZLA, 1997.

RODITELJIMA IBRA TU ISMETU STRADALOM U VIHORU RATA
(1992. -1995.)

UVODNE NAPOMENE

U bogatoj tefsirskoj i orijentalističkoj literaturi postoje mnoge definicije Kur’ana koje se uglavnom svode na to da je Kur’an Allahov govor, nadnaravan, objavljen Muhammedu, alejhi-s-selam, zapisan u Mushafu, prenesen vjerodostojnom predajom (tewaturom) čije se učenje (čitanje) smatra ibadetom.

Kur’an je bio, a i sada je, predmet izučavanja različitih naučnih disciplina. Među ovim naučnim disciplinama nalazi se i tefsir, nauka o tumačenju i razumijevanju Kur’ana. Tumačenje AJlahove Riječi nametnulo se vrlo rano. Ashabi su se obraćali Poslaniku da im objasni

ono što im nije bilo jasno, a Poslanik je često i sam objašnjavao ashabima značenja pojedinih kur'anskih aje- ta. Allah u Kur'anu kaže:

"A tebi objavljujemo Kur'an da bi objasnio ljudima ono što im se objavljuje" (En-Nahl, 44).

U drugom ajetu Allah kaže: "On tebi objavljuje Knjigu, u njoj su ajeti jasni, oni su glavnina Knjige, a drugi su manje jasni. Oni čija su srca pokvarena - željni smutnje i svoga tumačenja - slijede one što su manje jasni. A tumačenje njihovo zna samo Allah i oni koji su dobro u nauku upućeni. 'Mi vjerujemo u njih, sve je od Gospodara našeg!' - govore oni. - A samo razumom obdareni shvaćaju" (Alu 'Imran, 7).

Prvi ajet jasno ukazuje da je Poslanik objašnjavao ljudima kur'anske propise koji se odnose na zabrane i zapovijedi. On je, prema ovome ajetu, bio prvi mufessir, komentator Kur'ana.

Drugi ajet ukazuje da u Kur'anu ima mjesta koja treba tumačiti. Iz samog teksta ovoga ajeta vidi se da je ashabima koji su posjedovali znanje bilo dozvoljeno da tumače Kur'an. Njih Allah u ovome ajetu naziva "Onima koji su dobro u nauku upućeni."

Među ashabima koji su tumačili Kur'an najzapaženiji su bili četvorica halifa iz grupe hulefai rašidina. Među njima po obimu predaje najviše se isticao Alija ibn Ebi Talib. Ostala trojica halifa manje su zapažena po obimu predaje, a razlog tome vjerovatno leži u činjenici što su oni ranije preselili na drugi svijet, ahiret.

Najobimniji po predaji i najzaslužniji za naziv mufessira među ashabima bio je Abdullah ibn Abbas. Pored njega iz reda ashaba, tefsirom su se bavili još Ebu Hurejra, Enes ibn Malik, Abdullah ibn Omer, Džabir ibn Abdullah i Aiša, supruga Božijeg Poslanika Muhammeda, alejhi-s-selam.

Knjiga Tefsir, tumačenje i razumijevanje Kur'ana, koju danas nudimo čitaocima, temelji se na Kur'anu, izjavama Božijeg Poslanika, Muhammeda, alejhi-s-selam, i izjavama ashaba, drugova Božijeg Poslanika.

Knjiga je sačinjena od tekstova koji su nastali u jednom slijedu tokom četiri godine. Svi su objavljeni u Preporodu u rubrici "Fi Zilali-l-Kur'ani" koju je svojevremeno pokrenula redakcija ovoga lista.

Tekstovi se u knjizi pojavljuju u nešto dorađenom i proširenom obliku.

Sarajevo, 15.05.1997.

Dr. Jusuf RAMIĆ

FATIHA - PRVA KUR’ANSKA SURA

Fatiha je objavljena u Mekki. Ovo mišljenje dijeli većina islamskih istraživača, a kao dokaz navode sljedeće:

1. Kur’anski ajet u kome stoji: "Mi smo ti objavili sedam ajeta, koji se ponavljaju." Ovaj ajet se nalazi u suri El-Hidžr, a sura El-Hidžr je objavljena u Mekki.
2. Namaz kao obavezna dužnost propisan je u Mekki, a on se prema Kur’anu i Sunnetu, ne može obaviti bez Fatihe.

Postoje i druga mišljenja. Neki smatraju da je Fatiha objavljena u Medini, a neki da je objavljena dva puta. Jedanput u Mekki, a drugi put u Medini. Postoji i mišljenje po kome je jedan dio ove sure objavljen u Mekki, a drugi u Medini. Istina, ovo mišljenje nije ničim utemeljeno.

Fatiha ima sto trinaest slova (harfova), dvadeset i pet riječi i sedam ajeta. U tome se svi slažu. Razilaze se jedino oko sedmog ajeta.

Neki uzimaju Bismillu kao prvi ajet, dok posljednji i pretposljednji, prema njima, čine jedan ajet. Drugi isključuju Bismillu, a posljednji i pretposljednji ajet ove sure uzimaju kao dva ajeta. U odbrani ovog mišljenja oni se oslanjaju na izjavu Božijeg Poslanika u kojoj stoji:

"Uzvišeni Allah je rekao: 'Podijelio sam namaz (Fatihu) između mene i Moga roba, a robu sam dao ono što zatraži’. Kad rob kaže: 'Hvala Allahu Gospodaru svjetova’, Allah na to odgovori: 'Hvali Me Moj rob’. Kad rob kaže: ’Opći Dobročinitelj Milostivi’, Allah odgovori: ’Slavi Me Moj rob’. Kad rob kaže: 'Vladar Sudnjeg dana’, Allah odgovori: 'Veliča Me i uzvisuje Moj rob’.

Kad rob kaže: ’Samo Tebe obožavamo i samo od Tebe pomoć tražimo’, Allah odgovori: ’Ovo je između Mene i Moga roba, a rob će imati ono što traži’. Kad rob kaže: ’Uputi me na pravi put, na put onih koje si obasuo Svojim blagodatima, a ne na put onih na koje se srdiš i koji su zalutali’. Allah odgovara: ’Ovo je za Moga roba i rob će imati ono što traži (daće mu se)."

1.IMENA OVE SURE

Fatiha ima preko osamnaest imena. To su: El-Hamd (Zahvala), Fatiha- tu-l-Kitabi (Uvod u Božansku Objavu), Ummu-l-Kitabi (Suština Božanske Objave), El-Kafija (Dragocjenost), Es-Seb’u-l-mesani (Sedam ajeta koji se
stalno ponavljaju), Er-Rukkijja (Sura koja se uči za spas unesrećenog), En- Nur (Svjetlo), Suretu-s-salati (Namaska sura), Esasu-l-Kur’ani (Temelj Ku- r’ana) Ummu-l-Kur’ani, El-Kur’anu-l-‘azimu itd.

Od svih ovih imena samo je Ummu-l-Kitabi (Suština Božanske Objave) tevvkifi tj. ono je određeno od strane Poslanika, odnosno Objave. Sva ostala imena su gajr tewlđfi tj. određena su od strane ashaba, drugova Božijeg Poslanika.

U suri El-Fatiha nalaze se i četiri lijepa Božija imena. To su: Allah, Er-Rabb (Gospodar), Er-Rahman (Blagi), Er-Rahim (Milostivi) i El-Malik (Vladar).

2. FATIHA I NAMAZ

Fatiha se uči na svakom rekatu u namazu, jer je Božiji Poslanik rekao: "Nema namaza bez učenja Fatihe."

U drugom hadisu stoji: "Namaz nije valjan onome ko u njemu ne prouči Fatihu."

Ebu Hurejre prenosi da mu je Božiji Poslanik naredio da izjavi da nema namaza bez učenja Fatihe.

Onaj koji nije u stanju da napamet nauči Fatihu i pored uloženog truda on, prema Kurtubiji, može umjesto Fatihe da prouči: "Wela hawle wela kuw- wete illa billahi" (Nema izlaza, ni pomoći, ni snage bez Allaha).

Ebu Davud prenosi od Abdullaha bin Ebu Evfa da je rekao Božijem Poslaniku Muhammedu, a.s.:

- Ne znam ništa od Kur’ana, pa pouči me kako da klanjam namaz.
- Uči: Subhđnellahi, welhamdu lillahi, we la ilahe illallah, Allahu ekber. We la hawle we la kuwwete illa billahi (Slava i hvala Allahu. Nema drugog Boga osim Allaha. Allah je najveći. Nema izlaza, ni pomoći, ni snage bez Uzvišenog Allaha), reče Poslanik.
- Božiji Poslaniče, ovo je za Allaha, a šta meni pripada, reče Abdullah.
- Allahummerhamni, we’afmi, wehdini, werzukni (Bože, smiluj mi se, sačuvaj me, uputi me i daj mi nafaku), reče Poslanik.

Ako ništa od svega ovoga ne znamo ne smijemo propustiti namaz za imamom, a imam će umjesto nas to što treba proučiti.

Svi se slažu da je namaz ispravan svejedno proučili mi u sebi ili na glas Bismillu, dok se razilaze da li je Bismilla sastavni dio Fatihe ili nije. O tome Kurtubi opširno govori, a mi smatramo da nema potreba da se upuštamo u ta razilaženja. Uostalom, Bismilla je dio ajeta u suri En-Neml i ona je u Kur’anu na početku kur’anskih sura spomenuta na stotinu trinaest od stotinu četrnaest mjesta. Inače, Bismillom počinjemo svaki dobar posao, jer je Božiji Poslanik rekao:

"Svaki posao koji se ne započne u ime Allaha, Milostivog, Samilosnog, biće krnjav."

Bismilla obuhvaća i tri lijepa Božija imena. To su: Allah, Er-Rahman i Er-Rahim. Ovdje je dovoljno samo da se podsjetimo na kur’anski ajet iz sure El-Isra’ u kome se kaže: "Reci: 'Zovite Allah ili zovite Milostivi a kako Ga god budete zvali, Njegova imena su najljepša.’" Allah je Božije ime, a Rah- man je u osnovi atribut. Nijedno Božije stvorenje ne može nositi ova imena. Particip aktivni Er-Rahman jačeg je intenziteta od

participa Er-Rahim. Dva od svojih devedeset i devet lijepih imena Allah je darovao svome Poslaniku, Muhammedu, a.s., kada je rekao:

"Došao vam je Poslanik, jedan od vas, teško mu je što ćete na muke udariti, jedva čeka da pravim putem pođete, a prema vjernicima je blag i milostiv" (Et-Tewba, 128).

Ova sura se može podijeliti na dva dijela. U prvom dijelu, prva tri ajeta govore o Allahovom stvaranju, o Njegovoj sveopćoj milosti koja obuhvaća sve stvari i sva bića, o milosti kojom će obasipati svoje pokorne robove u vječnom životu.

U drugom dijelu, ostala četiri ajeta, govori da duša treba da teži svome savršenstvu, jer će doći pred svoga Stvoritelja. Fatiha je i svojevrsna kur’an- ska dova koja se može učiti u svako vrijeme.

Lijepo je (mustehab) kad se prouči Fatiha da se kaže amin što kod većine ima značenje: "Bože, odazovi nam se." Prenosi se od Poslanika da je rekao: "Kada sam završio sa učenjem Fatihe Džibrili Emin mi je rekao da kažem amin." Poslanik je zatim dodao: "Amin je kao hatma-dova koja se uči nakon proučenog Kur’ana."

Fatiha je tajna Kur’ana (Sirru-l-Kur’ani), a tajna Fatihe je ajet: Ijjdke na’abudu. we ijjake neste'inu (Samo Tebe obožavamo i samo od Tebe pomoć tražimo).

EZ-ZAHRAVANI: EL-BEKARE I ALU ‘IMRAN

Sura El-Bekare je objavljena u Medini neposredno poslije dolaska Božijeg Poslanika u ovaj grad. Ima 286 ajeta, 6.121 riječ i 26.500 slova prema brojanju Kufe čiji isnad (lanac prenosilaca) seže do Alije ibn Ebi Taliba.

Sura El-Bekare nosi naslov sadržaja o kome govori pa se zbog toga i naziva ovim imenom. Međutim, ona ima i druga imena: Senamu-l-Kur’ani, Ez- Zahrau, Saretu-l-Kursi, Fustatu-l-Kur’ani itd. Prva dva imena su određena od strane Poslanika, odnosno Objave, a druga dva idžtihadom ashaba, drugova Božijeg Poslanika.

Suretu-l-Bekare govori o vjernicima, pripadnicima objavljenih knjiga, o idolopoklonicima Mekke, o munaficima Medine, o onima koji negiraju poslanstvo, o storiji stvaranja i podučavanja, o promjeni Kible, o hadždžu i sa‘ju između Safe i Merve, o postu u mjesecu ramazanu, o ratu u mjesecima koji su u islamu označeni kao neprikosnoveni (Ešhuru-l-Hurum), o vinu i kocki, o imovini siročadi, o zabrani kamate, o namazu, zekatu itd.

U suri ima, prema Fejruzabadiju, dvadeset i šest mensuh (derogiranih) ajeta. Novija naučna istraživanja[2)] kažu da ovi ajeti koje kao derogirane navodi Fejruzabadi ne podliježu derogaciji.

U suri ima i mutešabihata, manje jasnih kur’anskih ajeta. Sigla Elif Lam Mim koja se nalazi na početku ove sure smatra se mutešabihom.

Ona je u Kuranu šest puta spomenuta na početku šest kur’anskih sura. Te sure su: El- Bekare, Alu ‘Imran, El-Ankebut, Er-Rum, Lukman i Es-Sedžda. Mnogi mu- fessiri smatraju da se Riječi Uzvišenog Allaha "We uharu mutešabihatun" (A drugi su manje jasni) odnose na ove sigle kojima počinju ove kur’anske sure. U suri El-A‘raf je ovoj sigli dodato i slovo Sad: Elif Lam Mim Sad jer poslije ovoga dolaze Riječi Uzvišenog Allaha "Fe la jekun fi sadrike haredžun min- hu" (I neka ti u grudima ne bude nikakve tegobe zbog nje). Radi toga neki mufessiri kažu da suru El-Inširah treba početi ovako: "Elif Lam Mim Sad. Elem nešrah leke sadreke'' (Elif Lam Mim Sad. Zar grudi tvoje nismo prostranim učinili).

U suri Er-Ra‘d ovoj sigli kojom počinjemo suru El-Bekare dodato je i slovo Ra: Elif Lam Mim Ra zbog Riječi Uzvišenog Allaha koje

1) Fejruzabadi, Besair, 135.

2) Mustafa Zejd, En-Nashu fi-l-Kur’ani, 190.

dolaze nakon ove sigle a u kojima se kaže "Allahullezi refea-s-semawati bi ga- jri amedin" (Allah je nebesa bez stubova podigao).

Od petnaest pitanja koja su postavljena Poslaniku, sedam je evidentirano u suri El-Bekare, a odnose se na mlađak, materijalno zbrinjavanje drugih, ratovanje u neprikosnovenim mjesecima, upotrebu alkoholnih pića itd. Na ova pitanja odgovor je dat Objavom odmah poslije njihovog postavljanja, osim u suri Taha u kome je odgovor dat prije nego je pitanje i postavljeno. Allah je znao da će idolopoklonici pitati Poslanika o planinama, pa je odgovorio prije nego što su ga o tome i upitali.

Alu ‘Imran i Ez-Zahrau su imena treće kur’anske sure koja su određena od strane Poslanika, odnosno Objave. Said b. Mensur u svome Sunenu navodi da se Alu ‘Imran u Tevratu zove Tajjiba, a Muslim u svome Sahihu da je Poslanik Alu ‘Imran i El-Bekare nazvao Ez-Zahrawani.

Sura Alu ‘Imran je objavljena u Medini. Ima 200 ajeta, 3.480 riječi i 14.525 slova. Osamdeset prvih ajeta ove sure govore o raspravi koja je vođena između Poslanika i delegacije nedžranskih kršćana. Sljedećih četrdeset ajeta govore o murtatima. Od 121. pa do 176. ajeta govori se o ratu na Uhudu. Kada je jedan ashab zatražio od Abdurrahmana ibn ’Aufa da mu objasni storiju Uhuda, on ga je uputio na ove ajete i rekao mu: "Tamo ćeš naći to o čemu me pitaš." Posljednjih dvadeset i četiri ajeta ove sure govore o mu- naficima.

U ovoj trećoj po redu kur’anskoj suri prema Fejruzabadiju[3]' ima pet de- rogiranih (mensuh) ajeta koja opet prema najnovijim naučnim istraživanjima ne podliježu derogaciji jer nisu proturječna, a tamo gdje nema proturječnosti nema ni derogacije.

ALLAHOV GOVORO TRI VRSTE LJUDI

Suretu-l-Bekare je objavljena u Medini osim 281 ajeta u kome se kaže: "I bojte se Dana kad ćete se svi Allahu vratiti, kad će se svakome ono što je zaslužio isplatiti, - nikome krivo neće učinjeno biti" koji je, prema nekima, objavljen u Mekki.

Suretu-l-Bekare je najduža kur’anska sura i prva koja je objavljena u Medini. Ima sve osobenosti i karakteristike medinske Objave Kur’ana. Prethodna sura, Suretu-l-Fatiha, završava se riječima:

"Uputi nas na pravi put, na put onih kojima si milost Svoju darovao, a ne onih koji su protiv sebe srdžbu izazvali, niti onih koji su zalutali!", a ova sura, Suretu-l-Bekare, otpočinje sa Kur’anom kao izvorom upute: "Ova Knjiga, u koju nema nikakve sumnje, uputstvo je svima onima koji se budu Allaha bojali..."

3) Fejruzabadi, Besair, 160.

1.VJERNICI, NEVJERNICI I LICEMJERI

Suretu-l-Bekare govori o tri vrste ljudi: vjernicima, nevjernicima i licemjerima (munaficima).

Vjernici islam iskreno prihvaćaju. Oni vjeruju u postojanje nematerijalnog svijeta. Obavljaju namaz. Dijele od onoga što im je Allah dao. Vjeruju u sve što je objavljeno Muhammedu i drugim prije njega i vjeruju u zagrobni život.

Nevjernici odbacuju Kur’an kao putokaz. Ne odazivaju se pozivu Muhammeda, a.s., bez obzira na opomenu i upozorenje. Njihova srca su skamenjena, oči slijepe, a uši gluhe.

Licemjeri prihvaćaju Kur’an samo riječima. Oni govore da vjeruju u Allaha i u Sudnji dan. Oni se prikazuju da su vjernici, a u stvari oni to nisu. Kur’an ih naziva munaficima (licemjerima).

Od Mudžahida se prenosi da je rekao: "Četiri ajeta s početka sure El-Bekare odnose se na vjernike, dva na nevjernike, a trinaest na licemjere (mu- nafike).

Tko su munafici i šta je to nifak?

Mada je osnova riječi munafik bila poznata i u predislamskom dobu, ona je u islamskom periodu dobila novo značenje. Od tog vremena ona označava čovjeka koji javno prihvata islam, a prikriva kufr.

U mekkanskom periodu objave nije bilo munafika, ali je bilo onih koji su prikrivali svoj islam. O njima Kur’an govori u suri El-Feth. Zbog njih je potpisan i ugovor o nenapadanju na Hudejbijji: "I da nije bilo bojazni da ćete pobiti vjernike, muškarce i žene, koje ne poznajete, pa tako, i ne znajući, zbog njih sramotu doživjeti, - Mi bismo vam ih prepustili.

A nismo ih prepustili ni zato da bi Allah u milost Svoju uveo onoga koga hoće. A da su oni bili odvojeni, doista bismo bolnom kaznom kaznili

one među njima koji nisu vjerovali" (El-Feth, 25).

Oni i svi drugi koji su prikrivali svoj islam, nisu munafici.

Oni su vjernici bez obzira na pokušaje nekih da ovim terminom u vremenu realsocijalizma obuhvate i one koji su iz ovih i onih razloga prikrivali islam, a ispoljavali ateizam.

2.SURETU-L-BEKARE U HADISIMA BOŽIJEG POSLANIKA

O ovoj suri, njenoj važnosti i značaju Poslanik je dao više izjava, između kojih izdvajamo samo neke:

1. Ebu Hurejra prenosi da je Božiji Poslanik Muhammed, a.s., rekao: "Ne činite vaše kuće grobovima (ne učeći Kur'an i ne klanjajući namaz u njima), jer šejtan zaista bježi od kuće u kojoj se uči Suretu-l-Bekare."
2. Sehl b. Sa'd prenosi da je Božiji Poslanik Muhammed, a.s., rekao: "Sve ima svoju dužinu, a dužina Kur'ana je Suretu-l-Bekare. Sejtanu je zabranjen ulazak u kuću u kojoj se uči ova sura." Ovaj hadis ima više varijanata. Riječ "senamun" koja je u svim varijantama navedena treba uzeti u značenju dužina jer je Suretu-l-Bekare najduža kur'anska sura. Njena dužina iznosi dva i po džuza Kur'ana. Iz života Božijeg Poslanika Muhammeda, a.s., zabilježeno je da je njegov amidža Abbas, kada su Poslanika u Bici na Hunejnu napustili ashabi, počeo da ih doziva da se okupe oko Poslanika riječima: "O sljedbenici sure El-Bekare."

U ovoj suri nalazi se Ajetu-l-Kursi i ajeti sa kojima se završava ova sura, a koji predstavljaju svojevrsne dove svakog pravog i iskrenog vjernika. Neki mufessiri navode da se u ovoj suri nalazi hiljadu zapovijedi i hiljadu zabrana, a sama sura ima 286 ajeta. Ako bi svaki njen ajet u sebi imao samo jednu zabranu ijednu zapovijed ne bi se dosegao ovaj broj.

Međutim, sve ovo treba uzeti u prenesenom smislu jer se zaista u ovoj suri nalaze mnogi propisi, zabrane i zapovijedi. Ko prouči suru Ihlas prema izjavi Božijeg Poslanika kao da je proučio jednu trećinu Kur'ana. Naravno i ovo treba uzeti u prenesenom smislu jer se i ova izjava odnosi na sadržaj i značaj ove sure.

3. Tirmizi prenosi da je Božiji poslanik Muhammed, a.s., na čelo jedne delegacije odredio najmlađeg među njima samo zato što je on bio jedini među njima koji je napamet znao suru El-Bekare.
4. Ebu Umame prenosi da je Božiji Poslanik rekao: "Učite dvije sure iz Kur'ana, Suretu-l-Bekare i suru Alu 'Imran. One će vam na Sudnjem danu biti kao dva oblaka čija će sjena biti vaš zaštitnik. Ko prouči suru El-Bekare taj neće biti lišen rahmeta (milosti) sve dok je živ."
5. "U kući u kojoj se prouči Fatiha i Ajetu-l-Kursija, toga dana niko neće nastradati od zlih pogleda ljudi i džina", rekao je Poslanik u hadisu kojeg prenose Darimi i Nesai.
6. Najuzvišenije Božije ime kojim ako se Allah doziva sigurno će se

odazvati. To ime se nalazi u tri kur’anske sure - El-Bekare (Allah je, nema boga osim Njega - Živi i Vječni), Alu ’Imran (Elif Lam Mim. Allah je - nema boga osim Njega - Živi i Vječni) i u suri Taha (Ljudi će se Živom i Vječnom pokoriti). Hadis prenosi Ebu Umame.

7. "Doista je Allah, dž.š., završio suru El-Bekare sa dva ajeta koja mi je podario iz Njegove riznice, smještene ispod Arša. Zato učite ih i podučavajte njima žene i djecu svoju, jer su oni i namaz i Kur’an i dova", rekao je Božiji Poslanik.

3. AJETI KAO DOVE U SURI EL-BEKARE

Dova je oružje svakoga muslimana. Ona je vrlo važna u životu čovjeka. U ovoj suri nalazi se nekoliko dova koje je u svoju zbirku pod naslovom Ra- hatu-l-erwahi uvrstio Ali El-Kari, a preveo na naš jezik h. Mehmed Handžić. To su dove Božijih poslanika i pravih i iskrenih vjernika.

"Gospodaru naš, primi od nas, jer Ti, uistinu, sve čuješ i sve znaš!" (El- Bekare, 127). Ovo je dova koju je učio Ibrahim, a.s., sa sinom Ismailom prilikom podizanja Ka‘be.

"Gospodaru naš, podaj nam dobro i na ovom i na onom svijetu, i sačuvaj nas patnje u ognju!" (El-Bekare, 201), dova pravih i iskrenih vjernika za vrijeme hadža.

"Gospodaru naš, nadahni nas izdržljivošću i učvrsti korake naše i pomozi nas protiv naroda koji ne vjeruje!" (El-Bekare, 250).

Ovo je dova muslimanskih boraca u borbi protiv neprijatelja islama.

"Čujemo i pokoravamo se; oprosti nam, Gospodaru naš; Tebi ćemo se vratiti. Gospodaru naš, nemoj nas kazniti ako nešto nehotice učinimo ili zaboravimo. Gospodaru naš, ne tovari na nas breme kao što si ga tovario na one prije nas! Gospodaru naš, ne stavljaj nam u dužnost ono što ne možemo podnijeti, pobriši grijehe naše i oprosti nam, i smiluj nam se. Ti si Gospodar naš pa nam pomozi protiv naroda koji ne vjeruje!" (El-Bekare, 285 - 286). Ovo su dva posljednja ajeta sure El-Bekare.

Oni ujedno predstavljaju i dovu pravih i iskrenih vjernika u svim prilikama.

POST U RELIGIJAMA PRIJE POJAVE ISLAMA

"O vjernici! Propisuje vam se post, kao što je propisan onima prije vas, da biste se grijeha klonili."(El-Bekare, 183)

Islamski post sijam propisan je muslimanima kao obavezna vjerska dužnost u trajanju od mjesec dana, a sastoji se u suzdržavanju od svakog jela i pića, zatim pušenja, spolnog općenja i svega drugog što post može pokvariti od zore do zalaska sunca.

Sama riječ sijam (post) spomenuta je u Kur’anu na četrnaest mjesta. Sedam puta u suri El-Bekare (po jedanput u ajetima: 183, 184, 185 i po

dva puta u ajetima: 187 i 196). Ista riječ je po dva puta spomenuta i u surama El- Ahzab (ajet, 35) i El-Ma'ide (ajeti: 89, 95), dok je samo po jedanput spomenuta u suri En-Nisa (ajet, 92), Merjem (ajet, 25) i El-Mudžadele (ajet, 4).

U suri El-Bekare Allah, dž.š., kaže:

"O vjernici! Propisuje vam se post, kao što je propisan onima prije vas, da biste se grijeha klonili." (El-Bekare, ajet 183).

Po ovom kur'anskom ajetu post nije propisan samo muslimanima već i narodima koji su živjeli prije pojave islama. Historijski događaji koji govore o tome potpuno su saglasni sa kur'anskim tekstom.

Post je bio poznat kod svih naroda, čak i kod onih koji nisu poznavali nebesku Objavu. Bio je poznat kod starih Egipćana u vrijeme njihova idolopoklonstva. Od njih su obrede posta preuzeli Grci, a kasnije i Rimljani. Post je bio poznat i u religiji Sabejaca te u brahmanizmu i budizmu. Sve do naših dana post je poznat kako kod Jevreja tako i kod kršćana. Ibni Nedim u svome djelu El-Fihrist navodi da je šerijat Sabejaca (obožavaoci zvijezda) svojim pripadnicima nalagao post u trajanju od trideset dana. Ovaj post je bio propisan u martu u počast bogu Mjeseca. Pored ovog posta oni su postili još devet dana u decembru u čast boga sreće - Jupitera, a zatim sedam dana u februaru u počast bogu Sunca, odnosno bogu dobra, vrhovnom božanstvu Sabejaca.

Njihov post se sastojao u suzdržavanju od jela i pića od izlaska do zalaska sunca, dok se post od sedam dana sastojao u suzdržavanju od vina, mesa i mesnih proizvoda.[4)]

Maniheizam je isto tako poznavao mnoge vrste posta koji je bio vezan za različite vremenske periode. Nedjelja je imala posebno mjesto kod širokih, a ponedjeljak kod viših slojeva društva. Manes je svojim pristašama odredio da poste sedam dana u svakom mjesecu, a post se sastojao u suzdržavanju od jela i pića od izlaska do zalaska sunca.[5)]

Serijat brahmanizma i budizma propisao je, svojim svećenicima post u danima ravnodnevnica, kao i post prvog i četrnaestog dana svakog lunarnog mjeseca. U svetim knjigama brahmanizma stoji da je za vrijeme pomračenja sunca obavezno za niže slojeve suzdržavanja od jela i pića i seksualnog općenja, dok je višim slojevima (svećenstvu i vojnim licima), pored gore na- vednog, zabranjena upotreba jela koje se našlo u kući za vrijeme pomračenja Sunca i naređeno da isto podijele, a posude u kojima je bilo razbiju.

U brahmanizmu postoje i druge vrste posta. Oni i danas poste jedanaesti i dvanaesti dan svakog indijskog mjeseca. Kada se svi dani koje oni poste saberu, onda to iznosi dvadeset četiri dana u godini.

Pripadnici budizma poste od izlaska do zalaska sunca po četiri dana svakog lunarnog mjeseca. Taj post oni nazivaju uposatha.

To su prvi, deveti, petnaesti i dvadeset drugi dan u mjesecu. U tim danima je zabranjen rad, čak je zabranjeno i spremanje iftara. Zbog toga svi oni koji su odlučili da u te dane poste pripremaju jelo, odnosno iftar prije izlaska sunca.

1. POST KOD JEVREJA

U poznatom komentaru Kur'ana El-Menar stoji: "Dokazano je da je Musa, a.s., postio četrdeset dana, a to upućuje daje post bio poznat i ubrajan u ibadete. Jevreji poste jednu sedmicu u toku ovih četrdeset dana kao sjećanje na pad Jerusalima i njegovo osvajanje."[6])

U Levitskom zakoniku stoji:

4) Ibn Nedim: El-Fihrist, str. 319, Lajpcig 1872. Također pogledaj: dr. Ali Abdulvahid Vafi: es-Sawmu ve-l-adhijetu bejne-l- islami we-l-edjani es sabikati, str. 16, Kairo bez datuma izdanja; Muhammed ed-Desuki: es-Sijamu fil Kur'ani, str. 19-20, Kairo 1967.

5) Maniheizam prema osnivaču Manesu koji se pojavio u Perziji u trećem stoljeću nove ere. Proglasio se poslanikom 242. godine. Maniheizam je sinteza kršćanstva, zaratustrizma i budizma.

U maniheizmu ima ispoljavanja obožavanja zvijezda, a i dualizma jer oni vjeruju da postoje dva boga: bog dobra i bog zla. Oni su pristalice pagansko-kršćanske sekte koju je osnovao Perzijanac Manes.

Pod utjecajem ovog učenja bili su i naši bogumili.

6) Tefsiru-l- Menar, 11/185.

"Jahve[7]' reče Mojsiju: Ovaj zakon neka za vas trajno vrijedi.

U sedmom mjesecu, deseti dan toga mjeseca postite i ne obavljajte nikakva posla, ni domorodac ni stranac koji među vama boravi. Jer, toga dana nad vama se ima izvršiti obred pomirenja, da se očistite od svih svojih grijeha te da pred Jahvom budete čisti. Neka je to za vas subotnji počinak, kad postite. Trajan je to zakon." (Levitski zakonik, 16, 29 - 31.)

Također u istom zakoniku stoji:

"Reče Jahve Mojsiju: "Povrh toga, deseti dan toga sedmog mjeseca pada Dan pomirenja. Neka vam to bude prigoda za sveti zbor, postite i prinesite u čast Jahvi paljenu žrtvu. Toga dana nemojte raditi nikakva posla. To je, naime, Dan pomirenja, kada će se za vas obaviti obred pomirenja pred Jahvom, Bogom vašim. Jest, ko god ne bude postio toga dana, neka se odstrani iz svoga naroda. A ko bi god radio kakav posao na taj dan, toga ću ja istrijebiti iz njegova naroda. Nikakva posla nemojte raditi. To je trajan zakon za vaše naraštaje gdje god vi boravili. Neka vam je to subotnji počinak. Postite! Navečer desetog dana u mjesecu - od večeri do večeri - prestanite raditi." (Levit. zakonik, 23, 26 - 32.)

"A desetoga dana toga sedmoga mjeseca imate sveti saziv. Postite i nemojte raditi nikakva posla." (Brojevi 29, 7)

U prvom retku devete glave Nehemijine knjige, koja spada u povijesne knjige Staroga zavjeta, stoji da su Jevreji postili dvadeset

četvrti dan sedmog hebrejskog mjeseca: "Dvadeset i četvrtoga dana toga mjeseca skupiše se Izraelci na post, u pokorničkim vrećama i posuti prašinom."

Prema onome što se nalazi u knjizi Zaharije može se razumjeti da su Jevreji poslije dolaska u Babilon postili i mnoge druge dane kao sjećanje na bolne događaje u njihovoj povijesti. Ove periodične postove oni su nazivali imenom mjeseca u kome se taj događaj desio.

Osim ovoga kod njih postoje i drugi preporučljivi postovi koji padaju u periodično vrijeme kojima oni ovjekovječavaju uspomenu na pogibiju svojih poslanika i velikih ljudi kao Mojsija, Arona itd., ili kao uspomenu na druge događaje u svojoj povijesti. Broj dana koje oni obično poste godišnje iznose dvadeset pet.

Ovdje treba napomenuti i zavjetni post kod Jevreja o kome Stari zavjet ništa ne kaže, ali o kome Kur’an govori u suri Merjem u ajetu:

"Jedi i pij i budi vesela! Ako vidiš čovjeka kakva, ti reci: "Ja sam se zavjetovala Milostivom da ću šutjeti, i danas ni s kim neću govoriti." (Merjem, 26).

Ovo su riječi Džibrila koje je prenio Merjemi da se njima obrati svakome onom ko je bude vrijeđao, provocirao i raspitivao se o prirodi njene trudnoće, poroda i djeteta.

7) Jahve je Božije ime na hebrejskom jeziku, a znači sam po sebi postojeći, odnosno nužno postojeći.

Ako post u ajetu znači šutnju postavlja se pitanje da li je dozvoljeno čovjeku da se zavjetuje da ni s kim ne govori i znači li ovo da je post, odnosno ustezanje od govora bio ustanovljen u šerijatu Jevreja i uvjetovan zavjetom?

Neki komentatori i historičari spominju da je post u ovom smislu postojao kod Izraelićana i prenosi se da je jedan od propisa njihovog posta i suzdržavanje od jela i govora.

Suzdržavanje od govora je najčudnija vrsta posta, ali je i pored toga bila raširena čak i kod mnogih primitivnih naroda. Tako je, naprimjer, kod starosjedilaca Australije žena kojoj bi muž umro bila obavezna da posti, odnosno suzdržava se od govora jedan duži vremenski period koji je ponekad iznosio i čitavu godinu.

Ono što je navedeno u Kur’anu o ovoj vrsti posta upućuje da je on bio praksa u religiji Jevreja, jer je šerijat Merjemin i njenog naroda u to vrijeme bio šerijat Izraelćana i pored toga što na to ne ukazuje Stari zavjet. Ova vrsta posta se smatra odabranom kod svećenika i pobožnih ljudi u kršćanskoj vjeri.

Islam ne dozvoljava ovaj post iz razloga što je on pravo opterećenje i patnja za čovjeka, a osim toga s ovim se ne postiže pravi cilj islamskog posta.

Post kod Jevreja počinje sa izlaskom sunca, a završava se pojavom

prve zvijezde na nebu, osim posta Jom Kipur i posta devetog dana mjeseca aba (augusta) koji traju od večeri do večeri. Za vrijeme posta preporučuje se dijeljenje sadake i hrane siromasima.

U tu svrhu se priređuju i tradicionalni iftari.

Prvih devet dana mjeseca aba i neki dani u periodu između sedamnaestog dana mjeseca Tamuza (juli) i desetog dana mjeseca aba smatraju se sporednim danima posta pa je u njima samo zabranjena upotreba mesa i vina.

2. POST KOD KRŠĆANA

Što se tiče kršćanstva u njihovim poznatim evanđeljima nema teksta kojim se izričito naređuje post, nego se samo spominje, hvali i smatra ibadetom.

"Kad postite, ne budite mrki poput licemjera, koji izobliče lice da ih zapaze kako poste. Zaista, kažem vam, već su primili svoju plaću." (Mateja 6, 16 -17)Najstariji i najpoznatiji post u kršćanstvu je veliki post koji pada prije Uskrsa. Veliki post su postili Musa, a.s., Isa, a.s., i apostoli. Crkva je kasnije odredila i druge vrste postova koji se razlikuju od jednog do drugog učenja i od jedne do druge vjeroispovijesti.

Tekst u kome stoji da je post propisan muslimanima kao što je bio propisan i narodima prije njih sadrži potvrdu obligatnosti posta. U postu je znak jedinstva religije u njenim principima i ciljevima. Božija Objava koja je dolazila narodima jedinstvena je u svojoj biti i svome cilju iako je ritual u nekim obredima i kod nekih različit.

"On vam propisuje u vjeri isto ono što je propisano Nuhu i ono što objavljujemo tebi, i ono što smo naredili Ibrahirnu i Musau i Isau:

"Pravu vjeru ispovijedajte i u tome se ne podvajajte!" (Eš-Šura, 13)

Jedinstvo vjere nalaže vjerovanje u sve Božije poslanike, a razdvajanje među njima se smatra nevjerstvom kufrom.

"Reci: "Mi vjerujemo u Allaha i u ono što se objavljuje nama i u ono što je objavljeno Ibrahimu, i Ismailu, i Ishaku, i Jakubu, i unucima, i u ono što je dato Musau i Isau i vjerovjesnicima - od Gospodara njihova, mi nikakvu razliku među njima ne pravimo, i mi se samo Njemu iskreno klanjamo" (Alu ’Im- ran, 84)

Nedaće i krize od kojih pati današnji svijet u osnovi se vraćaju zanemarivanju ove vječno trajne činjenice, jer vjerovanje da postoji samo jedna vjera u svojoj osnovi i svome cilju iskorjenjuje sve vrste pristrasnosti i podstiče na bratstvo, jednakost, ljubav, humanost, borbu protiv svih vrsta diskriminacije i drugih poroka našeg vremena.

POST U ISLAMU

"O vjernici! Propisuje vam se post, kao što je propisan onima prije vas, da biste se grijeha klonili, i to neznatan broj dana; a onome od vas

koji bude bolestan ili na putu - isti broj drugih dana. Onima koji ga jedva podnose - otkup je da jednog siromaha nahrane. A ko drage volje da više, za njega je bolje. A bolje vam je, neka znate, da postite. U mjesecu ramazanu počelo je objavljivanje Kur’ana, koji je putokaz ljudima i jasan dokaz pravog puta i razlikovanja dobra od zla. Ko od vas u tom mjesecu bude kod kuće, neka ga u postu provede, a ko se razboli ili se na putu zadesi, neka isti broj dana napo- sti, - Allah želi da vam olakša, a ne da poteškoće imate - da određeni broj dana ispunite, i da Allaha veličate zato što vam je ukazao na pravi put, i da zahvalni budete."
(El-Bekare, 183 - 185)

1. POVODI OBJAVE KUR’ANSKIH AJETA O POSTU

Ibn Džerir Et-Taberi prenosi da je Muaz ibn Džebel rekao: "Kada je Božiji poslanik Muhammed, a.s., došao u Medinu postio je po tri dana u svakom mjesecu i deseti dan muharrema. Zatim je Allah, dž.š., propisao ramazanski post ajetom: "O vjernici! Propisuje vam se post..." citirajući ajet sve dok nije došao do Riječi Uzvišenog Allaha: "Onima koji ga jedva podnose - otkup je da nahrane jednoga siromaha". Tada su neki od nas postili, a neki mrsili i kao otkup davali hranu za jednog siromaha. Zatim je Allah onome ko je kod kuće, ko je zdrav i sposoban učinio post farzom:

"Ko od vas u tom mjesecu bude kod kuće, neka ga u postu provede", a onome ko je u godinama, i ko ne može da posti potvrdio je otkup.

Selema ibn El-Ekvea kaže da su neki ashabi, kada je objavljen ajet: "Onima koji ga jedva podnose - otkup je da nahrane jednog siromaha", postili, a neki mrsili i kao otkup davali hranu za jednog siromaha. Ovako smo radili, kaže on, sve dok nije objavljen sljedeći ajet koji je ovaj derogirao: "Ko od vas u tom mjesecu bude kod kuće, neka ga u postu provede."[8]

2. DA LI JE MUSLIMANIMA POST KAO FARZ BIO PROPISAN PRIJE RAMAZANA?

Islamski post (sijam) kao obavezna vjerska dužnost (farz) propisan je muslimanima prije Bitke na Bedru, u mjesecu ša'banu, druge hidžretske godine.

Međutim, postavlja se pitanje da li su muslimani poznavali obligatnost posta prije ove naredbe?

Prenosi se da je Božiji Poslanik, kada je došao u Medinu, postio po tri dana u svakome mjesecu. Taj post je bio stavljen u dužnost muslimanima, a zatim derogiran ramazanskim postom. Neki idu i dalje, pa navode da ova tri dana u svakom mjesecu podrazumijevaju ono što je rečeno u Kur’anu: "Određeni broj dana."

Također se prenosi da je Božiji Poslanik, kada je došao u Medinu i

vidio Jevreje da poste deseti dan muharrema, upitao:

- Šta je ovo?
- Ovo je dobar dan - odgovorili su, dan u kome je Bog spasio Izraelćane od njihovog neprijatelja (faraona) i Musa ga je zato postio.
- Pa je sam Musau preči od vas - rekao je Poslanik. On je zatim postio i naredio da se posti. Poslije toga, Poslanik je naredio jednom čovjeku da među svijetom obznani:
- Ko je jeo, neka ipak posti ostatak svoga dana, a ko nije jeo, pa neka posti, jer danas je Dan ašure.

Zbog toga Ebu Hanifa smatra da je post desetog dana muharrema bio dobrovoljan, a ne obavezan.

Neki govore i o postupnosti posta. Svoju teoriju baziraju na predaji koja se prenosi od Muaza ibn Džebela. Post je u Šerijatu postepeno prelazio iz jedne etape u drugu. U prvim danima islama muslimani su postili po tri dana u svakome mjesecu i deseti dan muharrema. Ramazan je dokinuo te dane i on predstavlja novu etapu u razvoju islamskog posta (sijam).[10)]

Ispravno je, međutim, da muslimani nisu poznavali post kao obavezu (farz) prije ramazanskog posta. Tri dana u svakome mjesecu, koje je Poslanik po dolasku u Medinu postio i preporučio muslimanima da ih poste, bio je dobrovoljan, a ne obavezan post. Od Amra ibn Mune se prenosi daje rekao:

8) O povodima objave ovih ajeta pogledati: Taberi, Tefsir, str. 2/132, zatim djela Buhari- je, Muslima, Tirmizije i druga iz oblasti hadisa te djelo Es-Sabunija, Tefsim ajati-l-ahkami, str. 1/193; Kuvajt 1972.

9) El-Medžlisu-l-‘eala li-š-šu’uni-l-islamijje, El-Muntehabu mine-s-sunneti, str. 5/257, Kairo 1966.

10) Ibidem, str. 5/12.

- Pričali su nam naši drugovi da im je Poslanik kada je došao u Medinu preporučio da poste po tri dana u svakome mjesecu. Zatim je propisan obavezni post u mjesecu ramazanu.[11*]

Post desetoga dana muharrema također je bio dobrovoljan, jer njegovu obavezu nije zabilježila vjerodostojna predaja.

Postoji dosta različitih hadisa koji se odnose na ovaj post, a koji ne tvrde da je on bio obavezan prije ramazanskoga posta. Neki od njih ukazuju daje Poslanik ovaj post preporučio pri samome kraju svoga poslanstva.[12']

Prenosi se od Ibn Abbasa da su ashabi, kada je Poslanik zapostio deseti dan muharrema i naredio da se taj dan posti, rekli:

- Božiji Poslaniče, ovaj dan slave i veličaju Jevreji i kršćani.
- Iduće godine, ako Bog da, mi ćemo postiti deveti dan muharrema - reče Poslanik. Međutim, do toga nije došlo, jer je Poslanik u međuvremenu preselio na drugi svijet, ahiret.

Tradicija bilježi također da post desetog dana muharrema nikada nije bio propisan muslimanima. Prenosi se da je Humejd b. Abdurrahman čuo sa minbera Muaviju ibn Ebi Sufjana kako desetoga dana muharrema, godine njegovog hodočašća, govori:

- Medinelije, gdje su vaši učenjaci? Čuo sam Božijeg Poslanika gdje kaže: "Ovo je deseti dan muharrema. Vama nije propisano da ga postite, a ja ga postim. Pa ko hoće neka ga posti, a ko neće neka ne posti."[1]^

Muhammed Abduhu poriče da je muslimanima bio propisan obavezan post prije ramazanskog posta. To nije zabilježila vjerodostojna tradicija s jedne, a s druge strane mnogi su zbog svoje opsjednutosti derogacijom derogirali i ono što ne podliježe derogaciji.[15]

Šerijatski pravnici i mufessiri nisu saglasni daje postojala obaveza posta prije ramazanskog i da je ta obaveza derogirana obaveznim ramazanskim postom. Također su se razišli i u pitanju postupnosti obaveze posta. Ono što su muslimani postili prije ramazana, mjeseca posta, ne predstavlja etapu u razvoju obligatnosti posta.

Međutim, potpuno su saglasni da je post kao obaveza (farz) propisan u mjesecu ša‘banu, druge hidžretske godine prije poznate Bitke na Bedru.

3. ZAŠTO JE RAMAZAN ODREĐEN DA BUDE MJESEC POSTA?

Na ovo pitanje dat je odgovor u trećem ajetu iz ove grupe ajeta koja govore o postu: "Ramazan je mjesec u kome je objavljen Kur’an, kao putokaz ljudima, jasan dokaz pravog puta i razlikovanja dobra od zla. Ko od vas u tom mjesecu bude kod kuće, nega ga u postu provede."

11) Taberi, Tefsir, str. 2/77, Kairo 1323/1905.
12) Rešid Rida, Tefsiru-l-Menar, str. 2/164, Kairo 1346/1927.
13) El-Muntehabu mine-s-sunneti, str. 7/239.
14) Ibidem, str. 237.
15) Tefsiru-l-Menar; str. 2/164.

Ramazan je, dakle, mjesec u kome je objavljen Kur’an koji je ljude izveo iz tmine na svjetlo. Pošto je ovaj mjesec vezan za Kur’an, onda je logično da bude vezan i za jedan od najvažnijih ibadeta u islamu, a to je post.

Kur’an nije objavljen odjedanput. Njegovo objavljivanje trajalo je dvadeset i tri godine. Trinaest godina u Mekki, a deset u Medini.

Neki komentatori Kur’ana smatraju da je Kur’an objavljen odjedanput u mjesecu ramazanu sa Ploče Pomno Čuvane (Lewhi mahfuz) do nebeske sfere najbliže Zemlji, a odatle sukcesivno Poslaniku. Drugi smatraju da je Njegovo objavljivanje počelo u ramazanu, a riječ Kur’an se upotrebljava kako za cijelu Knjigu, tako i za njen dio kojim je počelo

njeno objavljivanje.

Ramazan je najvažniji mjesec u Allaha i jedini koji je spomenut u Kur’anu. I neke druge nebeske knjige, osim Kur’ana objavljene su u ovom mjesecu. Od Katadea se prenosi da je Božiji Poslanik rekao: "Suhufi Ibrahima, a.s., objavljeni su u prvoj noći mjeseca ramazana. Tevrat je objavljen sedme ramazanske noći. Indžil (Evanđelje) četrnaeste noći, a Kur’an dvadeset i sedme noći ramazana."[16]

U mjesecu ramazanu desili su se mnogi značajni događaji u historiji islama. Prva Bitka na Bedru, oslobođenje Mekke, Bitka na Tebuku, Rodosu, Ajni Džalutu i mnogi drugi značajni događaji u historiji islama.

4. BOLESNIK I PUTNIK SU OSLOBOĐENI POSTA

Post je stroga dužnost svakom pripadniku islama koji je punoljetan, pametan, zdrav, sposoban i koji se uz ramazan nalazi kod kuće.

Iz ove definicije su izuzeti bolesnici i putnici. Oni mogu da ne poste, s tim što su dužni da kasnije naposte propušteni broj dana. Njima se priključuju dojilje i trudnice. Enes ibn Malik priča da ga je Poslanik za vrijeme jednog od svojih vojnih pohoda pozvao da jede, a on je rekao da posti. Tada mu je Poslanik objasnio da je Allah oslobodio putnika, dojilju i trudnicu posta.

Šerijatski pravnici se razilaze u pitanju nadoknade posta trudnice i dojilje. Da li je dovoljna samo nadoknada ili nadoknada i kefaret (otkup)? Hanefijska pravna škola bazirajući svoje mišljenje na gore navedenom hadisu smatra da je dovoljno samo nadoknaditi, jer hadis obuhvaća putnika, dojilju i trudnicu, a putniku je prema ajetu "Ko se od vas u tom mjesecu razboli ili se na putu zadesi, neka isti broj dana naposti" dovoljna nadoknada bez kefareta, pa se kod trudnica i dojilje postupa na isti način kao i kod musafira.[17]

Isto značenje, kada je riječ o putniku, nalazimo i u hadisu što ga prenosi Ibn Abbas, a bilježi Buharija: "Božiji Poslanik je jednoga dana u ramazanu

16) Kurtubi, Tefsir, str. 2/84, Kairo 1967.
17) El -Džessas, Ahkamu-l-kKur’ani, str. 1/180, Istambul 1335/1916.

krenuo iz Medine u Mekku. Kada je stigao u Usfan[18] zatražio je vodu, podigao je iznad sebe kako bi to svi mogli vidjeti i popio i tako je ne posteći stigac u Mekku." Ibn Abbas je dodao: "Božiji Poslanik je zapostio, pa se omrsio, a od nas je postio ko je htio, a ko nije htio nije ni postio."

Serijatski pravnici se razilaze da li u ramazanu na putovanju treba postiti ili ne? Jedni smatraju da taj post nije u kategoriji farza, nego u kategoriji dobrovoljnog posta. Musafir mora, bez obzira da li je na putu postio ili nije, nadoknaditi određen broj dana koje je na putu proveo.

Mišljenje većine je da musafir ako hoće može postiti, a ako neće ne

mora. Ako posti biće zato nagrađen, a ako ne posti onda ulazi u kategoriju onih koji koriste povlasticu.

Muslim navodi da je Hamza b. Omer El-Eslemi upitao Poslanika: "Božiji Poslaniče! Ja se osjećam dobro, da li sam griješan ako na putu postim?"

- To je povlastica od Allaha i ko je koristi, lijepo je, a ko voli da posti, on nije griješan - reče Poslanik.

Neki su ashabi na putovanju sa Poslanikom u mjesecu ramazanu postili, a neki nisu i on ih nije zbog toga prekoravao.

U predmetnom ajetu put nije ničim ograničen, ali većina smatra da se mogu uzeti ista mjerila koja se uzimaju kod skraćivanja namaza putnika, a to je otprilike put od osamdeset kilometara.[19)]

5. KATEGORIJA ONIH KOJI POST JEDVA PODNOSE

U ovu kategoriju spadaju: starac i starica kojima bi post narušio zdravlje i život doveo u pitanje i bolesnik za čije ozdravljenje nema nade. Oni mogu da ne poste, s tim što su dužni da za svaki dan ramazana nahrane po jednoga siromaha ručkom i večerom, jer Uzvišeni Allah kaže: "Za one koji post teško podnose otkup je da nahrane jednoga siromaha. A ko drage volje učini više za njega je bolje."

U tumačenju ovoga ajeta komentatori Kur'ana se razilaze. Jedni smatraju, a na njih se oslanjaju oni koji zagovaraju derogaciju ovog ajeta, da riječ itakatun ovdje znači sposobnost, snagu i moć tj. da ova riječ u ovom ajetu označava one koji su kadri da poste bez ikakvih poteškoća, jer Arapi poznaju ovu riječ samo u značenju kudret - moć. Prema njima, ovaj ajet onome koji može da posti, a nije bolestan niti je na putu, dozvoljava, ako hoće, da ne posti, s tim da svaki dan u kome nije postio nahrani jednog siromaha.[20)]

Međutim, nejasno je kako se čovjeku koji je zdrav i kod kuće dozvoljava izbor između posta i otkupa, dok Allah u istom ajetu bolesnom i putniku propisuje da određeni broj dana koje nisu postili zbog bolesti ili puta naposte.

18) Usfan, mjesto na putu između Mekke i Medine. Udaljeno od Mekke 48 milja.

19) Abdurahman Džeziri, Kitabu-l-fikhi ale-l-mezahibi-l-erbea, Mebahisu kasru-s-salati (Odjeljak o skraćivanju namaza), str. 1/472.

20) Kurtubi, Tefsir, str. 2/268 i dalje.

Drugim riječima, kako je moguća fidja onome koji nema uzroka, a nadoknada onome koji nije mogao da posti zbog uzroka?

Isto tako je neshvatljivo da je u ajetu zamijenjen izbor obavezom, a onda se na kraju ajeta o postu kaže: "Allah želi da vam olakša, a ne da vam oteža" kad se zna da je obaveza poslije izbora poteškoća, a ne olakšica?!

Iz ovih i drugih razloga nemoguće je prihvatiti derogaciju ovoga ajeta, bez obzira na mnogobrojne hadise koji o tome govore.

Darekutni i Hakem prenose od Ibn Abbasa vjerodostojnim lancem prenosilaca da se ovaj ajet odnosi na oronulog starca i staricu i bolesnika čiju će bolest post pogoršati. Njima je dozvoljeno da ne poste, s tim što će za svaki dan u kome nisu postili nahraniti jednog siromaha ručkom i večerom.

Buharija prenosi od Ibn Abbasa, da je, kada je proučio: "Za one koji post teško podnose otkup je da nahrane jednog siromaha", rekao da ovaj ajet ne podliježe derogaciji. Radi se o starcu i starici, koji post jedva podnose. Umjesto posta oni će dati fidja (otkup), odnosno nahraniti jednog siromaha, a ko nahrani i više njih to je za njega bolje.[21)]

Na kraju recimo, da se pripadnici islama u odnosu na post, prema ajeti- ma navedenim na početku rada, mogu podijeliti u tri grupe:

1. Vjernici koji su punoljetni, pametni, zdravi i sposobni i koji se uz ramazan nalaze kod kuće. Njima je post stroga vjerska dužnost (farzi ajn).
2. Putnici, bolesnici, trudnice i dojilje mogu da ne poste, s tim što će kasnije napostiti propušteni broj dana. Sa ovim napaštanjem potrebno je požuriti, a ono se može obaviti u svako doba godine.
3. Starci i starice kojima bi post narušio zdravlje i život doveo u pitanje mogu također da ne poste, s tim što će za svaki dan dati fidju tj. nahraniti jednog siromaha ručkom i večerom, a ko nahrani i više njih to je za njega bolje.

VRSTE ISLAMSKOG POSTA

Islamski post (sijam) spomenut je dakle u Kur’anu na četrnaest mjesta: sedam puta u suri El-Bekare, po dva puta u surama El-Ma’ide i El-Ahzab i po jedanput u surama En-Nisa, Merjem i El-Mudžadele.

Proučavajući gore navedene kur’anske ajete primjećuje se da Kur’an o postu govori uopšteno, da se ne upušta u pojedinosti, da o jednom propisu koji je vezan za post ne govori na jednom mjestu, niti u jednoj suri, nego u više njih, koje su objavljene i u različitim vremenskim intervalima.

Kur’an navodi da je post farz, da je njegovo vrijeme mjesec ramazan i da ga oni koji nisu u stanju da poste, zbog bolesti, starosti itd., mogu da napo- ste u drugim danima. Kur’an također navodi da je post propisan muslimanima kao što je bio propisan i drugima prije njih. Post je objavljen samo radi čovje-

21) O jezičkom značenju riječi itakatun pogledati: El-Esfehani El-Mufredatu fi garibi-l- Kur’ani, zatim Lisanu-l-areb i dr. rječnici.

ka. Čovjeku je data prilika da se u ramazanu, mjesecu islamskog posta, isku za počinjene grijehe.

Ostali propisi koji se odnose na post, kao npr. šta kvari post, šta je dc voljeno postaču, šta mu se preporučuje, a šta se zabranjuje, pojašnjeni su h disom, drugim izvorom islama.

Islamski post može biti: obligatni (sijamu-l-fardi), naknadni (sijamu kadai), zavjetni (sijamu-n-nezii), iskupni (sijamu-l-keffareti) i dobrovoljni (; jamu-t-tetawui).

1. OBLIGATNI POST (SIJAMU-L-FARDI)

Obligatni post (sijamu-l-fardi) jeste ramazanski post. Njegova obliga nost je utvrđena Kur'anom, sunnetom i idžmaom. Kur'an i sunnet ukratko ovoj vrsti islamskog posta kažu sljedeće:

- da je to stroga dužnost svakog punoljetnog, pametnog, zdravog i spi sobnog muslimana i muslimanke koji se uz ramazan nalaze kod kuće;
- da počinje od prije zore pa do zalaska sunca uz odluku (nijjet) da < postiti u ime Allaha;
- odluka (nijjet) se ne mora jezikom izgovarati, to je stvar srca, ne smatraju da je dovoljno ustati na ručak (sehur) s namjerom da se posti pa c nijjet bude valjan;
- post se ne sastoji samo od sustezanja od jela i pića i drugih tjelesn: uživanja, nego on podrazumijeva i sustezanje od psovke, vrijeđanja, laži, og(varanja, klevete itd.;
- ko ne posti iz opravdanih razloga dužan je da određeni broj dana k; snije naposti;
- ko se namjerno omrsi bez opravdanog razloga, dužan je da to napos uz otkup (keffaret),
- onome ko post teško podnosi (iznemogli starac i starica) otkup je d nahrani jednog siromaha ručkom i večerom;
- preporučuje se postaču da iftari čim sunce zađe, jer je Poslanik rekai "Ljudi će biti u dobru sve dok budu žurili sa iftarom", a da sehur - ručak n izostavlja i da sa ručkom po mogućnosti čeka do posljednje granice, jer je Pc slanik rekao: "Ručajte, jer je u ručku blagoslov";
- ne preporučuje se da se post spaja (dan i noć), niti da se pretjeruje jelu i piću za vrijeme ramazana, jer ramazan nije mjesec "kadaifa i baklave nego mjesec otkupa za počinjene grijehe;
- post je u svojoj osnovi ibadet i on je propisan nama kao što je bio prc pisan i onima prije nas.

2. NAKNADNI POST (SIJAMU-L-KADAI)

Naknadni post (sijamu-l-kadai) jeste post putnika i bolesnika koji iz opravdanih razloga nisu postili u ramazanu, mjesecu islamskog posta.

"Ako neko od vas bude bolestan ili na putu napostiće u drugim danima." (El-Bekare, 184).

Žena ako je dobila menstruaciju (hajz) ili ako je u stanju neposredno poslije poroda (nifas); trudnica i dojilja ako im post šteti zdravlju ili normalnom razvitku bebe ima pravo na ovaj popust s tim što je dužna da propuštene dane posta kasnije naposti.

Sa ovim napaštanjem potrebno je požuriti, a ono se može obaviti u svako doba godine prije narednog ramazana. Napaštanje se ne mora obaviti u jednom slijedu. Poslanik je rekao: "Ko hoće može propuštene dane posta na- postiti u jednom slijedu (jedan za drugim sve dane), a ko hoće može da to obavi i pojedinačno (odvojeno dan od dana).'

Međutim, ako se dočeka naredni ramazan bez obavljenog duga iz prošlog ramazana, onda će se postiti prispjeli ramazan, a zatim napostiti ono što je ostalo od prošlog ramazana i još sa svakim napošćenim danom nahraniti jednog siromaha ručkom i večerom.

U slučaju da ova osoba umre, a ne obavi ovaj dug posta, onda će to za nju obaviti njen najbliži rođak jer je Poslanik rekao: "Ko je umro, a na njemu ostao dug posta, napostiće ga za njega njegov najbliži rođak."

Kada je neko upitao Poslanika za jednog čovjeka koji je umro, a nije obavio naknadnog posta (sijamu-l-kadai), Poslanik je rekao: ''Ko umre prije nego je mogao napostiti ranije neobavljeni ramazanski post, neka njegovi nasljednici u ime njega podijele siromasima milostinju.''

3. ZAVJETNI POST (SIJAMU-N-NEZRI)

Zavjetni post (sijamu-n-nezri) jeste post kada se neko zavjetuje da će postiti dan-dva, sedmicu ili mjesec dana dužan je da to ispuni jer je Allah u Kuranu rekao: ''I neka svoje zavjete ispune'' (El-Hadždž, 29).

Međutim, ako dotična osoba umre, a ne ispuni zavjet onda se primjenjuju isti propisi kao i kod onoga ko je umro, a nije napostio dug ramazanskog posta.

Od Ibni Abbasa se prenosi da je Poslaniku došao jedan čovjek i rekao mu:

- Božiji Poslaniče, umrla mi je majka, a na njoj je ostao zavjetni post od jednog mjeseca. Mogu li gaja za nju naknadno napostiti?
- Da - rekao je Poslanik. - Dug prema Allahu - kazao je on - najpreči je da se obavi.

Ako je čovjek odgovoran za ono što uradi i ako čovjeku kad umre, prema jednom Poslanikovom hadisu, prestaju sva njegova djela osim trajne sada- ke, korisne nauke i dobro odgojenog djeteta, onda će onaj ko je umro, a njegovu neobavljenu obavezu posta ili hadža, drugi obavio, od toga malo koristi imati s obzirom da čovjeku pripadaju jedino plodovi njegova rada.

Međutim, treba da znamo da islam ne prekida vezu između živih i um- rlih. Živi trebaju da se mole za svoje umrle, da za njih traže oprosta (magfire- ta) i milosti (rahmeta), jer je u Kur’anu rečeno: "Gospodaru

naš, oprosti meni, i roditeljima mojim, i svim vjernicima - na Dan kad se bude polagao račun!" (Ibrahim, 41).

4. ISKUPNI POST (SIJAMU-L-KEFFARETI)

Iskupni post (sijamu-l-keffareti) proizilazi iz sljedećih prekršaja:

Ako se hadžija za vrijeme hadža obrije i ošiša onda za ovaj prekršaj treba postiti. Ko bude obavio umru do hadža dužan je da zakolje kurbana. Ako to ne može, onda je dužan da posti tri dana prilikom hadža i sedam dana po povratku kući; ukupno deset dana. Trodnevni post islam je propisao za prekršaj zabrane lova dok je hadžija u ihramu.

Dvomjesečni post bez prekida islam je propisao za nehotično ubistvo o kome Kur’an govori u suri En-Nisa.

Za prekršaj zakletve je trodnevni post.

Dvomjesečni post bez prekida je sankcija za rastavu braka zvanu zihar. Naime, Arapi su u predislamskom dobu imali običaj da svojoj ženi kažu: Ti si mi kao leđa moje majke (Enti alejje ke zahri ummi). To je bio znak rastave braka zvanog "zihar" o kome Kur’an govori u suri El-Mudžadele.

Oslobađanje roba ili robinje ili dvomjesečni post bez prekida otkup je za onoga koji bez opravdanog razloga ne posti u mjesecu ramazanu. Ako to ne može, onda je dužan da ručkom i večerom nahrani šezdeset siromaha.

5. DOBROVOUNI POST (SIJAMU-T-TETAWWUI)

Dobrovoljni post (sijamu-t-tetawwul) jeste nafila-post. Muslimani ga poste iz želje da se približe Allahu, da zadobiju Njegov oprost i Njegovo zadovoljstvo. Ovaj post je dozvoljen u svakom mjesecu. Međutim, on je u nekim danima zabranjen, u drugim pokuđen, dok ga je lijepo postiti u danima u kojima je to činio i naš Poslanik Muhammed, a.s.

Dobrovoljni post je zabranjeno postiti u sljedećim danima:

- na prvi dan Ramazanskog i prvi dan Kurban-bajrama, jer je to u suprotnosti sa praznikom koji podrazumijeva veselje, radost, međusobna druženja ljudi itd. (Poslanik je zabranio da se poste dva dana: prvi dan Ramazanskog bajrama i prvi dan Kurban-bajrama); - na dan uoči Kurban-bajrama hadžijama koje borave na Arefatu i u danima tešrika, drugi i treći dan Kurban-bajrama. (Zabranjeno je hadžijama da poste dan uoči Kurban-bajrama, dok borave na Arefatu - Dan Arefata i prvi dan Kurban-bajrama i Dani tešrika su naši praznici. To su dani jela i pića, rekao je Alejhisselam);
- na sumnjivi dan (jevmi šekk), a to je posljednji dan mjeseca ša‘bana, za koji se sumnja da li je trideseti dan ovoga mjeseca ili prvi dan ramazana;
- ženi je također zabranjeno da posti ovaj post bez saglasnosti

svoga muža, jer je Poslanik rekao: "Ženi nije dozvoljeno da posti (nafile-post) bez odobrenja muža." Svrha ove zabrane je zaštita bračnih odnosa.

Dobrovoljni post je pokuđeno postiti samo petkom ili samo subotom, jer je Poslanik zabranio da se radi posta izdvaja samo petak ili samo subota.

Prenosi se da je jedan ashab sa svojim drugovima jednog petka došao Poslaniku, a on im iznio neko jelo i kada su rekli da poste, on ih je upitao:

- Jeste li postili jučer?
- Nismo - odgovorili su oni.
- Hoćete li postiti sutra? - upitao je Poslanik.
- Nećemo - kazali su oni.
- A vi prekinite post - rekao je Muhammed, a.s.

Dobrovoljni post je lijepo postiti u sljedećim danima:

- na dan Arefata onima koji nisu na hadžu, a ne hadžijama koji se tada nalaze na Arefatu, kako to stoji u Izboru Poslanikovih hadisa (str. 228) - zbirci koju je odabrao i preveo Jakub Memić, a recenziju i konačnu obradu obavila grupa od pet članova (Ko bude postio Jewmi arefe (deveti dan zu-l-hidždžeta, uoči Kurban-bajrama) biće mu oprošteni manji grijesi za prošlu godinu i grijesi koje počini naredne godine);
- na dan Ašure, deseti dan mjeseca muharrema (Nisam vidio Poslanika da se drži posta ma kojeg dana, smatrajući ga boljim od drugog, osim ovog dana, desetog muharrema i ovog mjeseca, mjeseca ramazana - kaže Ibn Abbas);
- šest dana mjeseca ševvala (Ko isposti ramazan i još šest dana u mjesecu ševvalu biće nagrađen kao da je cijeloga života postio);
- tri dana u svakom mjesecu (Onome ko posti po tri dana u svakom mjesecu (izuzimajući ramazan) računaće se kao da je postio cijeloga života;
- ponedjeljak i četvrtak u svakoj sedmici, kao i druge dane u kojima je Poslanik običavao da posti.

Prenosi se od Aiše, r.a., da je rekla: "Božiji Poslanik je postio toliko da smo govorili da neće ni mrsiti, a mrsio je toliko da smo govorili da neće više ni postiti. Međutim, nisam vidjela Božijeg Poslanika da je u potpunosti postio i jedan mjesec osim ramazana, a nisam ga vidjela da je od dobrovoljnog posta postio više negoli u mjesecu ša‘banu."

Kao što je zabranjeno spajanje posta u mjesecu ramazanu, tako je zabranjen i dobrovoljni post cijeloga života. Prenosi se od Abdullaha ibn Ome- ra da je rekao: - Božiji Poslanik je bio obaviješten da sam ja izjavio: "Allaha mi, danju ću postiti, a noću se stalno Allahu moliti, i to sve dok sam živ." Tada je Poslanik rekao:

- Pa ti to uistinu ne možeš podnijeti. Posti i prekidaj, Bogu se moli, ali i spavaj! Posti od svakog mjeseca po tri dana, jer svako dobro djelo nagrađuje se deseterostruko, a to je kao da postiš cijeloga života.
- Ja zaista mogu više od toga - rekao sam.
- Jedan dan posti, a dva mrsi - rekao je Poslanik.
- Ja mogu više od toga - ponovo sam rekao.
- Posti dan, a dan mrsi - rekao je on.
- To je post Davuda, a.s., i to je najvredniji post.
- Ja mogu i više od toga - kazao sam.

Više od toga nema - rekao je Muhammed, a.s.

Poslanik je, kako se vidi iz gore navedenog hadisa, objasnio Abdullahu ibn Omeru da je najbolje da jedan dan posti, a drugi mrsi, jer čovjek mora da vodi računa i o potrebama svoga tijela, o obavezama prema ženi, gostu itd., zato je, prema drugoj verziji ovog hadisa, najbolje postiti po tri dana u svakome mjesecu.

Za valjanost ramazanskog posta potrebna je odluka, nijjet.

Međutim, ta odluka nije potrebna kod dobrovoljnog posta - nafile.

Nafila post biće pokvaren ako se iz zaborava jede, dok to nije slučaj sa ramazanskim postom. Onaj ko je započeo dobrovoljni post, moraće ga prekinuti, ako ode nekome ili mu neko u posjetu dođe, kako bi se pridružio gostu ili kao gost domaćinu u jelu i piću, što nije slučaj sa ramazanskim postom.

Da li je potrebno dobrovoljni post - nafilu napaštati?

Islamska ulema se u ovom pitanju razilazi. Jedni smatraju da to nije potrebno, a drugi, uzimajući u obzir neke druge Poslanikove hadise, smatraju da nafilu treba napostiti.

Na kraju treba napomenuti da, pored ovoga, postoji sustezanje od govora kao posebna vrsta posta. Međutim, islam ne dozvoljava ovaj post iz razloga što je on pravo opterećenje, patnja i mučenje za čovjeka.

HADŽ U RELIGIJAMA PRIJE POJAVE ISLAMA

"Hodočastiti Hram dužan je, Allaha radi, svaki onaj koji je u mogućnosti" (Alu ‘Imran, 97)

Hadž je jedan od temelja islama, a propisan je muslimanima kao što je bio propisan i narodima prije islama.

Allah u Kur’anu kaže:

"Svakoj vjerskoj zajednici propisali smo klanje kurbana da bi spominjali Allahovo ime prilikom klanja stoke koju im On daje. Vaš Bog je jedan Bog, zato se samo Njemu iskreno predajte! A radosnom viješću obraduj poslušne" (El-Hadždž, 34).

Po ovome kur’anskom-ajetu hadž nije propisan samo muslimanima već i narodima koji su živjeli prije pojave islama.

Mnogobrojne iskopine koje govore o tome potpuno su saglasne sa

ku- r’anskim tekstom. Hadž je bio poznat čak i kod onih naroda koji nisu poznavali nebesku knjigu. Bio je poznat kod starih Egipćana, predislamskih Arapa, u religijama Indije itd.

HADŽ U RELIGIJAMA INDIJE

U indijskim religijama budizmu, džainizmu i brahmanizmu, postoji izrazito mnogo hramova, sastajališta i svetih mjesta koja su okupljala i koja okupljaju mase pobožnog svijeta. Najveći broj hramova i svetih mjesta gdje se hodočasnici okupljaju nalaze se na obalama svete rijeke Ganges. U Parajagu, gradu na ušću rijeke Jumne u Ganges, vjernici se sastaju jedanput godišnje ili više puta, a nekada i poslije više godina radi Kumbha - kupanja u ovoj svetoj rijeci.

Pored ovih tu su i druga sveta mjesta kao što je grad Hardvar, zatim Gaja u pokrajini Bihar u kome je osnivač budizma Gotama Budha proveo duži vremenski period.

Međutim, najpoznatije mjesto ovih sastanaka je grad Benares na rijeci Gangesu u sjevernom dijelu Indije gdje se hodočasnici kupaju vjerujući da će se na taj način iskupiti od grijeha, zatim poslije smrti spaljuju, a pepeo bacaju u ovu svetu rijeku.

HADŽ JEVREJA I KRŠĆANA

Hadž, odnosno posjeta Jerusalimu zvana Re Yiah obavlja se u vremenu Pashe i drugih jevrejskih blagdana. Hadž je obavezan za sve Jevreje, izuzimajući djecu, žene, nemoćne i bolesne. Međutim, i pored toga što su izuzeta djeca i žene ona su zajedno sa svojim roditeljima, a žene sa muževima, dolazile na hadž. Kurban i pridonošenje žrtve prilikom posjete je također propisano, a kurbanske kožice su obično davane čuvarima hrama koji besplatno poslužuju posjetioce.

Rušenjem hrama u Jerusalimu hadž nije prekidan. Jevreji koji su u četrnaestom stoljeću naše ere bili nastanjeni na području Babilona i Kurdistana obavljali su hadž jedanput godišnje. Neki od njih su pješačili do ovih svetih mjesta, a neki su posjećivali i grob Samuela u Galileji.

Hadž traje određeni broj dana koji se na Istoku i u Sjevernoj Africi na- zivaju danima posjete. Ova posjeta počinje sedamnaestog tamuza (jula) i traje do devetog aba (augusta). Dvadeset i tri neprekidna dana hadžije se okupljaju oko zida koji leži na zapadnoj strani Sulejmanovog hrama, dok ceremonijal pobožnosti počinje oko pola noći devetog aba.

Hadž kršćana počinje posjetom svetim mjestima u Palestini: Kalvarija, Križni put, Golgota, Crkva svetog groba ili centrima kršćanske duhovnosti u Rimu.

Prve generacije poslije Isa, a.s., nisu pridavale neku važnost ovim posje- tama u odnosu na generacije koje su poslije njih došle. Od trećeg stoljeća na ovamo sveta mjesta u kojima je boravio Isa, a.s., bila su

posjećivana do te mjere da je i njegov nauk bio potisnut u drugi plan.

Od trinaestog stoljeća Rim postaje novi duhovni centar kršćanstva, jer se tu, pored katakombi u kojima su sahranjeni prvi kršćani, nalaze i grobnice svetoga Petra i svetog Pavla. Ni u jednom historijskom periodu posjeta Rimu nije dolazila u pitanje. Ovome treba dodati i mnoga druga sveta mjesta u Evropi i Aziji koja su bila predmet hodočasnika. Autor članka o hadžu u Jewish encyclopaedia i u Encyclopaedia of religions and ethnics nabraja imena grobnica pobožnih kršćana u Evropi i Aziji, navodi dane i mjesece u kojima se one posjećuju i propise kojih se hodočasnici moraju pridržavati prilikom ovih posjeta.

HADŽ PREDISLAMSKIH ARAPA

Hadž, kao ustanova, bio je poznat i kod predislamskih Arapa.

U arapskoj predislamskoj poeziji mnogi su opisali svoj put na hadž. Nabiga Ez-Zubjani spominje čak i mjesta kroz koja je prolazio. Amr ibn Kulsum u muallaki spominje Ebtah, dolinu Mekke, i šatore podignute u toj dolini za vrijeme hadža. Zuhejr ibn Ebu Sulma se zaklinje Ka'bom, spominje tavaf oko nje i kaže:

Zaklinjem se kućom oko koje ljudi obilaze,
a koju Kurejš i Džurhum sagradiše,
zaklinjem se: blago vama koji se nađete
u prilici svakoj, teškoj ili lahkoj.

Ustanova hadža dakle bila je poznata i u predislamskom dobu.

Predislamski Arapi su u obrede hadža unijeli i neke svoje predislamske običaje i time izmijenili propise koje je Allah ozakonio još od vremena Ibra- hima, a.s.

Predislamska usijanost i plemenska oholost, uz kurejševićku hvalisavost i želju za izdvajanjem bili su glavni uzroci zbog kojih je došlo do izmjene i dopune propisa koji su se odnosili na hadž. Kur’an i islamsko zakonodavstvo dokinuli su mnoge od tih propisa i zamijenili ih boljim od njih.

Kurejšije-idolopoklonici nikada nisu, u danima hadža, napuštali Haremi-šerif, niti su sa ostalim hadžijama stajali na Arefatu. Govorili su mi smo Allahovi ljudi, mi smo u Njegovom gradu, mi smo stanovnici Njegova hrama, mi smo Hums-Kurejšije i njihovi potomci, samo da bi se izdvojili i sačuvali svoj privilegovani položaj. Allah je to dokinuo i naredio im da čine ono što čine i drugi ljudi, odnosno da ne izostavljaju stajanje na Arefatu. Allah u Ku- r’anu kaže:

"Zatim krenite odakle kreću i ostali ljudi" (El-Bekare, 199).

Buharija prenosi od Aiše, r.a., da je rekla: "Kurejšije i oni koji su se držali njihovih običaja stajali su na Muzdelifi. Sebe su nazivali El-Hums. Ostali Arapi stajali su na Arefatu. Kada je došao islam Allah je naredio svome Poslaniku da dođe i stane na Arefatu pa tek onda da krene.

To su Riječi Uzvišenog Allaha. "Odakle kreću i ostali ljudi."

Predislamski Arapi su uzeli sezonu hadža kao sajam za hvalisanje i nadmetanje kao što je bio slučaj sa sajmom poezije na Ukkazu, Midženni i Zu-l-Medžazu. Koristili su svaku priliku da bi ukazali na svoje porijeklo, veličinu i plemenitost predaka. Sastanak na Mini bio je najpodesniji da se udovolji ovom predislamskom raspoloženju. Allah je to zabranio i propisao ono što je bolje od toga.

"A kad završite obrede vaše, opet spominjite Allaha, kao što spominjete pretke vaše, i još više" (El-Bekare, 200).

Neki Arapi su izbjegavali obilazak Safe i Merve. To su smatrali predislamskim običajem. Allah o tome u Kur'anu kaže:

"Safa i Merva su Allahova sveta mjesta, zato onaj, koji Ka'bu hodočasti ili umru obavi, ne čini nikakav prestup, ako obiđe oko njih?" (El-Bekare, 158).

Buharija, Muslim i drugi prenose da je Urve ibn Zubejr upitao Aišu, r.a., šta misli o Riječima Uzvišenog Allaha u kojima stoji da su Safa i Merva Allahova sveta mjesta i da hadžija ne čini nikakav prijestup, ako obiđe oko njih, a zatim dodao:

- Boga mi - reče Urve - nije nikome grijeh da ne obiđe Safu i Mervu.
- Ružno je to što si rekao, sestriću moj! - reče Aiša. Da taj ajet znači tako kako si ga ti protumačio, bilo bi da hadžija nema grijeha kada ih ne bi ni obišao. Međutim, ajet je objavljen zbog Ensarija koji su još prije islama ho- dočastili kip Menat. U islamskom periodu neki od njih su izbjegavali, kada bi došli na hadž, da obiđu Safu i Mervu čuvajući se grijeha. Pošto su primili islam, pitali su Božijeg Poslanika za to i rekli: - Božiji Poslaniče! Mi smo smatrali grijehom da činimo obilazak između Safe i Merve, a Uzvišeni Allah kaže: "Safa i Merva su Allahova sveta mjesta..."
- Božiji Poslanik je, rekla je Aiša, uveo u stalnu praksu obilazak oko Safe i Merve i niko nema pravo da taj obilazak izostavlja."

U predislamskom dobu Arapi - idolopoklonici su obavljali tavaf oko Ka'be goli, i ljudi i žene. Ljudi danju, a žene noću. Običavali su da kažu: Nećemo obilaziti Ka'bu u odjeći u kojoj smo griješili. Ovaj predislamski običaj islam je dokinuo riječima:

"O sinovi Ademovi, lijepo se obucite kada hoćete da namaz obavite!" (El-Araf, 31).

Poslije objavljivanja ovog ajeta Alejhisselam je, devete hidžretske godine, poslao Ebu Bekra na hadž i naredio mu da objavi da se od danas tavaf oko Ka'be ne može obavljati bez odjeće.

Predislamski Arapi su izbjegavali, kada se odluče na hadž, da ulaze na vrata u svoje kuće. To su smatrali grijehom. Zbog toga su u kuće ulazili sa stražnje strane sve dok su se nalazili u ihramima. Bog je dokinuo ovaj predislamski običaj riječima:

"Ne iskazuje se čestitost u tome da sa stražnje strane u kuće ulazite, nego je čestitost u tome da se Allaha bojite. U kuće na vrata njihova ulazite." (El-Bekare, 189).

Neki Arapi koji su hodočastili Ka'bu izbjegavali su da sa sobom ponesu i neophodnu opskrbu. Mi smo Allahovi gosti, govorili su oni. Nama nije potrebna opskrba. Mi smo zadovoljni sa najminimalnijim. Međutim, nisu se ustručavali da pruže ruku jer su smatrali da na to imaju pravo. Allah je to dokinuo riječima:
"I opskrbite se, a najbolja opskrba je bogobojaznost." (El-Bekare, 197).

Arapi u predislamskom dobu nisu jeli kurbansko meso, nego su isto ostavljali pored Ka‘be. Kur’an je to dokinuo, a također i običaj prskanja zidova Ka'be kurbanskom krvlju.

"Do Allaha neće doprijeti meso njihovo i krv njihova, ali će Mu stići iskreno učinjena dobra djela vaša" (El-Hadždž, 37).

Hadž je vremenom bio izgubio na svojoj svetosti i čistoti. Postao je praznikom kao i svi drugi predislamski praznici, mjestom za zabavu, razonodu i prepiranje. Allah je to učinio pokuđenim ovim kur’anskim ajetom:

"Onom ko se obaveže da će u njima obavljati hadž nema snošaja sa ženama i nema ružnih riječi, i nema svađe u danima hadža" (El-Bekare, 197).

Kurejšije su prije islama običavali da se na Muzdelifi prepiru. To prepiranje je u islamu dokinuto prednjim ajetom.

Doislamski Arapi su izbjegavali i trgovinu u danima hadža. Na taj način oni su ono dozvoljeno učinili zabranjenim. I ovo je dokinuto kur’anskim ajetom:

"Ne pripisuje vam se u grijeh ako od Gospodara svoga molite da vam pomogne da nešto steknete". (El-Bekare, 198).

Ovim reformama islam je hadž vratio na osnove na kojima je i bio još od vremena Ibrahima, a.s.

HADŽ I UMRA U ISLAMU

"Prvi hram sagrađen za ljude jest onaj u Mekki, blagoslovljen je on i putokaz svjetovima. U njemu su znamenja očevidna - mjesto na kojem je stajao Ibrahim. I onaj ko uđe u nj treba da bude bezbjedan. Hodočastiti Hram dužan je, Allaha radi, svaki onaj koji je u mogućnosti; a onaj koji neće da vjeruje - pa, zaista, Allah nije ovisan ni o kome."
(Alu ‘Imran, 96-97)

Hadž je po šerijatskim propisima jedan od pet temeljnih islamskih dužnosti. Svaki musliman koji je punoljetan, pametan, imućan i zdrav dužan je jednom u životu hodočastiti Ka‘bu u Mekki, boraviti na Arefatu, obići Safu i Mervu i obaviti druge dužnosti koje su vezane za ovaj ibadet.

Onaj koji zaniječe hadž kao obaveznu dužnost prestaje biti vjernik -

musliman. Većina smatra (re'ju-l-džumhuri) da je hadž propisan šeste hidžretske godine, jer je te godine objavljen ajet "Hadž i umru radi Allaha izvršavajte!" (El-Bekare, 196.). Drugi smatraju, a među njima je i Ibn Kajjim, da je hadž kao obligatna dužnost propisan devete hidžretske godine.

Postoje mnogi hadisi koji podstiču vjernike da obave ovu časnu dužnost. U nekim od njih stoji da je hadž najbolje ljudsko djelo, u drugima da
je to džihad, a u trećima da su hodočasnici Allahovi ugodnici. Mi ćemo ovdje navesti samo neke od tih hadisa.

1. HADŽ - NAJBOLJE LJUDSKO DJELO

Ashabi su upitali Božijeg Poslanika koje je najbolje ljudsko djelo?

- Vjerovati u Allaha i Njegova poslanika - odgovori Poslanik.
- A zatim - upitali su ashabi?
- Boriti se na Allahovom putu - odgovori Poslanik.
- A poslije toga - opet su upitali ashabi?
- Iskreno, u ime Allaha, obaviti hadž, odgovori Poslanik.

2. HADŽ - BORBA I NASTOJANJE

Taberani i drugi prenose od Hasana b. Alija da je neki čovjek prilikom jednog vojnog pohoda došao Poslaniku i rekao mu: "Ja sam slab i nemoćan za borbu", pa mu je Poslanik rekao: "Priključi se džihadu u kome nema oružja, a to je hadž."

Od Ebu Hurejre se prenosi da je Božiji Poslanik jednom prilikom rekao: "Džihad starih (iznemoglih), maloljetnih, slabih i žena je hadž i umra."

Aiša, supruga Božijeg Poslanika, je jednom prilikom upitala Poslanika koji je džihad najbolji, pa je on rekao: "Iskreno u ime Allaha hadž obaviti."

Jednom drugom prilikom Aiša je rekla Poslaniku: "Božiji Poslaniče! Mi smatramo džihad najvrednijim poslom, pa zašto i mi ne idemo u borbu na Božijem putu?

- Ne, rekao je Poslanik. Za vas je najbolja borba iskren, i u ime Allaha obavljen hadž."

3. HADŽ - OTKLANJA I BRIŠE GRIJEHE

Ebu Hurejra prenosi da je Božiji Poslanik rekao: "Ko ode na hadž i obavi ga bez ikakvih prijestupa, vratiće se čist kao na dan kada je rođen."

Abdullah ibn Mes'ud prenosi da je Božiji Poslanik rekao:

"Zajedno obavite hadž i umru, jer ova dva ibadeta otklanjaju siromaštvo

i grijehe, kao što kovačka mješina odstranjuje trosku iz željeza, zlata i srebra. Za pravilno obavljen hadž nema druge nagrade osim Dženneta."

Od Amra b. El-Asa se prenosi da je, kada je osjetio potrebu da primi islam, došao Božijem Poslaniku i rekao mu: "Pruži mi ruku da ti dam prisegu na vjernost." Kada je Poslanik pružio ruku ja sam je stegao, a on me upitao: "Šta želiš?" Rekao sam želim primiti islam, ali pod uslovom. Koji je to uslov, reče Poslanik. Uslov je da mi Allah oprosti ranije grijehe. Tada je Poslanik rekao: "Zar ne znaš da islam briše ono što je ranije bilo, da hidžretom (seobom) i hadžom pada u zaborav ono što je ranije učinjeno".

4. HODOČASNICI - ALLAHOVI UGODNICI

Nesai, Ibn Madždže i drugi prenose od Ebu Hurejre da je Poslanik rekao: "Hodočasnici, koji obavljaju hadž i umru, su Allahovi ugodnici. Allah će im dati ono što oni traže, odazvaće se njihovoj molbi i nadoknaditi im ono što su potrošili na tom putu. Svaki dinar biće nagrađen po hiljadu hiljada nagrada."

5. NAGRADA ZA HADŽ JE DŽENNET

Buharija i Muslim prenose od Ebu Hurejre da je Božiji Poslanik rekao: "Oprošteni su grijesi počinjeni između dvije umre, a za hadž, obavljen samo u ime Allaha, Džennet je jedina nagrada."

Ibn Džurejdž prenosi od Džabira da je Božiji Poslanik rekao: "Ka‘ba je stup islama. Ko krene u namjeri da je obiđe, biće bezbjedan kod Allaha. Ako umre ući će u Džennet, a ako se vrati, vratiće se sa nagradom i bogatstvom."[22])

6. HADŽ BOŽIJEG POSLANIKA MUHAMMED A, A.S.

Božiji poslanik Muhammed, a.s., je za svoga života tri puta obavio hadž. Dva prije islama i jedan, oproštajni, u islamu.

On je devete hidžretske godine poslao Ebu Bekra na hadž i naredio mu da obznani da se tavaf oko Ka‘be od danas ne može obavljati bez odjeće.

Slijedeće, desete hidžretske godine, Poslanik je obavio svoj prvi i jedini hadž u islamu. Iz Poslanikovih riječi: "O ljudi, čujte što ću vam reći, jer ja ne znam hoću li se s vama više sastati na ovome mjestu" i njegovog oproštajnog postupka ljudi su zaključili da se on neće više sa njima vidjeti, pa su ovaj hadž nazvali oproštajnim hadžom, hadžom u kome se on oprostio sa njima i oni sa njim.

Od Ibn Omera se prenosi da je rekao: - Poslanik je na Dan klanja kurbana stao između džemreta na hadžu koji je obavljao i rekao: "Ovo je dan velikog hadža". Potom je nastavio: "Bože moj, budi mi svjedok" i opraštao se sa ljudima, pa su oni rekli: "Ovo je oproštajni hadž".

Dva mjeseca poslije toga Poslanik je preselio na drugi svijet, ahiret.

Oproštajni hadž se naziva još i hadž saopćenja (hadždžetu-l-belagi). Nazvan je tako zbog fragmenta u hutbi koju je Poslanik tom prilikom održao, a koji glasi:

- Da li sam dovoljno saopćio?
- Da, rekoše.
- Neka prisutni obavijesti onog koji je odsutan, reče Poslanik.[23])

22) Sejjid Sabik, Fikhu-s-sunneti, str. 1/527-528, Bejrut, 1977.

23) Dr. Jusuf Ramić, Izbor Poslanikovih hutbi, 108., Sarajevo, 1990.

Umru, mali hadž (el-hadždžu-l-esgar) Poslanik je obavio četiri puta. Prvi put šeste hidžretske godine kada je bio spriječen od strane idolopoklonika na Hudejbiji. O tome i Kur'an govori "Hadž i umru radi Allaha izvršavajte! A ako budete spriječeni, onda kurbane koji vam se nađu pri ruci zakoljite..." (El-Bekare, 196).

Drugu umru Poslanik je obavio sljedeće, sedme, hidžretske godine. Ova umra poznata je u historiji islama kao naknadna umra (umretu-l-kadai). Islamski istraživači se razilaze po pitanju ove naknade, s obzirom da je umra, po nekima, sunnet, a ne farz.[24)]

Treću umru Poslanik je obavio osme hidžretske godine, poslije osvajanja Mekke i pobjede na Hunejnu. Ova umra poznata je pod imenom umretu-l- dži‘rana.

Četvrtu umru Poslanik je obavio na Oproštajnom hadžu, desete hidžretske godine. Ona je poznata pod imenom umretu-l-wedai (Oproštajna umra). Sve Poslanikove umre su obavljene u mjesecu zu-l-ka‘de, osim ove posljednje koju je Poslanik počeo u ovom mjesecu, a završio u mjesecu zu-l- hidžetu.[25)]

7. DA LI JE UMRA FARZ ILI NIJE?

Jedni smatraju (Šafija i Ahmed ibn Hanbel) da je umra farzi ajn, stroga individualna vjerska dužnost i da spada u kategoriju hadža. Podlogu za ovo mišljenje oni nalaze u ajetu "Hadž i umru radi Allaha izvršavajte" i hadisima Božijeg Poslanika u kojima stoji: "Hadž i umra su farz"; "Nema nijednog muslimana, a da mu u dužnost nije stavljena umra." Poslanik je, kada mu je došao jedan čovjek i rekao da njegov otac nije u stanju da obavi hadž i umru, naredio da za svoga starog i iznemoglog oca obavi hadž i umru.

Buharija je izričit da je umra stroga vjerska obaveza (vadžib). On je kada je raspoređivao ogromni materijal za svoju knjigu (Sahihu-l-Buhari) izdvojio jedno poglavlje pod naslovom Wadžibu-l-umreti we fadluha i time stavio do znanja da je umra vadžib.

Drugi smatraju (Ebu Hanife i Malik) da je umra sunneti muekkede, potvrđeni sunnet. Svoje mišljenje zasnivaju na kur'anskim ajetima koja govore o hadžu kao obaveznoj dužnosti, ali u kojima se ne spominje

umra kao obaveza, npr. "Hodočastiti Ka‘bu dužan je, Allaha radi, svaki onaj koji je u mogućnosti" (Alu ‘Imran, 97), "I oglasi ljudima hadž dolaziće ti pješke i na kamilama iznurenim; dolaziće iz mjesta dalekih..." (El-Hadždž, 27) i hadisima Božijeg Poslanika u kojima stoji: "Hadž je farz (džihad), a umra je sunnet (te- tawwu’)." Kada je jedan ashab upitao Poslanika da li je umra stroga vjerska dužnost, on je odgovorio da nije i dodao: "A bolje vam je da umru obavite."[26)]

24) Ahmed Abdulgafur Attar, Hadždžetu-n-nebijji we ahkamu-l-hadidži we-l-umreti, str. 359, Mekka 1976.

25) Ibid, str. 362 i dalje.

26) Muhamed Ali Es-Sabuni, Tefsiru ajeti-l-ahkami, str. 1/246, Mekka 1973. godine.

8. HADŽ KAO OBAVEZA JEDANPUT U ŽIVOTU ILI VIŠE PUTA?

Vanjski smisao ajeta "Hodočastit Ka'bu dužan je, Allaha radi, svaki onaj koji je u mogućnosti" ukazuje da je svaki punoljetan, pametan, zdrav i imućan musliman dužan da obavi hadž, ali samo jedanput u životu. To je mišljenje većine, jer u ajetu ne postoji ništa što bi ukazivalo na opetovanje ove dužnosti. To isto potvrđuje i Poslanik u hutbi koju prenosi Ebu Hurejra, a bilježi Muslim u kojoj stoji:

"O ljudi, Allah vam je propisao hadž kao obaveznu dužnost, pa izvršavajte tu obavezu..." Na ove riječi jedan od prisutnih je upitao Poslanika: "Je li svake godine Božiji Poslaniče?" Poslanik nije ništa rekao, a ovaj je to tri puta opetovao, nakon čega je Poslanik rekao: "Ako kažem da, bila bi to obaveza koju ne biste mogli izvršavati."

Poslije toga Poslanik je dodao: "Kad vas ja ostavljam na miru, ostavite i vi mene. Oni koji su bili prije vas propali su samo zbog mnogog ispitivanja i neslaganja sa svojim vjerovjesnicima. Kada vam što naredim onda to izvršavajte koliko možete, a kada vam što zabranim, onda to ostavite."

Hadž je prema gore izloženom stroga vjerska dužnost koja se mora jedanput u životu, kada se steknu uslovi, izvršiti. Ako musliman jedanput u životu obavi hadž, on nije više obavezan da to ponovi, makar ponovo stekao uslove za hadž.[27]

9. DA LI SE HADŽ, KADA SE STEKNU USLOVI, MOŽE ODGODITI ILI NE?

Neki smatraju (Safija, Sevri, Evzai i drugi) da se hadž, kada se steknu uslovi, može odgoditi i obaviti u nekom drugom vremenu. Podlogu za ovakav stav oni nalaze u činjenici da je Poslanik svoj hadž obavio desete i hidžretske godine iako je hadž kao obavezna vjerska dužnost bio propisan šeste hidžretske godine.

Drugi smatraju (Ebu Hanifa, Malik i Ahmed ibn Hanbel) da se hadž mora odmah obaviti čim se za to steknu uslovi. Podlogu za ovakav stav nalaze u hadisima Božijeg Poslanika u kojima stoji: "Ko namjerava da obavi hadž, neka požuri", "Požurite sa hadžom dok se nije pojavio razlog koji će vas spriječiti (bolest ili nešto drugo)". S obzirom da mi bošnjački muslimani, pripadamo hanefijskom mezhebu onda odlaganje hadža, kada se steknu uslovi, ne dolazi u obzir.[28]

27) Ibid, str. 1/415,530; Sejjid Sibik, navedeno djelo, str. 1/529.

28) Muhammed Ali Es-Sabuni, navedeno djelo, str. 1/415; Sejjid Sabik, navedeno djelo, str. 1/530.

NEPOVREDIVOST OBREDA HADŽAI UMRE

1. NEPOVREDIVOST VREMENA

Uzvišeni Allah u Kur’anu kaže: "Broj mjeseci u Allaha je dvanaest, prema Allahovoj Knjizi, od dana kada je nebesa i Zemlju stvorio, a četiri su nepovrediva... U njima ne griješite" (Et-Tewba 36).

Poslanik je u hutbi na Oproštajnom hadžu rekao: "Godina ima dvanaest mjeseci, od kojih su četiri nepovrediva. Tri su uzastopna: zu-l-ka‘de, zu-1- hidždže i muharrem, a četvrti, redžeb, pada između džumada i ša‘bana."[29)]

U ovim mjesecima koji su ujedno i mjeseci hadža zabranjena je borba i prolijevanje krvi kako bi hadžije u miru obavile petu islamsku dužnost - hadž i umru u mjesecu redžebu. I danas je u praksi da se umra obavlja u mjesecu redžebu, mada se ona može obaviti u bilo koje doba godine. Umra obavljena u ovom mjesecu naziva se redžebijja.

U vezi sa nepovredivim mjesecima jeste i njihovo premještanje. Naime, u predislamskom dobu mnoga arapska plemena su vrlo često vodila međusobne ratove. Ako bi nastupio nepovredivi mjesec, a oni bili u ratu, rat ne bi prekidali, nego bi taj mjesec proglasili običnim, a neki drugi nepovredivim. O tome Allah, dž.š., u Kur’anu kaže: "Premještanjem ovih mjeseci samo se povećava nevjerovanje, čime se nevjernici dovode u zabludu: jedne godine ga proglašavaju običnim, a druge godine ga smatraju nepovredivim - da bi ispunili broj onih mjeseci koje je Allah učinio nepovredivim pa drže običnim one koje je Allah učinio nepovredivim. Ružni postupci njihovi predstavljeni su im kao lijepi" (Et-Tewba, 37).

U tumačenju ovoga ajeta komentatori Kur’ana se razilaze. Jedni smatraju da riječ nesi’ treba uzeti u značenju interkalacije, dopune, lunarnoj godini kako bi se izjednačila sa solarnom godinom. Predislamski Arapi su se bavili astronomskim računanjem vremena, kretanjima Sunca i Mjeseca, pa su i nazive svojih mjeseci doveli u sklad sa pojedinim godišnjim dobima.

Iz navedene veze mjesečevih imena sa godišnjim dobima mnogi zaključuju da su predislamski Arapi upotrebljavali luni-solarnu godinu, odnosno da su dopunjavanjem usklađivali kretanje Sunca i Mjeseca.

Drugi smatraju da riječ nesi' znači premještanje zabrane ratovanja u jednom od nepovredivih mjeseci na druge mjesece.

Treće mišljenje spaja dva gore izložena u jednu cjelinu. Predislamski Arapi su zbog ratovanja premještali nepovredive mjesece, a u isto vrijeme su nastojali vrijeme hadža dovesti u sklad sa svojim trgovačkim poslovima pa su nekada dopunjavali lunarnu godinu trinaestim mjesecom, a nekada su vršili premještanje nepovredivih mjeseci o čemu govori i Kur'an u gore citiranom ajetu.[30]

29) Sahihu-l-Buhari, str. 5/177; Ibn Hišam, Sira, str. 2/603

30) O razilaženjima mufessira u pogledu tumačenja riječi nesi' potrebno je pogledati Tef- sir od Kurtubije i djelo Tarihu-l-feleki inde-l-arebi od Imama Ibrahima Ahmeda.

2. NEPOVREDIVOST MJESTA

Nepovredivi grad Mekka i nepovredivi mjeseci (ešhuru-l-hurum) su objedinjeni i stavljeni u funkciju hadža i umre. Ko se nađe u Ka'bi i njenoj okolini, taj je na sigurnom mjestu: "I učinili smo Ka'bu utočištem i sigurnim mjestom ljudima" (El-Bekare, 125).

U Ka'bi i njenoj okolini nije dozvoljeno ubijanje i ratovanje, uništavanje prirode i bilo čega drugog što je u suprotnosti sa ljudskim dostojanstvom.

Poslanik je drugog dana po oslobođenju Mekke okupio prisutne pa im je, poslije zahvale Allahu, održao govor u kome je rekao:

"O ljudi, Allah vam je, zaista, učinio Mekku nepovredivom od vremena kada je stvorio nebesa i Zemlju pa sve do Sudnjega dana. Nikome ko vjeruje u Allaha i u onaj svijet nije dozvoljeno da u Mekki prolijeva krv ili da u njoj siječe drveće. To nije bilo dozvoljeno nikome prije mene, a neće biti dozvoljeno nikome i poslije mene. Meni je bilo dozvoljeno samo neko vrijeme kao kazna stanovnicima Mekke. Mekka je ponovo postala nepovrediva kao što je i bila. Neka prisutni obavijesti onog koji je odsutan. Ako vam neko kaže da se Božiji Poslanik borio u Mekki, recite mu Allah je to dozvolio Poslaniku, a vama nije."

3. NEPOVREDIVOST OBREDA

Ukoliko hadžija, dok je u ihramu, napravi neki prekršaj, onda to povlači i određenu kaznu. Prekršaji mogu biti lakše i teže prirode kao npr. spolno općenje, ružan govor i svađa. "Hadž je u određenim mjesecima, onome ko se obaveže da će u njima obaviti hadž, nema spolnog općenja i nema ružnih riječi i nema svađe u danima hadža" (El-Bekare, 197), zatim upotreba mirisa, šivane odjeće itd. o čemu detaljnije

raspravljaju djela iz oblasti šerijatskog prava - ibadet.[311]

Svi ovi prekršaji su sankcionirani, a cilj svega ovoga jeste da se sačuva nepovredivost obreda vezanih za hadž i umru.

Kada su Poslanika upitali što im je dozvoljeno da obuku dok su u ihramu, on je rekao: "Ne oblačite odjeću koja je sašivena, a ni onu koja je namirisana, zatim kapu i tomu slično. Ako neko nema obuće, neka obuče mestve, samo neka ih podreže do ispod gležnjeva." Za prekršaj ove vrste potreban je iskup. Potrebno je da hadžija posti tri dana, odnosno da zakolje kurbana ili da podijeli milostinju (sadaku).

Ovo je jedan od lakših prekršaja. Drugi, teži, kvare hadž i umru pa se i hadž i umra moraju ponoviti naredne godine.

31) Kurtubi, Tefsir, str. 2/384; Ibn El-Arebi, Ahkamu-l-Kur’ani, str. 1/134; El-Fikhu ale-l- mezahibi-l-erbea i druga djela iz oblasti fikha.

EN-NISA’: EL-KUBRAI ES-SUGRA

Sura En-Nisa’ (Žene) objavljena je u Medini. Ima 176 ajeta, 3.745 riječi i 16.030 slova. Poznata je pod imenom En-Nisa’ el-Kubra (Velika sura o ženama) nasuprot suri Et-Talak (Razvod braka), njenoj nadopuni, koja se zove En-Nisa es-Sugra (Mala sura o ženama).

En-Nisa el-Kubra je objavljena neposredno poslije Bitke na Uhudu. Govori o pravima koja pripadaju ženama poslije poraza muslimana u ovoj bici. Velik broj muslimana je poginuo u Bici na Uhudu, pa je valjalo utvrditi prava njihove siročadi i žena. O ovome se govori u prvih četrdeset ajeta ove sure: pitanje nasljedstva, slobodno raspolaganje žene imetkom koji joj pripada, prava žene i prava muškarca, postupak prema ženama, odnos staratelja prema siročadi itd.

Ova sura ima, prema Fejruzabadiju,[32] dvadeset i četiri derogirana (mensuh) ajeta, od kojih samo tri podliježu derogaciji.[33)] To su petnaesti, šesnaesti i četrdeset i treći ajet ove sure.

Prva dva ajeta su derogirana ajetom o kazni (ajetu-l-haddi), "Bludnicu i bludnika izbičujte sa stotinu udara biča, svakog od njih..." (En-Nur, 2.), dok je treći ajet kojim je djelimično zabranjena upotreba alkohola.

"O vjernici, pijani nikako namaz ne obavljajte, sve dok ne budete znali šta izgovarate" (En- Nisa’, 43) stavljen van snage ajetom o potpunoj zabrani upotrebe alkoholnih pića: "O vjernici, vino i kocka i kumiri i strelice za gatanje su odvratne stvari, šejtanovo djelo, zato se toga klonite da biste postigli što želite" (El-Ma’ide, 90.).

Ovim ajetom je upotreba alkohola postala zabranjena (haram) u svako doba dana i noći, u vrijeme namaza ili bilo koje drugo vrijeme.

U ovoj suri ima i ajeta koja su manje jasna kao npr. ajet o abdestu i tejemmumu (fiktivnom čišćenju) koji je pojašnjen šestim ajetom iz sure El-Ma’ide u kome stoji: "O vjernici, kad hoćete da namaz obavite, lica svoja i ruke svoje do iza lakata operite - a dio glave svoje potarite - i noge svoje do iza članaka..."

32) Fejruzabadi, Besar, 170.
33) M. Zejd, En-Nashu fi-l-Kur'ani, 904.

Sura Et-Talak ili En-Nisa’ es-Sugra, je objavljena u Medini. Ima dvanaest ajeta, 240 riječi i 1.600 slova. Nazvana je Et-Talak zbog Riječi Uzvišenog Allaha "Kad htjednete žene da pustite, vi ih pustite..." i En-Nisa’ es-Sugra zbog toga što predstavlja, prema Ibn Mes>udu, nadopunu četvrtoj kur’anskoj suri.

U ovoj suri se govori o propisima vezanim za razvod braka, o zakonskom roku u kome se žena ne može preudati nakon smrti muža ili poslije razvoda od njega (iddet), o pravu žene na izdržavanje, stanovanje itd.

Unutar ovoga, Kur’an obećava nagradu onima koji se pokoravaju ovim propisima i prijeti žestokom kaznom onima koji ove propise krše.

U ovoj suri nema derogiranih i derogirajućih ajeta, osim ajeta u kome stoji "I kao svjedoke dvojicu vaših pravednih ljudi uzmite" koji je, po nekima, stavio van snage drugu dvojicu koji ne pripadaju vama i nisu vaši o kojima govori 106. ajet sure El-Ma‘ide.

Prenosi se da je Abdullah ibn Mes’ud rekao: "Najobuhvatniji kur’anski ajet jeste ajet u kome stoji: "Allah zahtijeva da se svačije pravo poštuje, dobro čini, i da se bližnjem udjeljuje, a razvrat i sve što je odvratno i nasilje zabranjuje, da pouku primite, On vas savjetuje" (En-Nahl, 90.), a najbolji kur’anski ajet jeste onaj koji nudi izlaz iz teške situacije a to je ajet u kome stoji: "A onome koji se Allaha boji, On će mu izlaz naći"
(Et-Talak, 2.).

Ovaj ajet je objavljen, prema Ibn Abbasu, kada je Auf b. Malik El-Ašdžai došao Poslaniku i rekao mu: "Sin mi je zarobljen, a majka mu tuguje. Šta da radim?" Tada je Poslanik rekao: "Boj se Allaha i budi strpljiv. Naređujem ti a i tvojoj ženi da često izgovarate: La hawle we la kuwwete illa bil- lahi - (Nema snage ni moći osim u Allaha)." Kada se vratio kući i ispričao ženi šta mu je Poslanik rekao, ona je rekla: "Divno li je to što nam je naredio". Poslije izvjesnog vremena, sin je umakao neprijatelju i sa obiljem ratnoga plijena došao kući. Tim povodom je objavljen gornji ajet.

Abdullah ibn Abbas prenosi da je Božiji poslanik Muhammed, a.s., rekao: "Onome ko mnogo istigfar čini, Allah će ukazati na izlaz iz svake brige i tjeskobe i dati mu nafaku odakle se nije ni nadao."

Na kraju recimo da je talak, razvod braka u ovoj suri, tri puta vezan za bogobojaznost (takwwa) i svaki put je onome ko se Allaha boji prilikom razvoda braka obećana velika nagrada:

- A onome koji se Allaha boji, On će izlaz naći.
- A onome ko se Allaha boji, On će sve što mu treba učiniti dostupnim.
- A onome ko se bude Allaha bojao, On će preko ružnih postupaka njegovih preći i još mu veliku nagradu dati.

HIDŽRA U KUR'ANU

"Onaj ko se iseli Allaha radi naći će na Zemlji mnogo mjesta, uprkos svojih neprijatelja, i slobodu. A onome ko napusti svoj rodni kraj radi Allaha i Poslanika Njegova pa ga stigne smrt, nagrada od Allaha njemu je sigurna. - A Allah mnogo prašta i milostiv je."

Hidžra u arapskom jeziku znači seobu, a hidžretu-n-nebijji seobu Muhammeda, a.s., iz Mekke u Medinu. Hidžretani su dva iseljenja muslimana iz Mekke u početku islama. Prvo u Abesiniju, a drugo u Medinu. Muhadžir pl. muhadžirun je iseljenik, emigrant i si.

Sama riječ hidžra i ono što je iz ove riječi izvedeno spomenuta je u Kur'anu na preko trideset mjesta. Pet puta u suri En-Nisa' (ajeti: 89 100.) i u suri El-Enfal (ajeti: 72, 74, 75). Tri puta je ova riječ spomenuta u suri Et-Tewba (ajeti: 20, 100, 117), a po dva puta u surama En-Nahl (ajeti: 41, 100), El-Ah- zab (ajeti: 6, 50), El-Hašr (ajeti: 8, 9) i El-Muzzemmil (ajet, 10), dok je samo po jedan put spomenuta u surama El-Bekare (218), Alu 'Imran (195), Mer- jem (46), El-Hadždž (58), El-Mu'minun (67), En-Nur (22), El-Furkan (30), El-Ankebut (26), El-Mumtehine (10) i El-Muddessir (5).

Kur'an kada kazuje o Hidžri ne svodi svoje kazivanje samo na taj prijelomni događaj u historiji islama, nego prelazi i na samo jezičko značenje riječi "hidžra" između kojeg i ovog prelomnog događaja postoji čvrsta veza i zajednički smisao.

1. UZROCI HIDŽRE

Uzroci Hidžre, prije svega, leže u stavu Kurejševića - idolopoklonika prema islamu i muslimanima. U poglavlju Alu 'Imran Kur'an o tim uzrocima kaže sljedeće:

"Onima koji se isele i koji budu iz zavičaja svoga prognani i koji budu na putu Mome mučeni...". (Alu 'Imran, 195.)

Neki komentatori Kur'ana tvrde da su muslimani svojevoljno napustili Mekku.[34)] Međutim, pasivna forma glagola ahredže u ovome, kao i u drugim ajetima, ukazuje da su muslimani bili primorani da napuste Mekku. U pasivnoj formi ovaj glagol je upotrijebljen i u osmom ajetu sure El-Hašr da ukaže na isto značenje:

"I siromašnim muhadžirima koji su iz rodnoga kraja svoga protjerani."

A u suri En-Nahl u četrdeset prvom ajetu stoji:

"One koji se isele, Allaha radi, nakon što su bili proganjani." Muhadžiri su, dakle, bili proganjani prije Hidžre. Idolopoklonici su nad njima činili razna nasilja. Kur'anski ajet govori o tim nasiljima pa je on zbog toga izraženiji u značenju i sveobuhvatniji u dokazu.

Slijedeći ajet ove sure - "Gospodar tvoj će onima koji su se iselili, nakon što su zlostavljani bili..." (En-Nahl, 110) - govori o zlostavljanju

muslimana prije njihovog iseljenja iz Mekke. Mnogi komentatori Kur'ana razilaze se u shvaćanju značenja riječi fitnetun.[35)]
Međutim, mi se u ova razilaženja ovdje nećemo upuštati. Ovom prilikom želimo samo ukazati da se ovaj ajet odnosi na Ammara ibn Jasira. Nai

34) Ovo mišljenje zastupa Tunižanin Tahir ibn Ašur. Pogledaj časopis. Hedju el-islami, br. 18, str. 21.

35) Kurtubi, Tefsir, Kairo 1967., treće izdanje, str. X/180. Po ovom pitanju pogledaj, također, i komentar Kur'ana od El-Alusija str. IV/448.

me, prenosi se da su idolopoklonici, mučeći ga na razne načine (između ostalog, stavljan je na užareni i usijani pijesak) tražili da vrijeđa Muhammeda, a.s., a hvali bogove predislamskih Arapa. Jednom je tim traženjima, poslije dužeg i iscrpljujućeg mučenja, udovoljio nakon čega su ga idolopoklonici pustili. Plačući otišao je Alejhisseiamu i saopćio mu sve što se dogodilo, a on ga je tada upitao:

- A šta je sa tvojim srcem?
- Moje srce je čvrsto u vjeri, odgovorio je Ammar, a Muhammed, a.s., je potom rekao:
- O Ammaru, ako se vrate, vrati se i ti. Ovim povodom objavljen je kur'anski ajet u kome Allah, dž.š., kaže: "Osim ako bude na to primoran, a srce mu ostane čvrsto u vjeri."

Ova mučenja su ponekad poprimala i razne oblike ismijavanja, ruganja i potcjenjivanja o kojima i Kur'an govori u suri El-Mutaffifun:

"Griješnici se smiju onima koji vjeruju; kada pored njih prolaze, jedni drugima namiguju, a kada se porodicama svojim vraćaju, šale zbijajući vraćaju se; kada ih vide, onda govore: "Ovi su, doista, zalutali" - a oni nisu poslani da motre na njih". (El-Mutaffifun, 29. - 33.)

Kur'an je u mnogim ajetima registrirao neke stavove Kurejševića u odnosu na Muhammeda, a.s. On je ukazao na bol i tugu Alejhisselama zbog zablude u kojoj se našao njegov narod, kao i njegovu odlučnost da istraje do konačne pobjede.

Kada ih je počeo pozivati u islam, oni su ga ismijavali i prijetili mu.

U svojim ironijama oni su išli još dalje tvrdeći da Muhammed nije dostojan onoga čemu ih poziva: "Trebalo je da ovaj Kur'an bude objavljen nekom uglednom čovjeku iz jednog od ova dva grada."

Optuživali su ga da se bavi sihirom i da onaj koji mu donosi Objavu nije melek nego šejtan. Pokušavali su da ga zbune tražeći da svoje poslanstvo dokaže natprirodnom pojavom. Za Kur'an su govorili:

"To su bajke drevnih naroda koje je on prepisao, pa mu se čitaju ujutru i navečer", i mnogo toga drugog što je Alejhisselama jako ražalostilo. Njegov narod bježi od njega i širi glasine o njemu, a on želi da ga uputi i izvede na pravi put.

Kur'an ukazuje i na osjećanja Muhammeda, a.s., kao čovjeka i na me- tod koji je primjenjivan i prije njega s drugim Božijim poslanicima,

metod po- ricanja, osporavanja i u laž ugonjenja:

"Mi znamo da tebe zaista žalosti to što oni govore. Oni, doista, ne okrivljuju tebe da si ti lažac, nego nevjernici poriču Allahove riječi.

A poslanici su i prije tebe lažnim smatrani, pa su trpjeli što su ih u laž ugonili i mučili sve dok im ne bi došla pomoć Naša, - a niko ne može Allahove riječi izmijeniti - i do tebe su doprle o poslanicima neke vijesti" (El-En‘am, 33, 34).

"Ti izdrži kao što su izdržali odlučni poslanici" (El-Ahkaf, 35). Idolopoklonici su, kad su vidjeli da muslimani napuštaju Mekku i odlaze u Medinu, bili jako uplašeni. Shvatili su da bi, ako ne poduzmu nešto, njihov život mogao biti ugrožen. Ensarije[36] u Medini su ratnici. Kada se udruže 36) Ensarije (od arapske riječi nasrun - pomoć) nazvani ovim imenom zbog svesrdne pomoći koju su ukazali doseljenim muslimanima, muhadžirima iz Mekke.
sa strpljivim vjernicima i Muhammedom, oni će, nema sumnje, objaviti rat Kurejševićima, ili će u najmanju ruku blokirati njihov trgovački put prema Siriji koji je za njih bio od izuzetne važnosti.

Tada su odlučili da na sastanku u Daru-n-nedvi rasprave novonastalu situaciju i zauzmu zajednički stav prema Muhammedu, a.s. Poslije dužeg vijećanja zaključili su da ga ubiju. Zadatak je povjeren grupi mladića sastavljenoj od raznih plemena. Na taj način se odgovornost za ubistvo ne bi mogla pripisati ni jednom plemenu, a protiv svih plemena se ne može ratovati. To bi bio jedini mogući način, govorili su, da se riješimo Muhammeda i opasnosti koja nam od njega dolazi. Međutim, Muhammed, a.s., je blagovremeno bio obaviješten o zaključku i namjerama idolopoklonika. O tome i Kur’an govori u suri El-Enfal:

"I kad su ti nevjernici zamke razapinjali da bi te u tamnicu bacili ili da bi te ubili ili da bi te prognali, oni su zamke pleli a Allah ih je ometao, jer Allah to najbolje umio" (El-Enfal, 30.)

Kur’anski ajet je za stav Kurejševića u Daru-n-nedvi upotrijebio izraz meki- (spletka), kao što je i za Allahovo osujećivanje toga upotrijebio isti izraz, jer Allah to najbolje umije. Pošto riječ "mekr" jezički ukazuje na tajno pripremanje zla drugom, većina komentatora Kur’ana smatra da je pripisivanje Bogu toga došlo putem zeugme (vezanje dviju imenica s glagolom koji vrijedi samo za jednu od njih) kao što je slučaj i sa kur’anskim ajetom u kome Allah, dž.š., kaže: "Onima koji vas napadnu uzvratite istom mjerom" (El-Bekare, 194).

Spletkarenje je loše svojstvo i ono Bogu koji je savršen ne dolikuje. Po mišljenju većine ovdje je to dozvoljeno kao alternacija ljudskom spletkarenju. To je zeugma i jedan od vidova kur’anske stilistike.

Sama riječ "mekrun" spomenuta je u Kur’anu na preko četrdeset mjesta. U najviše slučajeva u kontekstu govora o spletkama nevjernika protiv Božijih poslanika. U nekim ajetima (kao npr. 99. ajet sure El-A‘raf)

spletkarenje je pripisano Allahu bez alternacije, a u nekima je okvalificirano kao dobro svojstvo. U jednom ajetu stoji: "Oholost na Zemlji i ružno spletkarenje, a spletke će pogoditi upravo one koji se njima služe" (Fatir, 43). Iz ovog ajeta da se razumjeti da je mekr nekada i pohvalno svojstvo, odnosno da mekr ne mora uvijek biti loše svojstvo.

U djelu Besairu zewi-t-temjizi fi letaifi-l-kitabi-l-azm od Fejruzabadija[37], autora poznatog arapskog rječnika stoji da "mekr" ima dva značenja: pohvalno, tj. ono koje ima za cilj neko dobro; Božije spletkarenje, jer Allah to najbolje umije i pokuđeno tj. ono koje ima za cilj neku pokuđenu rabotu kao npr. "A spletke će pogoditi upravo one koji se njima služe."

Zbog svega ovoga zeugma, kojoj je većina pribjegla da bi negirala pripisivanje Bogu lošeg - iako bi se to moglo prihvatiti u onim ajetima gdje postoji alternacija to je nemoguće prihvatiti tamo gdje alternacije nema - pa je zato tumačenje Fejruzabadija ispravnije i prihvatljivije.

37) Fejruzabadi: Besair, IV/516.

Bog je milostiv prema svojim robovima. Njegova milost ogleda se, pored ostalog, i u sprečavanju zla na koje se oni odluče. Bog je osujetio idolopoklonike u njihovom spletkarenju protiv Muhammeda, a.s., i omogućio čovječanstvu da započne novu epohu u svojoj historiji, epohu čije su karakteristike nauka, sloboda, jednakost, humanost i plemenitost.

2. NA PUTU ZA MEDINU

Muhammed, a.s., je poslije sastanka idolopoklonika u Daru-n-nedvi dobio dozvolu od Allaha, dž.š., za seobu u Medinu. Zajedno sa Ebu Bekrom on je iste noći kada je trebao biti pogubljen napustio Mekku i sklonio se u jednu pećinu na brdu Sevr nedaleko od Mekke.

Neki su idolopoklonici, tragajući za njima, stizali i do same pećine.

To je registrirano i u Kur’anu u suri Et-Tewbe u kome stoji:

"Ako ga vi ne pomognete, pa Allah ga je pomogao onda kada su ga oni koji ne vjeruju prisilili na seobu, kad je s njim bio samo drug njegov, kad su njih dvojica bila u pećini i kad je on rekao svome drugu: ’Ne brini se, Allah je s nama pa je Allah spustio svoju smirenost na njega i pomogao ga vojskom koju vi niste vidjeli i učinio da riječ nevjernika bude - donja, a Allahova riječ, ona je - gornja. Allah je moćan i mudar." (Et-Tewbe, 40.)

Mnogi komentatori Kur’ana se razilaze u tumačenju ovoga ajeta, a posebno onog dijela u kome stoji: "Pa je Allah spustio svoju smirenost na njega i pomogao ga vojskom koju vi niste vidjeli." Jedni kažu a tako je ovaj ajet shvatio i Besim Korkut u svome prijevodu Kur’ana[38]* da je Allah svoju smirenost spustio na druga njegova, jer Božiji poslanik Muhammed, a.s., nije bio uznemiren, niti je bio zabrinut. On je bio siguran u Božiju pomoć na što ukazuju i njegove riječi upućene Ebu-Bekru: "Ne brini se, Allah je s nama."

Drugi tvrde suprotno i kažu da je Bog svoju smirenost spustio na svoga Poslanika, što ne mora uvijek biti uslovljeno zabrinutošću i uznemirenošću. Oni svoje mišljenje potkrepljuju i činjenicom da se pomoć s vojskom o kojoj se govori u ovom ajetu može odnositi samo na Alejhisselama, a ovaj dio ajeta vezan je za dio koji ispred njega stoji pa se tako i jedan i drugi, ovako vezani, odnose na Alejhisselama, a ne na njegovog druga. *

Za ovo mišljenje opredijelio se i Muhammed ed-Desuki, član Akademije arapskog jezika u Kairu, koji smatra da se zamjenica koja se nalazi u ajetu: "Pa je Allah spustio svoju smirenost na njega" odnosi na Alejhisselama. Ajet je u cjelini, kaže on, došao u kontekstu govora o Božijoj pomoći Alejhissela- mu, pa se i sve zamjenice koje se nalaze u njemu odnose samo na Alejhisselama, a nikako na nekoga drugoga.[40]

Također je važno ukazati da se u ovome ajetu, koji govori o Hidžri, vremenski prilog iz-kada ponavlja tri puta:

Kada su ga oni koji ne vjeruju prisilili na seobu.

38) Prijevod Kur’ana od Besima Korkuta, Orijentalni institut u Sarajevu, 1977, str. 186.

39) Kurtubi Tefsir, str. VIII/147, El-Alusi str. III/308. El-Menar str. 1/429.

40) Muhamed ed-Desuki, El-Hidžretu fi-l-Kur’ani, str. 45, Kairo 1971. godine.

Kada su njih dvojica bila u pećini.

Kada je rekao svome drugu: "Ne brini se, Allah je s nama."

Ovo ponavljanje vremenskog priloga adekvatno je opomeni upućenoj idolopoklonicima da se povuku, jer Bog čuva, štiti i pomaže Poslanika u svim pa i u najtežim situacijama. Njihova zavjera protiv Alejhisselama neće doprinijeti pobjedi, niti će biti uzrok porazu:

"Mi ćemo, doista, pomoći poslanike Naše i vjernike u životu na ovom svijetu, a i na Dan kad se dignu svjedoci." (Gafir, 51.)

Ovoj pomoći o kojoj govori Kur’an potrebno je dodati još i vlastiti trud. Iskreno vjerovanje ne poznaje pasivnost i malodušnost. Ono traži od vjernika da učini sve što je obavezan i što objektivno može učiniti pa tek onda da se obrati i zamoli Allaha da mu u tome pomogne. Ibrahim, a.s., je svoj narod pozivao vjeri u Jednoga Boga i bio ustrajan u tome, a oni su, da bi bogove svoje osvetili, odlučili da ga spale:

"Spalite ga i bogove vaše osvetite, ako hoćete išta da učinite!" - povikaše (El-Anbija’, 68).

Pošto Ibrahim, alejhisselam, nije uspio izbjeći ovoj zavjeri, Allah ga je pomogao i sačuvao od vatre:

"O vatro," - rekosmo Mi - "postani hladna, i spas Ibrahimu!" I oni htjedoše da mu postave zamku, ali ih Mi onemogućismo" (El-Anbija’, 69, 70).

Kada je Muhammed, alejhisselam, saznao o namjerama idolopoklonika i kada je dobio dozvolu za hidžret, on je već imao pripremljen plan za ovaj teški i naporni put. Pripreme koje su obavljene prije polaska, tajnost izlaska iz Mekke, zaobilazni put do Medine itd., obavljene su na najbolji mogući način. Kada je čitav plan seobe bio razrađen do u detalje, tek tada je Alejhisselam uz Božiju pomoć zajedno sa Ebu-Bekrom krenuo za Medinu u koju je stigao 20. septembra 622. godine.

3. MUHADŽIRI I ENSARIJE

Ako pogledamo u Kur’an vidjećemo da je u njemu muhadžirima mnogo više prostora dato nego ensarijama. Neki kur’anski ajeti u cijelosti su posvećeni njima. Međutim, pogrešno je, na osnovu ovoga, tvrditi da su mu- hadžiri bolji od ensarija, iako su prije njih primili islam i bili izloženi raznim mučenjima, što nije bio slučaj sa ensarijama. Dovoljno je ovdje da ukažemo da Kur’an i jedne i druge naziva iskrenim i pravim vjernicima s kojima je Allah zadovoljan i kojima pripada oprost i velika nagrada:

"Oni koji vjeruju i isele se, i bore se na Allahovu putu, i oni koji daju sklonište i pomažu, - oni su, zbilja, pravi vjernici - njih čeka oprost i obilje plemenito" (El-Enfal, 74).

"Allah je zadovoljan prvim muslimanima, muhadžirima i ensarijama i svim onima koji ih slijede čineći dobra djela, a i oni su zadovoljni Njime, za njih je On pripremio džennetske bašče kroz koje će rijeke teći, i oni će vječno i zauvijek u njima boraviti. To je veliki uspjeh". (Et-Tewbe, 100).

Hidžra je prije oslobođenja Mekke bila farz svakom muslimanu i muslimanki. Međutim, bilo je muslimana koji hidžru nisu obavili ili koji su sa hidžrom zakasnili, kao što je bilo i onih koje je smrt zatekla na putu za Medinu. O njima Kur’an govori u sljedećim ajetima:

"Kada budu duše uzimali onima koji su se prema sebi ogriješili, meleki će upitati: ’Šta je bilo s vama? - ’Bili smo nemoćni na Zemlji’ - odgovoriće. - ’Zar Allahova Zemlja nije prostrana i zar se niste mogli nekud iseliti?’ - reći će meleki, i zato će njihovo prebivalište biti Džehennem, a užasno je on boravište. Samo nemoćnim muškarcima i ženama, i djeci, koji nisu bili dovoljno snalažljivi i nisu znali puta, Allah će, ima nade, oprostiti jer Allah briše grijehe i prašta." (En-Nisa’, 97 - 99).

Tumačeći ovaj kur’anski ajet Kurtubi kaže da se ovdje radi o jednoj grupi stanovnika Mekke koja je primila islam i koja je, kada je Alejhisselam hidžret učinio, ostala sa idolopoklonicima u Mekki.

Za vrijeme Bitke na Bedru bili su u redovima idolopoklonika pa je tim povodom objavljen citirani kur’anski ajet.

Sljedeći ajet ove sure govori o onima koji su umrli na putu za Medinu.

Njih, prema ovome ajetu, čeka sigurna nagrada i oprost od Allaha, dž.š.

"Onaj ko se iseli Allaha radi naći će na Zemlji mnogo mjesta, uprkos svojih neprijatelja, i slobodu. A onome ko napusti svoj rodni kraj radi Allaha i Poslanika Njegova, pa ga stigne smrt, nagrada od Allaha njemu je sigurna. - A Allah mnogo prašta i milostiv je."

Što se tiče onih koji su islam primili poslije Hidžre, a zatim hidžret učinili, njih Kur'an tretira isto onako kao što tretira muhadžire i ensarije: "A oni koji kasnije vjernici postanu pa se isele i u borbi zajedno s vama učestvuju, oni su vaši." (El-Enfal, 75), odnosno oni su kao i vi što se tiče nagrade i oprosta.

U uskoj vezi sa ovima su i oni o kojima Kur'an u desetom ajetu sure El- Mumtehine kaže:

"O vjernici, kada vam vjernice kao muhadžirke dođu, ispitajte ih, - a Allah dobro zna kakvo je vjerovanje njihovo - pa ako se uvjerite da su vjernice, onda ih ne vraćajte nevjernicima: one njima nisu dopuštene, niti su oni njima dopušteni, a njima podajte ono što su potrošili. Nije vam grijeh da se njima ženite kad im vjenčane darove njihove date. U braku mnogoboške ne zadržavajte! Tražite ono što ste potrošili, a neka i oni traže ono što su potrošili! To je Allahov sud. On sudi među vama, a Allah sve zna i mudar je."

Ovaj kur'anski ajet objavljen je poslije ugovora na Hudejbijji po kome se Muhammed, a.s., obavezuje da izruči idolopoklonike ukoliko se ovi sklone u Medinu i zatraže zaštitu muslimana, dok se idolopoklonici ne obavezuju da izruče muslimane ukoliko se oni sklone u Mekku i zatraže zaštitu idolopoklonika. Poslije ovoga ugovora jedna žena - idolopoklonika pribjegla je muslimanima i zatražila njihovu zaštitu. Njen muž požurio je sa zahtjevom Muhammedu, a.s., i muslimanima da je vrate idolopoklonicima. Tom prilikom objavljen je ovaj ajet koji je ovu tačku ugovora u odnosu na žene stavio van snage. Alejhisselam je postupio shodno ovome ajetu i ova žena je ostala u Medini.

Ovaj ajet nalaže Muhammedu, a.s., da odmah pristupi ispitivanju muhadžirke, a komentatori Kur'ana se razilaze o sadržaju toga ispitivanja.

Jedni kažu da je vjernica trebalo da se zakune Allahom da nije pribjegla muslimanima zbog preziranja muža, ni zbog imetka, nego zbog ljubavi prema Allahu i Njegovom Poslaniku.

Drugi kažu da je svaka vjernica muhadžirka trebalo da donese dva šeha- deta bez zakletve, a treći da položi prisegu na vjernost Alejhisselamu onako kako to stoji i u Kur'anu:

"O Vjerovjesniče, kada ti dođu vjernice da ti polože prisegu: da neće Allahu nikoga ravnim smatrati, i da neće krasti, i da neće činiti blud, i da neće djecu svoju ubijati, i da neće muževima tuđu djecu podmetati i da ti neće ni u čemu što je dobro poslušnost otkazati, - ti prisegu njihovu prihvati i moli Allaha da im oprosti. Allah zaista mnogo prašta i On je

milostiv." (El-Mumtehine, 12).

Ako je Hidžra obezbijedila muslimanima život lišen mučenja i maltretiranja ona ih nije oslobodila pokušaja koji su imali za cilj da im nanesu štetu, ugroze mir i jedinstvo. Neprijatelji islama u Medini i van nje nisu mirovali. Zbog toga je bilo neophodno da se donesu propisi kojima bi jedinstvo mu- hadžira i ensarija bilo u potpunosti zaštićeno. Bratimljenje među njima bio je prvi korak u tom pravcu koji se podudara sa prirodom ovog perioda kroz koji prolazi islamska zajednica poslije Hidžret. Poznato je da je Alejhisselam pet mjeseci nakon dolaska u Medinu izvršio bratimljenje između muhadžira i ensarija. Pobraćeni muhadžir je tim postao sudionik imetka svoga brata ensari- je. Ovo bratimljenje bilo je jako kao i krvno srodstvo koje svoju podlogu, prema nekim komentatorima Kur’ana, nalazi u kur’anskom ajetu u kome Allah, dž.š., kaže:

"Oni koji vjeruju i iseljavaju se i u borbi na Allahovom putu zalažu imetke svoje i živote svoje, i oni koji daju utočište i pomažu, oni jedni druge nasljeđuju. A onima koji vjeruju a koji se nisu iselili - vi ne možete, sve dok se ne isele, nasljednici biti. A ako vas zamole da im u vjeri pomognete, dužni ste da im u pomoć priteknete, osim protiv naroda sa kojim o nenapadanju zaključen ugovor imate. A Allah dobro vidi ono što radite." (El-Enfal, 72).

Kada su prilike u islamskoj zajednici, donekle bile sređene, poslije Bitke na Bedru, Kur’an je ovaj propis o nasljedstvu dokinuo ajetom u kome stoji:

"Vjerovjesnik treba da bude preči vjernicima nego oni sami sebi, a žene njegove su kao majke njihove. A srodnici, po Allahovoj Knjizi, preči su jedni drugima od ostalih vjernika i muhadžira, prijateljima svojim možete oporukom nešto da ostavite. To u Knjizi piše." (El-Ahzab, 6).

4. VIŠESTRUKO ZNAČENJE HIDŽRE

Osim značenja "iseliti se" o kome je bilo govora, a koje je vezano za taj prijelomni događaj u historiji islama, Kur’an ovu riječ upotrebljava i u značenju: izbjegavati, ružne riječi govoriti, napustiti, kloniti se itd. Između kojeg i ovog prijelomnog događaja, kako smo rekli, postoji čvrsta veza i zajednički smisao.

U tri maha Kur’an upotrebljava ovu riječ kada govori o stavu Kurejševića u odnosu na Objavu:

"Poslanik je rekao: 'Gospodaru moj, narod moj ovaj Kur’an izbjegava (El-Furkan, 30). "I otrpi ono što oni govore i izbjegavaj ih na prikladan način (El-Muzzemmil, 10).

U sva tri ova slučaja radi se o stavu Kurejševića idolopoklonika prema Kur’anu. Oni ga izbjegavaju i o njemu ružne riječi govore. Oni i druge nagovaraju da zauzmu isti stav prema Kur’anu. "Oni koji ne vjeruju

govore: 'Neslušajte ovaj Kur'an, nego pravite buku da biste ga nadvikali'." (Fussilet, 26)

Za Poslanika kažu da je lažljivac. On, po njima, nije dostojan ono čemu ih poziva: "Zar baš njemu, između nas, da bude poslana Objava?! Ne on je lažljivac oholi!" (El-Kamer, 25).

Ovim optužbama oni su dodali još mnogo sličnih. Tvrdili su da mu svemu ovome pomažu drugi ljudi. "Oni koji ne vjeruju govore: 'Ovo nije nis drugo do velika laž koju on izmišlja, a u tome mu i drugi ljudi pomažu.'" (El Furkan, 4).

To je stav Kurejševića idolopoklonika u odnosu na Kur'an i Muhamm da, a.s., stav koji je bio poznat i ranijim Božijim poslanicima. Svaki Božiji p slanik imao je svoje neprijatelje koji su ga izbjegavali i bili prepreka na pu Objave. Međutim, Bog pomaže svoje poslanike. U jednom ajetu, obraćaji se Muhammedu, a.s., Allah kaže: "A tebi je Gospodar tvoj dovoljan kao voc i pomagač." (El-Furkan, 31).

I u trećem ajetu radi se, kao i u prva dva, o stavu idolopoklonika prer Kur'anu i Muhammedu, a.s. Oni će, nema sumnje, nastojati da se suprotsta Objavi i njenom nosiocu. Zbog toga Allah i kaže Muhammedu, a.s., da bu strpljiv prema njima i da ih izbjegava na lijep način: "Na put Gospodara svo mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima na najljepši način raspravljaj." (En Nahl, 125).

Na ovaj način Muhammed, a.s., je svoje sugrađane pozvao u islam.

I ako su ga napadali i vrijeđali, a on je sve to strpljivo podnosio i još ljepšim i vraćao. Ratovi koje je vodio poslije Hidžre nisu imali za cilj osvetu, ne ostvarenje vjerskih sloboda i borbu protiv onih koji svoje ubjeđenje silom r meću drugom.

Korijen ove riječi, pored gore navedenih sura upotrijebljen je i u si Merjem u dijalogu koji je vođen između Ibrahima, a.s., i njegovog oca Aze kao i u suri El-Muddessir koje spada među prva poglavlja objavljena Muha: medu, a.s.

Prenosi se da je Muhammed, a.s., poslije prve objave bio veoi uplašen. Kada je došao kući rekao je, dršćući, svojoj ženi Hatidži: "Pokri me, pokrijte me!" Tim povodom je objavljeno prvih sedam ajeta ove sure koja počinje riječima: "O ti, pokriveni! Ustani i opominji."

Ovi ajeti se smatraju kodeksom islamskog rada. Oni su bili najdjelotvorno nije oružje s kojim je Resul bio zaštićen od svega što je stajalo na njegove putu i putu Objave.

Hidžra ili seoba Muhammeda, a.s., iz Mekke u Medinu, koju svake godine obilježavamo prigodnim svečanostima, nije jedina hidžra u historiji poslanstva. I prije njega bilo je Božijih poslanika koji su se selili.

ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA DŽIHADOM

"I ne gubite hrabrost i ne žalostite se; vi ćete pobijediti ako budete pravi vjernici. Ako vi dopadnete rana, i drugi rana dopadaju" (Alu ‘Imran, 139 - 140). "Ako vi trpite bol, trpe i oni bol kao i vi, a vi se još od Allaha nadate onome čemu se oni ne nadaju". (En-Nisa‘, 104)

Džihad, borba na Božijem putu je šesti islamski šart. To je najviši stepen imana. Božiji poslanik Muhammed, a.s., je molio Allaha da pogine na Božijem putu. Ebu Hurejra prenosi da je Božiji Poslanik rekao:

"Tako mi Allaha u čijoj je vlasti moj život, da nije vjernika koji se ne osjećaju dobro zbog nemogućnosti da sa mnom učestvuju u borbi, a ja nisam u stanju da im to omogućim, nikada ne bih izostao od učešća u borbi na Božijem putu. Tako mi Allaha u čijoj vlasti je moj život, volio bih da poginem na Božijem putu, pa da oživim, pa opet da poginem i oživim, da bih opet poginuo na Božijem putu."

Ebu Said El-Hudri prenosi da su Božijeg Poslanika upitali:

- Koji je čovjek najbolji?
- Vjernik, koji se na Božijem putu bori sa svojim životom i svojim imetkom, odgovori Božiji Poslanik.

Ebu Hurejra prenosi da je Božiji Poslanik rekao:

"Džennet je podijeljen na stotinu stepeni, koji je Allah pripremio za mudžahide, borce na Božijem putu. Prostranstvo između svakog stepena je kao prostranstvo između nebesa i Zemlje."

U Kur’anu se na mnogim mjestima govori o džihadu. U suri En-Nisa (ajeti 95 - 96) Allah kaže da će "one koji se budu borili ulažući imetke svoje i živote svoje Allah odlikovati čitavim stepenom nad onima koji se ne budu borili...Allah će borcima, a ne onima koji se ne bore, dati veliku nagradu, počasti od Sebe i oprost i milost", a u suri Et-Tewbe (ajeti 120 - 121) kaže se da one koji se bore na Allahovu putu "neće zadesiti ni žeđ, ni umor, ni glad...niti će ikakvu nevolju od neprijatelja pretrpjeti, a da im to sve neće kao dobro djelo biti upisano."

Iz ovih kur’anskih ajeta i Poslanikovih hadisa vidi se važnost i značaj džihada. Allah nudi mudžahidima, borcima na Božijem putu, sve blagodati i počasti ovoga i onoga svijeta.

Međutim, mudžahidi nisu samo oni koji ulažu svoj život i svoj imetak na Božijem putu. U ovu kategoriju su uključeni i oni koji shodno svojim mogućnostima i svojim sposobnostima doprinose što uspješnijoj borbi protiv onih koji nad muslimanima vrše teror i nasilje. To su borci pozadine, oni koji se brinu o ranjenicima i porodicama boraca, oni koji štite strateški važne objekte, koji rade na neutraliziranju dezinformacija, koji se bore protiv neprijateljske propagande itd.

1. BRIGA O PORODICAMA BORACA

Zejd ibn Halid El-Džuheni prenosi da je Božiji Poslanik rekao:

"Ko opremi borca na Allahovu putu i on je sam borac. Ko se brine o porodici borca na Allahovu putu i on je sam borac."

2. ZBRINJAVANJE I LIJEČENJE RANJENIKA

Ummi Atijja El-Ensarijja kaže da je sedam puta učestvovala u vojnim pohodima Božijeg Poslanika. U pozadini sam, veli ona, liječila ranjenike i borcima pripremala jelo. Jedna druga muslimanka je borcima donosila vodu za piće, a teže ranjenike otpremala za Medinu.

3. ZAŠTITA STRATEŠKI VAŽNIH OBJEKATA

Ibn Abbas prenosi da je Božiji Poslanik rekao: "Dvojicu neće dotaći džehennemska vatra: onoga koji plače iz straha prema Allahu, i onoga koji budno stražari na Allahovu putu." Poslanik je pored ovoga također izjavio: "Stražariti jedan dan na Allahovu putu bolje je od čitavog svijeta i svega što je na njemu." "Stražariti dan i noć na Allahovu putu bolje je nego postiti i klanjati mjesec dana."

4. BORBA PROTIV NEPRIJATELJSKE PROPAGANDE

Neutralizacija dezinformacija, sumnji, laži itd. spada u borbu na Božijem putu jer u Kur'anu se kaže: "O vjernici, budite oprezni", a to znači da neprijatelja moramo i na ovom polju poraziti. Poslanik je, kada je ratovao sa idolopoklonicima, često govorio: "Allahu moj, učini našu vijest njima zamršenom, nerazumljivom", a nama se obratio riječima: "Čovjeku je dosta grijeha kad bi samo prepričavao ono što čuje od drugih ljudi", ili "Znak dobrog i čvrstog islama jednog čovjeka jeste da se ne miješa u ono što ga se ne tiče." Jakub, a.s., je svome sinu Jusufu preporučio da prema svojoj braći bude oprezan kada mu je rekao:

"O sinko moj, ne kazuj svoga sna braći svojoj, da ti ne učine kakvu pakost" (Jusuf, 5). Božiji poslanik Muhammed, a.s., je, kada bi imao namjeru da u ratu krene prema Hunejnu, pitao za Uhud i puteve koji prema Uhudu vode. Tako je bilo i na Bedru i prilikom oslobođenja Mekke, osme hidžretske godine.

5. NESEBIČNOST JE ODLIKA SVAKOGA VJERNIKA

Otuda se ne bi smjelo desiti da vjernici u ratu gomilaju životne namirnice. Muslimani su svi braća. Jedna porodica. Božiji Poslanik Muhammed, a.s., je rekao: "Hrana jednoga dovoljna je dvojici, hrana dvojice dovoljna je četve- rici, a hrana četverice dovoljna je osmerici."

Od Aiše, r.a., se prenosi da je rekla. "Muhammed, a.s., je i umro a da se njegova porodica, otkako je došao u Medinu, nije najela pšenične hrane tri dana uzastopno."

Urve prenosi da mu je Aiša, r.a., rekla. "Moj sestriću, tako mi Allaha, znali smo dočekati jedan mlađak, pa drugi mlađak, pa i treći mlađak, tri mlađaka u dva mjeseca, a da se ni u jednoj kući Allahova Poslanika ne naloži vatra".

- Od čega ste živjeli, upita Urve ibn Zubejr.
- Od hurmi i vode, reče Aiša, r.a.

Prenosi se da je Božiji Poslanik, poslije jedne bitke u kojoj je došao do velikog ratnog plijena, rekao ensarijama. "Ako hoćete, ja ću ovaj plijen podijeliti između vas i muhadžira s tim da muhadžiri ostanu u vašim kućama i imaju udjela u vašem imetku, a ako nećete, ja ću ga ustupiti muhadžirima, a oni će napustiti vaše domove?"

Sead ibn Ubade i Sead ibn Muaz su kao poglavari plemena Evs i Hazredž rekli: "Plijen podijeli muhadžirima, a oni će ostati u našim kućama kao što su i do sada bili." Ovaj prijedlog je naišao na odobravanje i jednog i drugog plemena, na što je Poslanik rekao: "Bože moj, smiluj se Ensarijama i njihovoj djeci i djeci od njihove djece?".

Allah je ovu nesebičnost registrirao u Kur’anu kada je rekao:

"I onima koji su Medinu za življenje izabrali i domom prave vjere još prije njih je učinili, oni vole one koji im se doseljavaju i u grudima svojim nikakvu tegobu, zato što im se daje, ne osjećaju, i više vole njima nego sebi, mada im je i samima potrebno. A oni koji se uščuvaju lakomosti, oni će sigurno uspjeti" (El-Harš, 9).

6. LAKOMOST

Gomilanje robe u svrhu skuplje prodaje u oskudici. Poslanik je u jednom hadisu rekao da će iskren i pošten trgovac biti proživljen na Sudnjem danu u društvu Allahovih poslanika, iskrenih vjernika i šehida, dok će onoga, prema drugom hadisu, koji zadržava životne namirnice dok narod oskudijeva, Allah kazniti teškom bolešću i gubitkom imovine.

Ibn Omer prenosi: "Ko četrdeset dana uskrati namirnice od prodaje mojim sljedbenicima, taj se odriče Allaha, a i njega se Allah odriče", uz napomenu da se Allah u Kur’anu nije nikoga odrekao osim idolopoklonika. (Proglas od Allaha i Njegova Poslanika ljudima na dan velikog hadža: "Allah i Njegov Poslanik se odriču idolopoklonika." Pa ako se pokajete, to je za vas bolje, a ako se okrenete znajte da Allahu nećete umaći! A nevjernike obra- duj kaznom nesnosnom!)

Muslimani su dužni da se bore protiv onih koji se bore protiv njih, koji ih progone i ubijaju, svako prema svojim mogućnostima. Uz to, muslimani moraju biti nesebični, strpljivi, hrabri i ne smiju gubiti nadu u Allahovu pomoć: "Zar vi mislite da ćete ući u Džennet, a još niste iskusili ono što su iskusili oni koji su bili prije vas i nestali? Njih su satirale nemaštine i bolest, i toliko su bili uznemiravani da bi i Poslanik, i oni koji su s njim vjerovali uzviknuli. "Kada će već jednom Allahova pomoć!?" Eto, Allahova pomoć je zaista blizu!” (El-Bekare, 214).

SURA EL-MA'IDA - POSLJEDNJA OBJAVA

Ova sura je objavljena u Medini osim ajeta "Danas sam vam vjeru vašu...upotpunio..." koji je objavljen na Arefatu desete hidžretske godine. Sura El-Ma'ida ima 120 ajeta, 2.804 riječi i 11.933 slova. Nazvana je ovim imenom zbog sadržaja o kome govori, zbog storije spuštanja trpeze s neba (A kada učenici rekoše: "O Isa, sine Merjemin, može li nam Gospodar tvoj trpezu s neba spustiti?" - on reče. "Bojte se Boga, ako ste vjernici!"). Međutim, ova sura ima i druga imena. Poslanik je ovu suru nazvao El-'Ukud (O vjernici, ispunjavajte obaveze!), El-Ahbar (Trebalo bi da ih svećenici i učeni ljudi od lažna govora i zabranjena jela odvraćaju) El-Munkiza (Sura El-Ma'ida se u carstvu nebeskom zove El-Munkiza - izbavitelj iz muke onoga ko je sa njom drugovao).

Mnogi ljubitelji derogacije u Kur'anu navode i neke ajete koji su u ovoj suri derogirani, a koji, prema najnovijim naučnim istraživanjima, ne podliježu derogaciji.

U ovoj suri ima i mutešabihata, manje jasnih ajeta kao i npr. ajet u kome stoji: "Dozvoljava vam se stoka, ali ne i ona koja će vam se navesti." Ovaj ajet nije sasvim jasan. On je pojašnjen drugim ajetom u kome stoji: Zabranjuje vam se strv i krv i svinjsko meso. Kur'anski ajet: "A oni koji ne sude prema onome što je Allah objavio" ponovljen je tri puta, svaki put sa drukčijom završnicom:

"A oni koji ne sude prema onome što je Allah objavio, oni su pravi nevjernici."

"A oni koji ne sude prema onome što je Allah objavio, oni su pravi nasilnici."

"A oni koji ne sude prema onome što je Allah objavio, oni su pravi grešnici."

Neki mufessiri smatraju da se prvi ajet odnosi na muslimane, drugi na Jevreje, a treći na kršćane. Postoji međutim i mišljenje koje nevjernika, nasilnika i grešnika svodi na jedno značenje, na kufr. Zbog svega ovoga ovaj se ajet ubraja u mutešabihate i smatra jednim od manje jasnih kur'anskih ajeta.

Sura El-Ma'ida počinje vokativnim oblikom, a ovaj oblik je dosta prisutan u Kur'anu. Samo u ovoj suri nailazimo na velik broj ajeta koja počinju sa ovom vokacijom:

- O vjernici, ne omalovažavajte Allahove obrede hadža...
- O vjernici, kad hoćete da namaz obavite, lica svoja...
- O vjernici, sjetite se Allahove blagodati prema vama...
- O vjernici, vino i kocka i kumiri i strelice za gatanje su odvratne stvari...

Na preko petnaest mjesta je u ovoj suri upotrijebljen ovaj oblik. Međutim, ovo ne treba da zbunjuje, jer ova sura pripada medinskoj

objavi Kur’ana. Ovo je jedna od karakteristika medinskog perioda Objave. Allah se obraća vjernicima, pripadnicima islama, onima koji vjeruju u Allaha i Njegovog poslanika Muhammeda, a.s.

Ova sura je jedinstvena po mnogo čemu. U njoj se nalaze mnogi šerijat- ski propisi koji se ne mogu naći ni u jednoj drugoj kur’anskoj suri kao npr. propisi o zabrani upotrebe onoga što je na žrtvenicima žrtvovano, onoga što je udavljeno i ubijeno, strmoglavljeno i rogom ubodeno ili od zvijeri načeto, osim ako je preklano prije nego što je uginulo, propisi o zabrani ubijanja divljači dok obredi hadža traju, a onome ko to hotimično uradi kazna je da jednu domaću životinju, čiju će vrijednost procijeniti dvojica vaših pravednih ljudi, pokloni Ka‘bi, ili da se iskupi time što će, ravno tome, nahraniti siromahe ili postiti, da bi osjetio pogubnost postupka svoga, zatim propisi koji dozvoljavaju muslimanima da jedu jelo onih kojima je data Knjiga, da jedu ono što im njihove životinje ulove koje su lovu podučili itd.

Jedan od posljednjih propisa koji se spominju u ovoj suri, a koji nisu spomenuti ni u jednoj drugoj kur’anskoj suri, jeste propis o ezanu

(O vjernici, ne prijateljujte sa onima... koji kad pozivate na namaz to za podsmijeh i zabavu uzimaju...).

Samo je u ovoj suri spomenut ezan. Ono što je spomenuto u suri El-Džumu‘a odnosi se samo na ezan kojim se najavljuje džuma-namaz, a ne i na ezan koji se uči prije svakog od pet dnevnih namaza.

U mnogim ajetima ove sure pored ugovora (’ukud), spominju se i zavjeti (misak) kao npr. prisega vjernosti na Akabi koju su predstavnici prvih muslimana iz Medine na godinu dana prije Hidžre položili Muhammedu, a.s., i prisega vjernosti na Hudejbijji koju su muslimani položili Poslaniku šeste godine po Hidžri (I sjetite se Allahove milosti kojom vas je obasuo i zavjeta kojim vas je obavezao).

Evo još nekih ajeta u kojima se pominje riječ zavjet:

"Allah je prihvatio zavjet sinova Israilovih..."

"Mi smo zavjet prihvatili i od onih koji govore: "Mi smo kršćani..."

U ovoj suri nalazi se i ajet u kome Allah, dž.š., kaže: "Danas sam vam vjeru vašu usavršio i blagodat svoju prema vama upotpunio."

Buharija i Muslim prenose da je Omeru b. El-Hattabu došao jedan Jevrej i rekao mu:

- Vladaru pravovjernih, vi muslimani čitate u svojoj Knjizi jedan ajet, koji, da je objavljen nama, mi bismo dan njegovog objavljivanja učinili praznikom!

- A koji je to ajet? - upita Omer.

- "Danas sam vam vjeru vašu usavršio..." - pročita Jevrej.

- Tako mi Allaha, ja znam kada je ovaj ajet objavljen Poslaniku i sat u kome se to desilo! - reče Omer.

- To je bilo na Arefatu, u petak poslije ikindije za vrijeme oproštajnog

hadža, desete hidžretske godine.

Prenosi se da je Božiji poslanik Muhammed, a.s., proučio ovu suru na oproštajnom hadžu i poslije toga rekao: "O ljudi, sura El Ma'ida je posljednja objava koja mi je dostavljena. Izvršavajte ono što vam je u njoj naređeno, a klonite se onoga što vam je u ovoj suri zabranjeno." Nedugo poslije toga Poslanik je preselio na drugi svijet, Ahiret.

Mekkanska sura. Najduža kur'anska sura objavljena u ovom periodu. Prva kur'anska sura koja opširno govori o pripovijestima Božijih poslanika. Neki kažu da je osam ajeta ove sure (163 - 171) objavljeno u Medini. Objavljena je poslije sure El-Džinn, a ova je objavljena poslije povrata Božijeg Poslanika iz Taifa, desete hidžretske godine. Naime, kada je Božijem Poslaniku umrla supruga Hatidža i amidža Ebu Taib, on je potražio zaštitu u Taifu. Međutim, umjesto zaštite bio je napadnut. Nekako u tom vremenu je objavljena ova sura.

Su'retu-l-A'raf ima tri imena:

1. Suretu-l-A'raf (Oni koji će po vrhovima bedema biti zovnuće neke ljude, koje će po obilježju njihovom poznati, i reći će: "Šta vam koristi ono što ste zgrtali i to što ste se oholo držali?").
2. Suretu-l-Mikat (I kad Nam Musa dođe u određeno vrijeme) i
3. Suretu-l-Misak (Zar Ja nisam Gospodar vaš? - oni su odgovorili: "Jesi, mi svjedočimo"). Od svih ovih imena ova sura je najpoznatija pod imenom Suretu-l-A'raf.

Ona ima dvije stotine i šest ajeta, tri hiljade tristo dvadeset i pet riječi, četrnaest hiljada tri stotine i deset slova (harfova) i, prema nekima, tri derogirana (mensuh) ajeta (180, 183, 199) koji opet, prema najnovijim naučnim istraživanjima (Mustafa Zejd i drugi) ne podliježu derogaciji.

Prvi od ova tri ajeta jeste ajet u kome stoji: "Allah ima najljepša imena i vi Ga zovite njima, a klonite se onih koji iskreću Njegova imena - kako budu radili, onako će biti kažnjeni." Posljednji dio ovog ajeta derogiran je ajetom o sablji (ajetu-s-sejfi). Međutim, ovdje se, prema Taberiju i drugima, ne radi o derogaciji, nego o prijetnji (tehdid) kao i u ajetu u kome stoji: "Pustite ih neka jedu i naslađuju se i neka ih zavara nada - znače oni!" (El-Hidžr, 3) i ajetu u kome se kaže: "Da bi pokazali nezahvalnost prema onome što im Mi dajemo, i da bi uživali. A znače oni!" (El-'Ankebut, 66).

Drugi od ova tri ajeta jeste ajet u kome stoji: "I davaču im vremena, obmana Moja doista je trajna." Ovaj ajet je derogiran ajetom o sablji (ajetu-s- sejfi). Ibn Dževzi, međutim, smatra se da se ovdje radi o izjavi (haberu), a izjava (haber) ne podliježe derogaciji.

Treći od ova tri ajeta koji su derogirani jeste ajet u kome stoji:

"Ti sa svakim lijepo! i traži da se čine dobra djela, a neznalica se kloni!"

Ibn Selame u djelu Kitabu-n-nasihi we-l-mensuhi kaže da je prvi i

posljednji dio ovog ajeta derogiran, dok sredina ne podliježe derogaciji.

Prvi dio je derogiran ajetom o zekatu (ajetu-z-zekati), a posljednji ajetom o sablji (ajetu-s-sejfi). Međutim, prvi dio ajeta, prema Taberiju, Ibn Dževziju i Nahhasu, govori o lijepom vladanju, a ne o višku materijalnih dobara ili o sadaki da bi mogao biti derogiran ajetom o zekatu. Za ovo tumačenje oni nalaze podlogu u predaji koja se prenosi od Ibn Omera, Hasana el-Basrija, Mudžahida i drugih. Posljednji dio ajeta "We a‘rid ‘ani-džahiline" (A neznalice se kloni) također ne podliježe derogaciji jer ga valja posmatrati u kontekstu prvog i drugog dijela ovog ajeta. Predmetni ajet, prema tome, ne spada u grupu men- suh ajeta, nego u grupu ajeta kod kojih ne postoji mogućnost derogiranja.

Inače, valja napomenuti da je Ibn Selame bio opsjednut derogacijom i posve tolerantan kada je riječ o predaji. On ne nalazi za shodno da istakne prednost jedne u odnosu na drugu predaju kada jednu od njih pripisuje vrlo sumnjivom prenosiocu kao što je Abdurrahman ibn Zejd. On vrlo često zaobilazi i lanac prenosilaca predaje.

Ibn Selame je, dalje, kod tumačenja derogiranih i derogirajućih ajeta zapostavljao i povode Objave kur’anskih ajeta i nije ih posmatrao u kontekstu drugih ajeta. On je u derogaciju ubrajao i restrikciju (tahsis), izuzimanje (istisna’), izjavu (haber), pa čak i ono što je vremenom ograničeno. Zbog toga se njegovo shvaćanje o derogaciji mora odbiti jer se za tako nešto ne može naći ni jedna riječ opravdanja.

Suretu-1-A‘raf utvrđuje, kao i sve druge mekkanske sure, Božije jedinstvo (tewhid), govori o životu, na drugom svijetu kazni, nagradi itd. Kazuje o pripovijestima Božijih poslanika, govori o stvaranju Ađema, o melekima koji su Ademu sedždu učinili, osim Iblisa koji je to odbio i rekao: "Ja sam bolji od njega, mene si stvorio od vatre, a njega od zemlje" i zakleo se da će ljudima otvoreni neprijatelj biti.

Poslije ovoga Allah se obraća Ademovim potomcima riječima:

"O sinovi Ademovi", sintagma koja je na četiri mjesta upotrijebljena u ovoj suri:

"O sinovi Ademovi, dali smo vam odjeću koja će pokrivati stidna mjesta vaša, a i raskošna odijela, ali odjeća čestitosti, to je ono najbolje."

"O sinovi Ademovi, lijepo se obucite kad hoćete da namaz obavite! I jedite i pijte, samo ne pretjerujte; On ne voli one koji pretjeruju."

"O sinovi Ademovi, neka vas nikako ne zavede šejtan kao što je roditelje vaše iz Dženneta izveo, skinuvši s njim odjeću njihovu da bi im stidna mjesta njihova pokazao!"

"O sinovi Ademovi, kad vam između vas samih budu dolazili poslanici koji će vam propise Moje objašnjavati, - onda se oni koji se budu Allaha bojali i dobra djela činili neće ničega bojati niti će za bilo čim tugovati".

U ovim ajetima Allah ukazuje na blagodati kojima je čovjeka obasuo, upozorava Ademove potomke na djelovanje prokletog šejtana,

zabranjuje pretjeranost, ali i asketski način života.

Suretu-l-A‘raf je osobena po mnogo čemu. Skoro u svim kur’anskim surama se govori o Džennetu i Džehennemu, a samo u ovoj o A'rafu, po čemu je ova sura i dobila ime. Komentatori Kur’ana se razilaze po pitanju značenja ove riječi. Neki kažu da ona označava bedem koji razdvaja Džennet od Džehennema.

Mahmud Šeltut, međutim, smatra da ova riječ označava visoko i uzdignuto mjesto na kome se nalaze oni koji su kod Allaha odabrani. Podlogu za ovo on nalazi u kur’anskim ajetima u kojima stoji:

"A šta će, tek, biti kada dovedemo svjedoke iz svakog naroda, a tebe dovedemo kao svjedoka protiv ovih?" (En-Nisa’, 41).

"I Zemlja će svjetlošću Gospodara svoga zasjati. I Knjiga će se postaviti, vjerovjesnici i svjedoci će se dovesti, i po pravdi će im se svima presuditi, nikome se neće nepravda učiniti" (Ez-Zumer, 69).

U ovoj suri se govori i o Božijim poslanicima: Nuhu (59 - 64), Hudu (65 - 72), Salihu (73 - 79), Lutu (80 - 84), Šuajbu (85 -102), Musau (103 - 174) itd.

Uspoređujući sadržaj ove i prethodne sure može se ustanoviti neka sličnost među njima. U prethodnoj suri je bilo riječi o Božijoj Objavi, a u ovoj suri se utvrđuje Božije jedinstvo (tewhid). Oba ova principa su u neraz- druživoj vezi, pa se otuda može reći da ova sura upotpunjuje suru koja joj prethodi. Inače, obje sure su objavljene gotovo u isto vrijeme. Nekako neposredno pred hidžret Božijeg Poslanika iz Mekke u Medinu.

Sura El-Enfal je jedna od rijetkih kur’anskih sura čiji sadržaj je određen vremenom u kome je objavljena. Najveći broj ajeta ove sure govori o Bici na Bedru zbog čega je Ibn Abbas, prema rivajetu Saida ibn Džubejra, rekao da je ova sura objavljena na Bedru, a to znači da je ona jedna od prvih kur’anskih sura koje su objavljene u Medini.

1.DA LI OVA SURA SADRŽI I AJETE OBJAVLJENE U MEKKI?

Zejd ibn Sabit, Abdullah ibn Zubejr, Hasan el-Basri i drugi smatraju da je ova sura u cijelosti objavljena u Medini i da u njoj nema nijednog kur’an- skog ajeta koji je objavljen u Mekki.

Bezzar prenosi od Ibn Abbasa da je šezdeset i četvrti ajet ove sure "O Vjerovjesniče, Allah je dovoljan tebi i vjernicima koji te slijede" objavljen neposredno nakon prelaska Omera ibn al-Hattaba na islam, što znači da ovaj ajet pripada mekkanskom periodu Objave.

Mukatil izuzima i trideseti ajet ove sure "I kada su ti nevjernici zamke razapinjali da bi te u tamnicu bacili ili da bi te ubili ili da bi te prognali, oni su zamke pleli, a Allah ih je ometao, jer Allah to najbolje umije" jer govori o zavjeri idolopoklonika Mekke protiv Božijeg Poslanika prilikom njegove seobe iz ovog grada u Medinu. Međutim, ovo izuzimanje je izvedeno iz značenja i ono ne korespondira sa izjavom Ibn Abbasa u kojoj stoji da je

ovaj ajet objavljen u Medini.

Neki ovome dodaju još pet ajeta (31 - 35), koji su, po njima, također objavljeni u Mekki. Međutim, i ovdje je zaključak izveden deduktivnim putem.

Suretu-l-Enfal je dakle objavljena u Medini osim gore navedenog ajeta koji je objavljen u Mekki neposredno nakon prelaska Omera na islam. Ova sura ima 75 ajeta, 1.295 riječi, 5.280 slova i dva imena El-Enfal (Pitaju te o plijenu. Reci: "Plijen pripada Allahu i Poslaniku") i Bedr (Od Saida ibn Džubejra se prenosi da je rekao Ibn Abbasu: "Suretu-l-Enfal", a on je dodao: "To je sura o Bedru") jer se u njoj uglavnom govori o ovoj bici koja predstavlja prekretnicu u historiji islama.

2. DA LI U OVOJ SURI IMA DEROGIRANIH AJETA?

U ovoj suri, prema nekima[41] ima šest derogiranih (mensuh) ajeta od kojih samo jedan, prema novijim naučnim istraživanjima[42] podliježe derogaciji, a to je ajet u kome stoji: "O Vjerovjesniče, bodri vjernike na borbu! Ako vas bude dvadeset izdržljivih, pobijediće dvije stotine, a ako vas bude stotina, pobijediće hiljadu onih koji ne vjeruju, zato što su oni ljudi koji ne shvaćaju."

Ovaj ajet je derogiran ajetom koji poslije njega dolazi, a u kome stoji: "Sada vam Allah daje olakšicu, On zna da ste izmoreni: ako vas bude stotina izdržljivih, pobijedićete dvije stotine, a ako vas bude hiljada, pobijediće, Alla- hovom voljom, dvije hiljade. A Allah je uz one koji su izdržljivi".

Osnova derogacije je ovdje sasvim jasna, jer početak drugog ajeta: "Sada vam Allah daje olakšicu, On zna da ste izmoreni" na to ukazuje. Proturječnost (te'arud) između ova dva propisa koja su utvrđena ovim ajetima također je jasna i nema potrebe da se to pojašnjava i objašnjava.

3. DA LI JE OVA SURA SASTAVNI DIO SURE ET-TEWBA?

Dželaluddin es-Sujuti, pozivajući se na predaju Jezida el-Farisija, smatra da je ova sura sastavni dio sure Et-Tewba. On to vidi u činjenici što ove dvije ku- r’anske sure nisu rastavljene Bismillom i u činjenici što je mjesto i položaj sure El-Enfal u Kur’anu određeno idžtihadom Osmana, r.a., a ne Objavom.

Na pitanje zašto je to tako, Osman je odgovorio: Sura El-Enfal je jedna od prvih sura koja je objavljena Poslaniku u Medini, a Et-Tewba među posljednjima. Sadržaj prve sure vrlo je sličan sadržaju druge. Mislio sam da prva pripada drugoj. Zbog toga je nisam ni rastavljao Bismillom."

Međutim, predaja na koju se poziva Es-Sujuti nije sigurna. Njen lanac prenosilaca je prekinut, a ravija Jezid el-Farisi nepoznat. Osim toga poznato je prema vjerodostojnoj predaji da je Poslanik dva puta prije

smrti pred Džibrili Eminom proučio Kur’an i izvršio raspored njegovih sura, pa otuda taj raspored treba i prihvatiti.

4.SURA EL-ENFAL U KONTEKSTU SURE KOJA JOJ PRETHODI

Mufessiri Kur’ana su se potrudili, kao i obično, da pronađu neku vezu između ove sure i sure El-A‘raf koja joj prethodi, samo zbog toga što se ove dvije sure nalaze jedna pored druge u Osmanovom Korpusu.

O tome El-Alu- si kaže:

"U suri El-A'raf je zapovijeđeno "da se čine dobra djela", a u suri El-Enfal se susrećemo sa istim zapovijedima. U suri El-A‘raf se navode kazivanja o

41) Ibn Salama, Kitabu-n-nasihi we-l-mensufi, 20.

42) Mustafa Zejd, An-Nashu fi-l-Kur’ani, 904.

Božijim poslanicima i njihovim narodima, a u suri El-Enfal se evidentiraju događaji koji su se zbili između Poslanika i njegovog naroda. Tamo podrobno, a ovdje sažeto: "Tako je bilo i sa faraonovim ljudima i onima prije njih: u Allahove dokaze nisu vjerovali, pa ih je Allah zbog grijehova njihovih kaznio
- Allah je, uistinu, moćan i strašno kažnjava" (El-Enfal, 52).

Sura El-A‘raf ukazuje i na stav idolopoklonika u odnosu na Kur’an: "Kada im jedan ajet ne doneseš, oni govore: ’Zašto ga sam ne izmisliš’!" O tome govori i sura El-Enfal: "Kada im se riječi Naše kazuju, govore: Već smo čuli Da hoćemo, i mi bismo tako nešto rekli, to su samo izmišljotine naroda drevnih."

Allah je u prethodnoj suri objasnio da je Kur’an uputa i milost za ljude koji vjeruju, da ga treba skrušeno i ponizno čitati (učiti), a u ovoj suri objašnjava u kakvom se stanju nalaze oni koji Kur’an uče, koji se kroz učenje prisjećaju Uzvišenog Allaha: "Pravi vjernici su samo oni čija se srca strahom ispune kad se Allah spomene, a kad im se riječi Njegove kazuju, vjerovanje im učvršćuju i samo se na Gospodara svoga oslanjaju" i mnogi drugi primjeri koje navodi El-Alusi, a koji povezuju ove dvije kur’anske sure.[43)]

Međutim, sve ovo što navodi El-Alusi nije osobeno samo ovim surama. I u mnogim drugim kur’anskim surama spominje se Kur’an kao uputa i milost, traži se od vjernika da čine dobra djela, spominje priča o faraonu, priča o idolopoklonicima i njihovom stavu prema Kur’anu kao Božijoj Objavi. Šta je to što je utjecalo da se ove dvije sure nađu jedna pored druge u Osmanovom Mushafu? Svaka kur’anska sura sama za sebe predstavlja jednu cjelinu pa tako i Suretu-l-Enfal.

Na kraju recimo da ova sura govori o propisima vezanim za rat i mir u islamu, o svojstvima pravih i iskrenih vjernika, o karakteristikama nevjernika i licemjera. Sa ovom surom završava se jedan period i počinje

drugi u Objavi Kur’ana i konačno ova sura je sura o Bedru, prvoj pobjedi u islamu, pobjedi koja predstavlja prekretnicu u historiji islama.

NAŠE OBAVEZE I DUŽNOSTI

"O vjernici, ako se budete Allaha bojali, On će vam sposobnost darovati pa ćete istinu od neistine moći rastaviti i preko ružnih postupaka vaših će preći i oprostiti vam."
(El-Enfal, 29)

Iskreni vjernik, pravi musliman, pripadnik islama, onaj koji se nada oprostu kod svoga Gospodara, onaj koji se boji Njegove srdžbe i kazne, njemu je potrebno da svoj život na ovome svijetu uskladi sa sljedećim:
43) El-Alusi, Ruhu-l-meani 3/197

1. Bogobojaznost i pokornost Allahu, dž.š., a to znači da se čuva grijeha i svega onoga što izaziva srdžbu Božiju, odnosno da čini ono što je Allah naredio i ne radi ono što je On zabranio, jer je Allah u Kur’anu kazao:

"Zato se Allaha bojte koliko god možete" (Et-Tegabun, 16).

"O vjernici, bojte se Allaha onako kako se treba bojati" (Alu ‘Imran, 102) i mnogi drugi ajeti koji o ovome govore. Kada su Poslanika upitali ko je najplemenitiji među ljudima, on je odgovorio: "Onaj koji je najbogobojazniji." Poslanik se često obraćao Allahu ovom dovom: "Allahu moj, daruj me Tvojom Uputom, učini me bogobojaznim, neporočnim i bogatim."

2. Iskrenost u ispovijedanju vjere

"A naređeno im je da se samo Allahu klanjaju, da Mu iskreno kao pravovjerni, vjeru ispovijedaju, i da namaz obavljaju, i zekat daju." (El-Bejjine, 5).

"Klanjajte se zato Allahu, iskreno Mu ispovijedajući vjeru - pa makar to nevjernicima bilo mrsko" (Gafir, 14).

Božiji poslanik Muhammed, a.s., je rekao: "Blago onima koji iskreno ibadet čine. Oni su svjetlokazi upute i spašeni su od svake smutnje i spletke." Prenosi se također da je Božiji Poslanik rekao: "Spašen je onaj koji istinu govori, koji iskreno srcem vjeruje, čije je srce neporočno...".

3. Iskrenost (sidk)

"O vjernici, bojte se Allaha i budite s onima koji su iskreni." (Et-Tewbe 119). " Da Allah nagradi iskrene za njihovu iskrenost." (El-Ahzab, 24).

"A Mi smo u iskušenje dovodili i one prije njih, da bi Allah sigurno ukazao na one koji govore istinu i na one koji lažu." (El-‘Enkebut, 3).

U Poslanikovom hadisu stoji: "Iskrenost vodi dobru, a dobro vodi u Džennet. Čovjek, sve dok govori istinu, biće upisan kod Allaha među iskrene. Nasuprot tome, laž vodi grijehu, a grijeh vodi u Džehennem."

Čovjek, sve dok laže, biće upisan kod Allaha kao lažov."

U jednom drugom hadisu Poslanik je rekao: "Kloni se onoga što ti je

sumnjivo sve dok ti ne prestane biti sumnjivo, jer istina je sigurnost, a laž je sumnja." (Istina unosi mir u srce, a laž - nemir).

4. Tewekkul (Oslon na Allaha)

"Dovoljan je nama Allah i divan je On Gospodar." (Alu ‘Imran, 173).

"Ti se pouzdaj u Živog, koji ne može umrijeti." (El-Furkan, 58).

"I u Allaha se pouzdaj, Allah je zaštitnik dovoljan." (El-Ahzab, 3).

Poslanik je često Allahu upućivao ovu dovu: "Allahu moj, Tebi se predajem, u Tebe vjerujem, na Tebe se oslanjam, Tebi se obraćam, s Tobom izlazim protiv svojih neprijatelja."

Posljednje riječi koje je Ibrahim, a.s., izgovorio prije nego što je bačen u vatru bile su: "Dovoljan je nama Allah i divan je On Gospodar".

5. Borba na Allahovu putu (džihad)

"One koji se budu zbog nas borili Mi ćemo, sigurno, putevima koji Nama vode uputiti" (El-‘Ankebut, 69).

"I borite se, Allaha radi, onako kako se treba boriti! On vas je izabrao i u vjeri vam nije ništa teško propisao." (Al-Hadždž, 78).

6. Strpljivost (sabur)

"Samo oni koji budu strpljivi biće bez računa nagrađeni" (Ez-Zumer, 10). Allah voli one koji su strpljivi. Allah je na strani strpljivih. "Oni će biti, za ono što su trpjeli, odajama džennetskim nagrađeni." (El-Furkan, 75).

Poslanik je u jednom hadisu rekao: "Strpljivost (sabur) je pola imana (vjere), a čvrsto vjerovanje (jekin) je cio iman". U drugom hadisu on je rekao: "Ko se bude trudio da bude strpljiv i Allah će mu u tome pomoći."

Allah nas u ovim ajetima upućuje da se u svim svojim poduhvatima i akcijama ispomažemo saburom. Važnost sabura vidi se i u tome što je on u Kur’anu spomenut na preko sedamdeset mjesta. Saburu je, isto tako, veliku pažnju posvetio i Sunnet. Muhammed, a.s., je u velikom broju hadisa u raznim prilikama nalagao strpljivost, aktivnu borbu protiv zla.

7. Čuvanje namaza

"Redovito namaz obavljajte, naročito srednji namaz, i pred Allahom ponizno stojte." (El-Bekare, 238), a srednji namaz je ikindija.

"I koji namaze svoje na vrijeme obavljaju" (El-Mu’minun, 9).

Prekidanjem serije ajeta u suri El-Bekare u kojima nas Kur’an upoznaje sa odredbama iz oblasti porodičnog prava i ubacivanjem ajeta o potrebi stalnog obavljanja namaza dovoljno govori. Da bi se očuvao kontinuitet misli Allah nam ovdje posebno naređuje da redovito obavljamo svih pet namaza, a naročito srednji namaz. Namaz je najbolja forma povezivanja čovjeka s Bogom pa se zato naređuje da se mora obaviti u svim mogućim situacijama. Ako se ne može obaviti stojeći, može sjedeći, idući na nogama, jašući na konju itd.

8. Aktivna borba protiv zla

El-emm bi-l-ma'rufi we-n-nehju ani-l-munkeri spada u osnovne

principe islama. Ovo je poziv koji je upućen svakom muslimanu i muslimanki. Cjelokupno učenje islama svodi se na angažiranje i usmjeravanje čovjeka u tom pravcu.

"Natječite se u dobru."

"Budite među onima koji pozivaju na dobro, naređuju da se čine dobra djela, i sprečavaju zlo."

Muhammed, a.s., je govorio: "Ko od vas vidi neko zlo neka ga spriječi rukom, a ako to ne može, onda jezikom, a ako ni to ne može, onda srcem". A ako dođe u takvu situaciju, zaključuje Muhammed, a.s., onda je to znak slabog imana.

"Gospodar tvoj zapovijeda da se samo Njemu klanjate i da roditeljima dobro činite. Kad jedno od njih dvoje, ili oboje, kod tebe starost dožive, ne reci im ni: 'Uh!' - i ne povikuj na njih, i obraćaj im se riječima poštovanja punim. Budi prema njima pažljiv i ponizan i reci: 'Gospodaru moj, smiluj im se, oni su mene, kad sam bio dijete, njegovali!'

Gospodar vaš dobro zna šta je dušama vašim: ako budete poslušni, - pa, Allah će doista oprostiti onima koji se kaju. Daj bližnjem svome pravo njegovo, i siromahu i putniku-namjerniku, ali ne rasipaj mnogo, jer su rasipnici braća šejtanova, a šejtan je Gospodaru svome nezahvalan. A ako moraš da od njih glavu okreneš, jer i sam od Gospodara svoga milost tražiš i njoj se nadaš, onda im bar lijepu riječ reci. Ne drži ruku svoju stisnutu, a ni posve otvorenu
- da ne bi prijekor zaslužio i bez ičega ostao. Gospodar tvoj pruža obilnu opskrbu onome kome hoće, a i ograničava je, jer zna i vidi robove svoje." (El-Isra', 23 - 30)

Sura El-Isra, u kojoj se nalaze ovi ajeti spada u mekkanske sure Kur'ana i to u srednjomekkanski period koji se po stilu i vokaciji izdvaja od rano i kasnomekkanskog perioda Kur'ana. Objavljena je odmah poslije sure El-Ka- sas. Noćno putovanje Božijeg poslanika Muhammeda, a.s., iz Mekke u Jeru- salim, El-Isra' dogodilo se, prema većini islamskih istraživača, dvanaeste godine poslanstva, godinu dana prije Hidžre, Poslanikove seobe iz Mekke u Medinu. Ova sura ima 111 ajeta i spada u duže kur'anske sure. Podijeljena je na nekoliko tematskih cjelina, a među njima je i ova koja se sastoji iz sedam ajeta u kojima nam Uzvišeni Allah naređuje da samo Njega obožavamo i da se samo Njemu klanjamo, da roditeljima dobro činimo i da im se pokoravamo, da bližnje pazimo i rodbinske veze održavamo, te da siromaha i putnika - namjernika pomažemo, ali da ne rasipamo. Prije nego što pređemo na sadržaj ovih ajeta valja reći da riječ kada pored predodređenja, ima i ova značenja:

- stvaranje: "Pa ih u dva vremenska razdoblja, kao sedam nebesa, stvorio". (Fussilet, 12.);
- presuda: "Pa presudi što hoćeš" (Taha, 72.);

- okončanje: "A kad završite obrede vaše" (El-Bekare, 200.);
- odluka: "Kad nešto odluči, On samo za to rekne: 'Budi!' - i ono bude" (Alu 'Imran, 47.);
- povjerenje: "Ti nisi bio na zapadnoj strani kada smo Musau poslanstvo povjerili (El-Kasas, 44) i, konačno, zapovijed, u kom smislu je upotrijebljena na početku gore navedenih ajeta sure El-Isra'.

1. DOBROČINSTVO PREMA RODITELJIMA

Dobročinstvo prema roditeljima u navedenim ajetima spomenuto je odmah iza pokornosti Allahu, dž.š. (Gospodar tvoj zapovijeda da se samo Njemu klanjate i da roditeljima dobro činite), kao što je i zahvalnost roditeljima spomenuta odmah iza zahvalnosti Uzvišenom Allahu (Budi zahvalan Meni i roditeljima svojim).

Zahvalnost Uzvišenom Allahu se, prema Sufjanu b. 'Ujejni, sastoji u obavljanju pet dnevnih namaza, a roditeljima u molbi upućenoj Allahu na kraju namaza da ih obaspe svojim blagodatima i da im grijehe oprosti.

Kada je Abdullah ibni Mes'ud upitao Poslanika koji je posao Allahu najdraži, Poslanik je odgovorio:

"Es-Salatu 'ala vvaktiha - Namaz u svoje vrijeme."

"A poslije toga?" nastavi sa pitanjem Abdulah ibn Mes'ud.

"Birru-l-walidejni - Dobročinstvo prema roditeljima, reče Poslanik.

"A poslije toga..."

Ovim hadisi-šerifom, u kome je upotrijebljen veznik summe, koji daje slijed po važnosti, Poslanik nas obavještava da je dobročinstvo prema roditeljima, poslije namaza, kao glavnog temelja islama, najdraži posao Allahu, dž.š.

Dobročinstvo prema roditeljima sastoji se, pored ostalog, i u tome da ih ne proklinjemo i ne psujemo, jer je proklinjanje i psovanje roditelja, posrednim ili neposrednim putem, veliki grijeh.

"U najveći grijeh ubraja se psovanje i proklinjanje roditelja." Neko od ashaba upita: "Allahov Poslaniče, kako čovjek može psovati i proklinjati svoje roditelje?"

"Čovjek opsuje čovjeku oca, ili majku, a ovaj mu uzvrati i opsuje mu i oca i majku", odgovori Poslanik.

Od Ebu Hurejre se prenosi da je Poslanik, kad mu je došao jedan čovjek i upitao ga "Men ehakku-n-nasi bi husni sahabeti? - Ko je od ljudi najzaslužniji da mu poklonim svoju pažnju i svoje prisustvo?", rekao: "Majka." "A ko poslije nje?" - upita čovjek. "Majka", odgovori Poslanik.

"A ko poslije nje?" opet upita čovjek. "Majka", odgovori Poslanik.

"A ko poslije toga nastavi sa pitanjem dotični čovjek. "Otac", odgovori Poslanik.

Po drugoj verziji, u hadisu stoji da je Poslanik, kad je upitan kome je najbolje činiti dobro, rekao: "Majci, majci i majci, pa tek onda ocu."

Ovim hadisom Poslanik nam preporučuje da majkama činimo trostruko dobro, odnosno da majci pripadaju tri četvrtine naše pažnje i poštovanja u odnosu na oca. Od Malika ibn Enesa se prenosi da je jednom čovjeku, kada mu je došao i rekao: "Moj otac je u Sudanu, želi da ga posjetim, ali mi majka zabranjuje, rekao: "Budi pokoran ocu, a nemoj biti asija (nepokoran majci), što ukazuje da su roditelji kod njega ravnopravni kada je riječ o dobročinstvu prema njima. Upitan u ovome, Lejs je dao prednost majci jer i hadis Božijeg poslanika Muhammeda, a.s., ukazuje da majci pripadaju tri četvrtine naše pažnje.

Roditelje treba poštivati makar oni i ne bili pripadnici islama. Allah u Kur’anu kaže. "Allah vam ne zabranjuje da dobročinstvo činite i da stupite u dobre odnose s onima koji vas ne sprečavaju u vjeri i koji vas ne protjeruju iz vaših domova" (El-Mumtehine, 8).

Buharija prenosi od Esme, kćerke Ebu Bekra, da je rekla: "Došla mi je majka, kao mnogoboškinja, dok je još bio živ Božiji Poslanik i zatražila pomoć. Kad sam upitala Poslanika mogu li majci činiti dobro i održavati vezu sa njom, on je rekao: "Na'm sili ummeki - Da. Održavaj vezu sa svojom majkom i čini joj dobro." Ovaj događaj je bio povod Objavi gore navedenog ajeta.

Dobročinstvo prema roditeljima sastoji se i u tome da ih ne napuštamo bez njihove dozvole. Iz ovoga nije izuzeta ni Hidžra ni džihad sa Božijim Poslanikom. Jedino se izuzima odbrana domovine. Tu nije potrebna saglasnost roditelja.

Od Ebu Seida Hudrija se prenosi da je rekao: "Božijem Poslaniku je iz Jemena u Medinu, došao neki čovjek u namjeri da se prijavi za jedan od njegovih pohoda.

"Imaš li roditelje u Jemenu?" - upita ga Božiji Poslanik.

"Imam", odgovori čovjek.

"Jesu li oni saglasni sa tvojom namjerom?" upita Poslanik.

"Nisu", odgovori čovjek.

"Vrati se svojim roditeljima, pazi ih i dobro im čini. To ti je bolje od džihada sa Božijim Poslanikom".

Od Ebu Se'ida se također prenosi da je Poslanik, kada mu je došao jedan čovjek da ga konsultira o pitanju sudjelovanja u jednome pohodu, rekao: "Imaš li majku?"

"Da", odgovori čovjek.

"Ostani kod svoje majke, jer je Džennet pod majčinim nogama", reče Poslanik.

Od Abdullaha b. ‘Amra se prenosi da je Poslanik jednome čovjeku, koji je zbog Hidžre ostavio rasplakane roditelje, rekao:

"Vrati se svojim roditeljima pa ih razveseli kao što si ih i rasplakao."

Ove hadise bilježe: Ahmed, Ibn Madždže, Nesai, Hakem i drugi poznati muhaddisi i oni, prema njima, imaju vjerodostojan sened

prenosilaca.[44]

U dobročinstvo prema roditeljima spada i dobar odnos prema njihovim prijateljima. Od Ibn Omera se prenosi da je rekao:

Čuo sam Božijeg Poslanika gdje kaže: "Inne min eberri-l-birri siletu-r-redžuli ehle wu,ddi ebihi ba‘de en juwelli. - Najveće dobročinstvo djece je da nakon očeve smrti održavaju prijateljske veze s onima koje je njihov otac cijenio i volio."

44) Kurtubi, Tefsir, str. 10/240; Gazali, Kitabu-l-Ihja’ str. 6/1033 i napomene na istoj stranici.

Prenosi se od Ebu Ubejda, Malika b. Rebi’e, jednog od učesnika Bedra, prekretnice u historiji islama, da je rekao: Sjedio sam sa Božijim Poslanikom kada mu je došao jedan čovjek i upitao ga: "Božiji Poslaniče, da li sam dužan činiti neko dobro svojim roditeljima i poslije njihove smrti?" "Da", odgovori Poslanik. "Moliti Allaha da ih obaspe svojim blagodatima, moliti Ga da im oprosti grijehe, izvršavati njihove oporuke koje su ostavili za vrijeme svoga života, iskazivati ljubav prema onima prema kojima su oni iskazivali ljubav... To su dužnosti i obaveze koje su ti ostale i poslije njihove smrti."

Muslim bilježi hadis u kome je Božiji Poslanik pred svojim drugovima, ashabima, rekao: "Ragime enfuhu - Bog ga ubio!" tri puta. Kad su ga upitali: "Men, ja resulellahi - Koga to, Božiji Poslaniče?" Rekao je: "Men edreke wali- dejhi inde-l-kiberi ehadihima ew kilejhima summe lem jedhuli-l-džennete. - Onoga kod koga jedan ili oba roditelja dožive starost, pa ne zasluži Džennet - lijepim postupcima prema njima."

"Za svaki grijeh, ako hoće, Allah može odložiti kaznu za Sudnji dan osim za nepokornost i zlostavljanje roditelja. Zaista će Allah požuriti da kazni zlostavljača roditelja još na ovome svijetu."

Roditelji su, dakle, za djecu "raj i pakao" (hum džennetuke we naruke), kako je rekao Božiji poslanik Muhammed, a.s., u jednome hadisu.

2. DOBROČINSTVO PREMA BLIŽOJ RODBINI

Pažnja prema bližoj rodbini također spada u djela koja su Allahu najdraža. To se vidi iz hadisa kojeg bilježi Ebu Ja‘la u kome stoji:

"Došao sam Božijem Poslaniku i rekao mu: "Ti tvrdiš da si Božiji Poslanik". "Da", reče Poslanik. Rekoh mu: "Reci mi koja su ljudska djela najdraža Allahu?" On mi na to odgovori: "Vjerovati u Jednog i Jedinog Allaha". Rekoh mu: "Još mi štogod reci", a on reče: "Upućivati ljude da čine dobra djela, a odvraćati ih od zla". Zatim mu rekoh: "Još mi štogod reci", a on reče: "Paziti, poštovati i pomagati rodbinu." Božiji Poslaniče, a sada mi reci koja su djela najodvratnija Allahu?" On reče: "Širk, pripisivanje Allahu druga, zatim prekid rodbinskih veza i odnosa."

Pažnjom prema rodbini čovjek se može osloboditi i nekih manjih grije-

ha. Od ibn Omera se prenosi da je rekao: "Dođe neki čovjek Božijem Poslaniku i reče mu: Učinio sam grijeh. Ima li načina da mi bude oprošten?' Imaš li majku?' upita Poslanik. 'Nemam', odgovori čovjek, 'Imaš li tetku po majci?' - 'Imam', reče čovjek. 'Pazi je i čini joj dobro pa ćeš se riješiti toga grijeha', reče Poslanik."

Ovaj hadis je u skladu sa kur'anskim ajetom u kome stoji:

"I obavljaj namaz početkom i krajem dana i u prvim časovima noći. Dobra djela zaista poništavaju hrđava. To je pouka za one koji pouku žele" (Hud, 114).[45]

45) Više o dobročinstvu prema roditeljima, rodbini i pomaganju bližnjeg i putnika-namjernika vidi: Buharijinu zbirku hadisa, Kitabu-l-edebi, Odjeljak o dobročinstvu prema roditeljima. Tefsir od Kurtubija, str. 10/236-246; Tefsir od Ibn Kesira, str. 3/372-375; Rijadu-s-salihin od Nevevija, odjeljak: Birru-l-walidejni, str. 152 i dalje.

SURA EL-KEHF
(KAZIVANJE O STANOVNICIMA PEĆINE)

"Misliš li ti da su samo stanovnici Pećine, čija su imena na ploči napisana, bili čudo među čudima Našim? Kad se nekoliko mladića u pećinu sklonilo pa reklo: 'Gospodaru naš, daruj nam svoju milost i pruži nam u ovom našem postupku prisebnost, Mi smo ih u pećini tvrdo uspavali za dugo godina. Poslije smo ih probudili da bismo pokazali koja će od dvije skupine bolje ocijeniti koliko su vremena proboravili.'"
(El-Kehf, 9 -12)

Sura El-Kehf je objavljena u Mekki. Ima 110 ajeta, 1.579 riječi i 6.306 harfova. Nazvana je ovim imenom zbog toga što se u njoj nalazi kazivanje o stanovnicima Pećine. Većina komentatora Kur'ana ističe da u ovoj suri nema derogiranih (mensuh) derogirajućih (naših) ajeta. Katkada, međutim, veli da je 29. ajet ove sure, (I reci: "Istina dolazi od Gospodara vašeg, pa ko hoće - neka vjeruje, a ko hoće - neka ne vjeruje!") derogiran 30. ajetom iz sure Ed- Dehr ("A vi ćete htjeti samo ono što Allah hoće"), odnosno 29. ajetom iz sure Et-Tekwir ("A vi ne možete ništa htjeti ako to Allah, Gospodar svjetova, neće!").

O važnosti i značaju ove sure, pored mnogobrojnih apokrifnih hadisa, govori i jedan vjerodostojan hadis, koji glasi: "Ko napamet nauči prvih deset ajeta ove sure biće zaštićen od Dedždžala". Hadis prenose Muslim, Nesai i Ebu Davud u svojim hadiskim zbirkama u odjeljku o kiraetima (čitanjima) Kur'ana.[46)]

1. SURA EL-KEHF U KONTEKSTU PRETHODNE SURE

Suru El-Kehf treba posmatrati u kontekstu sure koja je prije nje objavljena. Ta veza između ove sure i sure koja joj prethodi, prema mnogim mu- fessirima, sastoji se u sljedećem:

1. Sura El-Kehf je treća od pet kur’anskih sura koja počinje sa zahvalom Allahu. Prije nje na isti način je otvorena Fatiha i sura El-En‘am, a poslije nje Sebe’ i Fatir. Zahvala Allahu u suri El-Kehf predstavlja izvršenje

46) Fejruzabadi, Besair, str. 1/297-304.

naredbe spomenute u posljednjem ajetu sure El-Isra’ (I reci: "Hvala Allahu...").

2. Objavljena Knjiga (Kitabun munzelun) spominje se u prvom ajetu sure El-Kehf, dok je u prethodnoj suri (El-Isra’) spomenuta na više mjesta (ajeti: 106,105, 89, 88, 82, 46, 45, 9 itd.).

3. Abd, rob, spominje se u prvom ajetu sure El-Kehf (Koji svome robu objavljuje Knjigu...), a također i u prvom ajetu sure El-Isra’ (Koji je u jednom času noći proveo svoga roba...).

4. Tamhid, zahvala Allahu, nalazi se na početku sure El-Kehf, a tesbih, slavljenje Allaha, na početku sure El-Isra’. Navođenje tesbiha prije tehmida je uobičajeno u Kur’anu i arapskom jeziku: "A mi Tebe slavimo i hvalimo i, kako Tebi dolikuje, štujemo" (El-Bekare, 30.). Slava i hvala Allahu (Subha- nellahi we-l-hamdu lillahi), tesbih, tahmidi tekbir se uči na kraju svakog namaza 33 puta, i to redom kako je navedeno.

5. U suri El-Kehf nalazi se dva od tri pitanja o kojima je pitan Božiji Poslanik, dok se u suri El-Isra’ nalazi treće pitanje. U suri Al-Kehf je kazivanje
o stanovnicima Pećine i Zu-l-Karnejnu, a u suri El-Isra’ je pitanje o duši. Na kraju, svaka od ove dvije sure završava se ajetima u kojima se opovrgava mnogoboštvo, širk, a ističe vjera u Jednog i Jedinog Allaha, dž.š.[47)]

2. SURA EL-KEHF U KONTEKSTU NJENIH AJETA

U ajetima sure El-Kehf ponavljaju se određena značenja koja ovu suru čine čvrsto povezanom cjelinom. Ta značenja mogu se podvesti pod ove četiri cjeline:

1. Tevvhid, vjerovanje u Božiju jedinost.
2. Podrška Božijem poslaniku Muhammedu, a.s.
3. Zaslijepljenost dunjalukom i
4. Zelja za spoznajom nepoznatog.

1. Tewhid, vjerovanje u Božiju jedinost, jasno je izražen u četvrtom i petom ajetu ove sure, zatim unutar samog kazivanja o stanovnicima Pećine: "To su bili momci, vjerovali su u Gospodara svoga", "Gospodar naš, Gospodar je nebesa i Zemlje, mi se nećemo pored Njega drugom bogu klanjati, jer bismo tada ono što je daleko od Istine govorili; Narod ovaj naš je mimo Njega druge bogove prihvatio; Kad napustite njih i one kojima se, a ne Allahu, klanjaju; Oni nemaju drugog zaštitnika osim Njega, a On ne uzima nikoga u odlukama svojim kao ortaka."

Tevvhid, vjerovanje u Božiju jedinost, jasno je izražen u 32. ajetu ove sure, a poslije toga i u dijalogu dvojice drugova od kojih je jednom Allah dao dva vrta zasađena lozom:

"Ja ne mislim da će Smak svijeta ikad doći" - reče jedan od njih.

"Zar ne vjeruješ u Onoga koji te je od zemlje stvorio, zatim od kapi sjemena i najzad te potpunim čovjekom učinio? Što se mene tiče, On, Allah, 47) Er-Radžihi, El-Menhedžu-l-hadisu fi tefsiri ehseni-l-hadisi, str. 5, Kairo 1963.
moj je Gospodar, i ja Gospodaru svome ne smatram ravnim nikoga" odgovori drugi.

Poslije ovog dijaloga u suri se dalje nižu slična značenja: "Pa zar ćete njega i porod njegov, pored Mene, kao prijatelje prihvatiti, kad su vam oni neprijatelji?"

"A na Dan kad On rekne: 'Pozovite one za koje ste tvrdili da su ortaci Moji!’ - i kad ih pozovu, oni im se neće odazvati."

"A nevjernici se raspravljaju, služeći se neistinama, da bi time opovrgli Istinu."

Na kraju, sura El-Kehf se završava jednim ajetom u kome se snažno podvlači vjerovanje u Božiju jedinost:

"Reci: - Ja sam čovjek kao i vi, meni se objavljuje da je vaš Bog - jedan Bog. Ko žudi da od Gospodara svoga bude lijepo primljen, neka čini dobra djela i neka, klanjajući se Gospodaru svome, ne smatra Njemu ravnim nikoga!"

2. Podrška Božijem poslaniku Muhammedu, a.s., navođenjem Knjige koja mu se objavljuje također je jasno izražena na više mjesta u ovoj suri. U prvom ajetu stoji: "Hvaljen neka je Allah koji Svome robu objavljuje Knjigu", a malo poslije roga se kaže: "Pa zar ćeš ti za njima od tuga svisnuti, ako oni u govor ovaj neće da povjeruju?" Poslije kazivanja o stanovnicima Pećina Allah kaže svom Poslaniku: "Kazuj iz Knjige Gospodara svoga ono što ti se objavljuje, niko ne može da izmijeni riječi Njegove, pa ni ti, osim kod Njega, nećeš naći utočišta nikakva", zatim se nižu slična značenja u riječima Uzvišenoga:

"U ovom Kur’anu Mi na razne načine objašnjavamo ljudima svakovrsne primjere."

"I Ima li nepravednijeg od onoga koji, kad se dokazima Gospodara svoga opominje, za njih ne haje, i zaboravlja na posljedice onoga što je učinio? Mi na srca njihova pokrivače stavljamo da Kur’an ne shvate, i gluhim ih činimo."

Poslije kazivanja o Musau i onome koji ima znanje i Zu-l-Karnejnu, sura El-Kehf nastavlja sa podrškom Božijem poslaniku Muhammedu, a.s., da bi na kraju sure Allah, dž.š., rekao:

"Reci: ’Kad bi more bilo mastilo da se ispišu riječi Gospodara moga, more bi presahlo, ali ne i riječi Gospodara moga, pa i kad bi se pomogli

još jednim sličnim."

3. Zaslijepljenost dunjalukom je jasno izražena na početku ove sure u kojoj Allah kaže: "Sve što je na Zemlji Mi smo kao ukras njoj stvorili da iskušamo ljude ko će se od njih ljepše vladati, a Mi ćemo nju i golom ledinom učiniti."

U dvadeset prvom i dvadeset osmom ajetu nailazimo na istu misao, a u 45. ajetu Allah kaže: "Navedi im kao primjer da je život na ovom svijetu kao bilje, koje i poslije natapanja vodom, koju Mi s neba spuštamo, ipak postane suho, i vjetrovi ga raznesu. A Allah sve može."

I sljedeći ajet ukazuje da čovjek ne smije biti zaslijepljen čarima ovoga svijeta "Bogatstvo i sinovi su ukras u životu na ovom svijetu, a dobra djela, koja vječno ostaju, biće od Gospodara tvoga bolje nagrađena i u ono u što se čovjek može pouzdati."

Poslije ovoga dolaze ajeti koji govore o Kijametskom danu i objašnjavaju stanje onih koji nisu vodili računa o ravnoteži između dunjaluka i ahireta, zatim kazivanje o Musau i onome koji ima znanje,

u kojem su pomiješana ova sa drugim značenjima, da bi se na kraju sure ukazalo i na suret sa Allahom, riječima: "Ko žudi da od Gospodara svoga bude lijepo primljen, neka čini dobra djela i neka, klanjajući se Gospodaru svome, ne smatra Njemu ravnim nikoga!"^

4. Želja za spoznajom nepoznatog. Naprijed spomenuta tri značenja zajedno sa ovim četvrtim čine ovu suru čvrsto povezanom cjelinom, a u isto vrijeme predstavljaju putovanje čovjeka na ovom svijetu, putovanje koje ima svoj početak, sredinu i kraj... vjerovanje u Boga, poslanike i drugi svijet...To je storija upute i zablude, problem svih religija.

Povod objavi Kazivanja o stanovnicima Pećine i Zu-l-Karnejnu je pitanje koje su stanovnici Mekke postavili Božijem poslaniku Muhammedu, a.s., da bi provjerili istinitost njegovog poslanstva.

Sličan povod imalo je i kazivanje o Musau, a.s., i onome koji ima znanje.

Buharija prenosi da je Musa, a.s., dok je držao govor okupljenim, upitan: Ko je najučeniji među ljudima? - Ja - odgovorio je Musa, a da pritom znanje nije pripisao Bogu, zbog čega je ukoren riječima: - Tamo gdje se sastaju dva mora naći ćeš Našeg roba kojem smo milost Našu darovali i onome što samo Mi znamo naučili... Ovaj prigovor sličan je prigovoru koji je upućen Muhammedu, a.s., kada je, upitan od strane idolopoklonika o stanovnicima Pećine i Zu-l-Karnejnu, rekao: Sutra ću vas o tome obavijestiti, a da pritom nije rekao: "Ako Bog da." Tada je nastupio zastoj u Objavi, a poslije zastoja objavljeno je: "I nikada za bilo šta ne reci: ’Uradiću to sigurno sutra!’ - ne dodavši: ’Ako Bog da’!"

3. OSNOVNE KARAKTERISTIKE KUR'ANSKOG KAZIVANJA

1. U nekim kur'anskim kazivanjima glavna uloga je dodijeljena samo jednoj osobi (kazivanja o Božijim poslanicima), a u drugima grupi ljudi kao što je slučaj sa Kazivanjem o stanovnicima Pećine, ili sa Kazivanjem o vlasnicima bašče: "Mi smo ih na kušnju stavili, kao što smo vlasnike jedne bašče na kušnju stavili kad su se zakleli da će je sigurno rano izjutra obrati, a nisu rekli: "Ako Bog da!" I dok su oni spavali, nju od Gospodara tvoga zadesi nesreća i ona osvanu opustošena..." (El-Kalem, 17. - 20.), ili kao što je slučaj sa Kazivanjem o stanovnicima grada: "Navedi im kao pouku stanovnike jednoga grada kad su im došli poslanici; kad im Mi poslasmo dvojicu, ali im oni ne povjerovaše i pojačasmo trećim..." (Jasin, 13 -14).

2. Mnoga kur'anska kazivanja su ponovljena u većem broju kur'anskih sura promjenom reda riječi, navođenjem i ispuštanjem riječi, zamjenom jedne

riječi drugom itd. kao što je slučaj sa većinom kazivanja o Božijim poslanicima, a manji dio je kazan bez ponavljanja kao npr. Kazivanje o Jusufu, a.s., Zu-l-Karnejnu, stanovnicima Pećine, vlasnicima bašče itd. Kao da Kur'an traži od Arapa da ponove ono što u njemu nije ponovljeno, da donesu nešto slično Kur'anu.

3. Izlaganja u nekim kur'anskim kazivanjima počinju direktno, bez uvoda (Mi smo poslali Nuha narodu njegovu. "O narode moj" - govorio je on... I Nuhov narod je smatrao lažnim poslanike. Kad im brat njihov Nuh reče: "Kako to da se Allaha ne bojite?...), (A Adu - njegova brata - Huda. "O narode moj" - govorio je on - "Allahu se klanjajte..."), (A kad Ibrahim reče ocu svome Azeru: "Zar kumire smatrate bogovima?!"), a u nekima sa uvodom ("Allah je odabrao Adema, i Nuha, i Ibrahimovu porodicu, i Imranovu porodicu, nad ostalim svijetom - sve porod jedan od drugog

- a Allah sve čuje i sve zna") da bi zatim nakon ovog uvoda uslijedilo kazivanje o Merjemi, Isau, Zekerijau i Jahjau a.s.

4. Kazivanje o stanovnicima Pećine pripada ovoj drugoj grupi kazivanja. Smješteno je u suri El-Kehf od 5. do 26. ajeta i može se, s obzirom na sadržaj, podijeliti u pet dijelova.

Prvi dio se sastoji iz četiri ajeta i obuhvaća naslov, uvod i rezime: "Misliš li ti da su samo stanovnici Pećine, čija su imena na ploči napisana, bili čudo među čudima Našim? Kad se nekoliko momaka u pećinu sklonilo pa reklo: "Gospodaru naš, daruj nam svoju milost i pruži nam u ovom našem postupku prisebnost." Mi smo ih u pećini tvrdo uspavali za dugo godina. Poslije smo ih probudili da bismo pokazali koja će od dvije skupine bolje ocijeniti koliko su vremena proboravili."

Drugi dio se sastoji iz četiri ajeta u kojima je potanko objašnjeno sve što se dogodilo ovim mladićima: njihov bunt protiv širka, njihova ustrajnost u imanu, njihova izoliranost i, konačno, utočište u pećini:

"Ispričaćemo ti povijest njihovu - onako kako je bilo. To su bili momci, vjerovali su u Gospodara svoga, a Mi smo im ubjeđenje još više učvrstili. Osnažili smo bili njihova srca kad su se digli i rekli: "Gospodar naš - Gospodar je nebesa i Zemlje, mi se nećemo pored Njega drugom bogu klanjati, jer bismo tada ono što je daleko od istine govorili. Narod ovaj naš je mimo Njega druge bogove prihvatio, zašto jasan dokaz nije donio o tome da se treba njima klanjati? A ima li nepravednijeg od onoga koji o Allahu iznosi neistinu? Kad napustite njih i one kojima se, a ne Allahu, klanjaju, sklonite se u pećinu, Gospodar vaš će vas milošću svojom obasuti i za vas će ono što će vam korisno biti pripremiti."

Treći dio se sastoji iz dva ajeta i objašnjava stanje spavača u Pećini, položaj Pećine u odnosu na Sunce i Allahovo okretanje spavača sad na jednu, sad na drugu stranu: "I ti si mogao vidjeti kako Sunce, kad se rađa - obilazi Pećinu s desne strane, a kad zalazi - zaobilazi je s lijeve strane, a oni su bili u sredini njezinoj. To je dokaz Allahove moći - Kome Allah ukaže na pravi put, on će pravim putem ići, a koga u zabludi ostavi, ti mu nećeš naći zaštitnika koji će ga na pravi put uputiti.

I pomislio bi da su budni, ali oni su spavali; i Mi smo ih prevrtali sad na desnu, sad na lijevu stranu, a pas njihov, opruženih prednjih šapa, na ulazu je ležao; da si ih vidio, od njih bi pobjegao i strah bi te uhvatio."

Četvrti dio se sastoji iz tri ajeta i opisuje njihovo stanje nakon buđenja, zatim razilaženja u pitanju vremena provedenog u pećini i pitanje šta da se učini sa njima i pećinom poslije njihovog otkrivanja: "I Mi smo ih, isto tako, probudili da bi jedni druge pitali: 'Koliko ste ovdje ostali?' - upita jedan od njih. - 'Ostali smo dan ili dio dana' - odgovoriše. - 'Gospodar vaš najbolje zna koliko ste ostali' - rekoše. - 'Pošaljite jednog od vas s ovim srebrenjacima vašim u grad, pa nek vidi u koga je najčistije jelo i neka vam od njega donese hrane i neka bude ljubazan i neka nikome ne govori o vama, jer ako oni doznaju za vas, kamenovaće vas ili će vas na silu u svoju vjeru obratiti, i tada nikad nećete ono što želite postići'? I Mi smo, isto tako, učinili da oni za njih saznaju, da bi se uvjerili da je istinito Allahovo obećanje i da u Čas oživljenja nema nikakve sumnje, kada su se između sebe o njima raspravljali, i rekli: 'Sagradite na ulazu u nju ogradu, Gospodar njihov najbolje zna ko su oni'? A onda oni do čijih se riječi najviše držalo rekoše: 'Napravićemo na ulazu u nju bogomolju!"

Peti dio se sastoji iz pet ajeta kojima se završava ovo kazivanje i spušta zastor na jedno od najljepših kur'anskih kazivanja: "Neki će reći: 'Bila su trojica, pas njihov bio je četvrti', a neki će govoriti: 'Bila su peterica, pas njihov je bio šesti', nagađajući ono što ne znaju, dok će neki reći: 'Bila su sedmerica, a pas njihov bio je osmi'. Recite: 'Gospodaru mome je dobro poznat njihov broj, samo malo njih to zna. Zato ne raspravljaj o njima osim površno, i ne pitaj o njima od njih

nikoga!'. I nikako za bilo šta ne reci: 'Uradiću to sigurno sutra!' - ne dodavši 'Ako Bog da!' A kada zaboraviš, sjeti se Gospodara svoga i reci: 'Gospodar moj će mu uputiti na ono što je bolje i korisnije od ovoga'.

A oni su ostali u pećini svojoj tri stotine i još devet godina. Reci: 'Allah najbolje zna koliko su ostali; tajne nebesa i Zemlje jedino On zna. Kako On sve vidi, kako On sve čuje! Oni nemaju drugog zaštitnika osim Njega, a On ne uzima nikoga u odlukama svojim kao ortaka.”'[48)]

48) Er-Radžihi, nav. dj., str. 16 - 22; zatim Abdulkerim El-Hatib, El-Kasasu-l-Kur’ani fi mentukihi ve mefhumihi, Kairo 1965; Muhamed Ahmed Halefellah, El-Fennu-l-kasasi fi-l-Ku- r’ani i druga djela koja tretiraju ovu problematiku.

MEKKANSKA SURA

Objavljena prije prve seobe muslimana u Abisiniju, osim pedeset i osmog i sedamdeset i prvog ajeta koji su, prema nekima, objavljeni u Medini.

Izvori govore da je Nagus, abisinski car, plakao kada je Dža‘fer ibn Ebi Talib pred njim u Abesiniji proučio ovu suru. Na njega i ostale kršćane koji su prisustvovali ovom učenju odnose se riječi Uzvišenog Allaha:

"Ti ćeš sigurno naći da su vjernicima najbliži prijatelji oni, koji govore: ’Mi smo kršćani’ - zato što među njima ima svećenika i monaha, i što se oni ne ohole. Kada slušaju ono, što se objavljuje Poslaniku, vidiš kako im liju suze iz očiju jer znaju da je to Istina, pa govore: "Gospodaru naš, mi vjerujemo, pa upiši i nas među one koji su posvjedočili." (El-Ma’ide, 82,83).

Ova sura ima 98 ajeta, 1.122 riječi i 3.802 dva harfa (slova).

Nazvana je ovim imenom zbog toga što se u njoj govori o Isaovoj majci Merjemi i o tome kako ga je ona rodila.

Suretu Merjem ima, prema Fejruzabadiju i drugima, četiri derogirana (mensuh) ajeta (75, 84, 39, 59) koji su, osim pedeset i devetog ajeta, derogira- ni ajetom o sablji (ajetu-s-sejfi). Novija naučna istraživanja kažu da ovi ajeti ne podliježu derogaciji, a da se u pedeset i devetom ajetu radi o izuzimanju, a izuzimanje nije derogiranje.

Suretu Meijem je jedna od dvadeset i devet kur’anskih sura koje počinju sa nejasnim, zagonetnim slovima. Od toga broja tri počinju sa jednim slovom, deset sa dva, trinaest sa tri, dvije sa četiri i jedna, suretu Merjem, sa pet slova.

Sve ove sure pripadaju mekkanskom periodu Objave, osim sure El-Bekare i Alu ‘Imran koje su objavljene u Medini. Ovakav način otpočinjanja teksta nije zabilježen u književnosti predislamskih, niti u književnosti islamskih Arapa. Šta ova slova znače to zna samo Allah, dž.š. Postoji veliki broj kontraverznih mišljenja koja nisu ničim

utemeljena i koja kao takva ne zaslužuju našu pažnju.

Primjetno je, međutim, da sve sure govore o nečemu što je zagonetno i neuobičajeno, pa se u tom kontekstu mogu posmatrati i njihovi počeci koji su također zagonetni i neuobičajeni. Vjerovatno se sa ovim slovima želi ukazati na ono što poslije njih slijedi, a što je još zagonetnije i tajanstvenije.

Suretu Merjem u fragmentima govori o pripovijestima pojedinih Božijih poslanika. Zekerijjaa, Isa, Ibrahim, Musa, Ismail i Idris, a.s.

Prva od ovih šest pripovijesti o kojima govori ova sura jeste pripovijest o rođenju Jahjaa, sina Zekerijjaa, a.s. Ova pripovijest je u nešto izmijenjenom kontekstu i stilu uz neznatno dodavanje i oduzimanje kazana i u suri Alu ‘Imran. Ovdje se završava riječima Uzvišenog Allaha: "I neka je mir njemu na dan kada se rodio i na dan kada je umro i na dan kada bude iz mrtvih ustao!"

Druga pripovijest jeste pripovijest o Merjemi i njenom sinu Isau. I ova pripovijest je u nešto izmijenjenom kontekstu i stilu uz neznatna dodavanja i oduzimanja kazana u suri Alu ’Imran. Na kraju ove pripovijesti se ističe da je Isa Božiji rob, a ne sin. To je prava istina o njemu ("Ja sam Allahov rob" - on reče - "meni će On Knjigu dati i vjerovjesnikom me učiniti").

Treća pripovijest jeste pripovijest o Ibrahimu, a.s., i njegovom ocu Aze- ru. I ova pripovijest je u nešto izmijenjenom kontekstu i stilu uz neznatna dodavanja i oduzimanja kazana u suri El-An‘am.

Kur’an s posebnom pažnjom i poštovanjem govori o Ibrahimu, a.s. Ističe njegovu darežljivost i žrtvu, kazuje o njemu kao graditelju Ka‘be, ističe odnos Muhammeda, a.s., prema njemu itd. Zbog svega ovoga i mnogo toga drugog Allah je sjećanje na Ibrahima, a.s., učinio neprolaznim ("Spomeni, u Knjizi, Ibrahi- ma! On je bio istinoljubiv, vjerovjesnik"). Otuda nema nijednog muslimana koji klanja obavezni ili neobavezni namaz, a da se u namazu ne obrati Allahu da učini osobitu milost Muhammedu, a.s., i njegovom rodu kao što je to učinio Ibrahimu, a.s., i njegovom rodu, da obaspe obiljem Svoga blagoslova Muhamme- da, a.s., i njegov rod, kao što je obasuo Ibrahima, a.s., i njegov rod.

Na kraju ove pripovijesti se kaže da je Allah Ibrahimu, a.s., kada je napustio svoj narod i one kojima su se, mimo Allaha klanjali, darovao Ishaka i Jakuba i obojicu vjerovjesnicima učinio ("I darovasmo im svako dobro i učini- smo da budu hvaljeni i po dobru spominjani").

Četvrta pripovijest jeste pripovijest o Musau, a.s., u kojoj se kaže da je Musa bio iskren i da je bio poslanik, vjerovjesnik i da ga je Bog s desne strane Tura zovnuo i Sebi ga približio da čuje riječi Njegove ("I darovali mu milošću Našom kao vjerovjesnika brata njegova Haruna").

Peta pripovijest jeste pripovijest o Ismailu. On je ispunjavao data obećanja i bio poslanik, vjerovjesnik ("I tražio je od čeljadi svoje da

molitvu obavljaju i da milostinju udjeljuju, i Gospodar njegov je bio njima zadovoljan").

I posljednja, šesta pripovijest o kojoj govori ova sura jeste pripovijest o Idrisu koji je bio istinoljubiv, vjerovjesnik ("I Mi smo ga na visoko mjesto digli”).

Prvi dio ove sure se završava riječima Uzvišenog Allaha. "To su ti vjerovjesnici koje je Allah milošću Svojom obasuo, potomci Ademovi, i onih koje smo sa Nuhom nosili, i potomci Ibrahimovi i Israilovi, i onih koje smo uputili i odabrali. Kad bi im se ajeti Milostivog čitali, oni bi licem na tle padali i plakali.

U drugom dijelu ove sure (59. - 98.) govori se o potomcima koji su poslije njih došli, koji su molitvu napustili i za požudama se okrenuli. Njih čeka kazna, osim onih koji su se pokajali, i vjerovali, i dobra djela činili, njima se neće nikakva nepravda učiniti. Oni će u Džennet ući ("Daćemo da takav džennet naslijedi onaj od robova Naših koji se bude grijeha klonio"). To su edenski vrtovi koje je Milostivi robovima Svojim obećao. U njima prazne besjede neće slušati i u njima će ujutro i naveče opskrbljeni biti.

Suretu-l-Hadždž je objavljena u Mekki, osim devetnaestog i dva ajeta koji ga slijede. Ibn Abbas ovome dodaje i dvadeset drugi ajet. Drugi smatraju da je ovo medinska sura, osim pedeset i drugog i tri ajeta koji ga slijede. Na- kaš smatra da je samo deset ajeta ove sure objavljeno u Medini, a sve ostalo u Mekki. Većina (re’ju-l-džumhuri) smatra da je ovo mekkansko-medinska sura, jer neki njeni ajeti počinju vokacijom

"O ljudi...", a drugi "O vjernici...", a to je jedna od karakteristika mekkanskog, odnosno medinskog perioda Objave. Ova sura je osobena po mnogo čemu. Neki njeni ajeti su objavljeni noću, drugi danju, neki u Mekki, drugi u Medini, neki su derogirajući, drugi derogi- rani, neki su objavljeni u ratu, drugi u miru, neki su jasni, drugi manje jasni, neki su objavljeni kada je Poslanik bio "kod kuće", a drugi kada se nalazio "na putovanju" kao ajeti u kojima stoji: "O ljudi, Gospodara svoga se bojte! Zaista će potres, kada Smak svijeta nastupi, veliki događaj biti! Na dan kad ga doživite svaka dojilja će ono što doji zaboraviti, a svaka trudnica će svoj plod pobaciti..."

U ovoj suri nalaze se i tri ajeta o kojima je u posljednje vrijeme mnogo pisano. Prvi od ta tri ajeta glasi: "Prije tebe Mi nijednog poslanika i vjerovje- snika nismo poslali, a da šejtan nije, kad bi on šta kazivao, u kazivanje njegovo nešto ubacio. Allah bi ono što bi šejtan ubacio uklonio, a zatim bi Riječi Svoje učvrstio...".

Ajet je objavljen, prema Saidu ibn Džubejru, kada je Poslaniku jednog dana, dok je sjedio u Haremu Ka‘be među Kurejšijama, objavljena sura En- Nadžm, koju je on, nakon što je njeno objavljivanje završeno, počeo kazivati onima koji su bili okupljeni oko njega.

Kada je došao do ajeta u kojima stoji: "Šta kažete o Latu i Uzzau i Me- natu, trećoj, najmanje cijenjenoj?", mnogobošcima se pričinilo, zahvaljujući šejtanu, da je Poslanik poslije ovih ajeta, proučio: "Te velike gospodare, njihovo posredovanje daje nade", pa su rekli da je on ipak učinio ustupak njihovim idolima i da ih je, otkako poziva islamu, prvi put spomenuo sa dobrim. Zbog velike radosti koja ih je obuzela oni su, poslije kada je Poslanik završio kazivanje, zajedno s Poslanikom i vjernicima, sedždu učinili. Tim povodom su objavljeni gornji ajeti.[49)]

49) Kurtubi, Tefsir, 12/79.

U ovoj suri se nalaze i dvije sedžde zbog kojih je Poslanik ovu suru pretpostavio drugim kur’anskim surama. Prva od te dvije sedžde nalazi se iza riječi Uzvišenog Allaha ’Innellahe jef alu ma ješau’ (Allah ono što hoće radi), a druga na kraju sure iza Riječi Uzvišenog Allaha ("Wef’alu-l-hajre fe'allekum tuflihun") (I dobra djela činite da biste postigli ono što želite).

Islamska ulema se, međutim, razilazi po pitanju druge sedžde. Imami Malik i Ebu Hanifa smatraju da se ovdje ne radi o sedždei-tilavetu (sedždi pri učenju Kur’ana), nego o sedždi kao sastavnom dijelu namaza. U ajetu se govori o namazu pa je uz ruku‘ spomenut i sudžud - sastavni dio namaza, kao i u ajetu u kome stoji: "O Merjema, budi poslušna svome Gospodaru i licem na tle padaj i sa onima koji molitvu obavljaju i ti obavljaj..." (Alu ‘Imran, 43.).

U ovom ajetu naredba se ne odnosi na sedždei-tilavet, nego na sedždu u namazu kao i u ajetu u kome stoji: "Namaz obavljajte i zekat dajite i zajedno s onima koji ruku[1] čine i vi ruku* činite! (El-Bekare, 43).

Inače, valja napomenuti da se u Kur’anu na četrnaest mjesta nalazi znak gdje treba sedždu učiniti kad se dotični ajet prouči. Prvi takav znak nalazi se kod posljednjeg ajeta u suri El-A‘raf, a posljednji kod posljednjeg ajeta u suri El-‘Alek.

Sedždei-tilavet je po mišljenju Ebu Hanife obavezna vjerska dužnost, vadžib. Svoj stav Ebu Hanife zasniva na Kur’anu "Pa šta im je, zašto neće da vjeruju, i zašto, kad im se Kur’an uči, sedždu ne čine?!" (El-Inšikak, 20. - 21.)
i hadisu Božijeg Poslanika u kome stoji: "Kada čovjek prouči ajeti-sedžde (ajet gdje ima sedžda), i učini potom sedždu, šejtan se odvoji i zaplače, govoreći: "Teško meni! Čovjeku je naređeno da sedždu čini i on je to učinio, pa će zato dobiti Džennet. I meni je bilo naređeno da sedždu učinim, pa sam tu naredbu odbio, i zbog toga zaslužio Džehennem".

Malik i Šafi smatraju da sedždei-tilavet ne spada u kategoriju vadžiba. Omer je jedne džume proučio na minberu jedan ajet u kome se nalazi sedžda, zatim je poslije toga sišao sa minbera i sa prisutnima obavio sedždu. Sljedećeg petka proučio je isti ajet i svijet se pripremio da obavi sedždu, a Omer je tada rekao: "Kur’anska sedžda nije nam propisana

kao obavezna dužnost. Mi je možemo obaviti, ali ne moramo. Konkretno sedždu Omer nije obavio, a niti ostali ashabi, drugovi Božijeg Poslanika."

Svi islamski mislioci su saglasni da je za kur'ansku sedždu potrebno ono što je potrebno i za namaz: Čistoća (taharet), odluka (nijjet), okretanje prema Kibli (istikbalu.-l-kibleti) i vrijeme sedžde (vvakat). Ibn Omer je, prema Buha- riji, obavljao kur'ansku sedždu i bez abdesta. Svaki vjernik koji čuje ajeti- sedžde prilikom slušanja Kur'ana treba obaviti sedždu, a kad padne na sedždu, treba proučiti ovu dovu:

Allahummehtat 'anni biha vizren, wektub li biha edžren, wedž'alha li i'n- deke zuhren" (Revahu Ibn Madždže 'an IbnAbbas).

Bože, oprosti mi ovom sedždom grijehe, upiši mi za nju nagradu i učini je kod Sebe mojom zalihom.[50)]

Ko ne zna ovu dovu, može da prouči tri puta "Subhane Rabbije-l-e'ala" (samo Tebe slavimo Uzvišeni Stvoritelju).

Suretu-l-Hadždž ima 78 ajeta, 2.291 riječ i 5.075 slova (harfova). Nazvana je ovim imenom zbog toga što govori o propisima hadždža i propisima vezanim za kurban (ajeti 25. - 37.). U jednom od tih ajeta Uzvišeni Allah kaže: "Svakoj vjerskoj zajednici propisali smo klanje kurbana da bi spominjali Allahovo ime prilikom klanja stoke koju im On daje. Vaš Bog je jedan Bog, zato se samo Njemu iskreno predajte!

A radosnom viješću obraduj poslušne, čija srca, kad se Allah spomene, strah obuzme, i one koji strpljivo podnose nevolje koje ih zadese, i one koji namaz obavljaju i koji, od onoga što im Mi dajemo, udjeljuju."

HADŽ I DŽIHAD
PETI I ŠESTI ISLAMSKI ŠART

Džihad je borba na Božijem putu, dobra protiv neprijatelja islama i muslimana, borba protiv samog sebe, strasti, zlih sklonosti, borba protiv zla u društvu, lična i materijalna požrtvovanost itd. Ova značenja u sebi nosi i hadždž. Nije li hadždž kao i džihad skopčan sa poteškoćama, sa žrtvom, sa opasnostima po zdravlje i život, sa odvajanjem od kapitala, od djece i porodice.

Za hadž se obično kaže da je to "islamsko monaštvo", a poznato je da u islamu nema monaštva. Hadž nije ništa drugo nego potpuna predanost Allahu, dž.š. Upitan o monaštvu u islamu, Poslanik je rekao: "Allah je nama u zamjenu za to dao džihad i hadž." Islam je vjera i ovoga i onoga svijeta, onaj i ovaj svijet je, prema učenju islama, nerazdvojiv. Najbolje čime su iskreni muslimani opisani, jest da su oni "monasi noću", a "konjanici danju".

Kada je Poslanik upitan koje je djelo najbolje, odgovorio je: "Vjerova- nje u Allaha i Njegova Poslanika, džihad na Božijem putu i hadž, bez grijeha obavljen."

U ovome, kao i u naprijed citiranom hadisu, džihad je spomenut prije hadža, a to iz razloga što je džihad štit islama i islamskih temelja, a među njima i hadža. Džihad je kao obavezna dužnost (farz) propisan prve hidžretske godine, a hadž šeste hidžretske godine.

Neodvojivost, odnosno povezanost hadža i džihada ne iscrpljuje se samo u gore navedenom. Nije li dvadest i druga kur’anska sura, Suretu-l- Hadždž, u kojoj je naređeno Ibrahimu, alejhi-s-selam, da obznani ljudima obligatnost hadždža: "I oglasi ljudima hadždž! - dolaziće ti pješke i na kamilama iznurenim; dolaziće iz mjesta dalekih, da bi koristi imali i da bi u određene dane, prilikom klanja kurbana, kojim ih je Allah opskrbio, Njegovo Ime spominjali'' (El-Hadždž, 27. - 28.), nije li ova sura u kojoj je obznanjeno ovo naređenje ista sura u kojoj se dopušta vjernicima borba protiv neprijatelja islama i muslimana: "Dopušta se odbrana onima koje drugi napadnu, zato što
im se nasilje čini - a Allah je, doista, kadar da ih pomogne, onima koji su ni krivi ni dužni iz zavičaja svoga prognani samo zato što su govorili: "Gospodar naš je Allah!" (El-Hadždž 39. - 40.).

Povezanost džihada i hadža vidi se i u formi, obliku i interpunkciji riječi "Ezzin" (oglašavanje) i "užine" (dopuštanje). I nije samo ovo. Suretu-l- Hadždž se na kraju završava riječima Uzvišenog Allaha:

''I borite se, Allaha radi, onako kako se treba boriti! On je vas izabrao i u vjeri vam nije ništa teško propisao, u vjeri pretka vašeg Ibrahima. Allah vas je odavno muslimanima nazvao'' (El-Hadždž, 78.).

Ako pređemo na hadis naći ćemo i druga značenja i precizna ukazivanja koja upućuju na razmišljanje o neraskidivosti i povezanosti hadža i džihada. Oni su međusobno podudarni u formi i vrlo blizu jedan drugom u osnovi. Od Džabira ibn Abdullaha se prenosi da je Božiji poslanik Muhammed, a.s., rekao:

- Uistinu je Ka‘ba stub islama. Ko je hodočasti, njemu je zajamčeno da će ga Allah, ako na putu umre, vratiti u Džennet. A ako ga vrati porodici, vratiće ga s nagradom i plijenom."

U drugom hadisu stoji: "Allah jamči borci na Božijem putu ako ga usmrti da će ga u džennet uvesti. A ako ga vrati porodici, vratiće ga sa nagradom i plijenom.''

Nije li slika u prvome hadisu ista kao i drugom? Čak su i riječi skoro iste. A to sve još više pojašnjava hadis koji se prenosi od Aiše, r.a., kojoj je Poslanik, kada ga je upitala da li su žene dužne da idu u borbu (džihad), rekao:

- Da. Njihov džihad je hadždž i umra.

Na svakom mjestu na hadžu vide se tragovi hrabrosti, junaštva i žrtve. Daru-l-Arkam, Arkamova kuća u Mekki je simbol svega toga. To je bio prvi prosvjetni zavod u islamu. Pećina Hira, mjesto Objave, pješčana dolina Ba- tha’ po kojoj su sa konjicom hodili Omer, Sa’d i Halid,

oslobodioci čovječanstva; Ši’b, mjesto nedaleko od Mekke u koje je deportovan Poslanik i prvi muslimani; malo uzvišenje, mjesto na kome je Ibrahim, a.s., riješio da žrtvuje svoga sina Ismaila itd.

Na kraju, recimo da je prvi hadž u islamu bio proglas ili proklamacija Božije riječi i kazna onima koji krše ugovore. Tada su objavljeni prvi ajeti sure Beraet u kojima su svi ugovori sa idolopoklonicima stavljeni van snage.

Vođa hadžija na hadžu koji je obavljen devete hidžretske godine bio je Ebu Bekr. Neposredno poslije njegovog odlaska objavljena je sura Berat, pa je Poslanik poslao Aliju ibn Ebi Taliba da se pridruži hadžijama i da prve aje- te ove sure saopći svima na hadžu.

Ibn Ishak prenosi da je Poslanik pozvao Aliju Ibn Ebi Taliba i tom prilikom mu rekao:

"Idi sa ovim ajetima i na Dan klanja kurbana kada se ljudi okupe na Mini objavi da u džennet neće ući nevjernik i da je mnogoboščima poslije ove godine zabranjen odlazak na hadž i obnaženi obilazak Ka‘be, te da će svi ugovori sa Poslanikom koji su od ranije potpisani biti na snazi sve do određenog roka trajanja."

Alija je krenuo i kada je stigao Ebu Bekra u Zu-l-Hulejfi pridružio se hadžijama. Njemu je na hadžu u dostavi prvih ajeta sure Beraet pomogao Ebu Hurejra koji je imao jak i prodoran glas.

Ovdje je potrebno napomenuti da je ova sura, Suretu Beraet ili Et-Tevvba, jedina kur’anska sura bez Bismille, jer su i prilike u kojima je objavljena bile suprotne značenju i sadržaju Bismille.

S obzirom da je razmišljanje jedna vrsta ibadeta i da nas Kur’an na to upućuje (El-Bekare, 76; El-En‘am, 50; El-Kasas, 72) smatramo da je potrebno da se malo više okrenemo razmišljanju na relaciji džihad-hadž, koji su označeni kao peti i šesti islamski šart.

SURA EL-MU’MINUN I SURA EL-MUDŽADELE

U Kur’anu postoje samo dvije sure koje počinju indikativnom izjavnom rečenicom ispred koje stoji afirmativni vremenski prilog "kad". Te dvije ku- r’anske sure su: Suretu-l-Mu’minun i Suretu-l-Mudžadele.

U prvoj suri se kaže: "Ono što žele - vjernici će postići, oni koji namaz svoj ponizno obavljaju i koji ono što ih se ne tiče izbjegavaju i koji zekat daju...", a u drugoj ističe: "Allah je čuo riječi one koja se s tobom o mužu svome raspravljala i Allahu se jadala - a Allah čuje razgovor vaš međusobni, jer Allah, uistinu, sve čuje i sve vidi."

SURETU-L-MU’MINUN

Suretu-l-Mu’minun je dvadeset i treća sura u Osmanovom Mushafu. Nalazi se u osamnaestom džuzu Kur’ana. Sadrži 118 ajeta, 1.840 riječi i 4.801 slovo. Nazvana je ovim imenom zbog toga što se riječ el-

mu’minun (vjernici) spominje u prvom ajetu ove sure. Jedna je od posljednjih kur’anskih sura koje su objavljene u Mekki. Govori o vjernicima ("Ono što žele - vjernici će postići, oni koji namaz svoj ponizno obavljaju, i koji ono što ih se ne tiče izbjegavaju, i koji zekat daju...oni koji iz bojazni prema Gospodaru svome strahuju, i oni koji u dokaze Gospodara svoga vjeruju, i oni koji druge Gospodaru svome ravnim ne smatraju..."), zatim o nevjernicima:

("Ali srca nevjernika su prema ovome sasvim ravnodušna, a pored toga i ružna djela stalno čine...Ti njih pozivaš na pravi put, ali oni koji u onaj svijet neće da vjeruju s pravog puta, doista, skreću. I kad bismo im se smilovali...opet bi oni u zabludi svojoj jednako lutali. Mi smo ih na muke stavljali, ali se oni Gospodaru nisu pokorili, niti su molitve upućivali, tek kad im kapiju teške patnje otvorimo, oni će nadu izgubiti i u očajanje zapasti").

Vremenski prilog "kad" kojim otpočinje ova sura ponovljen je i u njenom dvanaestom ajetu u kome se i ajetima koji ga slijede govori o stvaranju čovjeka ("Mi smo, zaista, čovjeka od biti zemlje stvorili, zatim ga kao kap sjemena na sigurno mjesto stavili, pa onda kap sjemena ugruškom učinili, zatim od ugruška grudu mesa stvorili, pa od grude mesa kosti napravili, a onda kosti mesom zaodjenuli, i poslije ga, kao drugo stvorenje oživljujemo, - pa neka je
uzvišeni Allah, najljepši Stvoritelj"), zatim je ponovo spomenut u sedamnaestom ajetu u kome se i ajetima koji poslije njega dolaze govori o stvaranju ko- smosa ("Mi smo sedam nebesa iznad vas stvorili i Mi bdijemo nad onim što smo stvorili").

Inače, ovaj prilog dolazi ispred glagola u perfektu tzv. perfekatska rečenica. Međutim, na nekim drugim mjestima u Kur’anu ponekad se on nađe ispred glagola u imperfektu, kao npr. u ajetima u kojima stoji: "Allah dobro zna one među vama koji su druge zadržavali" (El Ahzab, 18) i

"On sigurno zna kakvi ste vi" (En-Nur, 64).

Indikativna izjavna rečenica kojom otpočinje ova sura ima odliku da se njom izriče tvrdnja i sigurnost. U njenoj glavnoj rečenici mora stajati neki od glagola tvrdnje kao npr. glagol ‘alime (znati).

Suretu-l-Mu’minun je usko vezana za suru koja joj prethodi. U prethodnoj suri, Suretu-l-Hadždž, u sedamdeset i sedmom ajetu se kaže da će vjernici koji namaz obavljaju i Gospodaru svome se klanjaju i dobra djela čine postići ono što žele, dok se o tome u ovoj suri govori na samom početku, zbog čega je mnogi smatraju nastavkom prethodne sure. Na kraju recimo da je Poslanik kada mu je objavljeno prvih deset ajeta ove sure, rekao svojim drugovima, ashabima da će svaki musliman koji se bude pridržavao ovih ajeta i usmjeravao prema njima sigurno ući u Džennet. Poslije toga Poslanik je ashabima proučio prvih deset ajeta ove sure.

SURETU-L-MUDŽADELE

Suretu-l-Mudžadele je pedeset i osma sura u Osmanovom Mushafu. Nalazi se u dvadeset i osmom džuzu Kur’ana. Nazvana je ovim imenom zbog toga što se riječ al-mudžadele (rasprava) spominje u njenom prvom ajetu. Neki je zovu i Suretu-z-Zihar, jer se i riječ az-zihar (rastava) nalazi u njenom drugom ajetu. Objavljena je u Medini. Sadrži dvadeset i dva ajeta, četiri stotine sedamdeset i tri riječi i hiljadu devet stotina harfova. Objavljena je kada se Havla b. Sa'leb, žena Evsa ibn Samita potužila Poslaniku da ju je njen muž napustio rekavši joj "Ti si mi kao leđa moje majke" (Enti ‘alejje ke zahri ummi). Na ovaj način on ju je učinio sebi zabranjenom, ali ne i rastavljenom. Poslanik je na ovo rekao da joj ne može ništa pomoći, a ona je odgovorila da se nalazi u veoma teškoj situaciji. Djeca su joj mala. Ako ih predam ocu biće upropašćena, a ako ih zadržim kod sebe biće gladna. Poslije toga obratila se Allahu riječima: "Tebi se obraćam, dragi Bože, da mi pomogneš i da me izbaviš iz ove situacije". Allah je čuo njene riječi i tim povodom uslijedila je objava prvog ajeta sure El-Mudžadele.

Sljedeći ajeti ove sure regulirali su ovo pitanje na taj način što su obavezali muža na razvod ili povlačenje izjave. Ukoliko muž povuče izjavu onda slijedi kefaret koji se sastoji u sljedećem: da jednog roba ropstva oslobodi ili da dva mjeseca uzastopce posti ili da šezdeset siromaha nahrani da bi potvrdio da u Allaha i Poslanika Njegova vjeruje.

Ikrima prenosi od Ibn Abbasa da je jedan čovjek došao Poslaniku i rekao mu:

"Božiji Poslaniče, razveo sam se od žene na predislamski način, zatim sam je obljubio prije nego što sam kaferat dao."

- A šta te je na to navelo, Allah ti se smilovao, upitao je Poslanik.
- Vidio sam je na mjesečini, reče čovjek.
- Ne prilazi joj sve dok ne izvršiš ono čime te je Allah zadužio, reče Poslanik.

Havla bint Sa'leb je doživjela duboku starost. Kada je Omer, drugi hali-
fa iz grupe hulefai rašidina, šetao Medinom, sa jednom grupom ashaba, na ulici je čuo jednu staricu i s njom se zadržao malo duže u razgovoru nakon čega su ga njegovi pratioci ukorili, a on je rekao: "Ovo je ona čije je riječi Allah čuo na sedmom katu nebesa. Zar da Omer odbije da čuje njene riječi?!"

Allah čuje, sve zna i sve vidi.

Ono sa čime počinje ova sura - Allah je čuo, Allah sve zna i sve vidi - proteže se kroz cijelu suru. U šestom ajetu stoji: "Allah je o tome račun sveo, a oni su to zaboravili." U sedmom ajetu se kaže da "Allah sve zna što je na nebesima i na Zemlji. Nema tajnih razgovora među trojicom, a

da On nije četvrti, ni među petericom, a da On nije šesti, ni kad ih je manje ni kad ih je više, a da On nije s njima gdje god oni bili. On će ih na Sudnjem danu obavijestiti o onome što su radili, jer Allah sve dobro zna."

Sama riječ ’nedžwa’ (tajni razgovori) i ono što je iz ove riječi izvedeno spomenuta je na deset mjesta u ovoj suri. A ovo ponavljanje samo povećava ljepotu i slast ove sure, jer svaka ponovljena riječ ima novo mjesto i novo značenje u ovoj suri i na taj način se razbija zamor opetovanja. Osim ponavljanja pojedinih riječi u ovoj suri se nalaze i mnogi stilski ukrasi, kao npr. antiteza, suprotnost između značenja dvaju pojmova u ajetima: "Ni kad ih je manje ni kad ih je više"; "Allah je o tome račun sveo, a oni su to zaboravili"; zatim antiteza u devetnaestom i posljednjem ajetu u kojem se kaže:

"Oni su na šejtanovoj strani, a oni na šejtanovoj strani će sigurno nastradati...Oni su na Allahovoj strani, a oni na Allahovoj strani će sigurno uspjeti."

Aluzija je također jedna od stilskih figura u kojoj se umjesto prave stvari kazuje njoj slična koja lahko može da podsjeti na onu pravu kao npr. spolni odnos amelijetu-l-džimai izražen riječima "prije nego jedno drugo dodirne" kao i u suri El-Bekare (ajeti: 236, 237.) ili u suri Er-Rahman "U njima će biti one koje preda se gledaju, one koje, prije njih, ni čovjek ni džin nije dodirnuo."

"U džamijama koje se voljom Njegovom podižu i u kojima se spominje Njegovo Ime - hvale Njega, ujutro i naveče, ljudi koje kupovina i prodaja ne ometaju da Allaha spominju i koji namaz obavljaju i zekat daju, i koji strepe od Dana u kome će srca i pogledi biti uznemireni, da bi ih Allah lijepom nagradom za djela njihova nagradio i da bi im od dobrote Svoje i više dao. A Allah daje kome hoće, bez računa."
(En-Nur, 36. - 38.)

Sura ’En-Nur’ spada u medinske sure Kur’ana. Ima 64 ajeta, 1.316 riječi i5.860 harfova. Nazvana je ovim imenom zbog toga što se u njoj na više mjesta spominje nur - svjetlost. (Allah je izvor svjetlosti...Primjer svjetlosti Njegove...Sama svjetlost nad svjetlošću...Allah vodi ka svjetlosti Svojoj...A onaj kome Allah ne da svjetlo neće svjetla ni imati).

U ovoj suri, prema Fejruzabadiju, ima šest derogiranih (mensuh) ajeta, koji, prema novijim naučnim istraživanjima, ne podliježu derogaciji.[51)] Tu se, također, nalazi i nekoliko manje jasnih (mutešabih) ajeta: "A da nije Allahove dobrote prema vama i milosti Njegove i da Allah ne prima pokajanje i da mudar nije..." U ovom ajetu spomenut je samo uvjet, dok je posljedica ispuštena. Ona se podrazumijeva kao da je rečeno (Le-’adždželе lekumu-l-’a- zabe-Ubrzao bi vam kaznu). Na njeno ispuštanje ukazuje i ajet koji slijedi poslije ovog, a u kome stoji: "A da nije Allahove dobrote prema vama i milosti Njegove i na ovom i na onom

svijetu, već bi vas stigla teška kazna zbog onoga u što ste se upustili" (En-Nur 14).

Posljedica (džewab) ispuštena je i u dvadesetom ajetu. Na njeno ispuštanje ukazuje dvadeset i prvi ajet ove sure. Naši prevodioci Kur'ana su mutešabihatima prilazili na razne načine. Besim Korkut je na mjestu ispuštenih posljedica stavljao tri tačke bez objašnjenja u napomenama o čemu se radi, Pandža-Čaušević su ispuštene posljedice navodili u zagradama, a Mićo Ljubibratić i Karabeg bez zagrada.

Sura 'En-Nur' podijeljena je, prema nekima, na više tematskih cjelina. U ovoj petoj cjelini govori se o izgradnji i održavanju džamija, njihovoj namjeni, korišćenju, propisima vezanim za džamiju itd.

51) Fejruzabadi, Besair, str. 1/334-339.

1. JEZIČKE I POVIJESNE ODREDNICE DŽAMIJE

"U džamijama koje se voljom Njegovom podižu i u kojima se spominje Njegovo Ime."

Kur'an za džamiju upotrebljava dva izraza. Mesdžid (el-Mesdžidu-l-ha- ram, El-Mesdžidani) i Bejt (Bejtullah). Mesdžid, množina mesadžid, je imenica mjesta od sedžede-jesdžudu, a znači mjesto gdje se na sedždu pada, mjesto gdje se klanja. U tom smislu je i Poslanik upotrijebio ovu riječ kada je rekao: "Cijela površina Zemlje učinjena mi je mjestom za obavljanje namaza i sredstvom za čišćenje." (Džu'ilet lije-l-erdu mesdžiden we tuhura).

Izraz, džami (džamija) je nešto novijeg datuma. U prvim danima islama nije bio u upotrebi. Sa ovim izrazom susrećemo se u vremenu halife Omera koji je naložio svojim namjesnicima da, pored džamija u pojedinim naseljima, izgrade i jednu centralnu džamiju za grupno obavljanje namaze petkom. Otuda se za veliki mesdžid (el-Mesdžidu-l-kebir) u kome se petkom obavlja džuma namaz kaže džami (džamija) zbog toga što okuplja ljude u određeno vrijeme radi džume namaza.

Izraz, bejt, upotrijebljen je u gore navedenom ajetu kao sinonim džamije, a kao dokaz da se zaista radi o džamiji su riječi Uzvišenog Allaha, "Jusebbi- hu lehu fiha bi-l-guduwwi we-l-asali ridžalun" (Tesbih Mu čine u njoj ujutro i naveče ljudi).

2. DŽAMIJA U PRVIM DANIMA ISLAMA

Prva džamija u islamu sagrađena je u mjestu Kuba', tri kilometra od Medine. Tu je Poslanik prilikom Hidžre proveo neko vrijeme i tu je sagradio džamiju koju Kur'an naziva Mesdžidu-t-takwa: "Džamija čiji su temelji, već od prvog dana, postavljeni na bogobojaznosti zaista više zaslužuje da u njoj obavljaš namaz. U njoj su ljudi koji vole da se često peru, a Allah voli one koji se mnogo čiste". (Et-Tewbe, 108.).

Ebu Seid el-Hudri prenosi prepiranje ashaba oko džamije čiji su teme-

lji, već od prvog dana, postavljeni na bogobojaznosti. Neki od njih su tvrdili da je to Kuba'- džamija, a drugi da je to džamija Božijeg poslanika Muhammeda, a.s., u Medini. Kada su se obratili Poslaniku, on je rekao da je to Me- dinska džamija. Ibn Hadžer smatra da je Poslanik sa ovim odgovorom želio da istakne da bogobojaznost nije ograničena samo na džamiju koja je od prvog dana podignuta u ovom malom mjestu nedaleko od Medine.

Namaz obavljen u Kuba'- džamiji, prema Tirmiziji, vrednuje se kao umra, odnosno postiže se onolika nagrada kolika se postiže za obavljanje umre.

Buharija i Muslim prenose od Ibn Omera da je rekao: "Božiji poslanik Muhammed, a.s., je dolazio u Kuba'- džamiju jašući ili pješice." Zna se da je on običavao da svakog ponedjeljka posjeti ovu džamiju, a u mjesecu posta činio bi to ujutro sedamnaestog dana ramazana. Omer, drugi halifa iz grupe hulefai-rašidina, je to činio svakog ponedjeljka i četvrtka, a njegov sin svake subote koji ne bi izišao iz džamije dok ne bi u njoj klanjao dva rekata namaza.

Druga džamija koju je Poslanik sagradio jeste džamija u Medini. Njena izgradnja trajala je nekoliko dana. Bila je jednostavna, ali i funkcionalna. Jedan dio je sagrađen od kamena, a drugi od ćerpiča. Krov i stubovi su bili od palme. Kibla je bila okrenuta prema Jerusalimu i sagrađena, prema nekima od ćerpiča, a prema drugima od kamena.

Oko džamije bilo je sagrađeno devet prostorija. Džamija je zauzimala prostor 70 x 60 aršina. Imala je troja vrata: jedna u zidu suprotno od mihraba, druga u zidu duž Poslanikovih stanova, kroz koja je on ulazio u džamiju, i treća "Babu-r-rahmeti" (Vrata milosti).

U vremenu hulefai-rašidina, Ebu Bekr nije vršio nikakve prepravke ove džamije. Omer je zbog dotrajalosti zamijenio stubove džamije, dok je Osman, kako to stoji u Buharijinoj zbirci hadisa, džamiju proširio (160 x 150 aršina), zidove sagradio od kamena vezanim malterom, stubove od klesanog kamena, a krov od materijala indijskog hrasta. Neke zahvate je vršio i u sobi hazreti Aiše u kojoj su pokopani Poslanik, Ebu Bekr i Omer. Za života Poslanik je sagradio još devet džamija.[52)]

3. IZGRADNJA I DEKORACIJA DŽAMIJE

Ahmed prenosi u Musnedu da je Božiji Poslanik rekao: "Ko sagradi džamiju makar koliko je gnijezdo čaplje ili još manju, Allah će mu dati sagraditi kuću u Džennetu."

Kada je Osman, r.a., proširio Poslanikovu džamiju, neki su ga kritizirali, a on je na tu kritiku rekao sljedeće: "Vi mnogo pričate, a ja sam čuo Poslanika gdje kaže: Ko sagradi džamiju, želeći time postići Allahovo zadovoljstvo, Allah će mu sagraditi istu takvu kuću u Džennetu."

Ako turfe'u znači podići, sagraditi, a prema Mudžahidu, Ikrimi i kur'anskom ajetu "I dok su Ibrahim i Ismail temelje Hrama podizali" (El-Bekare, 127.) ima to značenje, onda se postavlja pitanje da li je sa šerijatskog gledišta dozvoljeno ukrašavanje džamija.

Islamski istraživači se u tome razilaze. Jedni smatraju da je to mekruh (pokuđeno). U tu svrhu navodi se hadis u kome stoji: "Sudnji dan neće nastupiti dok se ljudi ne počnu hvalisati o džamijama." U drugom hadisu se kaže: "Doći će vrijeme kada će se ljudi ponositi zgradom džamije, a posjećivaće je od njih samo jedan mali broj."

Buharija prenosi da je Omer, kada je naredio izgradnju Poslanikove džamije, rekao: "Zaštititi svijet od kiša i čuvati se da se ne oboji u crveno ili žuto da ne bi svijet stavio u iskušenje." Isti izvor navodi da je Ibn Abbas bio protiv ukrašavanja džamije.

Drugi smatraju da je to dozvoljeno. U tu svrhu navode postupak Osmana pri obnovi džamije Božijeg Poslanika u Medini. Ebu Hanifa smatra da nema nikakve štete ako se džamija dekoriše bi mai-z-zeheb (pozlata). Prenosi se

52) Sahihu-l-Buhari, odjeljak "Babu bunjanu-l-mesdžidi i Babu men bedža mesdžiden", zatim Muhamed Muhtar, Dewru-l-mesdžidi fi-l-islami, odjeljak "el-Mesadžidu fl-t-tarihi", str. 88 -105.

od Mure b. Abdulaziza da je dekorisao džamiju Božijeg Poslanika i pretjerao u toj dekoraciji, a da mu to niko nije osporavao. Zabilježeno je, također, da je Velid, sin Abdulmelika, prvi naredio da se oboje zidovi Muhammedove džamije u Medini i da je u tu svrhu poslao neimare iz Sirije.

4. RASVJETA DŽAMIJE

Seid ibn Zebban prenosi od Ebu Hinda da je Temim ed-Dari prvi uveo kandilje i rasvjetu u džamiji. On je, vraćajući se iz Sirije u Medinu, ponio ulje i kandilje. Stigavši u Medinu u petak naveče naredio je svome saputniku da pripremi kandilje i kada sunce zađe da upali fitilje. Kada je Poslanik krenuo u džamiju i vidio svjetla u njoj, upitao je:

- Ko je ovo uradio?
- Temim ed-Dari, Božiji Poslaniče - rekoše ashabi.
- Osvijetlio je islam, Allah ga osvijetlio i na ovom i na onom svijetu - reče Poslanik.

Prenosi se od Enesa ibn Malika da je Božiji Poslanik rekao:

"Ko zapali kandilj u džamiji meleki mole i traže oprosta za njega sve dok se kandilj ne ugasi."

Ibn Madždže prenosi da je Poslanik, kada su ga upitali o Bejti Makdisu, rekao: "Idite i klanjajte u njoj, a ko ne može neka pošalje ulje da se u njoj kandilj i zapale."

Islamski istraživači smatraju da je lijepo da se rasvjeta uvede i u

kućama u kojima se uči Kur'an. Rasvjetu treba pojačati u džamijama za vrijeme ramazana, mjeseca posta i drugih vjerskih blagdana.

5. ULAZAK I IZLAZAK IZ DŽAMIJE

Sunnet je u džamiju ulaziti desnom, a izlaziti lijevom nogom. Abdullah ibn Omer je svoj ulazak u džamiju počinjao desnom, a izlazak lijevom nogom. Buharija prenosi od Aiše, r.a., da je Poslanik davao prednost desnoj strani u svome radu koliko god je mogao: kod abdesta, gusula, oblačenja odjeće, jela i pića, te kod uzimanja i davanja.

Muslim prenosi od Ebu Usejda da je Poslanik rekao: "Kada neko od vas uđe u džamiju, neka kaže: - Bože, otvori mi vrata Tvoje milost!

A kada izađe iz džamije, neka kaže: - Gospodaru moj, od Tebe tražim da me nagradiš iz Tvoje nenadmašive dobrote.

Ovaj hadis navodi i Ebu Davud, ali u nešto izmijenjenoj varijanti: "Kada neko od vas uđe u džamiju, neka donese salavat na Božijeg Poslanika, zatim neka kaže: - Bože, otvori mi vrata Tvoje milosti..."

Ibn Madždže prenosi od Fatime, kćerke Božijeg Poslanika, da je rekla: "Kada bi ušao u džamiju, Poslanik bi izgovorio: "Bismillahi". Neka je spas na Allahova Poslanika! - Bože, oprosti mi grijehe i otvori mi vrata Tvoje milosti!

A kada bi izlazio iz džamije, rekao bi: "Bismillahi". Neka je salavat na Allahova Poslanika! - Bože oprosti mi grijehe i otvori mi vrata Tvoje milosti i Tvoje dobrote.

6. TEHIJJETU-L-MESDŽIDI (NAMAZ U POČAST DŽAMIJI)

Muslim prenosi od Ebu Katadena da je Poslanik rekao: "Kada neko od vas uđe u džamiju, neka klanja dva rekata namaza (tehijjetu-l-mesdžidi), prije nego što sjedne."

Ebu Zer je jednom prilikom ušao u džamiju i sjeo, a Poslanik ga upita:

- Jesi li klanjao dva rekata?
- Nisam - odgovori Ebu Zer.
- Ustani pa ih klanjaj - reče Poslanik.

Ovim hadisima Poslanik je džamiju kao objekat izdvojio od ostalih objekata. Većina islamskih pravnika smatra ovaj namaz preporučljivim, a neki od njih smatraju ga obaveznim. Međutim, da je obavezan bio bi zabranjen ulazak u džamiju onome ko je bez abdesta, a takvo mišljenje, prema Kurtubiji, ne dijeli ni jedna od četiri šerijatsko-pravne škole.

Ovaj namaz ashabi su klanjali samo prema mogućnostima, a pokuđeno ga je klanjati u vremenu u kome je zabranjeno klanjati obavezne namaze.[53]'

Također je preporučljivo (mustehab) da se klanjaju dva rekata namaza u džamiji kada se dođe s puta. Buharija prenosi od Džabira ibn Abdullaha da je rekao: "Došao sam Božijem Poslaniku u džamiju, a on

mi reče: Klanja dva rekata!" Poslanik je imao običaj, kada bi se vraćao s puta, da prvo svrati u džamiju i u njoj klanja dva rekata namaza.

Ovdje se radi o namazu kada se dođe s puta, a ne o namazu koji se klanja iz počasti prema džamiji (tehijjetu- l-mesdžidi)."

7. ODRŽAVANJE I ZAŠTITA DŽAMIJE

Džamije treba održavati i čistiti. Poslanik je često imao svoju džamiju, a petkom je imao običaj lijepim i ugodnim mirisom je namirisati, pa je to i nama preporučio.

Buharija prenosi od Ebu Hurejre da je jedna žena čistila džamiju pa kada je umrla, Poslanik je pitao za nju.

- Umrla je - odgovorili su ashabi.
- A zašto mi to niste javili? Pokažite mi njen grob. - Kada su mu pokazali, on je otišao i klanjao dženazu.

Prenosi se da je jedan od Poslanikovih drugova rekao: "Poslanik nam je naredio da gradimo džamije, da ih čisto držimo i da ih lijepim mirisom namirišemo."

53) Kurtubi, Tefsir, str. XII/264 - 281, zatim Zerkeši, ralamu-s-sadžidi bi ahkami-l-me- sadžidi, str. 301-407.

Otuda je onima koji jedu bijeli i crni luk i prasu zabranjen pristup džamijama. Džamije treba zaštititi od neprijatnog mirisa. Prenosi se da je Poslanik rekao: "Ko jede bijeli luk, neka se ne približava našoj džamiji." U drugom hadisu stoji: "Ko jede bijeli i crni luk i prasu neka se odvoji od nas, neka se udalji iz naših džamija i neka sjedi kod svoje kuće."

Međutim, kuhani bijeli luk se može upotrebljavati i onima koji ga kuhanog upotrebljavaju nije zabranjen pristup džamiji. U Muslimovoj zbirci hadisa stoji: "Ko jede bijeli luk, neka njegov neprijatni miris umrtvi kuhanjem." Kada su Aišu, r.a. upitali za bijeli luk, ona je odgovorila da je posljednje jelo koje je Poslanik jeo bilo kuhano sa bijelim lukom.

8. DIZANJE GLASA U DŽAMIJI

Pokuđeno je (mekruh) suviše glasno govoriti u džamiji. Buharija prenosi od Saiba ibn Jezida da je Omer, r.a., ukorio neke ljude iz Taifa koji su u džamiji Božijeg Poslanika u Medini suviše glasno govorili.

Neki smatraju da je to dozvoljeno, a kao dokaz navode hadis u kome stoji da je Poslanik uzdignutim glasom dva ili tri puta uzviknuo onima koji su prilikom uzimanja abdesta umjesto pranja potirali noge vlažnom krpom: "Teško petama od paklene vatre!" Međutim, iz hadisa kojeg prenosi Ibni Omer, a bilježi Buharija, ne vidi se da su oni bili u džamiji.

U jednom drugom hadisu stoji da su Ka'b ibn Malik i Ebu Hadred raspravljajući o dugu ušli u džamiju i tu podigli svoje glasove toliko da ih je Poslanik, koji je bio u svojoj sobi, čuo, ali ih nije prekorio, nego je Ka'b ibn Maliku rekao: "Pusti mu polovinu od svoga potraživanja."

9. KUPOPRODAJA I POEZIJA U DŽAMIJI

Pokuđeno je (mekruh) baviti se kupoprodajom u džamiji. Poslanik je u jednom hadisu rekao: "Otklonite iz džamije malu djecu i maloumne, kupoprodaju, rasprave i svađanja, dizanje glasova, izvršavanje kazni i fizička razračunavanja. Pred vratima džamije napravite mjesta gdje će se abdest uzimati i gdje se čovjek može očistiti. Petkom džamije lijepim mirisom namirišite."

Što se tiče poezije, njenog kazivanja ili čitanja u džamiji islamski istraživački se u tome razilaze. Jedni smatraju da je to zabranjeno, a drugi da je dozvoljeno. Međutim, o tome odlučuje sadržaj same poezije. Poeziju vjerskog karaktera, mevludske spjevove itd. dozvoljeno je kazivati i čitati u džamiji.

Buharija prenosi od Ebu Hurejre da je Omer prošao pored Hassana koji je u džamiji kazivao svoju poeziju i samo ga pogledao, a Hassan je rekao: "Kazivao sam, a u njoj je bio onaj ko je bolji od tebe", zatim se okrenuo Ebu Hurejri i rekao:

- Zaklinjem te Allahom, jesi li čuo Poslanika kada je rekao: "Hassane, odgovori idolopoklonicima umjesto Božijeg Poslanika! Bože, pomozi Hassa- na Džibrili Eminom!"
- Da, jesam - odgovori Ebu Hurejre.

10. OSTALI PROPISI VEZANI ZA DŽAMIJU

Nije pokuđeno, a nije ni pohvalno jesti, piti i spavati u džamiji.

Neki ashabi su u vremenu Božijeg Poslanika spavali u džamiji i odmarali se za vrijeme podnevne žege. Osman je vrlo često spavao u džamiji, dok su drugi ashabi oko njega razgovarali pa i jeli. Malik smatra da je mekruh jesti u džamiji više od jednog ili dva zalogaja, a također i u dvorištu džamije, jer je i dvorište sastavni dio džamije.

Dozvoljeno je zaključavati džamiju, osim u vremenu namaza, kako bi se sačuvao njen inventar. Ebu Hanife to smatra mekruhom. On i njegovi istomišljenici se pozivaju na kur’anski aje "Ima li većeg nasilnika od onoga koji brani da se u Allahovim hramovima ime Njegovo spominje" (El-Bekare, 114.). Međutim, kasnije se od toga odstupilo.

Mekruh je izaći iz džamije u vremenu kada se uči ezan, osim ako je to neophodno. Muslim prenosi od Selima ibni Esveda da je rekao: Bio sam sa Ebu Hurejrom u džamiji u kojoj je jedan čovjek, kada je mujezin počeo učiti ezan, izašao, pa je Ebu Hurejra rekao: "Ovaj čovjek nije pokoran Božijem poslaniku Muhammedu, a.s."

11. ZAJEDNIČKI NAMAZ U DŽAMIJI (SALATU-L-DŽEMAATI)

"Hvale Njega, ujutro i naveče, ljudi koje kupovina i prodaja ne ometaju da Allaha spominju i koji namaz obavljaju i zekat daju."

Džamija je mjesto za grupno obavljanje namaza. To je njena osnovna u nizu drugih funkcija. Namaz obavljen u džamiji bolji je dvadeset i više puta od namaza koji se klanja u kući. Buharija prenosi od Ebu Hurejre da je Božiji Poslanik rekao: "Namaz čovjeka obavljen u džema‘atu vrednuje se više nego namaz obavljen u kući ili dućanu dvadeset puta i više. I to kada se uzme ab- dest kako treba, potom izađe u džamiju radi zajedničkog klanjanja namaza, a ne radi nečeg drugog, on neće koračati ni jednog koraka, a da mu se ne podigne vrijednost za jedan stepen više i ne skine sa njega još jedan manji grijeh, sve dok ne uđe u džamiju, a kada uđe u džamiju on je na namazu sve dotle dok ga taj namaz na mjestu zadržava. Kada on klanja, meleki neprestano mole oprosta za njega dok se nalazi na mjestu gdje je klanjao govoreći: "Bože naš, spasi ga! Bože naš, smiluj mu se!"

O namazu u džamiji Poslanik je rekao: "Obraduj one koji po mraku pješke idu u džamiju potpunim svjetlom na Sudnjem danu." U drugom hadisu stoji: "Onome ko porani u džamiju i vrati se, Allah će pripremiti mjesto u Džennetu za svaki odlazak i povratak." U trećem hadisu stoji: "Kod koga se nađu ova dva svojstva, Allah će ga smjestiti u hlad, pod svoj Arš, onoga dana kada neće biti druge zaštite osim Njegove:

- Uzimanje abdesta pod teškim uslovima i
- odlazak u džamiju po tmini i mraku."

Allah u Kur’anu kaže: "Allahove džamije održavaju i posjećuju oni koji u Allaha i u onaj svijet vjeruju i koji namaz klanjaju i zekat daju i koji se nikoga osim Allaha ne boje."
(Et-Tewbe, 18)

Kada je sin Ummi Mektume došao Božijem Poslaniku i zamolio ga, s obzirom da je slijep, da mu je kuća podaleko od džamije i da nema vodiča, da mu dozvoli da klanja u svojoj kući. Poslanik je rekao:

- Čuješ li učenje ezana?
- Da, čujem - odgovori on.
- Nemaš nikakve olakšice - reče Poslanik.

Muslim prenosi od Ebu Hurejre da je Poslanik rekao:

"Ko uzme abdest u svojoj kući pa krene u džamiju da obavi zajednički namaz, on neće koračiti nijednog koraka, a da mu neće biti podignuta vrijednost i oprošteni manji grijesi."

Kada su Seida ibn Musejjeba upitali da li je bolje prisustvovati dženazi ili sjediti u džamiji u iščekivanju drugog namaza, on je rekao: "Ko klanja dženazu ima jedan karat (mjera za zlato), a ko prisustvuje pokopu ima dva. Boravak u džamiji meni je draži, jer meleki neprestano mole Allaha za onoga koji boravi u džamiji: "Bože, oprosti mu! Bože, spasi ga!"

Prenosi se od Hakema b. ‘Umejra da je Božiji poslanik Muhammed, a.s., rekao: "Ponašajte se na ovom svijetu kao da ste gosti, a neka vam

džamije budu kao domovi vaši. Navikavajte vaša srca na nježnost i milosrđe, zatim razmišljajte i plačite. Neka vas vaši prohtjevi i strasti ne zanesu pa da gradite palače u kojima nećete stanovati, ili da gomilate blago koje nećete trošiti, ili da žudite za onim što niste u mogućnosti postići."

Ebu Derda je jednom prilikom rekao svome sinu: "Neka ti džamija bude tvoj dom. Ja sam čuo Božijeg Poslanika gdje kaže: ’Džamije su domovi bogobojaznih, a onome kome je džamija dom Allah će osigurati svako dobro i na ovom i na onom svijetu.’

U jednom drugom hadisu stoji: "Džamije su Allahove kuće na Zemlji i On se obavezuje da plemenito nagradi onoga ko Njega posjeti u tim kućama."

Naš odnos prema džamiji biće ispravan ako, kada uđemo u džamiju, selam nazovemo, pa zatim prije nego što sjednemo dva rekata tehijjetu-l- mesdžidi klanjamo. U džamijama također moramo izbjegavati svađu i prepiranje, kupoprodaju, uznemiravanje drugih kašljanjem, kihanjem itd. Džamije su mjesta ibadeta i zikra. Sve ono što nije u službi ovoga zabranjeno je činiti u džamiji.

U Kur’anu postoje samo dvije sure koje počinju sa Tebareke. Te dvije sure su Suretu-l-Furkani i Suretu-l-Mulki. I jedna i druga pripadaju mekkanskom periodu Objave. Prva počinje riječima Uzvišenog Allaha: "Neka je uzvišen Onaj koji robu svome objavljuje Kur’an da bi svjetovima bio opomena", a druga ajetom u kome stoji: "Uzvišen je Onaj u čijoj je ruci vlast - On sve može."

Inače, sama riječ Tebareke je u Kur’anu spomenuta na osam mjesta, a upotrijebljena u formi perfekta (fi‘alu-l-madi) samo uz Božije ime u suri El- Furkan na tri mjesta:

- "Neka je uzvišen Onaj koji robu svome objavljuje Kur’an",
- "Neka je uzvišen Onaj koji ti, ako hoće, može dati",
- "Neka je uzvišen Onaj koji je na nebu sazviježđa stvorio", u suri El-Mulk na jednom mjestu "Uzvišen je Onaj u čijoj je ruci vlast", zatim u surama El-A‘raf - "Uzvišen je Allah, Gospodar svjetova", El-Mu’minun - "Pa neka je uzvišen Allah, najljepši stvoritelj!", Er-Rahman - "Neka je uzvišeno Ime Gospodara tvoga, Veličanstvenog i Plemenitog" i u suri Ez-Zuhruf - "I neka je uzvišen Onaj čija je vlast na nebesima i na Zemlji."

U svim ovim ajetima ova riječ je upotrijebljena u značenju veličanja i uzdizanja Allaha, dž.š., jer je i ono što se poslije ove riječi spominje veliko: Kur’an - posljednja Božija objava. Muhammed, a.s., posljednji Božiji poslanik, zatim zvijezde, planete i druga plovila u svemiru bez kojih život na zemlji nije moguć.

Suretu-l-Furkan je, kao što smo rekli, objavljena u Mekki.

To je mišljenje većine (reju-l-džumhuri). Međutim, Dahhak i drugi smatraju da je ovo medinska sura u kojoj ima i ajeta koja su obavljena u

Mekki, kao npr. ajet u kome stoji: "I oni koji se mimo Allaha drugom bogu klanjaju..." Ibn Ab- bas i Katade smatraju da je ovo mekkanska sura osim šezdeset osmog, šezdeset devetog i sedamdesetog ajeta ove sure koji su, prema njima, objavljeni u Medini.

Suretu-l-Furkani ima 77 ajeta, 872 riječi i 3.733 slova (harfa). Nazvana je ovim imenom zbog toga što se ova riječ spominje u prvom ajetu ove sure.

Suretu-l-Furkan ima, prema Ibn Hazmu i Fejruzabadiju, četiri derogirana ajeta (43, 63, 68, 69.) koji, prema Mustafi Zejdu i drugima, ne podliježu derogaciji. Prvi i drugi su objavljeni u formi izjavne rečenice, a izjavna rečenica ne podliježe derogaciji, dok se u trećem i četvrtom ajetu radi o izuzimanju, a izuzimanja, čak i prema Ibn Hazmu, nije derogiranje.

Suretu-l-Furkan u svom prvom dijelu (1 - 40) govori o objavi kao opo- meni, a u drugom dijelu (40 - 77) o idolopoklonicima koji zatvaraju oči pred ovom opomenom i govore: "Ovo nije ništa drugo do velika laž koju on izmišlja, a u tome mu i drugi ljudi pomažu."

Kur’an je ovo okvalificirano kao potvoru i nepravdu, a za zatražio od idolopoklonika da donesu nešto slično Kur’anu, ako zaista istinu govore. Međutim, oni su dokazali svoju nemoć i opet rekli "To su izmišljotine naroda drevnih, on traži da mu se prepisuju i ujutro i naveče da mu ih čitaju."

Bilo je i drugih vrlo čudnih konstatacija. Poslanik je čovjek koji hranu uzima i po trgovima hoda, a trebalo je da mu se jedan melek pošalje da zajedno s njim opominje, ili da mu se spusti kakvo blago ili da ima vrt iz kojeg bi se hranio, a zatim pitanje postupnosti Objave Kur’ana. Kur’an nije objavljen odjedanput kao jedna cjelina? Idolopoklonici ovu postupnost nisu mogli nikako shvatiti. Oni su to smatrali mučenjem.

Od Ibn Abbasa se prenosi da su rekli: "Ako je Muhammed Božiji poslanik, kao što tvrdi, zašto ga onda njegov Gospodar muči, zašto mu Kur’an ne objavi odjedanput kao jednu cjelinu?"

Razlozi koji su utjecali na sukcesivno objavljivanje Kur’ana su mnogo- brojni. U odnosu na Muhammeda, a.s., sukcesivno objavljivanje Kur’ana imalo je za cilj da ojača i učvrsti njegovo srce (Li nusebbite bihi fuadeke).

Suretu-l-Mulki je prva sura dvadeset devetog džuza Kur’ana.

Ovaj džuz je u cijelosti objavljen u Mekki. Ova sura ima trideset ajeta, tri stotine i trideset riječi i hiljadu tri stotine i trinaest slova (harfova): Nazvana je El-Mulk i Tebareke zbog toga što se ove riječi spominju u njenom prvom ajetu (Tebare- ke-l-lezi bi jedi-hi-l-mulku). Međutim, ova sura ima i druga imena: El-Mani‘a i El-Mundžija. Tirmizi prenosi od Ibn Abbasa da je rekao: "Ona je ona koja štiti i čuva (El-Ma-ni‘a), ona koja spasava od kaburskog azaba (El- Mundžija)". Od Enesa ibn Malika se prenosi da je Ibn Mes‘ud rekao: "Nazivali smo je u vremenu Poslanika imenom El-Mani‘a".

U ovoj suri nema derogiranih (mensuh) i derogirajućih (naših) ajeta, ali ima mutešabihata, manje jasnih kur’anskih ajeta (Onaj koji je sedam nebesa jedna iznad drugih stvorio - ti u onome što Milostivi stvara ne vidiš nikakva nesklada, pa ponovo pogledaj vidiš li ikakav nedostatak, zatim ponovo više puta pogledaj). Neki smatraju da se ovdje radi o tri,

a Kermani o četiri pogleda.

"Jeste li sigurni da vas Onaj koji nebesima vlada neće u zemlju utjerati... ili jeste li sigurni da Onaj koji nebesima vlada na vas neće vjetar sa kamenjem poslati?"

Zaplašeni su prvo utjerivanjem u zemlju iz razloga što se na Zemlji nalaze i što im je Zemlja bliža od neba, a zatim kamenjem koje će Onaj koji nebesima vlada s neba poslati kao što ga je poslao narodu Luta i vlasnicima slona (ashabu-l-fili).

Tirmizi prenosi od Ibn Abbasa da je Božiji Poslanik rekao: "Volio bih kada bi Tebareke-l-lezi bi jedihi-l-mulku (Uzvišen je Onaj u čijoj je ruci vlast) bila u srcu svakog vjernika."

Ebu Hurejra prenosi da je Božiji Poslanik rekao: "Na Sudnjem danu će jedna kur’anska sura koja ima trideset ajeta posredovati onima koji su je učili sve dok ne budu iz džehennema premješteni u džennet. Ta kur’anska sura se zove Tebareke-l-lezi bi jedihi-l-mulku." Ovaj hadis bilježi Tirmizi i kaže da je hadis hasen. Prenosi se također da će onaj koji svaku noć prouči ovu suru biti sačuvan od zla.

Obje ove sure (Suretu-l-Furkani i Suretu-l-Mulki) počinju sa Tebareke i obje, svaka na svoj način, utvrđuju osnovne temelje islama: vjerovanje u Božije jedinstvo, vjerovanje u Muhammeda, a.s., kao posljednjeg Božijeg poslanika i vjerovanje u proživljenje poslije smrti.

Većina smatra (re’ju-l-džumhuri) da je ovo mekkanska sura. Mukatil je mišljenja da su ajeti koji govore o pjesnicima i 197. ajet ("Zar ovima nije dokaz to što za njega znaju učeni ljudi sinova Israilovih?") objavljeni u Medini.

Ibn Abbas i Katade su saglasni da je ova sura objavljena u Mekki, osim 224. - 227. ajeta koji su, po njima, objavljeni u Medini.

Ova sura ima 227 ajeta, 1.277 riječi, 5.542 slova (harfa) i dva imena: (Eš-Su‘ara’ i Al-Džami‘a.) Prvo ime je tevvkifi. Ono je određeno od strane Objave, odnosno Poslanika, a drugo od strane ashaba, drugova Božijeg Poslanika.')

Ima jedan derogirani (mensuh) ajet (A zavedeni slijede pjesnike...), koji ne podliježe derogaciji, jer se radi o izuzimanju, a izuzimanje,prema najnovijim naučnim istraživanjima, nije derogiranje.

Poezija (ši'run) i pjesnici (šu'araun) su u Kur’anu spomenuti na šest mjesta. Na pet mjesta u kontekstu onoga što idolopoklonici misle o Kur’anu i Poslaniku:

"Oni, čak, govore: ’To su samo smušeni snovi; on ga izmišlja; on je

pjesnik; neka nam donese kakvo čudo kao i prijašnji poslanici? (El-Enbija’, 5).

Odgovor na ovo uslijedio je odmah: "Mi Poslanika nismo pjesništvu učili, to mu ne priliči. Ovo je samo pouka - Kur’an jasni, da opominje onoga ko ima pameti, i da zasluže kaznu nevjernici" (Ja-sin, 69. - 70.).

Na drugoj mjestu, a u istom kontekstu idolopoklonici su opet rekli: "Zar da napustimo božanstva naša zbog jednog ludog pjesnika?" (Es-Saffat, 36.).

I treću priliku su iskoristili i kazali: "On je pjesnik, sačekaćemo da vidimo šta će mu suđeno biti" (Et-Tur, 30.).

Allah je i ovu sumnju otklonio i bilo kakvu sličnost između Kur’ana i poezije kada je rekao:

"A Ja se kunem onim što vidite i onim što ne vidite, Kur’an je doista govor objavljen plemenitom Poslaniku, a nije govor nikakva pjesnika - kako vi nikako ne vjerujete!" (El-Hakka, 38.- 41.).

Ovi ajeti koje smo naveli jasno govore o stavu idolopoklonika u odnosu na Kur’an i Poslanika. Tvrdnja da je Kur’an poezija, a Poslanik pjesnik, je

54) Fejruzabadi, Besair, 1/344.

opovrgnuta. Međutim Kur’an u ovim ajetima ne govori o poeziji kao umjetnosti. O tome Kur’an govori na drugome mjestu. U posljednjim ajetima sure Eš-Šu‘ara’ se kaže:

"A zavedeni slijede pjesnike. Zar ne znaš da oni svakom dolinom blude i da govore ono što ne rade, osim onih koji vjeruju i dobra djela čine, i koji često Allaha spominju i koji uzvraćaju kad ih ismijavaju.

A mnogobošci će sigurno saznati u kakvu će se muku uvaliti."

Pod pjesnicima se u gore navedenim ajetima misli na mnogobožačke pjesnike, na mekkansku pjesničku školu koju su sačinjavali: ‘Abdullah b. az- Zibe’ara, Dirar b. el-Hattab, ‘Abbas b. Mirdas, Ebu Sufjan i drugi koji "svakom dolinom blude i govore ono što ne rade". Tim pjesnicima se izmaklo tlo pod nogama, a na pjesnicima ili pjesništvu uopće.

Naspram ovih stajala je pjesnička škola iz Medine koji su sačinjavali: Hasan ibn Sabit, Abdullah ibn Revaha, Ka‘b ibn Malik i drugi "koji vjeruju i dobra djela čine, i koji često Allaha spominju". Kada je objavljen kur’anski ajet: "A zavedeni slijede pjesnike", Poslaniku su uplašeni došli Hasan ibn Sabit, Ka‘b ibn Malik i Abdullah ibn Revaha i rekli:

"Teško nama. Allah je objavio ovaj ajet, a znao je da smo mi pjesnici."

Tada je Poslanik proučio: "Osim onih koji vjeruju i dobra djela čine" i rekao: "To ste vi!" Zatim je opet proučio: "I koji često Allaha spominju" i rekao: "To ste vi!" Zatim je nastavio sa učenjem "I koji uzvraćaju kad ih ismijavaju" i rekao: "To ste vi!"[55)]

Ova odredba važi za sve pjesnike koji imaju isti pristup poeziji kao i što su ga imali Hasan ibn Sabit, Ka‘b ibn Malik i ‘Abdullah ibn Revaha.

Poslanik je jednom prilikom rekao da ima stihova koji su puni mudrosti i da i u govorničkoj umjetnosti ima magije. Poslanik je dozvolio pjesnicima da mogu, radi lakšeg pamćenja, njegove vazove i hadise kazati i u stihu. Te stihove je kasnije i sam Poslanik slušao, a imao je oko sebe i jednu grupu pjesnika koja je branila islam od nasrtaja idolopoklonika. Hasan ibn Sabit nosi časni naziv pjesnika Božijeg Poslanika i njemu bi, kada bi stihom branio islam, prema riječima Poslanika, pomogao Džibrili Emin.[56)]

Poslanik je u više navrata s divljenjem govorio o djelima pjesnika i tražio da se poezija, koja u sebi sadrži mudre izreke, pamti i čuva (Ima stihova koji su puni mudrosti. Ako vam nešto nije jasno u Kur’anu, potražite to u arapskoj poeziji. Ona je arapski nacionalni dnevnik, divanu-l-areb). Jednom prilikom je upitao jednog ashaba da li pamti neke stihove Umejja ibn Ebi Sal- ta? Kada mu je ovaj kazao jedan stih, zatražio je još sve dok mu ovaj nije izre- citirao kasidu od preko stotinu stihova, a zatim je rekao:

"Umejje ibn Ebi Salt samo što nije islam primio." U drugoj verziji stoji: "Njegova poezija je puna imana, a srce kufra."[1]

Poslanik je prilikom oslobođenja Mekke, osme hidžretske godine, za-tražio od svojih drugova, ashaba da mu izrecitiraju kasidu Hasana ibn Sabita

55) Kurtubi, Tefsir, 13/153.

56) El-Agani, 4/143.

57) Kurtubi, Tefsir, 13/145.

koju je kazao dvije godine ranije, a u kojoj je predvidio da će muslimanska vojska ući u Mekku iz smjera prijevoja iznad Mekke. Ovo predviđanje se i obistinilo. Iz tog smjera je u Mekku ušla muslimanska vojska pod vodstvom Zubejra ibn Avvama. Tada se Poslanik sjetio stihova Hasana ibn Sabita i zatražio njihovo kazivanje.

Poslanik je, da zabilježimo i ovo, prije Objave učestvovao na sajmu poezije na Ukkazu i slušao Amra ibn Kulsuma koji je na ovom sajmu kazivao stihove svoje poznate mu'allake. On je u islamskom periodu slušao kazivanja mnogih pjesnika između kojih ističemo Ka‘ba ibn Zuhejra koji je u svojoj ka- sidi - Kasidei burda kazao najljepše stihove o Poslaniku, njegovim drugovima, muhadžirima i ensarijama.

Za uzvrat kao nagradu dobio je Poslanikovu burdu - ogrtač, po kome se ova kasida i zove.

Mekkanska sura. Dvadeset i deveta u redoslijedu Objave. Ima 69 ajeta i nalazi se u dvadeset i prvom džuzu Kur’ana. Nazvana je ovim imenom zbog toga što se riječ El-‘Ankebut dva puta spominje u četrdeset i prvom ajetu ove sure. Govori između ostalog i o džihadu, borbi na Božijem putu.

"One koji se budu zbog Nas borili Mi ćemo, sigurno, putevima koji

Nama vode uputiti; a Allah je, zaista, na strani onih koji dobra djela čine!"

Neko je jednog dana upitao Božijeg Poslanika:

- Ko je na Božijem putu? Onaj koji se bori zbog ratnog plijena, onaj koji se bori zbog slave ili onaj koji se bori da bude solidaran sa svojim plemenom?

- Niko od njih, već jedino onaj koji se bori da pobijedi riječ Allahova, odgovori Božiji Poslanik.

"I borite se Allaha radi onako kako se treba boriti" (El-Hadždž, 78).

A kako se treba boriti to ćemo vidjeti kroz primjere koji će nam to najbolje ilustrirati.

Ebu Deždžane El-Ensari je na Uhudu bio prisutan kada je Poslanik isukao sablju i rekao:

- Ko će da uzme ovu sablju i obavezu?

- Mnogi su požurili, a među prvima su bili Omer i Zubejr. Poslanik je i jednom i drugom to uskratio. Tada je pristupio Abu Deždžane i rekao:

- A kakve su obaveze, Božiji Poslaniče?

- Da neprijatelja udaraš sve dok se sablja ne iskrivi, reče Poslanik.

- Ja uzimam sablju i obaveze, reče Abu Deždžane i krenu na neprijatelja kroz čije se redove povijao sve dok nije poginuo kao šehid.

Amr ibn Džumejh je bio slijep. Imao je četiri sina koji su ratovali sa Božijim Poslanikom. Za vrijeme Bitke na Uhudu izrazio je želju da im se pridruži. Međutim, njegovi sinovi su imali drukčije mišljenje. Oni su smatrali da je on oslobođen džihada. Amr se požalio Poslaniku, a Poslanik se suglasio sa njim. Borio se sve dok nije poginuo kao šehid.

Nesiba bint Ka'b el-Mazinijja je u Bici na Uhudu donosila borcima vodu za piće i pomagala ranjenicima. Kada su muslimani u borbi počeli da uz- miču, ona je uspjela da dođe do Poslanika, uzme sablju i štiti ga sve dok nije zadobila teške povrede. Na njenom tijelu bilo je trinaest rana.

El-Hansa, poznata pjesnikinja iz predislamskog doba, je svoga brata Sa- hra koji je poginuo prije islama oplakivala tako da je suzama, kako kažu, napunila i nebo i Zemlju. U jednom stihu tugujući za bratom kaže:

Za njim suze lije nepresušno oko moje jer u njemu i u srcu vječne suze što je El-Hansa, ili kako su je često zvali Hunas, uspjela je da se nađe na pravom putu. Napustila je idolopoklonstvo i prihvatila islam. Njena četiri sina su, kao šehidi, poginuli na bojnom polju. Kada je saznala za njihovu pogibiju nije tugovala niti je plakala, nego se radovala, Allahu zahvaljivala i molila Ga da se s njima sastane u vječnom boravištu Njegove milosti.

Dječak Rafi ibn Hudejdž je na prstima stajao u stroju pred poznatu Bitku na Uhudu. Bojao se da ga Poslanik ne odstrani iz stroja i učešća u borbi. Poslanik se, kada je to vidio, blago nasmijao.

Tada je čuo drugog dječaka koji je bio odstranjen iz stroja kako govori: "Meni si zabranio, a njemu dozvoljavaš, ja sam jači od njega."

Poslanik je nakon ovoga i njemu dozvolio da učestvuje u borbi.

Halid Ibn Welid je u Damasku, kada se teško razbolio, u srcu osjećao bol i tugu zbog toga što će umrijeti na postelji, a ne, kao šehid, na bojnom polju. Učesnik je sto i jedne bitke, a na svome tijelu, kako kaže, nema nijednog mjesta na kome se ne vide tragovi borbe. Umrijeću, veli on, ovako na postelji, kao što umiru i svi obični smrtnici.

Tajna uspjeha muslimanskih boraca leži u imanu, vjeri kao najmoćnijem oružju. Oni su spoznali pravi smisao svoga postojanja, svoje egzistencije. Znali su da je život na ovome svijetu samo igra i razonoda, međusobno hvalisanje i nadmetanje u imetku i broju djece. Znali su da je smrt prirodna stvar. To je kraj svakog živog bića.

Od nje nije pošteđen niko, pa ni Božiji poslanici. Smrt nije ništa drugo do prelazak iz ovog prolaznog u drugi vječni život.

"Ma gdje bili, stići će vas smrt, pa kad bi bili u najjačim utvrđenjima." (En-Nisa’, 78.).

"I da ste u kućama svojim bili, opet bi oni kojima je suđeno da poginu na mjesta pogibije svoje izišli." (Alu ‘Imran, 154.).

"Dogodiće nam se samo ono što nam Allah odredi, On je Gospodar naš" (Et-Tawba, 51.).

Zbog toga je smrt na Božijem putu bila želja svakoga muslimana.

Od Poslanika su tražili da moli Allaha da poginu kao šehidi kako bi u obilju živjeli kod svoga Gospodara, radosni zbog onoga što im je Allah od dobrote Svoje dao kako bi uživali u Džennetu prostranom kao nebesa i Zemlja u kome ima mnogo toga što nijedno oko nije vidjelo i nijedno uho nije čulo, u kome su rijeke od mlijeka i meda i rijeke od vina, prijatna onima koji piju i hurije u šatorima skrivenim...

A kako je moguće da se muslimani boje smrti, a njihov Poslanik moli Allaha da pogine na Božijem putu: "Tako mi Allaha u čijoj je vlasti moj život volio bih da poginem na Božijem putu, pa da oživim, pa opet da poginem i oživim, da bih opet poginuo na Božijem putu."

Džihad Božijeg Poslanika i ashaba trebao bi da nam povrati snagu i moć u borbi koju vodimo sa našim najvećim neprijateljima. Historija će se ponoviti. U to niko ne sumnja "Za nekoliko godina - i prije, i poslije, Allahova je odluka - i tada će se vjernici radovati Allahovoj pomoći.

- On pomaže kome hoće, On je Silan i Samilostan." (Er Rum, 4 - 5).

Mekkanska sura.

Objavljena u srednjem mekkanskom periodu.

Neki kažu da je objavljena poslije Hidžre.

Katade, međutim, smatra da su samo dva ajeta ove sure objavljena u Medini ("Da su sva stabla na zemlji pisaljke, a da se u more, kad presahne, ulije još sedam mora, ne bi se ispisale Allahove riječi. Allah je uistinu silan i mudar. Stvoriti sve vas i sve vas oživjeti isto je kao stvoriti i oživjeti jednog čovjeka. Allah zaista sve čuje i sve vidi").

Ibn Abbas ovome dodaje i treći ajet koji je, po njemu, također objavljen u Medini ("Kako ne vidiš da Allah uvodi noć u dan i dan u noć, i da je potčinio Sunce i Mjesec - svako se kreće do roka određenog - i da Allah dobro zna ono što radite?").

Ova sura ima trideset i četiri ajeta, pet stotina četrdeset i osam riječi i dvije hiljade stotinu i deset slova (harfova). Nazvana je ovim imenom zbog toga što govori o storiji Lukmanu. Od svih mudrih i dobrih ljudi jedino je Lukmanovo ime spomenuto u Kur'anu.

U ovoj suri, prema Fejruzabadiju i drugima, ima jedan derogirani ajet ("A onaj koji ne vjeruje, pa, neka te ne zabrinjava nevjerovanje njegovo...") koji je, po njima, derogiran ajetom o sablji (ajetu-s-sejfi). Međutim, novija naučna istraživanja (Mustafa Zejd i drugi) tvrde da se ovdje radi o izjavnoj rečenici, a izjavna rečenica ne podliježe derogaciji. Oni, također, navode da između ovoga ajeta i ajeta o sablji ne postoji proturječnost, a tamo gdje nema proturječnosti nema ni derogacije.

Suretu Lukman se može podijeliti u tri dijela. Prvi dio govori o mudrosti Kur'ana (1. -11.), drugi o mudrosti Lukmana (12. - 19.), a treći dio (20. - 34.) govori o suglasju objavljene i tradicionalne mudrosti.

Ova sura je osobena po mnogo čemu. U sedmom ajetu ove sure Allah, dž.š., kaže: "Kada se nekom od njih ajeti Naši kazuju, on oholo glavu okreće kao da ih ni čuo nije, kao da je gluh", a u osmom ajetu sure El-Džasije stoji: "On čuje Allahove riječi kad mu se kazuju, pa opet ostaje ohol kao da ih ni čuo nije... A kad sazna za neke Naše ajete...".

Prvi ajet je objavljen u formi jačeg, a drugi u formi slabijeg intenziteta. Inače, oba ova ajeta su objavljena zbog Nadra b. el-Harisa koji je putujući po Bizantiji i Perziji prikupljao priče o Rustemu i Bahramu i druge bajke i donosio ih u Mekku da bi time svoje sugrađane odvraćao od slušanja Kur'ana. Kada bi pripadnici plemena Kurejš rekli da je Muhammed rekao to i to, on bi se nasmijao i počeo pričati ove bajke. Kada bi čuo da neko ima namjeru da primi islam, on bi ga spriječio svojim kazivanjem o Rustemu i drugim bajkama, a zatim bi rekao: "Ovo je bolje od posta, namaza i džihada, čemu vas poziva Muhammed."

U ovoj suri se govori i o umjetnosti, a umjetnost u okrilju islama nije ništa manje uvažavana od umjetnosti u okrilju drugih religija. Shvaćanje koje je rašireno da islam zabranjuje umjetnost proizvod je okoštale vjerske svijesti koja je bila prisutna u islamskom svijetu u periodu njegove dekadence. I danas se islamski svijet nije oslobodio toga shvaćanja.

Poslanik nije zabranjivao umjetnost. On je samo postavio ograde nekim manifestacijama. Kada je Omer pokušao zabraniti pjevanje, Poslanik je naredio da se u određenim situacijama može pjevati. Poslanik je slušao poeziju i o poeziji imao svoj sud. Neke pjesnike je

nagrađivao, a druge proklinjao. Ka‘ba ibn Zuhejra je nagradio burdom - svojim ogrtačem iako je Ka‘b ibn Zuhejr svoju kasidu - Banet Su'adu - otpočeo na način kako su to činili predislamski pjesnici: prisjećajući se svoje drage, njenih staništa, boravišta itd. Imru‘u-1- Kajsa je prokleo zbog dobro znanog njegovog opisivanja tjelesnih uživanja kakvi se mogu naći u njegovoj mu‘allaki. Islam nije zabranio umjetnost, nego je umjetnosti dao ono mjesto koje joj i pripada u skladu sa islamskim normama života.

Buhari bilježi od Aiše, r.a., da je Ebu Bekr, kada je kod nje ušao u danima njenog boravka na Mini i vidio dvije sluškinje koje su udarale u def i pjevale, pokušao da ih otjera. Poslanik je tada, pošto je bio pokriven svojim plaštom, otkrio svoje lice i rekao: "Pustite ih! Ovo su dani Bajrama."

"Jednom drugom prilikom," priča Aiša, vidjela sam Poslanika kako me zaklanja dok ja gledam Etiopljane kako u džamiji igraju. Omer je to zabranio, a Poslanik dozvolio riječima: 'Pustite ih! Budite sigurni Erfidije!’"

Kada je El-A‘ša Mejmun, poznati predislamski pjesnik i autor jedne od devet mu‘allaka, krenuo u Medinu da primi islam, bio je suočen sa jednom grupom idolopoklonika koja mu je saopćila da Muhammed, a.s., zabranjuje ono što njemu kao pjesniku paše: vino, blud, kocku i kamatu. U nabrajanju onoga što je po islamu zabranjeno nije spomenuta pjesma i muzika, a to je upravo ono po čemu je ovaj pjesnik i poznat. On je često na sajmu poezije na Ukazu pjevao i svirao na harfi (sandž) pa je otuda i poznat kao arapski harfista (Sannadžetu-l’- ‘areb).

Poezija je svojevremeno u islamskoj zajednici u Medini bila jedino sredstvo informiranja. Počeci kur’anskih sura tzv. sigle nisu pisani, nego glasovni simboli. Oni su nepromjenljivi i ne podliježu pravilima tedžvida o dužinama samoglasnika. Sistem kur’anskih fasila, opetovanje ezana i rimovana proza (sedž’) su oblici kur’anske muzike koji imaju velikog utjecaja kako na onoga koji Kur’an uči (čita), tako i na onoga koji ga sluša. Zato je Poslanik i rekao da "Allah nije poslao nijednog poslanika, a da on nije imao lijep glas (Ma be'asellahu nebijjen illa hasene-s-sawti). Sam Poslanik je usporedio čitanje (učenje) Kur’ana sa najvećom muzikom, onom koja se pripisuje Davudu, a.s.

Iz svega izloženog da se zaključiti da Poslanik nije zabranjivao niti je prezirao muziku i pjevanje. Međutim, kasnije je pod utjecajem osobnih shvaćanja nekih ashaba i tabi’una ispoljen određen prezir prema muzici i pjevanju tako da su se vremenom pojavila dva stava u odnosu na ovu umjetnost. Jedan koji muziku i pjevanje čini dozvoljenim i drugi koji to smatra zabranjenim. Zbog toga je Gazali, autoritet islama (hudždžetu-l-islami) bio prinuđen da u svome djelu Ihjau-l-ulum posveti jedno poglavlje ovom problemu i dokaže da je muzika i pjevanje dozvoljena,

jer u osnovnim islamskim izvorima, Kur’anu i Sunnetu, nema nijednog teksta koji to zabranjuje.

OBAVEZE I DUŽNOSTI PREMA MLAĐIM NARAŠTAJIMA

"Kad Lukman reče sinu svome, savjetujući ga: ’O sinko moj, ne smatraj druge Allahu ravnim, mnogoboštvo je, zaista, velika nepravda.

O sinko moj, dobro ili zlo, teško koliko zrno gorušice, bilo u stijeni ili na nebesima ili u zemlji, Allah će na vidjelo iznijeti jer Allah zna najskrivenije stvari, On je Sveznajući.

O sinko moj, obavljaj namaz i traži da se čine dobra djela, a odvraćaj od hrđavih i strpljivo podnosi ono što te zadesi - dužnost je tako postupiti.

I iz oholosti, ne okreći od ljudi lice svoje i ne idi zemljom nadmeno, jer Allah ne voli ni gordog ni hvalisavog.

U hodu budi odmjeren, a u govoru ne budi grlat, ta najneprijatniji glas je revanje magarca!" (Lukman, 13 -19)

Na svim islamskim skupovima koji su dosada održani razgovaralo se o mladima, njihovim problemima, odgoju i obrazovanju, položaju, mjestu i ulozi mladih u islamu i društvu. Na sastanku u Mekki održanom 1970. godine, zatim u Kairu 1971., pa onda u Bejrutu u okviru dijaloga koji su vođeni između islamskih i kršćanskih učenjaka podneseni su i referati u kojima je bilo riječi o mlađim naraštajima, njihovim dilemama i problemima.

Na jednom od tih sastanaka koji je održan u Kuvajtu konstatirano je da problemi sa kojima se susreću mladi naraštaji proizilaze iz slabog vjerskog odgoja, slabe vjerske pouke. Odgoj mlađih naraštaja i briga o njima po islamskom učenju spada u kategoriju farza, obavezne vjerske dužnosti, prije svega roditelja i staratelja, a onda i drugih faktora društva. Formiranje mladog čovjeka počinje još od najranijih dana, od djetinjstva kada počinje sticati prve utiske iz svoje najbliže okoline i traje u svim fazama njegovog razvoja.

Uloga roditelja i staratelja u formiranju mladog čovjeka je izuzetno velika. Važnost i značaj te uloge potvrđena je Poslanikovim hadisom u kome stoji: "Svako se dijete rodi u čistoj, prirodnoj vjeri, pa ga roditelji zatim odgoje po svome vjerskom uvjerenju kao kitabiju ili vatropoklonika." Dijete je uglavnom tabula raza - čist papir hartije na kome njegova najbliža okolina, prije svega roditelji, ispisuju šta hoće. Zato je problem odgoja mlađih naraštaja bio ozbiljan problem svake društvene zajednice. Islam je tom problemu posvetio dosta prostora u svojim izvorima - Kur’anu i Sunnetu.

1. KUR'AN O ODGOJU MLADIH

Kur'an skreće pažnju roditeljima na ulogu koju imaju u odgajanju svoje djece. Lukman, za koga Kur'an kaže da mu je data mudrost, a kome je data mudrost dato mu je blago neizmjerno, savjetuje svoga sina i kaže mu da ne čini širk, da Allahu ne pripisuje druga. Allah je Jedini i on je jedini dostojan obožavanja. On je Onaj koji opskrbljuje, Onaj koji život i smrt daje, Onaj koji radi ono što hoće.

Lukman podsjeća svoga sina da Allah zna sve i ono što krijemo i ono što javno činimo. On zna poglede koji kriomice u ono što je zabranjeno gledaju, a i ono što grudi kriju. Sve što uradimo tajno ili javno Allah zna. Allah je Sveznajući.

Lukman, dalje, naređuje svome sinu da namaz obavlja, a namaz je stub islama, rastavljač vjere i nevjere (kufra i imana), zatim da dobro čini i da od zla odvraća, da strpljivo podnosi što ga zadesi, jer će strpljivi bez računa biti nagrađeni, da se suzdrži od oholosti, da ne bude nadmen, da u hodu i govoru bude odmjeren, jer Allah ne voli ni gordog ni hvalisavog.

Da li poslije ovih savjeta i uputa postoji još nešto što bi otac mogao da uputi svome sinu, ili stariji mlađem!?

Cilj i želja svakog roditelja jeste da mu potomstvo bude čestito na ovom svijetu, kako bi na drugom, vječnom, mogli zajedno uživati u Džennetu: "Oni koji govore: 'Gospodaru naš, podari nam u ženama našim i djeci našoj radost i učini da se čestiti na nas ugledaju!" (El-Furkan, 74).

Allah obećava roditeljima koji se brinu o islamskom odgoju svoje djece da će zajedno sa svojom djecom uživati u blagodatima Dženneta: "Onima koji su vjerovali i za kojima su se njihova djeca u vjerovanju povela priključićemo djecu njihovu, a djela njihova nećemo nimalo umanjiti - svaki čovjek je odgovoran za ono što sam čini" (Et-Tur, 21.).

2. MLADI U IZJAVAMA BOŽIJEG POSLANIKA

I Božiji poslanik Muhammed, a.s., je pridavao veliku važnost odgoju omladine. Jednom prilikom je ashabima, između ostalog, rekao i ovo: "Ja vam preporučujem da prema mladima budete pažljivi. Njihova srca nisu nemilosrdna. Allah je mene, zaista, poslao s pravom vjerom. Mladi su me podržali, a stariji radili protiv mene." Poslije ovih riječi Poslanik je proučio ajet u kome stoji: "Njihova srca su, zato što je proteklo mnogo vremena, postala tvrda, i mnogi su od njih nevjernici" (El-Hadid, 16.).

Historija islama kazuje da su oni koji su svesrdno podržali Poslanika u prvim danima islama bili mladi ljudi. Starije generacije su se suprotstavile Poslaniku. One su kovale zavjeru protiv njega i muslimana.

Ebu Bekr i 'Abdurrahman ibn 'Auf su bili, kada su prihvatili islam, tri godine mlađi od Poslanika. Zejd ibn Haris i Osman ibn Affan su imali, kada su primili islam, dvadeset godina, Omer ibn el-Hattab dvadeset i

šest, Dža‘fer ibn Ebi Talib i Suhejb osamnaest, Ali ibn Ebi Talib i Zubejr ibn Avvam osam godina itd.

Ovo su historijske činjenice na koje ukazuje i Montgomeri Vat u djelu Muhammed prorok i državnik. Muhammedovi, a.s., sljedbenici u Mekki su, prema njemu, uglavnom bili mladi ljudi. To je bio pokret mladih ljudi, a ne, kako to neki misle, poniženih i uvrijeđenih.

Koliku je važnost Poslanik pridavao odgoju mlađih generacija može se vidjeti iz sljedećih njegovih izjava:

- O mladiću! Budi pokoran Allahu i pridržavaj se onoga što je naredio, pa će i On tebe čuvati. Poštuj Allaha i izvršavaj Njegove propise, pa ćeš Ga uvijek imati uza se kao zaštitnika. Ako ti nešto zatreba, traži to od Allaha. Ako ti pak pomoć zatreba, i tada se obrati Uzvišenom Allahu.
- O mladiću! Onaj ko bude u mogućnosti da nađe odgovarajuću osobu za brak, neka se oženi, jer će mu to sačuvati oči od harama zaštititi ga od bluda. A ko nema mogućnosti, neka posti, jer će ga post sačuvati od grijeha.
- Iskoristi pet stvari, dok te nije spriječilo drugih pet: život prije smrti, zdravlje prije bolesti, slobodno vrijeme prije zauzetosti, mladost prije starosti i bogatstvo prije siromaštva.
- Naređujte svojoj djeci da klanjaju namaz kada navrše sedam godina. Kaznite ih (ako ne poslušaju) i prisilite ih kada navrše deset godina. I razdvojite ih u postelji (mušku od ženske djece).
- Nijedan se čovjek na Sudnjem danu neće maknuti ispred svoga Gospodara dok ne položi račun i odgovori, između ostalog, u čemu je svoju mladost proveo.
- Poslanik je obećao da će sedam osoba Allah staviti pod Svoj hlad (zaštitu) onoga Dana, kada drugog hlada i zaštite, osim Njegove, neće biti. Među njima je i mladić koji je odrastao u ibadetu i pokornosti Uzvišenom Allahu.
- Lijep odgoj je najvrjednije nasljedstvo koje roditelj može ostaviti svome djetetu.
- Bolje je da neko od vas odgoji svoje dijete kako treba (u islamskom duhu), nego da svaki dan podijeli sirotinji po pola sa‘a (vrijednost jedne sada- kai-fitre). U ovim hadisima Poslanik skreće pažnju mladima da budu pokorni Allahu, da izvršavaju ono što je Allah naredio, da se klone onoga što je On za branio, da iskoriste život prije smrti, zdravlje prije bolesti, mladost prije starosti, da se kada steknu uslove za to ožene jer će se time sačuvati od bluda.

U interesu zaštite morala Kur’an naređuje mladima da zatraže dozvolu prije nego što uđu kod starijih u vrijeme njihovog odmora i opuštanja: "A kada djeca vaša dostignu polnu zrelost, neka onda uvijek traže dopuštenje za ulazak, kao što su tražili dopuštenje oni stariji od

njih." (En-Nur, 59.). Vrijeme odmora i opuštanja predviđeno je i Kur'anom. U pedeset i osmom ajetu sure En-Nur stoji da je to vrijeme između noćnog (waktu-l-i'šai) i jutarnjeg namaza (vakti-fedžri) i za vrijeme podnevnog odmora (vaktu-z-zu- hri).

3. PROBLEMI I DEVIJACIJE

Problemi sa kojima se susreću mladi u našem vremenu nastali su pod utjecajem raznih faktora. Neki su lični i vezani su za prirodu mladog čovjeka kao npr. savremenost, čežnja za slobodom itd., neki imaju lokalni karakter kao npr. proturječnosti koje nastaju između teorije i prakse u kući, u školi, na ulici itd., a dobar dio ovih problema nastao je pod utjecajem negativnih kretanja u ljudskome društvu.

Proturječnosti koje nastaju između teorije i prakse u kući, u školi i na ulici glavni su faktor koji negativno utječe na karakter i formiranje mladog čovjeka. Ne može se poreći da su roditelji najodlučniji činilac valjanog odgoja svoje djece. Oni bi u prvome redu trebali znati kako će tom najosjetljivijem problemu prići, zatim nastavnici vjerske pouke kao i svi ostali u školama kroz koje prolaze mlađi naraštaji. Uzalud je govoriti djeci da su laž i psovka loša svojstva ako je to sve prisutno u kući. Naređivati djeci da klanjaju i obavljaju druge vjerske propise, nema nikakva smisla ako djeca ne vide da to roditelji čine.

(SAVEZNICI)

Neke kur'anske sure počinju riječima: "O ljudi..." ili "O vjernici..." Suretu-l-Ahzab počinje vokacijom: "O Vjerovjesniče...".

Na početku ove sure Uzvišeni Allah kaže: "O Vjerovjesniče, Allaha se boj, a nevjernike i licemjere ne slušaj - Allah, uistinu, sve zna i mudar je - i slijedi ono što ti Gospodar tvoj objavljuje - Allah dobro zna ono što vi radite - i u Allaha se pouzdaj, Allah je zaštitnik dovoljan!"

U ovih nekoliko ajeta Uzvišeni Allah se obraća Poslaniku i naređuje mu da se Allaha boji, da nevjernike i licemjere ne sluša, da slijedi ono što mu Allah objavljuje i da se na Allaha, Gospodara svoga oslanja. Vokacija kojom počinje ova sura ponovljena je i u nekoliko narednih ajeta:

"O Vjerovjesniče, reci ženama svojim..."

"O Vjerovjesniče, Mi smo te poslali kao svjedoka..."

"O Vjerovjesniče, reci ženama svojim, i kćerima svojim i ženama vjernika..."

"O Vjerovjesniče, Mi smo ti dozvolili da budu žene tvoje..."

Ovome treba dodati da se riječ Vjerovjesnik spominje i u drugim ajetima ove sure, a ne samo u ovima koji počinju vokativnim oblikom:

"Vjerovjesnik treba buti preči vjernicima nego oni sami sebi..."

"O vjernici, ne ulazite u sobe Vjerovjesnikove, osim ako vam se

dopusti..."

"Allah i meleki Njegovi blagosiljaju Vjerovjesnika..."

Sura El-Ahzab je objavljena u Medini. Ima 73 ajeta, 1280 riječi i 5.796 slova. Nazvana je ovim imenom zbog toga što se u njoj u dvadesetom ajetu spominje kazivanje o vojnom pohodu saveznika Jahsebune-l-ahzabe lem je- zhebu we in je'-ti-l-ahzabu jeweddu lew ennehum badune fi-l-a'rabi. (Oni misle da saveznici još nisu otišli. A kad bi saveznici opet došli, najdraže bi im bilo da su među beduinima u pustinji).

U ovoj suri nema mutešabihata, manje jasnih ajeta, niti ima derogiranih ajeta. Međutim, u pojedinim tradicionalnim tefsirima nailazimo u odnosu na ovu suru i pitanje derogacije nekih njenih ajeta na veoma čudne i neprihvatljive predaje.

Kurtubi[58]* navodi da je ova sura po dužini bila jednaka suri El-Bekara. U njoj je bio i ajet (ajetu-š-šejhi we-š-šejhati) koji govori o kazni (redžmu) starca i starice koji počine blud. Ajet je derogiran, ali ne i propis. Navodi se i predaja koja seže do Aiše, r.a., u kojoj stoji da je sura El-Ahzab imala dvije stotine ajeta, a da je od svega toga ostalo ovo što se danas nalazi u Mushafu.

Ove predaje izazivaju neizvjesnot, zbunjenost i unose smutnju u autentičnost kur'anskog teksta. One su vezane za Aišu i Omera, r.a. Mnogi savre- meni istraživači kur'anske misli kao Mustafa Zejd i drugi sumnjaju u vjerodostojnost ovih predaja i smatraju nemogućim da ovakve predaje potiču od Aiša i Omera, r.a., bez obzira što se one nalaze u hadiskim djelima koja su označena kao vjerodostojna (.Kutabu-s-sihah). Vjerodostojnost seneda (lanca prenosilaca) ne znači u svakom slučaju i vjerodostojnost metna (teksta predaje)

Suretu-l-Ahzab, kao i svaka druga medinska sura, govori o šerijatskim propisima. Neki običaji iz predislamskog doba, kao zihar (puštanje žene), usi- novljenje (tabennin) i vjerovanje da čovjek ima dva srca, stavljeni su van snage.

Naime, u predislamsko doba Arapi su se rastavljali od svojih žena na taj način što bi rekli: Enti 'alejje ke zahri ummi (Ti si mi kao leđa moje majke) tj. ti si mi isto što i moja majka. Islam je ovaj način rastave braka dokinuo.

Predislamski Arapi su i posinke smatrali kao svoje sinove. Rastavljena posinkova žena ili njegova udovica nije se mogla udati za poočima. Islam je ovo dokinulo, kao i vjerovanje da čovjek ima dva srca.

Dobar dio ove sure govori i o Bici na Hendeku, odnosno o vojnom po-hodu El-Ahzab (Saveznici) po kome je ova sura i dobila ovo ime. O tome se vrlo opširno govori od devetog ajeta ("O vjernici, sjetite se Allahove milosti prema vama kad su do vas vojske došle, pa smo Mi protiv njih vjetar poslali, i vojske koje vi niste vidjeli - A Allah dobro zna šta vi radite

- kad su vam došle i odozgo i odozdo i kad su oči vaše bile uprte jedino u neprijatelja a duša došla do grkljana") pa sve do dvadeset i osmog ajeta ove sure. Muslimani su zahvaljujući dubokim rovovima oko Medine uspjeli da odole mnogo brojnijem neprijatelju čije su vojske, kako to stoji u citiranom ajetu, nastupale i sa istoka i sa zapada.

Ova sura, osim toga, sadrži i propise o pokrivanju muslimanke

("O Vjerovjesniče, reci ženama svojim, i kćerima svojim, i ženama vjernika da spuste svoje haljine niza se..."), propise o ophođenju i ponašanju pri jelu i posjeti (’O vjernici, ne ulazite u svome Vjerovjesnikove, osim ako vam se dopusti radi jela, ali ne da čekate dok se ono zgotovi, te kad budete pozvani, onda uđite, i pošto jedete, raziđite se...’) i mnogi drugi propisi i upute koji se nalaze u ovoj suri, a koji su vezani za Vjerovjesnikov privatni i javni život jer "Vjerovjesnik je preči vjernicima nego oni sami sebi, a žene njegove su - kao majke njihove.

58) Kurtubi, Tefsir, 14/113.

BOŽIJI POSLANIK MUHAMMED, A.S., KAO UZOR

"Vi u Allahovom Poslaniku imate divan uzor za onoga koji se nada Allahovoj milosti i nagradi na onom svijetu, i koji često Allaha spominje." (El-Ahzab, 21.)

Suretu-l-Ahzab govori, kao što smo rekli, o Bici na Hendeku, odnosno o vojnom pohodu saveznika (El-Ahzab) na Medinu. Cilj ovoga pohoda bio je da se muslimani potpuno unište i istrijebe. Međutim, desilo se suprotno. Saveznici, idolopoklonici i Jevreji, kada su naišli na rovove oko Medine doživje

li poraz i više se nikada nisu usudili poduzeti bilo kakav pohod protiv muslimana. Otuda ova vojna u historiji islama ima vrlo veliku važnost i značaj. To je jedna od najtežih bitaka u historiji islama. Dvadeset ajeta ove sure govori o tome sukobu, a u kontekstu ajeta nalazi se i ovaj ajet koji govori o Poslaniku islama kao najsavršenijem uzoru.

Ajet "Vi u Allahovom Poslaniku imate divan uzor" obuhvaća sve pripadnike islama, sve tri kategorije muslimana koje su spomenute u trideset i drugom ajetu sure Fatir:

- one koji će se prema sebi ogriješiti,
- one čija će dobra i loša djela podjednako teška biti, i
- one koji će Allahovom voljom, svojim dobrim djelima druge nadmašiti. Poznato je, međutim, da su vrata pokajanja u islamu širom otvorena. Ova sura pruža tu mogućnost "Da Allah nagradi iskrene za njihovu iskrenost, a da, ako hoće, stavi na muke licemjere ili da im oprosti, Allah zaista prašta i samilostan je." (El-Ahzab, 24.).

Obraćajući se licemjerima Allah kaže: "Ako bježite od smrti ili pogibije, bježanje vam neće pomoći, opet ćete samo kratko uživati. Ko će vas od

Allaha zaštititi ako On hoće da vas zlo snađe, ili ko vam može nauditi ako On želi da vam milost ukaže?" (El-Ahzab, 16,17).

Tevba koja je ponuđena licemjerima jeste jedan aspekt Božije milosti koja sve obuhvaća. U Kur'anu je to na više mjesta spomenuto.

Međutim, treba imati na umu da se o licemjerima u Kur'anu kaže i ovo: "Licemjeri će na samom dnu Džehennema biti i ti im nećeš zaštitnika naći" (En-Nisa', 145). Isto tako se i o nevjernicima koji su zadali bol Poslaniku i vjernicima na Uhudu kaže: "Od tebe ne zavisi da li će On pokajanje njihovo primiti ili će ih na muke staviti, jer oni su zaista nasilnici. A Allahovo je ono što je na nebesima i ono što je na Zemlji! Ono prašta onome kome hoće, a na muke stavlja onoga koga hoće, - i, Allah prašta i samilostan je" (Alu 'Imran, 128,129.).

Iz svega izloženog jasno se vidi koliko ovi ajeti drže do tevbe, pokajanja, milosti i oprosta. Poznato je da islam oprašta loša djela koja su ranije počinjena i da iskrena tevba (tevbei nasuh) uz iman i dobra djela briše ono loše što je prije toga učinjeno. Jasno je da predmetni ajet iz sure El-Ahzab obuhvaća sve one koji se pokaju, vjeruju i dobra djela čine, ali kontekst ajeta opet ukazuje da postoji samo jedna kategorija za koju se može reći da će uspjeti, a to su oni koji se nadaju Allahovoj milosti i nagradi na onome svijetu i koji često Allaha spominju.

No, vratimo se ponovo Bici na Hendeku i učesnicima bitke. Na jednoj strani su bili idolopoklonici i jevrejska plemena u Medini i oko Medine, a na drugoj strani muslimani. Savezničkoj vojsci su se kasnije pridružili i licemjeri koji su ranije svoje licemjerstvo prikrivali, a sada su to javno pokazali govoreći: "Allah i Poslanik Njegov su nas samo obmanjivali kad su nam obećavali." Oni koji to javno nisu iskazali, bježali su sa prve linije ostavljajući Poslanika i vjernike na prvoj liniji obrane.

Zbog toga je Allah i naredio vjernicima da Poslanika uzmu kao svoj uzor. Da Poslanik nije zapovijedao vojskama ne bi vojni zapovjednici imali svoga uzora koji je i u ratu tražio i naređivao čovječnost. Da nije lično u ratu sudjelovao, ne bi imali savršenog uzora vojnici koji su se borili i živote žrtvovali za pravdu, slobodu i pobjedu čovječnosti. Da nije u ratu bio strpljiv, izdržljiv i ustrajan, ne bi borci na Božijem putu imali svoga uzora u strpljivosti, izdržljivosti i ustrajnosti.

Sve ove osobine koje su krasile Poslanika trebaju krasiti i nas u našoj odlučnoj bici za oslobođenje zemlje.

"I reci: Trudite se! Allah će trud vaš vidjeti, a i Poslanik Njegov i vjernici, i vi ćete biti vraćeni Onome koji zna i nevidljivi i vidljivi svijet, pa će vas o onome što ste radili obavijestiti" (Et-Tewba, 105.).

SALAVAT NA VJEROVJESNIKA

"Allah i meleki Njegovi blagosilju Vjerovjesnika. O vjernici, blagosiljajte ga i vi i šaljite mu pozdrav!" (El-Ahzab, 56)

Sura El-Ahzab je, prema nekim mufessirima, podijeljena na devet tematskih cjelina. U šestoj cjelini dati su odgovori na prigovore koji su upućeni Božijem Poslaniku, a zatim je ukazano na mjesto i položaj Božijeg Poslanika kod Allaha, dž.š., koji ga obasipa Svojim rahmetom, a Njegovi meleki mole za oprost. Na kraju slijedi naredba upućena pripadnicima islama da donesu sala- vat na Božijeg poslanika Muhammeda, sallallahu ‘alejhi ve selem.

1. VAŽNOST I ZNAČAJ SALAVATA

Postoji velik broj hadisa koji govore o vrijednostima salavata na Božijeg Poslanika, a mi ćemo ovdje navesti samo neke od njih:

"Svakom sljedbeniku islama koji iskreno donese - salavat na mene, Allah će na Sudnjem danu udesetorostručiti Svoju milost, upisati mu deset nagrada i oprostiti mu deset grijeha."

"Ko na mene bude salavat donosio, za njega će meleki od Allaha tražiti oprosta, sve dok ne prestane salavat donositi. Pa neka svako od vas odluči šta mu je bolje, smanjiti ili povećati donošenje salavata."

"Propao je i ponižen onaj koji, kada se u njegovom prisustvu spomene moje ime, ne donese salavat na mene."

"Najviše prava na moj šefa’at na Sudnjem danu imaju oni koji su najviše donosili salavat na mene."

"Najveći škrtac je onaj koji, kada se u njegovom prisustvu spomene moje ime, ne donese salavat na mene".

Salavat na Božijeg Poslanika može se donijeti u bilo kojoj formi. Najkraće je "Allahumme salli ‘ala Muhammedin" (Bože, ukaži milost Muhammedu!), a najpotpunija je ona koja se uči pri kraju svakog namaza, a koja glasi:

"Allahumme salli ‘ala Muhammedin we‘ala ali Muhammedin kema sallejte ‘ala Ibrahime we‘ala ali Ibrahime inneke hamidun medžidun. Allahume barik, ‘ala Muhammedin we‘ala ali Muhammedin kema barekte ‘ala Ibrahime we‘ala ali Ibrahime inneke hamidun medžidun."

(Bože, ukaži Svoju milost Muhammedu i rodu Muhammedovu kao što si je ukazao Ibrahimu i rodu Ibrahimovu! Ti si hvaljen i slavljen! Bože, podaj Svoj blagoslov Muhammedu i rodu Muhammedovu kao što si ga dao Ibrahimu i rodu Ibrahimovu! Ti si hvaljen i slavljen!)

Ovaj salavat prenosi Buhari, Muslim i autori svih sunena od Ka‘ba ibn, Udžre, a on od Božijeg Poslanika. Od svih salavata sa kojima raspolažemo ovaj je, prema ocjenama mnogih, najbolji. Zbog toga se on, prema Poslaniko- voj naredbi, uči na kraju svakog namaza.

Postoje i mnogi drugi oblici salavata na Božijeg Poslanika koji se neznatno razlikuju od ovoga. Nema bojazni, s obzirom da se radi o počastima koje se odaju Božijem Poslaniku, da upotrijebimo bilo koju od ovih formi pod uslovom da ima vjerodostojnu predaju.[59)]

2. SALAVAT - OBAVEZNA DUŽNOST

U gore navedenom ajetu Allah nam naređuje da proučimo salavat na Muhammeda, Božijeg Poslanika (sallallahu ’alejhi ve sellem) iz čega proizila- zi da je učenje salavata na Božijeg poslanika obligatna dužnost (farz).

Većina islamskih istraživača smatra da ćemo udovoljiti ovoj dužnosti ako samo jedanput u životu proučimo salavat na Božijeg Poslanika. Činiti to kada se god spomene njegovo ime je pohvalno (mendub).

To spada u ibadet, pobožna i dobra djela kao što je zikr i tome slično.

Postoje mnogi hadisi koji ukazuju na ovu vrstu ibadeta i koji potiču vjernike da ne škrtare sa učenjem salavata na Božijeg Poslanika.

Evo jednog od tih hadisa:

"Ko na mene donese samo jedan salavat Allah će mu udesetorostručiti Svoju milost."

59) Ibn Kesir, Tefsir, str. 5/494-514; Muhammed Ali es-Sabuni, Muhtesam tefsiri Ibn Ke- sir, str. 3/110-113.

Drugi zastupaju suprotno mišljenje i smatraju da smo dužni donijeti salavat na Božijeg Poslanika kod god se spomene njegovo ime.

To proizilazi iz Allahove naredbe (sallu ‘alejhi) koja, prema njima, ima snagu ponovljivosti. Ovome treba dodati i mnoge hadise u kojima Poslanik navještava tešku kaznu onima koji, kada se njegovo ime spomene, ne donesu salavat na njega: "Propao je i ponižen onaj koji, kada se u njegovom prisustvu spomene moje ime, ne donese salavat na mene." Neki smatraju da se salavat može donijeti i na druge ljude osim Poslanika, jer u osnovi riječ salat ima značenje dove. U tu svrhu oni, kao dokaz, navode mnoge kur’anske ajete i Poslanikove hadise između kojih izdvajamo: "Njih čeka oprost od Gospodara njihova i milost." (El-Bekare, 157.). "On vas blagosilja, a i meleki Njegovi." (El-Ahzab, 43.).

"Uzmi od dobara njihovih zekat, da ih njime očistiš i blagoslovljenim ih učiniš, i pomoli se za njih." (Et-Tevbe, 103.).

Buharija, prenosi od Abdullaha ibn Ebi Eufa da je Poslanik, kada bi mu ljudi donosili svoj zekat, govorio: "Bože, ukaži Svoju milost rodu toga i toga!". Kada mu je zekat donio moj otac, on je rekao:

"Bože, ukaži Svoju milost Ebu Eufovu rodu!"

Od Džabira se prenosi da je njegova žena rekla Božijem Poslaniku: "Božiji Poslaniče, blagoslovi mene i moga muža!" Tada je Poslanik rekao: "Neka Allah ukaže tebi i tvome mužu Svoju milost."

Drugi smatraju da je salavat obilježje (ši‘ar) Poslanika pa je, po njima, pokuđeno (mekruh) donijeti salavat na druge ljude samostalno (Ebu Bekr sallallahu ‘alejhi), ali je dozvoljeno pridruženo (Allahumme salli ‘ala Muhammedin we‘ala alihi we zurrijjetihi we etba‘ihi-l-mu’minine) i tome slično.[60)]

3. UČENJE SALAVATA U NAMAZU

Šafija i Ahmed ibn Hanbel smatraju da je učenje salavata u namazu farz. To je, po njima, jedan od rukuna, glavnih dijelova namaza bez koga namaz ne može biti valjan. U tu svrhu oni navode sljedeće dokaze:

1. Kur’anski ajet (Ja ejjuhellezine amenu sallu ‘alejhi) po kome je učenje salavata u namazu farz.

2. Hadis koji se prenosi od Ka‘ba Ibn ‘Udžre u kome stoji da je jedan ashab, kada je objavljeno (O vjernici, blagosiljajte ga i vi i (šaljite mu pozdrav!), rekao Poslaniku: "Božiji Poslaniče znamo kako da te pozdravimo, ali ne znamo kako da te blagosiljamo." Tada je Poslanik rekao: "Recite: Bože, ukaži Svoju milost Muhammedu i rodu Muhammedovu..."

3. Izjava Ibn Mes‘uda koju prenosi Hakem u kojoj stoji da je na posljednjem sjedenju u namazu obavezno proučiti Et-tehijjatu, zatim salavate i do- vu. Izjava Sa'bija koju prenosi Bejheki u kojoj stoji:

"Ko na posljednjem sjedenju u namazu ne prouči salavat moraće obnoviti namaz."

60) Muhammed Ali es-Sabuni, Tefsim ajati-l-ahkami, str. 2/356.

Ebu Hanifa i Malik smatraju da je učenje salavata u namazu sunneti muekkede (pritvrđeni sunnet). Namaz u kome nisu proučeni salavati, po njima, je valjan. U tu svrhu oni navode sljedeće dokaze:

1. Kur’anski ajet (Ja ejjuhellezine amenu salu ‘alejhi) koji sadrži naredbu o učenju salavata treba posmatrati u kontekstu naredbe o kelimei tewhi- du. Ako neko jedanput u namazu ili van namaza donese salavat na Božijeg Poslanika, on je udovoljio toj naredbi kao što je udovoljio naredbi o kelimei šehadetu ako jedanput u životu očituje da je samo Allah Bog i da je Muhammed Božiji rob i Božiji poslanik. Naredba (emr) sadržana u ovom ajetu nema snagu ponovljivosti.

2. Ahmed, Ebu Davud i Tirmizi prenose od Ibn Mes'uda daje rekao:

- Kada bi klanjali sa Poslanikom mi bismo na posljednjem sjedenju učili: "Neka je spas i mir Allahu od Njegovih robova! Neka je spas i mir na toga i toga!"

Po svršetku jednog od namaza Poslanik nam reče: - Ne govorite spas na Allaha, jer je Allah stvarni Spasitelj, nego recite: Čast, slava i gospodstvo pripada samo Allahu. Njega treba iznad svega poštivati, Njemu se klanjati i u Njegovo ime dobra djela činiti. Neka si spašen, o Božiji Poslaniče, neka se na tebe izlije Božija milost i Božiji blagoslov! Neka se Božije spasenje pokloni nama i svim dobrim robovima Božijim! Ja srcem vjerujem, a jezikom očitujem da je samo Allah Bog, i da je Muhammed Njegov rob i Njegov poslanik.

Potom će svako od vas odabrati dovu koja mu se najviše sviđa i proučiti je".

Poslanik je kao što se vidi podučio Ibn Mes'uda i ostale ashabe tešehhu- du, ali im nije naredio da poslije tešehhuda uče salavat na Božijeg Poslanika.

3. Hadis koji se prenosi od Muavije es-Sulemija, a u kome stoji da je Poslanik rekao: "Namaz je vjerski obred u kome se uči samo tesbih (slavljenje
i uzdizanje Allaha), tehlil (isticanje Božijeg jedinstva učenjem "La ilahe illel- lah") i odlomci iz Kur'ana."

I u ovome hadisu Poslanik nije spomenuo salavate i njihovo učenje u namazu što opet ukazuje da oni ne spadaju u glavne dijelove namaza.[61)]

4. OSTALI PROPISI VEZANI ZA SALAVATE

Salavati na Muhammeda, Božijeg poslanika uče se u namazu, obaveznom i fakultativnom, kao i prigodom raznih svečanosti, kao što su mevludske svečanosti i slično. Otuda je potrebno ukazati na još neke propise vezane za ovo učenje kao i na vrijeme kada je i mjesto gdje je najbolje učiti salavate.

Uz salavat potrebno je donijeti i selam na Božijeg Poslanika, odnosno objediniti salavat sa selamom pa kazati sallallahu ‘alejhi we sellem i u govornoj i u pisanoj formi. U nekim hadisima istina, salavat i selam nisu objedinjeni. Međutim, treba imati na umu da je hadis govor Božijeg Poslanika i da tu analogiji (kijasu) nema mjesta.

61) Kurtubi, Tefsir, str. 14/232-237; Džessas, Tefsir, str. 3/370.

Lijepo je, mustehab da se malo podigne glas pri donošenju salavata na Božijeg Poslanika, ali pri tome treba paziti da to bude u granicama normalnog.

Mustehab je, također, da svaki naš govor počnemo sa salavatom na Božijeg Poslanika ("Govor u kome nije spomenuto Božije ime i proučen salavat na mene lišen je svakog blagoslova"). Polazeći od ovoga potrebno je da svaki naš ders, vaz ili neki drugi govor koji se temelji na tradiciji počnemo sa zahvalom Allahu i blagoslovom na Muhammeda, Božijeg poslanika.

Najbolje vrijeme za donošenje salavata je vrijeme uoči petka i petkom (Petkom i uoči petka donosite salavat na mene. Ko to bude radio, ja ću mu biti svjedok i zagovornik na Sudnjem danu).

Za valjanost džuma-namaza potrebna je hutba, a u oba dijela hutbe sunnet je da se donesu salavati na Božijeg Poslanika. Svaka hutba kojoj nedostaju citati iz Kur'ana i tamhid (zahvala Allahu) je nepotpuna (betra‘), a ona kojoj, pored toga, nedostaju i salavati na Božijeg Poslanika označena je kao šewha'.

Mustehab je proučiti salavat na Božijeg Poslanika prilikom ulaska i izlaska iz džamije (Kada neko od vas uđe u džamiju neka izgovori salavat na Božijeg Poslanika i neka kaže: - Bože, otvori mi vrata Tvoje

milosti! A kada izađe iz džamije, neka opet donese salavat na Poslanika i neka kaže: - Bože, od Tebe tražim da me nagradiš iz Tvoje nenadmašive dobrote).

Prenosi se od Alije, r.a., da je rekao: "Kada neko od vas prođe pored džamije, neka donese salavat na Božijeg Poslanika."

Mustehab je, također, poslije ezana proučiti salavat na Božijeg Poslanika. ("Kada čujete ezan, ponavljajte u sebi riječi koje izgovara mujezin, potom donesite salavat na Božijeg Poslanika, a zatim proučite: Bože, Gospodaru, ovog vječno savršenog poziva i zauvijek postojanog namaza, podari Muhammedu položaj, visoki stepen i uputi ga na hvale vrijedno mjesto koje si mu obećao."

Preporučljivo je da se donese salavat na Božijeg Poslanika i kod zujanja u ušima ("Kada nekome od vas zazuji u ušima, neka se sjeti mene i donese salavat, a zatim neka kaže: Neka se Allah sjeti onoga, ko mene dobrim spominje").

Preporučljivo je također da muhrim poslije telbije, zatim prilikom klanja kurbana i posjete Poslanikovom mezaru donese salavat na Božijeg Poslanika.

Salavate treba učiti na početku, u sredini i na kraju svake dove.

To je jedan od uslova da dova bude primljena. Božiji Poslanik je čuo jednog čovjeka kako u namazu uči dovu bez salavata, pa je okupljenim ashabima rekao da je dotični požurio, zatim ga je pozvao i rekao njemu i drugima: "Kada neko od vas klanja, neka svoj namaz počne sa zahvalom Allahu, zatim neka donese salavat na Poslanika, a poslije toga neka moli što god hoće."

Prenosi se od Abdullaha ibn Mes‘uda da je rekao: "Klanjao sam dok je Poslanik bio u društvu sa Ebu Bekrom i Omerom. Kada sam sjeo počeo sam sa zahvalom Allahu, zatim sam proučio salavat na Božijeg Poslanika i molio Allaha, pa mi je Poslanik rekao: "Traži šta hoćeš, daće ti se!."

Prenosi se od Daranija da je rekao: "Ko ima namjeru da Allahu uputi molbu, neka je počne i završi sa salavatom na Božijeg Poslanika. Allah prima salavate, a darežljiviji je od toga da bi odbio ono što se između njih nalazi."

Salavati na Božijeg Poslanika uče se i nakon drugog tekbira u namazu za umrlog (dženaza-namaz), nakon tekbira u bajram-namazima, na kraju ku- nut dove i vitr-namazu, kod tevbe (pokajanja), zaborava itd.

Na kraju valja reći da lična zamjenica trećeg lica množine (jusallune - blagosiljaju) koja se odnosi na Allaha i meleke Njegove ne podliježe prigovoru koji je Poslanik uputio jednom govorniku kada je u njegovom prisustvu rekao: "Onaj koji se pokorava Allahu i Njegovom Poslaniku je na pravome putu, a onaj koji se njima ne pokorava je u zabludi." Poslanik je tada rekao: "Loš si ti govornik!" iz razloga što je dotični u

svom govoru upotrijebio zamjenicu u dvojini kada je rekao: "A onaj koji se njima ne pokorava" čime je stavio u istu ravan Allaha i Njegova Poslanika, a trebao je napraviti razliku pa kazati: "A onaj koji se ne pokorava Allahu i Njegovu Poslaniku". Međutim, predmetni ajet ne možemo staviti u tu ravan iz razloga što je to Allahov govor, a Allah može što god hoće. Drugi smatraju da se ovdje radi o hazfu (ispuštanju) i da red riječi u ajetu treba razumjeti kao da glasi Innellahe jusalli we melaiketuhu jusallune ‘alen-nebijji" (Allah blagosilja Vjerovjesnika i Njegovi meleki ga blagosiljaju): Inače, ovakav način čitanja ovog ajeta spada u Ebu Amrov kiraet, jedan od sedam poznatih i priznatnih kiraeta.[62]

62) Askalani, Fethu-!-Bari, str. 11/151-171; Džezuli, Delailu-l-Hajrat, str. 10-23; Nevevi, Rijadu-s-Salihin, str. 505-508; Ševkani, Tuhfetu-z-Zakirine, str. 24-31; Nevevi,El-Ezkar, str. 105- 110.

OSNOVE I TEMELJI IMANA TUMAČENJE JASINI-ŠERIFA

Jasini-šerif je objavljen u Mekki, osim ajeta Mi ćemo, zaista, mrtve oživjeti, i Mi smo zapisali ono što su uradili i djela koja su iza sebe ostavili..." koji je, prema mišljenju nekih mufessira objavljen u Medini. Neki smatraju da je ovaj ajet dva puta objavljen. Prvi put u Mekki, a drugi put u Medini kada su pripadnici plemena Benu Selim nastanjeni u predgrađu Medine odlučili da se presele bliže Poslanikovoj džamiji. Poslanik je, kada je to čuo, rekao: "Zašto se selite? Vaša djela biće zapisana."

Jasini-šerif ima 83 ajeta, 729 riječi i 3.000 harfova. Govori o imanskim šartovima, ali ih ne imenuje, nego sažeto nudi njihov opis.[63])

U surama mekkanskog perioda koje su prethodile objavi Jasina (Sad, A‘raf, Nedžm, itd.) imanski šartovi nisu opisani kao u Jasini-šerifu.

Mekkanske sure objavljene poslije Jasina nastavljaju sa opisom i objašnjavanjem imanskih šartova sve dok nije u medinskom periodu objave došlo do klasifikacije i imenovanja temelja imana. Tako se npr. u suri El-Bekare dva puta susrećemo sa prvih pet imanskih šartova:

"Nije čestitost u tome da okrećete lica svoja prema istoku i zapadu; čestiti su oni koji vjeruju u Allaha, i u onaj svijet, i u meleke, i u knjige i u vjerovjesnike..." (El-Bekare, 177.).

Na drugome mjestu stoji: "Poslanik vjeruje u ono što mu se objavljuje od Gospodara njegova, i vjernici - svaki vjeruje u Allaha, i meleke Njegove, i knjige Njegove, i poslanike Njegove..." (El-Bekare, 285.).

Temelji imana su kasnije podrobnije razjašnjeni u hadisi-šerifu. Pod ovim ne mislimo na hadis u kome se spominje sedamdeset i nekoliko ogranaka imana koji navodi Bejheki, a u kome stoji: "Iman ima sedamdeset i nekoliko ogranaka. Najbolji od njih je izgovarati La ilahe illallah (Samo je Allah Bog). A najzadnji je ukloniti s puta ono što

prolaznicima smeta", nego na hadis koji se nalazi u Muslimovoj zbirci hadisa u kome stoji da je Omer, r.a., rekao:

"Jednog dana Poslaniku je, dok smo sjedili sa njim, prišao jedan, nama nepoznat čovjek u bijelom odijelu, crne kose, na kome se nisu vidjeli tragovi putovanja i rekao:

- Muhammede, kaži mi, šta je islam?

63) Fejruzabadi, Besair, str. 1/390-392.

- Islam je, reče Poslanik, da svjedočiš da je samo Allah Bog i da je Muhammed Božiji rob i Božiji poslanik, da klanjaš namaz, daješ zekat, postiš ramazan i obaviš hadž, ako si u mogućnosti.

- Istinu veliš, reče čovjek.

Mi se začudismo, veli Omer, pita ga, a onda veli: "Istinu kažeš", kao da zna.

- Šta je iman, na to će čovjek?

- Iman je, reče Poslanik, da vjeruješ u Boga, Božije meleke, Božije kita- be, Božije poslanike, Sudnji dan i da vjeruješ u sudbinu dobra i zla.

- Istinu kažeš, veli čovjek. A šta je savršena dobrota - ihsan?

- Ihsan je, reče Poslanik, da Allahu robuješ i ibadet činiš kao da Ga vidiš, jer iako ti Njega ne vidiš, On tebe vidi.

- Istinu veliš, reče čovjek. A kada je zadnji čas na ovom svijetu?

- Onaj koga pitaš o tome, ne zna bolje od tebe koji pitaš, reče Poslanik...

Zatim ode čovjek, a poslije izvjesnog vremena Poslanik me upita:

- Omere, znaš li ko je ono bio?

- Allah i Allahov Poslanik bolje znaju, odgovori Omer.

- To je bio Džibril. Došao je da vas podući vjeri reče Poslanik."[64]

Ovaj hadis ima više rivajeta. U jednom od njih stoji "da vjeruješ u Džennet, Džehennem i mizan". U drugom da "obaviš hadž i umru", a u trećem "da se bojiš Allaha kao da Ga vidiš" itd.

Osnovni temelji imana, prema gore izloženom, su sljedeći:

Vjerovanje u Allaha, vjerovanje u Njegove meleke, vjerovanje u Bogom objavljene knjige, vjerovanje u Božije poslanike i vjerovjesnike, vjerovanje u Sudnji dan i vjerovanje u sudbinu dobra i zla.

Jasini-šerif koji obuhvaća temelje imana treba posmatrati u kontekstu kur'anskih sura koje su prije njega objavljene. Ta veza između Jasina i kur'anskih sura objavljenih prije njega, prema mnogim mufessirima, sastoji se u sljedećem:

U suri koja prethodi objavi Jasina Allah, dž.š., kaže: "A bio vam je došao onaj koji opominje", "Oni su se zaklinjali Allahom, najtežom zakletvom, da će se, bolje nego bilo koji narod, držati pravoga puta - samo ako im dođe onaj koji će ih opominjati" (Fatir, 37, 42.).

Međutim, kada im je došao oni su se udaljili od njega i proglasili ga lažnim Božijim poslanikom. Iz tih razloga Jasini-šerif počinje sa

zakletvom u kojoj se Allah kune Kur'anom da je Muhammed uistinu Njegov poslanik, koji je došao da opomene narod čiji preci nisu opominjani.

Pošto je u prethodnoj suri kazano: "On je potčinio Sunce i Mjesec - svako plovi do roka određenog" (Fatir, 13.) u Jasini-šerifu je to i potvrđeno riječima: "I Sunce se kreće do svoje određene granice...

I Mjesecu smo odredili položaje." (Jasin, 38., 39.).

64) Muslim, str. 1/157.

U suri koja prethodi objavi Jasina stoji: "I kad je Gospodar tvoj iz kičmi Ademovih sinova izveo potomstvo njihovo i zatražio od njih da posvjedoče protiv sebe: "Zar Ja nisam Gospodar vaš?" - oni su odgovorili: "Jesi, mi svjedočimo" - i to zato da na Sudnjem danu ne kažete: "Mi o ovome nismo ništa znali, ili da ne kažete: "Naši preci su prije nas druge Allahu ravnim smatrali, a mi smo pokoljenje poslije njih. Zar ćeš nas kazniti za ono što su lažljivci činili?". I tako, eto, Mi opširno iznosimo dokaze, da bi oni došli sebi" (El-A‘raf, 172. - 174.).

Sura Jasin ukazuje na ovaj ugovor. Allah je upozorio ljude na šejtana i rekao im: "Ne klanjajte se šejtanu, on vam je neprijatelj otvoreni, već se klanjajte Meni; to je pravi put." (Jasin, 60.).

Jasini-šerif spada u srednji-mekkanski period objave i on nasuprot svim surama koje su objavljene u Mekki sadrži svih šest temelja imana:

1. VJEROVANJE U ALLAHA, DŽ.Š.

Vjerovanje u Allaha, dž.š., je temelj na kome počiva iman.

To je osnovni zadatak svih Božijih poslanika i središte svih objavljenih knjiga. Kur'an tome daje izuzetno mnogo prostora. Skoro jedna trećina kur'ana posvećena je imanu, vjerovanju u Allaha, dž.š. Jasini-šerif razmatra ovo pitanje na jedan čudesan način.

Na samome početku susrećemo se sa dva harfa kojima se ukazuje na Gospodara svih svjetova. Poslije toga u sljedećim ajetima Jasina stoji da je On, Gospodar svih svjetova, moćan i samilostan koji Objavu i poslanike šalje, koji nagrađuje pokorne i kažnjava nepokorne, koji mrtve oživljuje...U prvim ajetima Jasina obuhvaćena su Božija imena, atributi i djela u isto vrijeme: "Jasin. Tako mi Kur'ana mudrog, ti si, uistinu, poslanik, na pravom putu, po objavi Silnoga i Samilosnoga, da opominješ narod čiji preci nisu bili opominjani, pa je ravnodušan! O većini njih se već obistinila Riječ - zato oni neće vjerovati. Mi smo učinili da budu kao oni na čije smo vratove sindžire stavili sve do podbradaka, - zato su oni glava uzdignutih, a kao oni ispred kojih i iza kojih pregradu metnuli i na oči im koprenu stavili, - zato oni ne vide, i njima je svejedno opominjao ih ti ili ih ne opominjao, oni neće vjerovati. Tvoja opomena će koristiti samo onome koji Kur'an slijedi i Milostivoga se boji, iako ga ne vidi; njega obraduj oprostom i nagradom lijepom! Mi ćemo, zaista, mrtve

oživjeti i Mi smo zapisali ono što su uradili i djela koja su iza sebe ostavili; sve smo Mi to u Knjizi jasnoj pobrojali." (Jasin, 1. -12.).

Jasini-šerif u sebi sadrži sva lijepa Božija imena. Nijedno Njegovo ime nije izostavljeno. Spomenuto je direktno ili indirektno. Allah je Jedan i Jedini. Moćan, Samilostan, Vječan. Neovisan od bilo čega. Apsolutni Gospodar. Sve zna. Sve čuje itd.

2. VJEROVANJE U BOŽIJE MELEKE

Meleki su nevidljiva duhovna bića. Stvoreni su od nura, svjetlosti. Koliko ih ima mi to ne znamo. Znamo samo za imena nekih i njihove dužnosti. Jasini-šerif uopćeno govori o melekima. On ih ne imenuje, ali sažeto nudi njihov opis.

"I protiv naroda njegova, poslije toga, Mi nismo vojsku s neba poslali, niti smo ikada to činili. Samo bi se čuo jedan užasan krik, i oni bi odjednom svi pomrli." (Jasin, 28. - 29.).

"A ne čekaju drugo do strašan glas koji će ih, dok se budu jedni s drugima prepirali, obuzeti, pa neće moći ništa oporučiti, niti se čeljadi svojoj vratiti. I puhnuće se u rog, pa će oni iz grobova prema Gospodaru svome pohrliti." (Jasin, 49. - 51.).

Dva meleka zapisuju jedan s desne, a drugi s lijeve strane dobra i zla djela svakog čovjeka. "Kad se dvojica sastanu i sjednu jedan s desne, a drugi s lijeve strane" (Kaf, 17). "Mi smo zapisali ono što su uradili i djela koja su iza sebe ostavili; sve smo Mi to u Knjizi jasnoj pobrojali" (Jasin, 12).

3. VJEROVANJE U BOŽIJE KNJIGE

Jasini-šerif počinje sa zakletvom Kur'anom, Knjigom koja poziva na pravi put, kojoj je laž strana, bilo s koje strane. Poslije toga ukazuje na neke objave i neke Božije poslanike kad govori o stanovnicima grada koji su odbili da im vjeruju: "Navedi im kao pouku stanovnike jednoga grada kad su im došli poslanici; kad im Mi poslasmo dvojicu, ali im oni ne povjeravaše, i pojačasmo trećim, pa rekoše: "Mi smo vama poslani!" - "Vi ste ljudi kao i mi" - oni odgovoriše - "Milostivi nije objavio ništa; vi neistinu govorite!" (Jasin, 13. -15.).

4. VJEROVANJE U BOŽIJE POSLANIKE

Božiji poslanici su odabrani ljudi kojima je Allah slao svoju Objavu. Služili su kao primjer drugima. Bili su pravedni, povjerljivi, strpljivi, pošteni, iskreni. Međutim, često su optuživani da neistinu govore "Vi ste ljudi kao i mi" - oni odgovoriše - "Milostivi nije objavio ništa; vi neistinu govorite!" (Jasin, 15.).

Potrebno je naglasiti da mu'min može biti i škrtica i kukavica, ali ne i

lažljivac. Neki ashabi su jednom prilikom upitali Božijeg Poslanika:
- Može li mu'min biti kukavica?
- Može, odgovorio je Poslanik.
- A može li biti škrtac, opet upitaše ashabi.
- Može, odgovori Božiji Poslanik.
- A može li biti lažljivac, nastaviše sa pitanjem ashabi.
- Ne može, odgovori Božiji Poslanik. '

65) Muvetta, Kitabu-l-kelami, str. 612.

A šta poslije ovoga reći o Božijim poslanicima, odabranim ljudima, čija je dužnost bila da dostave ono što im se od Boga objavljuje "I dužni smo samo da jasno obznanimo" (Jasin, 17.). Božiji poslanici su bili na pravom putu. Za svoj rad nisu tražili nikakvu nagradu "Slijedite one koji od vas ne traže nikakvu nagradu" (Jasin, 21.).

Jasini-šerif ne govori ništa o broju Božijih poslanika, niti kazuje njihovu povijest. O tome govore druge sure Kur'ana objavljene prije i poslije Jasina.

5. VJEROVANJE U SUDNJI DAN

U Kur'anu skoro da nema nijedne sure u kojoj se ne govori o Sudnjem danu ili ne spominje proživljenje poslije smrti na drugom svijetu, ahiretu.

Sudnji dan će biti vrlo težak. U Kur'anu se kaže da je Sudnji dan "Dan koji će, u to nema sumnje, sigurno doći", "Dan istine", "Dan potpune pravde", "Dan kajanja", "Dan potresa", "Dan straha", "Dan žalosti i tuge" itd.

U Kur'anu je vjerovanje u Sudnji dan često spomenuto zajedno sa vjerovanjem u Allaha, dž.š.: "One koji su u Allaha i Sudnji dan vjerovali..." (El- Bekare, 62.), "One koji budu vjerovali u Allaha i u Sudnji dan..." (El-Bekare, 126.), "Oni u Allaha i u Sudnji dan vjeruju..." (Alu 'Imran, 114).

Jasini-šerif govori, također, o Sudnjem danu, ali na jedan specifičan način. Tu se prije svega govori o proživljenju poslije smrti. Kada se puhne u rog, oni će reći: "Teško nama! Ko nas iz naših grobova oživi?"... Biće to samo jedan glas i oni će se svi pred Nama obreti. Danas se nikome neće nepravda učiniti i vi ćete, prema onom kako ste radili, nagrađeni biti" - (Jasin, 51 - 54).

"Danas ćemo im usta zapečatiti, njihove ruke će Nam govoriti, a noge njihove će o onom što su radili svjedočiti" (Jasin, 65.).

Toga dana će svaki čovjek položiti račun Allahu za svoja djela na ovome svijetu. Allah će na taj dan svojim Mizanom dijeliti pravdu. Nepravda se nikome neće učiniti.

6. VJEROVANJE U SUDBINU DOBRA I ZLA

Allah je stvorio sve što postoji i na nebesima i na Zemlji. Što On hoće to biva, a što On neće to ne može biti. Sve je unaprijed određeno od strane Allaha. I nagrada za dobro i kazna za loše djelo. Čovjeku je dat razum pomoću koga može razlikovati dobra od loših djela i sloboda volje i Uputa u kojoj je objašnjeno sve što je dobro i korisno.

Jasini-šerif izlaže suštinu vjerovanje u Božije određenje. Allah, dž.š., u Jasini-šerifu kaže: "O većini njih se već obistinila Riječ - zato oni neće vjerovati. Mi smo učinili da budu kao oni na čije smo vratove sindžire stavili sve do podbradaka, - zato su oni glava uzdignutih, i kao oni ispred kojih i iza kojih smo pregradu metnuli i na oči im koprenu stavili, - zato oni ne vide, i njima je svejedno opominjao ih ti ili ih ne opominjao, oni neće vjerovati" (Jasin, 7. - 10.).

"O sinovi Ademovi, zar vam nisam naredio: ’Ne klanjajte se šejtanu, on vam je neprijatelj otvoreni, već se klanjajte Meni; to je put pravi’" (Jasin, 60 - 61).

7. POVODI OBJAVE JASINI-ŠERIFA

Jasini-šerif je objavljen zbog idolopoklonika Mekke koji su govorili: "Muhammed je Ebu Talibovo siroče. Nije pohađao školu, niti je učio pred učiteljem, pa kako bi mogao biti Božiji poslanik". Te izjave su teško pale na srce Poslanikovo, pa mu je Allah objavio Jasin i rekao: "Muhammede! Nek te ne žalosti to što idolopoklonici govore. Ja svjedočim da si ti, zaista, Moj poslanik."

Neki ajeti Jasina, pored ovoga općeg povoda, imaju i svoje posebne povode koje ovdje navodimo prema redoslijedu ajeta ove sure.

"Mi smo učinili da budu kao oni na čije smo vratove sindžire stavili sve do podbradaka, - zato su oni glava uzdignutih, i kao oni ispred kojih i iza kojih smo pregradu metnuli i na oči im koprenu stavili, - zato oni ne vide." (Ajeti, 8.-9.).

Ajeti su objavljeni kada je Ebu Džehl pokušao da se približi Božijem Poslaniku u namjeri da ga ubije.

Po drugoj verziji idolopoklonici su odlučili da blokiraju kuću Božijeg Poslanika, da ga sačekaju na izlazu i ubiju. Poslaniku su, još dok je bio u kući, objavljeni gornji ajeti i on je učeći ih pri izlazu bacio šaku prašine u lica idolopoklonika i tako neopaženo izašao.

"Mi ćemo, zaista, mrtve oživjeti, i Mi smo zapisali ono što su uradili i djela koja su iza sebe ostavili..." (ajet, 12.).

Tirmizija prenosi od Ebu Seida el-Hudrija daje ovaj ajet objavljen kada su se pripadnici plemena Benu Selim, nastanjeni u predgrađu Medine, odlučili preseliti bliže Poslanikovoj džamiji. Poslanik je, kada je ovo čuo, rekao: "Zašto se selite? Vaša djela biće zapisana." Zbog toga neki smatraju da je ovaj ajet objavljen u Medini, a neki da je dva puta

objavljen. Prvi put u Mekki, a drugi put u Medini.

Svaki će čovjek, prema gore izloženom, biti nagrađen za dobra djela koja iza sebe ostavi. Ta nagrada biće adekvatna uloženom trudu. "Najveću nagradu za obavljeni namaz u džamiji imaće oni koji najdalje stanuju od džamije" - stoji u jednom hadisu.

Zbog toga je Poslanik i naredio pripadnicima plemena Benu Selim da se ne preseljavaju bliže Poslanikovoj džamiji, jer trud uložen u pješačenju do džamije čini nagradu većom.

"Zar čovjek ne vidi da ga Mi od kapi sjemena stvaramo..." (ajeti, 77. - 83.).

Ajeti su objavljeni, prema Ibn Abbasu, poslije diskusije koju je Poslanik vodio sa Asom ibn Vailom o životu poslije smrti. On je jednu truhlu kost, koju je donio, izmrvio, a zatim rekao Poslaniku: "Vidiš li, zar će to Allah proživjeti nakon što je istruhlo i izmrvilo se?"

- Da, i tebe će proživjeti i u Džehennem te strpati, odgovori Poslanik."

Na isti način je postupio i Ubejj ibn Halef el-Džumehi, pa je nakon to-ga, objavljen četvrti ajet iz sure En-Nahl.[66)]

8. VAŽNOST I ZNAČAJ JASINA

Jasini-šerif je među mnogobrojnim kur'anskim surama stekao posebnu naklonost muslimana. On je također dobio i zasluženu pažnju od strane mu- fessira, komentatora Kur'ana. Dovoljno je da ukažemo da Jasin sadrži osnovne temelje imana i da je Poslanik upravo zbog toga otvarao svoje dnevne namaze učenjem Jasini-šerifa. Od Džabira ibn Semure se prenosi da je rekao: "Božiji Poslanik je imao običaj da na sabah-namazu uči Jasini-šerif." Stopama Božijeg Poslanika krenuli su i ashabi. Ammar ibn Jasir i drugi su redovno svakoga petka učili Jasin.

Kur'an je Božiji govor objavljen Muhammedu, a.s., i njegovo učenje (čitanje) se smatra ibadetom. Kur'an pohvalno govori o onima koji uče (čitaju) ili slušaju učenje Kur'ana.

Poslanik je ovoj vrsti ibadeta pridavao veliku važnost. On je učio Ku-r'an i slušao one koji ga uče. U jednom hadisu stoji da je rekao: "Naučite sami čitati Kur'an. Za svaki proučeni harf Kur'ana bićete desetorostruko nagrađeni." Jedan savremenik Muhammedovih, a.s., drugova (ashaba) kaže: "Onome tko čita (uči) Kur'an pripada nagrada, a onome tko ga sluša dvije nagrade."

Upitan zbog čega nije ustrajan u dobrovoljnom postu Abdullah ibn Mes'ud je rekao: "Kada postim oslabim pa ne mogu da učim Kur'an, a meni je draže učenje Kur'ana od dobrovoljnog posta."

Od Aiše, r.a., se prenosi da je Božiji Poslanik rekao: "U Kur'anu, zaista, postoji jedna sura, koja će se zauzimati za onoga koji je uči i koja će tražiti oprosta za onoga koji je sluša, a ta sura jeste Jasini-šerif."[67]

Bejheki prenosi od Ma'kila ibn Jesara da je Božiji Poslanik rekao: "Onome tko uči Jasin tražeći Allahovo zadovoljstvo, biće oprošteni manji grijesi. Zato učite Jasin naročito kod osoba na smrti."

Poslanik je poticao vjernike da napamet nauče Jasin. Od Ibn Abbasa se prenosi da je Poslanik rekao: "Volio bih kad bi Jasin bio u srcu svakog mog sljedbenika."

Tirmizi, Bejheki i drugi prenose od Enesa da je Božiji Poslanik rekao: "Sve ima svoje srce, a srce Kur'ana je Jasin. Tko ga prouči Allah će mu ubilježiti da je deset puta proučio Kur'an."

Tirmizi, međutim, za ovaj hadis kaže da je garib, odnosno daif, dok ga Albani ubraja u apokrifne, mewdu' hadise.[68]

66) Vahidi, Eshabu-n-nuzull, str. 273; Sujuti, Lubabu-n-nukuli, str. 145 -146.

67) Kurtubi, Tefsir, 15/1-6., Muhamed Ali es-Sabuni, Muhtesar, 3/154.

68) Jusuf al-Bedri, Suretu Jasin, 184.

Jasini-šerif je kod nas posebno tiskan, transliteriran, prevođen i komenta- risan. Pokušaj transliteracije Kur'ana pod izgovorom da to olakšava čitanje (učenje) Kur'ana je zabluda, hereza i grijeh. Na one koji zagovaraju translitera- ciju i distribuciju transliteriranog Kur'ana odnose se Riječi Uzvišenog Allaha. "A teško onima koji svojim rukama pišu Knjigu, a zatim govore: "Evo, ovo je od Allaha" - da bi zato korist neznatnu izvukli. I teško njima zbog onoga što ruke njihove pišu i teško njima što na taj način zarađuju." (El-Bekare, 79.).[69)]

69) Teze za Prvi međunarodni simpozij o transliteraciji Kur'ana koji je održan u Francuskoj 1988. u organizaciji Centra za islamsku edukaciju u Parizu.

Ovo je trideset i osma sura u Osmanovom Mushafu. Nalazi se u dvadeset i trećem džuzu Kur'ana. Objavljena je u Mekki. Sadrži sto osamdeset i dva ajeta. Nazvana je ovim imenom zbog toga što se ova riječ spominje u prvom ajetu ove sure ("Tako Mi onih u redove poredanih").

Govori o tri osnovna temelja imana: vjerovanje u Allaha, dž.š., vjero- vanje u proživljenje poslije smrti i vjerovanje u Allahove poslanike i objavljene knjige.

1. VJEROVANJE U ALLAHA, DŽ.Š.

Allah se zaklinje melekima koji su u redove poredani i melekima koji od grijeha odvraćaju i onima koji Opomenu dostavljaju, Allah se zaklinje da je On, uistinu, jedan: "Tako Mi onih u redove poredanih i onih koji Opomenu čitaju, vaš Bog je, uistinu jedan."

Predislamski Arapi su vjerovali da svijetom upravljaju dva Boga: Allah i Iblis. Prvi je bog dobra, a drugi bog zla. Sebe su pretpostavljali Allahu, jer su sebi pripisivali sinove, a Allahu kćeri (Upitaj ih: "Zar su za

Gospodara tvoga - kćeri, a za njih - sinovi?"). Za meleke su govorili da su to Božije kćeri, a sami su osjećali odvratnost prema svojim kćerima koje su žive zakopavali u zemlju.

2. VJEROVANJE U PROŽIVLJENJE POSLIJE SMRTI

"Upitaj ih da li je teže njih stvoriti ili sve ostalo što smo stvorili?" stoji na početku ove sure, dok se na kraju prethodne sure kaže: "Zar Onaj koji je stvorio nebesa i Zemlju nije kadar da stvori njima slične?" (Jasin, 81).

Onaj koji je kadar da čovjeka stvori od zemlje, kadar je i da ga proživi "Mi njih stvaramo od ljepljive ilovače". I ovaj ajet je u uskoj vezi sa ajetom koji se nalazi u prethodnoj suri, a u kome se kaže: "Reci: 'Oživjeće ih Onaj koji ih je prvi put stvorio. On dobro zna sve što je stvorio.'"

Poslije ovoga sura govori o Sudnjem danu i raspravama među nevjernicima:

"Skupite nevjernike i one koje su se s njima družili i one kojima su se klanjali mimo Allaha i pokažite im put koji u Džehennem vodi i zaustavite ih,
oni će biti pitani: "Šta vam je, zašto jedni drugima ne pomognete? Ali toga Dana oni će se sasvim prepustiti i jedni drugima prebacivati: 'Vi ste nas varali'. 'Nismo' - odgovoriće, 'nego vi niste htjeli vjerovati'...").

Na drugoj strani sura, opet, govori o vjernicima i njihovim uživanjima u Džennetu:

("A Allahovi iskreni robovi posebnu će opskrbu imati, razno voće, i biće poštovani u džennetskim baščama naslada, na divanima...biće posluženi pićem...od njega neće glava boljeti...Pored njih će biti one koje će predaše gledati, očiju prekrasnih...).

3. VJEROVANJE U ALLAHOVE POSLANIKE I OBJAVLJENE KNJIGE

Ova sura kada govori o poslanicima i objavljenim knjigama ukazuje na one koji od toga glavu okreću i na one koji Opomenu prihvaćaju "I prije njih su većinom drevni narodi u zabludi bili, iako smo Mi slali one koje su ih opominjali; zato pogledaj kakav je bio kraj onih koji su bili opomenuti, samo nije bilo tako s Allahovim robovima iskrenim."

U drugom dijelu ova sura govori o Božijim poslanicima: Nuhu, Ibrahimu, Musau i Harunu, Iljasu, Lutu i Junusu. Šest kazivanja koja se, izuzev kazivanja o Lutu i Junusu s malim izmjenama u odnosu na Poslanika, završavaju istim ajetima:

"Nek je u miru Ibrahim! Eto tako Mi nagrađujemo one koji dobra djela čine, a on je, doista, bio rob Naš, vjernik."

Ibrahim, a.s., je dugo pozivao i opominjao svoj narod, ali bez nekog

velikog uspjeha. Njegov narod je na kraju odlučio da ga se riješi na taj način što će ga baciti u vatru. Međutim, vatra ga Allahovom voljom nije spalila. Nakon toga Ibrahim je napustio svoj rodni kraj. Pošto je bio u dubokoj starosti molio je Allaha da mu podari sina koga će nakon što poraste Njemu žrtvovati. Kada je sin porastao, Ibrahim je putem sna upozoren na zavjet. Međutim, pred sam čin klanja on je čuo glas da je zavjet ispunjen i umjesto sina, on je zaklao ovna.

4. NAPROTIV, EZ-ZEBIH JE ISMAIL

Israilijati su prisutni skoro u svim djelima iz oblasti tefsira i historije islama, pa i onima koja su tiskana kod nas. U velikom Arapsko-srpskohn’atskom rječniku (str. 1/1102) Ez-Zebih je Ishak (Vjerovjesnik), a ne Ismail, a.s.

U Historiji islama štampanoj kao skripta za prvi razred Gazi Husrevbe- gove medrese u odjeljku pod naslovom "Biblija o Ibrahimu, a.s." stoji: "Docni- je ga je Jahve stavio na kušnju naredivši mu da Izaka prinese kao žrtvu, što ovaj htjede uraditi, ali ga Jahve spasi, poslavši mu po anđelu ovna. "To mjesto Abraham nazva "Jahve providđa." Zato se danas veli: "Na brdu Jahvina providđenja".

Na drugom mjestu u istoj skripti stoji: Tako se u Kur’anu ne kaže koje-ga je sina Ibrahim, a.s., htio žrtvovati, većina islamske uleme smatra da se radi o Ismailu, a.s."

No, prije nego što ukažemo na stav islama po ovome pitanju, iznijet ćemo i ono što je o tome zapisano u Bibliji:

"Rodi Hagara Abramu sina, a Abram sinu što mu ga rodi Hagara nadjene ime Jišmael. Abramu je bilo osamdeset i šest godina kada mu je Hagara rodila Jišmaela" (Postanak, 16,15 -16).

"Abraham nadjene ime Izak svome sinu što mu ga rodi Sara. I poslije osam dana obreza Abraham svoga sina Izaka, kako mu je Bog naredio. Abra- hamu bijaše stotinu godina kad mu se rodio sin Izak" (Postanak, 21, 3 - 4).

Prema ovim tekstovima Staroga zavjeta vidi se da je Ishak, Ibrahimov sin od Sare, rođen četrnaest godina poslije Ismaila.

Ostaje tekst Starog zavjeta koji je kontradiktoran sa naprijed citiranim tekstom ove knjige, a u kome se kaže:

"Uzmi svoga sina, jedinca svoga Izaka koga ljubiš, i pođi u krajinu Moriju pa ga ondje prinesi kao žrtvu paljenicu na brdu koje ću ti pokazati" (Postanak, 22, 2.).

Ishak nikada nije bio Ibrahimov jedinac, a sam Tevrat navodi da je Ismail rođen četrnaest godina prije Ishaka. Ibrahimov jedinac u ovom vremenskom periodu mogao je da bude samo Ismail. On je taj koga je Ibrahim trebao žrtvovati. To je taj ispit o kome Kur’an kaže: "To je zaista bilo pravo iskušenje."

Ibn Kesir u svome velikom komentaru Kur'ana (7/146) kaže: Neki koji tvrde da je Ishak Ez-Zebih navode mišljenje svojih prethodnika pa čak i nekih ashaba, dok o tome Kur'an i Sunnet ništa ne govore. Vjerovatno je ovo ušlo u muslimansku usmenu tradiciju putem israilijata. Muslimani su to uzeli bez provjere. Kur'an i Sunnet kazuju da je Ez-Zebih Ismail, a.s. On je u Kur'anu spomenut kao dječak blage naravi (gulamun halimun) i on je Božijim proviđenjem bio određen za žrtvu. Poslije ovoga Kur'an kaže: "I Mi je obra- dovasmo Ishakom, a poslije Ishaka Jakubom". (Hud, 71). Za Ishaka je rečeno da će biti učen (gulamun 'alimun) i da će imati svoje potomstvo. Odakle to da ga treba žrtvovati? Naredba o njegovom žrtvovanju suprotna je Allahovom obećanju. Ismail, koji je blage naravi primjereniji je za ovu situaciju. Na to ukazuje i Evanđelje od Barnabe.

Ibrahim je sa Ismailom otišao u Hidžaz još dok je Ismail bio dijete. Storija prinošenja žrtve odigrala se tamo, na Mini, nedaleko od Mekke.

No, vratimo se Kur'anu koji o tome u suri Es-Saffat kaže:

"I Mi smo ga obradovali dječakom blage naravi."

I kad odraste toliko da mu počne u poslu pomagati, Ibrahim reče:

"O sinko moj, u snu sam vidio da te trebam da zakoljem, pa šta ti misliš?" "Oče moj", reče "onako kako ti se naređuje postupi; vidjećeš, ako Bog da, da ću sve izdržati."

"I njih dvojica poslušaše, i kad ga on čelom prema zemlji položi, Mi ga zovnusmo: 'O Ibrahime, ti si se Objavi u snu odazvao; - a Mi ovako na građujemo one koji dobra djela čine, - to je zaista bilo pravo iskušenje!' i kurbanom velikim ga iskupismo i u naraštajima kasnijim mu spomen sačuvasmo."

Dovde ajeti kazuju o dječaku blage naravi kojega je otac trebao prinije- ti kao žrtvu.Odavde pa dalje ajeti govore o drugom Ibrahimovom sinu: "I obradovali smo ga Ishakom, vjerovjesnikom i čovjekom dobrim, i blagoslovili smo i njega i Ishaka; a među potomcima njihovim ima vjernika i nevjernika očitih."

Drugi Ibrahimov sine čij se ime spominje ukazuje da je prvi bio Ismail na koga se odnose riječi "I blagoslovili smo i njega" tj. dječaka blage naravi koji je bio određen da bude žrtva. To je mišljenje večine komentatora Kur'ana (Ez-Zamahšeri, El-Bejdavi, Et-Taberi, Ibn El-Asir, Es-Sa'lebi, El-Kissai i drugi).

Ovome treba dodati i hadis Božijeg poslanika Muhammeda, a.s., u kome se kaže: Ene ibnu-z-zebihajni (Ja sam potomak dvojice koji su bili određeni za žrtvu: Ismaila i Abdullaha).

SURETU FUSSILET

Suretu Fussilet je objavljena poslije sure Gafir, neposredno pred prvu seobu muslimana u Abisiniju. Ona pripada ranom periodu mekkanske Objave. Ima pedeset i četiri ajeta, sedamsto devedeset i šest riječi i tri

hiljade tristo pedeset slova. Ima tri imena:

1. Fussilet (Knjiga čiji su ajeti jasno izloženi, Kur'an na arapskom jeziku za ljude koji znaju).

2. El-Mesabihu (A nebo najbliže sjajnim zvijezdama smo ukrasili i nad njima Mi bdijemo).

3. Es-Sedžda, jer se u ovoj suri nalazi sedždei-tilavet, sedžda koja se ima obaviti kada se ovaj ajet prouči.

Malik smatra da sedždu treba obaviti poslije proučenog trideset i sed- mog ajeta,Jer su na tome mjestu sedždu činili Alija ibn Ebi Talib i Ibn Me- s'ud, dok Safija i Ebu Hanifa smatraju da ovu sedždu treba učiniti na kraju trideset i osmog ajeta, jer se tu završava govor i jer su na tom mjestu sedždu činili Ibn Abbas, Hasan el-Basri, Ibn Sirin i drugi.

U ovoj suri ima i jedan derogirani, dokinuti ajet ("Dobro i zlo nisu isto! Zlo dobrim uzvrati, pa će ti dušmanin tvoj odjednom prisni prijatelj postati"). Ovaj ajet je, prema nekima, ' derogiran ajetom o sablji ("Ubijajte mnogo- bošce gdje god ih nađete, zarobljavajte ih, opsjedajte i na svakom prolazu dočekujte!"). Novija naučna istraživanja[71]^ kažu da ovaj ajet ne podliježe derogaciji. Kurtubi također kaže da je ovaj ajet derogiran i da je od njega ostalo samo ono što je mustehab, lijepo druženje, tolerancija i praštanje.

Ova sura spada u one kur'anske sure koje počinju sa slovima Ha Mim. One su u terminologiji tefsira poznate pod imenom Hamimi. Ima ih sedam (El-Mu'min, Fussilet, Eš-Šura, Ez-Zuhruf, Ed-Duhan, El-Džasije, El-Ahkaf) i sve pripadaju mekkanskom periodu Objave. Objavljene su prema redoslijedu i mjestu na kome se i nalazi u Mushafu. Svaka od njih služi kao dokaz i potvrda da je Kur'an od Allaha objavljena Knjiga:

"Knjigu objavljuje Allah, Silni i Sveznajući" (El-Mu'min, 2).

"Objava je od Milostivog, Samilosnog" (Fussilet, 2).

"Knjigu objavljuje Allah, Silni i Mudri" (El-Džasije, 2).

70) Ibn Selame, En-Nasihu we-l-mensuhu, 268.

71) Mustafa Zejd, En-Nashu fi-l-Kur'ani, 135.

Ovo znači da Kur'an nije, kako to tvrde idolopoklonici, djelo čovjeka, čarobnjaka, niti je naroda drevnih izmišljotina. To je Objava od Allaha kojom Allah utvrđuje osnovna načela islama, vjeru u jednog Boga i proživljenje poslije smrti.

Sura Fussilet govori o stavu idolopoklonika naspram onoga čemu ih Poslanik poziva. Ono što je najupečatljivije u ovoj suri jeste njihovo odbijanje da prihvate Istinu ("Srca naša su" govore oni "pod pokrivačima, daleka od onoga čemu nas ti pozivaš," i mi smo gluhi za to, a između nas i tebe je koprena, pa ti radi, i mi ćemo raditi").

Nešto slično imamo i na drugim mjestima u Kur'anu. Allah je njihova srca učinio stegnutim "Onome koga Allah želi u zabludi da ostavi - On srce njegovo stegne i umornim učini" (El-En'am, 125), bolesnim "Njihova

srca su bolesna, a Allah njihovu bolest još povećava (El-Bekare, 10), neosjetljivim "Teško onima čija su srca neosjetljiva kad se Allah spomene" (Ez-Zumer, 22), prekrivenim "Ono što su radili prekrilo je srca njihova" (El-Mutaffifun, 14), ostavljenim bez podrške: "Neka Allah srca njihova bez podrške ostavi" (Et- Tewba, 127). To su srca koja poriču (En-Nahl, 22), srca koja su ispunjena žarom paganskim (El-Feth, 26), srca koja su zapečaćena "Allah je zapečatio srca njihova i uši njihove, a pred očima njihovim je koprena" (El-Bekare, 7), s tom razlikom što nevjernici u ajetu Fussilet omalovažavaju poziv Poslanika izjavama da to nije dostojno njih, da nije vrijedno njihove pažnje itd.

Zbog toga Allah naređuje Poslaniku da im saopći sljedeće:

1. Poslanik je samo čovjek kome se objavljuje, koji obavještava i opominje (Reci: "Ja sam čovjek kao i vi, samo - meni se objavljuje da je vaš Bog samo jedan Bog, zato se Njemu iskreno klanjajte i od Njega oprosta tražite! A teško onima koji Njemu druge ravnim smatraju").

2. Odbijanje i neprihvaćanje Istine je kufr, jer je to što oni odbijaju prihvatilo sve što postoji na nebesima i Zemlji ("Reci: ’Zar zaista nećete da vjerujete u Onoga koji je u dva vremenska razdoblja Zemlju stvorio - i još Mu druge ravnim smatrate? To je Gospodar svjetova!’).

Ako to prihvate, biće spašeni, a ako odbiju, ti reci: "Opominjem vas munjom kakva je pogodila Ada i Semuda", koji su bili moćni i silni, ali im sve to ništa nije pomoglo. Njih je stigla sramna kazna ("A one koji su vjerovali i Allaha se bojali Mi smo spasili").

3. Poslanik samo upozorava na ono što ih čeka na Sudnjem danu kada će i sluh njihov i vid i drugi organi potvrditi ono što su radili ("Vjerovali ste da Allah neće saznati mnogo štošta što ste radili. I to vaše uvjerenje, koje ste o Gospodaru svome imali, upropastilo vas je, i sada ste nastradali").

Na ovaj način će biti njihov kraj. Njihovo boravište je pakao ("Pa i ako budu trpjeli, njihovo boravište će vatra biti, a ako budu tražili naklonost Allahovu, njihovoj molbi neće se udovoljiti.").

Na kraju recimo da ova sura u sebi sadrži i ajet ("A ko govori ljepše od onoga koji poziva Allahu i koji dobra djela čini"). Ovaj ajet se odnosi na mujezine, one koji najavljuju vrijeme namaza i koji pozivaju Allahu. Fudajl b. Rafid kaže da je bio mujezin drugovima Abdullaha ibn Mes'uda, pa mu je Asim b. Hubejra rekao: "Kada proučiš Allahu ekber, Allahu ekber, la ilahe U- lalah (Allah je najveći, Allah je najveći.

Nema drugog boga osim Allaha) onda tome dodaj: "We ene mine-l-muslimine" (Ja sam doista musliman), zatim je proučio ajet:

"A ko govori ljepše od onoga koji poziva Allahu, koji dobra djela čini i koji govori: ’Ja sam doista musliman.”'

Međutim, problem je u tome što je ova sura objavljena u mekkanskom periodu Objave, dok je propis o ezanu donesen u Medini. Islamski

istraživači smatraju da ima prilično dosta kur'anskih ajeta koja su objavljena u Mekki, a primijenjena tek u Medini kao npr. ajeti o zekatu, sadakatu-l-fitru, džihadu itd.

Suretu-š-Šura je, prema Džabiru, Hasanu, Ikrimi i drugima, objavljena u Mekki. Ibn Abbas i Katada izuzimaju četiri ajeta ove sure koji su, po njima, objavljeni u Medini. Ova sura ima 53 ajeta, 866 riječi, 3.588 slova (harfova) i dva imena: Ha Mim Ajn Sin Kaf, jer počinje sa ovim siglama i Eš-Šura zbog Riječi Uzvišenog Allaha "Sve što vam je dato - samo je uživanje u životu na ovom svijetu, a ono što je u Allaha - bolje je i trajnije...za one koji se o poslovima svojim dogovaraju."

Prvi od četiri ajeta koji su, prema Ibn Abbasu i Katadi, objavljeni u Medini jeste ajet (Reci: "Ne tražim za ovo nikakvu drugu nagradu od vas, osim da Mu se dobrim djelima približite").

Ovaj ajet je moguće shvatiti, tvrdi Zamahšeri, na tri načina: rastavljeno izuzimanje (Istisnaun munkatiuri) sastavljeno izuzimanje (Istisnaun muttasi- lun) i shvaćanje riječi kurba u značenju et-Tekairub ilellah (približavanje Allahu, dž.š. Ovo treće značenje usvojili su naši prevodioci Kur'ana Pandža - Čaušević i Besim Korkut.[72]'

Korkutov prijevod Kur'ana je doživio mnoga izdanja. U jednom od tih izdanja iz 1984. godine izdavač je ovaj ajet preveo u značenju spojenog izuzi- manja (Reci: "Ne tražim za ovo nikakvu drugu nagradu od vas, osim pažnje rodbinske") i tako neovlašćeno korigirati Korkutovo shvatanje ovog ajeta. Ibn Abbas je, prema Buhariji, odbio da prihvati ovo značenje. Korkutov prijevod ovog ajeta ne znači njegovo negiranje oporuke (vasijjeta) u odnosu na porodicu Božijeg Poslanika.

Sura Eš-Šura je treća od sedam kur'anskih sura koje počinju sa Ha Mim, pa se zbog toga i nazivaju Hamimi ili El-'Arais. Poslanik je u jednom hadisu rekao da su Hamimi brokat Kur'ana (El-Hawamimu dibadžu-l-Kur'a- ni), a u drugom je kazao: "Sve ima svoj plod, a plod Kur'ana su Hamimi. To su zapravo jedna do druge plodne Džennetske bašče, pa tko želi da uživa u plodovima Dženneta, neka uči (čita) Hamime", dok je u trećem hadisu naglasio da su Hamimi Kur'ana isto što i vezom ukrašena odjeća.

Hadžadž b. Muhammed prenosi od Muhammeda b. Kajsa da je rekao: "Jedan čovjek je vidio u snu sedam ljepotica, pa ih je upitao čije su, neka je Allahov blagoslov i berićet na njih, a one su odgovorile:

"Mi pripadamo onome ko nas prouči, pročita. Mi smo Hamimi Kur'ana."

72) Kur'an Časni, Zagreb, 1969., str. 643; Prijevod Kur'ana, Sarajevo, 1977., str. 504.

Ova sura se naziva još i Suretu-š-Šura, a šura (dogovor) je jedan od temelja na kome počiva sistem vlasti u islamu. Značaj ovog principa se ogleda i u tome što je on lociran između namaza i zekata ("Sve što vam

je dato - samo je uživanje u životu na ovome svijetu, a ono što je u Allaha - bolje je i trajnije... za one koji se Gospodaru svome odazivaju, i koji namaz obavljaju, i koji se o poslovima svojim dogovaraju, a dio od onoga čime smo ih opskrbili udjeljuju") i što predstavlja osnovno svojstvo svakog pravog i iskrenog vjernika.

U ovoj suri, prema Fejruzabadiju,[73] ima osam derogiranih, dokinutih ajeta (5, 6, 15, 20, 23, 39, 40, 41) koji, prema najnovijim naučnim istraživanjima, ne podliježu derogaciji jer su objavljeni u formi izjavne rečenice, a dero- gativna uvjeravanja drugim ajetima moraju se odbiti jer među njima ne postoji proturječnost, a tamo gdje nema proturječnosti nema ni derogacije.

Sura Eš-Šura zajedno sa ostalim Hamimima utvrđuje da je Kur'an Objava od Gospodara svjetova, Objava koja opominje one koji su zalutali, koji pored Allaha druge zaštitnike traže, a On je zaštitnik jer drugog zaštitnika osim Njega nema. "On će umrle oživjeti". Samo je On kadar to učiniti.

Ova sura u svome središnjem dijelu ukazuje na činjenicu da postoji samo jedna vjera i samo jedan njen izvor. Ono što je objavljeno muslimanima, objavljeno je i drugim narodima, a to je da pravu vjeru ispovijedaju i da se u tome ne podvajaju ("On vam propisuje u vjeri isto ono što je propisao Nuhu i ono što objavljujemo tebi, i ono što smo naredili Ibrahimu i Musau i Isau: 'Pravu vjeru ispovijedajte i u tome se ne podvajajte!')."

Na kraju recimo da se ova sura obraća svim ljudima da se odazovu svome Gospodaru prije nego što dođe Dan koji Allah neće zaustaviti. Toga Dana utočišta neće biti, niti će se moći poricati.

SURA U KUR'ANU I SUNNETU

"Sve što vam je dato - samo je uživanje u životu na ovom svijetu, a ono što je u Allaha - bolje je i trajnije za one koji vjeruju i u Gospodara svoga se uzdaju; za one koji se klone velikih grijeha i razvrata i koji, kad ih ko rasrdi, opraštaju; za one koji se Gospodaru svome odazivaju, i koji namaz obavljaju, i koji se o poslovima svojim dogovaraju, a dio od onoga čime smo ih opskrbili udjeljuju, i za one koji se odupiru onima koji ih ugnjetavaju." (Eš-Šura, 36 - 39)

U ovim ajetima nabrojano je osam atributa iskrenih vjernika. Pravi i iskreni vjernici su;

- oni koji se oslanjaju na svoga Gospodara (tevvekkul);
- oni koji se klone velikih grijeha (idžtinabu-l-kebairi);

73) Fejruzabadi. Besair, 1/418

- oni koji opraštaju kad se rasrde (gufranun inde-l-gadabi);
- oni koji se odazivaju svome Gospodaru (istidžabetun lillahi)\
- oni koji namaz obavljaju (ikametu-s-salati);

- oni koji se o svojim poslovima dogovaraju (tešawurun fi ma bejnehum)\
- oni koji udjeljuju ono čime smo ih opskrbili (itau-z-zekati); i
- oni koji se odupiru onima koji ih ugnjetavaju (reddu-l-bagji).

Ostavljajući po strani sedam gore navedenih atributa pravog i iskrenog vjernika mi ćemo se ovdje zadržati samo na osmom, suri (principu dogovaranja).

Sura je jedan od vrlo važnih temelja na kojima počiva sistem vlasti u islamu. Važnost i značaj šure ogleda se između ostalog i u činjenici što je jedna od 114 kur'anskih sura nazvana ovim imenom, zatim u činjenici što je princip dogovaranja u gore navedenom ajetu spomenut između namaza i zekata, osnovnih temelja na kojima počiva islam i napokon što je šura atribut pravih i iskrenih vjernika.

Kur'an potiče na demokratiju, skreće pažnju vjernika na ovaj princip i zagovara ga prije nego je i stvorena islamska zajednica. Citirani ajet je, kao i sura, iz mekkanskog perioda Objave, a u Mekki u to vrijeme nije postojala islamska zajednica. Islamska zajednica kao institucija nastala je tek sa prelaskom Božijeg poslanika Muhammeda, a.s., u Medinu. Sve ovo govori da se ovdje radi o originalnom, a ne iznuđenom rješenju, rješenju koje se u buduće mora poštivati i primjenjivati.

Obraćajući se Poslaniku Allah, dž.š., kaže: "Samo Allahovom milošću ti si blag prema njima; a da si osoran i grub, razbjegli bi se iz tvoje blizine. Zato im praštaj i moli se da im bude oprošteno i dogovaraj se s njima. A kada se odlučiš, onda se pouzdaj u Allahu, jer Allah zaista voli one koji se uzdaju u Njega" (Alu ‘Imran, 159).

Ajet je objavljen poslije Bitke na Uhudu. Neposredan povod njegove objave bio je poraz muslimana u ovoj bici". Naime, ashabi su predložili Poslaniku da neprijatelja dočekaju izvan grada nasuprot njegovom mišljenju da se neprijatelju suprotstave u samom gradu. Poslanik je prihvatio mišljenje asha- ba i muslimani su doživjeli poraz. Tada je objavljen ovaj ajet u kome Allah naređuje svome Poslaniku da im oprosti i da se moli da im bude oprošteno, ali i da nastavi sa praksom dogovaranja i konsultiranja.

1. DA LI JE SURA OBAVEZNA VJERSKA DUŽNOST ILI NIJE?

Tumačeći kur'anski ajet We šawirhum fi-l-emri (I dogovaraj se s njima) neki komentatori Kur'ana kao Ibn Džerir Et-Taberi i drugi smatraju da šura nije obavezna vjerska dužnost (farz). Sura je, po njima, preporučljiva, čin koji je lijepo raditi kao što je lijepo pored obaveznih namaza klanjati i nafilu namaz. *

74) Taberi, Tefsir, str. 198, Bejrut 1983; Abdulatif Ibada, El-mebadiu-s-sijasijje fi-l-Ku- r'ani-l-kerimi, str. 18.

Drugi smatraju (Ibn Atijja, Muhammed Abduhu i Rešid Rida) da je

šura farz, a kao dokaz navode sljedeće argumente:

- Ajet koji se nalazi u suri Alu ‘Imran objavljen je u formi zapovjednog načina (I dogovaraj se s njima). Kada je Poslanik upitan šta znači odlučnost (‘azm) u ovom ajetu, rekao je: "Savjetovanje sa savjetodavnim tijelom (ehli šura), zatim dosljedno provođenje savjeta u djelo" (Ibn Mardavejh od Alije ibn Ebi Taliba).
- U sljedećem ajetu ("I koji se o svojim poslovima dogovaraju") šura je spomenuta bok uz bok sa namazom i zekatom, osnovnim temeljima na kojima počiva islam. Otuda su ashabi zbog važnosti ovog principa u islamu nazva li ovu suru Suretu-s-Sura.
- Muhammed Abduhu navodi još jedan ajet iz sure Alu ‘Imran i smatra ga mnogo jačim od dva gore navedena u dokazivanju da je šura obavezna vjerska dužnost (farz). Taj ajet na koji se on poziva u prijevodu glasi: "I neka među vama bude onih koji će na dobro pozivati i tražiti da se čini dobro, a od zla odvraćati, - oni će šta žele postići" (Alu ‘Imran, 104.)[75)]

Ovome treba dodati i praksu Božijeg Poslanika koji je skoro uvijek konsultirao svoje drugove, ashabe, a njega su kasnije u tome slijedili Ebu Bekr, Omer i drugi.

Prenosi se da je Božiji Poslanik često tražio od svojih drugova da ga savjetuju. Ebu Hurejra kaže: "Nikad nisam vidio da neko tako često pita za savjet kao što je to činio Božiji Poslanik." Prenosi se da je Božiji Poslanik jednom prilikom rekao: "Neće se kajati ko se posavjetuje, niti će se kajati ko klanja istihare namaz." Drugom prilikom je izjavio:

"Kada vaši poglavari budu najbolji ljudi među vama; vaši imućni najdarežljiviji, a vi budete svoje važne poslove obavljali dogovarajući se među sobom, onda vam je bolje da živite na zemlji nego pod zemljom..."[76]

3. ŠURA U PRAKSI BOŽIJEG POSLANIKA

Poslanik je Allahovu naredbu o dogovoru dosljedno provodio u djelo. On nikada nije donosio odluku a da se prethodno nije konsultirao sa ashabi- ma. Bezbroj je primjera koji o tome govore. Iz tog mnoštva navodimo samo neke.

Poslanik je počeo Bitku na Bedru uvažavajući mišljenje ashaba o izboru položaja, a završio je konsultirajući svoje drugove kako i na koji način da postupi sa zarobljenicima Bedra.

Kada je upitan prije početka bitke. "Ovo mjesto, gdje smo se smjestili, je li to od Boga određen izbor (putem Objave) ili tvoj plan?" Odgovorio je: "To je samo moj plan". Tada je El-Habab ibn El-Munzir rekao: "Ne čini se da je ovo dobra pozicija." Predložio je, zatim, jedno drugo mjesto iz razloga koje je objasnio. Poslanik, ubijeđen tom argumentacijom, naredio je muslimanskoj vojsci da promijeni položaj.[77]

75) Muhamed Abduhu, Tefsiru-l-Menar, str. 4/45.
76) Tirmizi od Ebu Hurejre (Izbor Poslanikovih hadisa, str. 80, Sarajevo 1985).

Kada je bitka završena, Poslanik se obratio ashabima riječima.

"Bog vam je omogućio da zarobljenike stavite pod svoju vlast."

Omer je predložio da se pogube, a Ebu Bekr da se oslobode uz otkup. Poslanik je prihvatio mišljenje Ebu Bekra, nakon čega je objavljen ajet: "Nijednom vjerovjesniku nije dopušteno da drži zarobljenike, dok ne izvojuje pobjedu na Zemlji. Vi želite prolazna dobra ovog svijeta, a Allah želi onaj svijet. Allah je silan i mudar" (El-Enfal, 67).

Jedna dobijena bitka, ne znači i dobijeni rat, jer mnogi učesnici u Bici na Bedru protiv muslimana bili su učesnici u kasnijim bitkama.

Tek kasnije, kada je skršen svaki otpor mušrika i kada su prestali biti stvarna opasnost po muslinane, Kur'an u četvrtom ajetu sure Muhammed predviđa otkup i oslobađanje zarobljenika ("ili ih velikodušno sužanjstvo oslobodite ili otkupninu zahtijevajte sve dok borba ne prestane").[78)]

Neki smatraju da Uzvišeni Allah ovim učvršćuje značaj savjetovanja (šura). On je tim pokazao da je Muhammed, a.s., čovjek i da je on samo kad ima Objavu nepogrješiv, a da u običnim životnim pitanjima može i da pogriješi.[79])

U Bici na Hendeku kada su muslimani bili iznenađeni velikom neprijateljskom vojskom koja se približavala Medini, a o kojoj i Kur'an na jedan vrlo plastičan način govori: "Kada su vam došle i odozgo i odozdo i kada su oči vaše bile uprte jedino u neprijatelja a duša došla do grkljana" (El-Ahzab, 10) Poslanik je, da bi pridobio pleme Gatafan koje je bilo u sastavu neprijateljske vojske odlučio da s njim zaključi separatni mir. Međutim kada je o uslovima mira upoznao svoje drugove, ashabe, oni su to odbili uz napomenu da radije prihvaćaju borbu protiv udruženih arapskih plemena nego ovakav mir.

U ovoj bici Selman El-Farisi je predložio da se Medina brani hendekom što je i prihvaćeno i sam Poslanik je učestvovao u kopanju ovog hendeka oko Medine.

Spomenimo na kraju i zarobljenike plemena Hevazin. Nakon što je plijen koji je uključivao i zarobljenike bio podijeljen, Poslaniku su došli predstavnici ovog plemena izjaviti da primaju islam i tražiti da im se vrati blago i zarobljenici. Poslanik je predložio da izaberu između blaga i zarobljenika. Kada su vidjeli da se moraju opredijeliti za jedno od ovo dvoje, izabrali su ovo posljednje. Poslanik je nakon ovoga u dogovoru sa ashabima odlučio da im vrati zarobljenike što je i učinjeno.[80)]

77) Seid Ramadan, Islamsko pravo - izvor i razvoj, str. 40, Sarajevo 1984; I(driz) Demirović), Šura u islamu, str. 3, Elif-list islamske

zajednice Crne Gore, septembar-oktobar 1990.

78) Ibrahim Džananović, Idžtihad u prva četiri stoljeća islama, str. 24, Sarajevo 1986; Sa’d Abduselam Habib, Eš-Šura fi-l-islami, str. 30-31, Kairo 1976.

79) Muhamed Hilmi Mahmud, Dimokratijetu Muhamed, str. 28, Kairo 1966; Šaban Hodžić, Islam je vjera istinske demokratije, str. 56, Takvim za godinu 1977, Sarajevo 1976.

80) Muhamed Jusuf Musa, Nizamu-l-hukmi fi-l-islami, str. 184, Kairo 1963; Muhammed Hamidullah, 'Muhammed, a.s., str. 166.

3. ŠURA U PRAKSI HULEFAIRAŠIDINA

Ovaj princip koji je Poslanik izuzetno njegovao i do koga je mnogo držao, kasnije će se snažno odraziti i na prve halife, koji će sve značajnije odluke donositi tek nakon obavljenih konsultacija sa najistaknutijim ashabima.[811]

Ebu Bekr je, ukoliko za neki problem ne bi našao rješenje u Kur’anu i Sunnetu Božijeg Poslanika, konsultirao ashabe, drugove Božijeg Poslanika i postupao po njihovom mišljenju. U borbama koje je vodio sa raskolnicima ginuli su i mnogi hafizi. U jednoj takvoj borbi poginulo je sedamdeset ashaba, hafiza. Omerov prijedlog da obavi redakciju i recenziju kur’anskog teksta Ebu Bekr je prihvatio. Zadatak je povjerio Zejdu ibn Sabitu, jednom od glavnih popisivača Objave u vremenu Poslanika. Zejd ibn Sabit je taj zadatak pod kontrolom Omera obavio na zadovoljstvo svih.

I dok se kod prvog halife Ebu Bekra nalazilo samo jedno savjetodavno vijeće - "Medžlisi-šura" - kod Omera, drugog halife su postojala dva: "Medžlisi šura" - kod Omera, drugog halife su postojala dva: "Medžlisi šura el-‘amm" i "Medžlisi šura el-hass".

Prvo je bilo prošireno savjetodavno tijelo koje je na inicijativu Omera razmatralo pitanja od šireg značaja za islamsku zajednicu.

Drugo vijeće je bilo manje konsultativno tijelo koje je raspravljalo o stručnim pitanjima iz oblasti vjere i vjerskih propisa. Članovi i jednog i drugog vijeća su bili istaknuti ashabi, drugovi Božijeg Poslanika kao što su Alija ibn Ebi Talib, Osman ibn Affan, Abdurrahman ibn ‘Auf, Abbas b. Abdulmut- talib, Abdullah b. Omer i drugi.

Prošireno savjetodavno tijelo je recimo na inicijativu Omera raspravljalo o podjeli zemlje nakon osvajanja Sirije i Iraka.

Ta rasprava je trajala prilično dugo. Osman, Alija, Talha i Abdullah ibn Omer su podržali mišljenje halife da Zemlju ostavi njenim vlasnicima uz plaćanje poreza (haradž). Abdu- rahman ibn ‘Auf, Zubejr b. Avvam, Bilal b. Rebbah i Ebu Ubejda su smatrali da zemlju treba podijeliti ratnicima.

Dokaz za ovakav stav oni nalaze u Kur’anu u suri El-Enfal u četrdeset prvom ajetu u kome stoji: "I znajte da od svega što u borbi zaplijenite

jedna petina pripada Allahu i Poslaniku, i rodbini njegovoj, i siročadi, i siromasima, i putnicima-namjernicima, ako vjerujete u Allaha i u ono što smo objavili robu Našem na dan pobjede, na dan kad su se sukobile dvije vojske, - a Allah sve može."

Omer nije odustao od svoga mišljenja, a kao argumente naveo je kur’anske ajete iz sure El-Hašr (6 -10) i tumačio ih kao jednu misaonu cjelinu. Plijen koji Allah daruje svome Poslaniku pripada "Allahu i Poslaniku Njegovu, i bližnjim njegovim, i siročadi i siromasima, i putnicima-namjernicima - da ne bi prelazio iz ruke u ruku bogataša vaših; ono što vam Poslanik kao nagradu da to uzmite, a ono što vam zabrani ostavite...i siromasima muhadžirima koji su iz rodnog kraja svoga protjerani i imovine svoje lišeni, koji žele da Al- lahovu naklonost steknu, i Allaha i Poslanika Njegova pomognu."

81) Ibrahim Džananović, navedeno djelo, str. 22 i dalje.

Allah nije ograničio plijen samo na gore navedene, nego je njima pridružio i one "koji su Medinu za življenje izabrali i domom prave vjere još prije njih je učinili; oni vole one koji im se doseljavaju i u grudima svojim nikakvu tegobu, zato što im se daje, ne osjećaju, i više vole njima nego sebi, mada im je i samima potrebno", zatim i one koji poslije njih dolaze i govore: "Gospodaru naš, oprosti nama i braći našoj koja su nas u vjeri pretekla i ne dopusti da u srcima našim bude imalo zlobe prema vjernicima."

Plijen pripada svima ovima i onima koji će poslije njih doći. Tumačenje ovih ajeta na ovakav način i u ovom slijedu prihvaćeno je od strane ashaba, drugova Božijeg Poslanika. Zemlja je ostala u posjedu onih koji su poraženi s tim što će u buduće morati da plaćaju haradž, porez na zemlju. 82

Poslije Ebu Bekra i Omera i druga dvojica halifa iz grupe hulefai rašidi- na su bili vatrene pristalice institucije šura. Sa ovom institucijom islam je dokinuo apsolutizam i sve ono što ga prati.

82) Muhamed Jusuf Musa, navedeno djelo, str. 186.

SURA EL-AHKAF

Suretu-l-Ahkaf je četrdeset i šesta sura u Osmanovom Mushafu, jedna je od sedam kur’anskih sura koje počinju sa Ha Mim. Nalazi se u dvadeset i petom džuzu Kur’ana. Ima trideset i pet ajeta i pripada ranom mekanskom periodu Objave. Nazvana je ovim imenom zbog toga što se ova riječ spominje u dvadeset i prvom ajetu ove sure "I spomeni brata Adovog, kad je narod svoj u Ahkafu opominjao..."

Suretu-l-Ahkaf govori o Božijoj objavi, svjedocima objave, odnosima između roditelja i djece i stradanju naroda Ad u Ahkafu, oblasti u jugoistočnom dijelu Arabijskog poluotoka, na prostoru gdje se danas nalaze Oman, Hadremevt i Rub el-Hali.

1. OBJAVA KUR'ANA "Ha Mim. Knjigu objavljuje Allah, Silni i Mudri."

Kur'an na više mjesta upotrebljava sintagmu 'tenzilu-l-Kitabi' kada govori o Objavi, njenom spuštanju, silaženju, dostavljanju, slanju itd. Izraze "tenzil" i "inzal" on često međusobno zamjenjuje. On dalje sve to pojačava i drugim riječima, pa kaže Ve bi-l-hakki en-zelnahu we bi-l-hakki nezele (Mi Kur'an na istinit način objavljujemo i na istinit način on se objavljuje) da bi otklonio sumnju da je Kur'an objavljen nadahnućem, ilhamom. Predislamski Arapi su vjerovali da je pjesnik u posjedu šejtana. On nadahnjuje pjesnika poezijom koju ovaj kazuje. Poznata su čak i imena nekih od demona koji su pripadali pjesnicima. Teebbete Šeren je imao svoga$_v$ demona koji se zvao siiat. Boreći se sa njim u jednoj mrkloj noći Teebbete Serren, kaže:

I nastavih tako motiim na demona sve do jutra da vidim: on je ili ona Kad ono na ružnoj glavi dva oka glava mačja, jezik visi sve do boka Noge sedmančeta pseća koža po njem leži odjeća bijedna blizu je truleži...[83)]

83) V. Simić, Klasična arapska poezija, 26

Iz ovih razloga Kur'an želi da odagna sumnju da je Poslanik pjesnik ("Mi Poslanika nismo pjesništvu učili, to mu ne priliči. Ovo je samo poruka - Kur'an jasni") s jedne strane, a s druge on teži da istakne da je Kur'an objavio od Gospodara svjetova.

Predislamski Arapi su osjetili veličinu i snagu Kur'ana i njegovu moć utjecaja pa su zbog toga i nastojali pobije činjenicu da je Kur'an objava od Gospodara svjetova.

Muhammedovo poslanstvo su i drugi negirali. Među njima su bili i Jevreji Medine. O tome Kur'an kaže:

(Reci: "Kažite vi meni šta će s vama biti ako je Kur'an od Allaha, a vi u nj nećete da vjerujete, i ako je jedan od sinova Israilovih posvjedočio da je i on od Allaha, pa on povjerovao, a vi se uzoholili". Allah, zaista, neće ukazati na pravi put narodu koji sebi nepravdu čini).

Biografska djela o Muhammedu, a.s., govore da su odnosi između Poslanika i Jevreja imali dva različita perioda: period prije i period poslije objave Kur'ana.

Period prije objave Kur'ana karakterističan je po izjavama Jevreja o skoroj pojavi poslanika kojeg će slijediti i, zajedno s njim, pregaziti mnogo- bošce. "A kada im Knjiga od Allaha dolazi, koja priznaje kao istinitu Knjigu koju imaju oni - a još ranije su pomoć protiv mnogobožaca molili - i kada im dolazi ono što im je poznato, oni u to neće da vjeruju" (El-Bekare, 89).

Period poslije objave Kur'ana, odnosno period poslije Poslanikove Hidžre iz Mekke u Medinu karakterizira u početku tiha, a kasnije i otvorena borba protiv Poslanika uz negiranje i Kur'ana i Muhammedova poslanstva.

Klasični arapski komentatori Kur'ana smatraju da se dio ajeta u kome

stoji ("I ako je jedan od sinova Israilovih posvjedočio da je i Kur’an od Allaha, pa on povjerovao, a vi se uzoholili") odnosi na Musa, a.s., i da je on među sinovima Israilovim potvrdio Muhammedovo poslanstvo. On je taj svjedok koji je govorio da će jedan doći kao što je on.

Drugi smatraju dak se ovaj ajet odnosi na Abdullaha b. Selama koji je pred Jevrejima posvjedočio da je Kur’an od Allaha i da je Muhammed Allahov poslanik koji se spominje u Tevratu. Ibn Džerir prenosi od Abdullaha b. Selama da je izjavio da se ovaj ajet odnosi na njega, odnosno da je zbog njega objavljen.

Međutim, problem nastaje saznanjem da je Abdullah b. Selam islam primio u Medini, dvije godine prije Poslanikove smrti, a Suretu-l-Ahkaf je objavljena u Mekki i to u ranom mekkanskom periodu Objave. Izlaz iz ovoga neki vide u tome što tvrde da je predmetni ajet objavljen u Medini i to u kasnom medinskom periodu Objave.

Bilo kako bilo, ovaj ajet ima opće značenje. Njegov smisao je u općenitosti teksta, a ne u posebnosti motiva.

2. RODITELJI I DJECA

"Čovjeka smo zadužili da roditeljima svojim dobro čini, majka njegova s mukom ga nosi i u mukama ga rađa, nosi ga i doji trideset mjeseci.

A kad do spije u muževno doba i kad dostigne četrdeset godina, on rekne: 'Gospodaru moj, dozvoli mi da Ti budem zahvalan na blagodati koju si darovao meni i roditeljima mojim, i pomozi mi da činim dobra cijela kojima ćeš zadovoljan biti, i učini dobrim potomke moje, ja se, zaista, kajem i odan sam Tebi.’"

Ovaj ajet je, prema nekima, objavljen zbog Ebu Bekra, a sljedeći

"A onaj koji roditeljima svojim kaže: -"Uh, što mi prijete da ću oživljen biti..." zbog Abdurrahmana, sina Ebu Bekrova, koji je o roditeljima, kada su primili islam, a on na njihovo insistiranje odbio ili to učini, rekao:

"Gdje su oni koji su umrli. Jesu li proživljeni?"

Međutim, Aiša, kćerka Ebu Bekrova, poriče da su ovi ajeti objavljeni zbog njenog brata Abdurrahmana. Ona je Mervanu b. Hakemu koji prenosi ovu vijest, odgovorila da u Kur’anu nema ništa što se na njih odnosi izuzev ajeta koji govore o njenoj nevinosti. Nemoguće je i po Zedždžadžu prihvatiti tvrdnju da su ovi ajeti objavljeni zbog Abdurrahmana prije njegovog prelaska na islam kad se zna da je Allah u tim ajetima rekao: "Na takvima treba da se ispuni Riječ rečena o narodima" tj. kazna zbog nevjerovanja, a Abdurrahman je bio jedan od vrlo uglednih i primjerenih muslimana i kao takav je i umro.

U Kur’anu se na više mjesta govori o odnosu djece prema roditeljima. Dobročinstvo prema roditeljima spomenuto je u Kur’anu odmah iza pokornosti Allahu, dž.š. ("Gospodar tvoj zapovijeda da se samo Njemu klanjate i da roditeljima dobro činite"). Kur’an kazuje da čovjek prema

roditeljima ne smije biti mrzovoljan, neraspoložen bez obzira na predmet o kome raspravljaju ("Ne reci im ni: Uh!") čak i kada bi predmet razgovara bio pokušaj roditelja da sina odvrate od vjerovanja u Allaha, dž.š. ("A ako te budu nagovarali da drugog Meni ravnim smatraš, onoga o kome ništa ne znaš, ti ih ne slušaj i prema njima se, na ovom svijetu, velikodušno ponašaj"). Čovjek je dužan bez obzira na stav svojih roditelja po ovome ili onome pitanju, moli Allaha da im se smiluje (I reci: "Gospodaru moj, smiluj im se, oni su mene, dok sam bio dijete, njegovali!").

Eto, to je Kur’an. On je objavljen od Gospodara svjetova. On nije djelo čovjeka. Borba koja je vođena između Poslanika i idolopoklonika bila je borba između vjerovanja u Božije jedinstvo (tewhid) i mnogoboštva (širk), borba između monoteizma i politeizma, a Kur’an skreće pažnju vjernicima da budu pažljivi prema svojim roditeljima makar oni bili i mnogobošci.

3. RAZLIKA IZMEĐU IMANA I KUFRA

"A na Dan kad oni koji nisu vjerovali pred vatrom budu zaustavljeni: ’Vi ste u svom životu na Zemlji sve svoje naslade iskoristili i u njima uživali, a danas sramnom patnjom bićete kažnjeni zato što ste se na Zemlji, bez ikakva osnova, oholo ponašali i što ste raskalašeni bili?" Ajet jasno i nedvosmisleno o nevjernicima govori. Prijekor je upućen njima. Na drugom svijetu oni gube pravo na uživanje, jer su drugi svijet poricali. Ajet se ne odnosi na vjernike. Vjernicima nije zabranjeno uživanje na ovome svijetu. Oni zbog toga ne trebaju plašiti da će na drugom svijetu izgubiti Džennet. Kur’an ne samo da vjernicima dozvoljava jelo i uživanje na ovo me svijetu, nego im to i naređuje i grdi one koji sebi zabranjuju ono što im je Allah dozvolio: "Jedite ukusna jela koja smo vam podarili i budite Allahu zahvalni, ta vi se samo Njemu klanjajte!" (El-Bekare, 172).

I jedite i pijte, samo ne pretjerujte, Allah ne voli one koji pretjeruju" (El-A‘raf, 31).

Omer ibn el-Hattab je, prema nekima, naprijed citirani ajet iz ove sure doslovno sprovodio u djelo. Živio je isposnički, a sve ljepote ovoga svijeta ostavio je za drugi svijet.

Drugi navode da je Omerov način života na ovome svijetu pogrešno shvaćen. Ako postoje dva čovjeka koji su razumijevali islam onako kako ga je Poslanik razumijevao, Omer je bio sigurno jedan od te dvojice. Međutim, kao vladar Omer je želio biti uzor drugima pa je iz tih razloga bio strožiji prema sebi, nego prema drugima. Kada je došao u Siriju, došao je jašući na magarcu. Čelnici ove provincije dočakeli su ga na dobro osedlanim konjima. Prigovorio je, a kada su mu objasnili daje Sirija granično područje, povukao je prigovor. Ponuđen bogatom

trpezom upitao je: "Ovo je za nas, a šta je za siromašne muslimane koji su umrli a da se nisu ni zasitili?"

- Džennet, odgovorio je Halid ibn Velid.
- Ako je ovo naš udio na ovome svijet u, a njihov Džennet na drugom svijetu, onda smo mi gubitnici, a oni dobitnici, odgovorio je sa suzama u očima Omer ibn el-Hattab.

4. STRADANJE NARODA AD

"I spomeni brata Adovog, kad je narod svoj u Ahkafu opominjao - a bilo je i prije njega i poslije njega poslanika. ’Klanjajte se samo Allahu, ja, zaista, strahujem da ćete biti u mukama na Velikom danu!’ - oni su odgovorili: ’Zar si nam došao da nas od božanstva naših odvratiš. Neka se, eto, ostvare prijetnje tvoje, ako istinu govoriš!’...I kad ugledaše oblak na obzorju, koji se prema dolinama njihovim kretao, povikaše: ’Ovaj nam oblak kišu donosi!’ ’Ne, to je ono što ste požurivali: vjetar koji vam bolnu patnju nosi, koji, voljom Gospodara svoga sve ruši..."

Ovi ajeti govore o narodu Ad. Kur’an je jedini izvor koji nas obavještava o Adu i Semudu, iščezlim Arapima (el-areb el-baide). Današnji Arapi su arabizirani Arapi (el-areb el-mustearibe). Ad i Semud su bili i iščezli, Kur’an nam kazuje storiju njihovog stradanja. Uništeni su vjetrom ledenim, žestokim, silovitim koji je sve pred sobom rušio. Ovaj događaj je snažno uticao na Poslanika. On je, priča Aiša, imao običaj kada vidi oblak na nebu poći i naprijed i nazad, ući i izaći, a lice mu se mijenja, a kada bi pala kiša on bi se smirio.

Kada ga je jednom prilikom Aiša upitala. "Allahov Poslaniče, kad ljudi vide oblak, obraduju se nadajući se kiši, a vidim da ti kad vidiš oblak, na licu ti se ocrtava neraspoloženje?"

- Aiša, šta mi garantira da u njemu nije kazna? Jedan narod je kažnjen vjetrom. Taj narod je vidio kaznu, a ipak je rekao: "Ovaj oblak nam kišu donosi!", reče Poslanik.

SURETU MUHAMMED - RANA MEDINSKA OBJAVA

Suretu Muhammed je četrdeset i sedma sura u Osmanovom Mushafu. Nalazi se u dvadeset i šestom džuzu Kur’ana. Objavljena je u Medini, u ranom medinskom periodu Objave. Ima trideset i osam ajeta. Nazvana je ovim imenom zbog toga što se ime Muhammed spominje u drugom ajetu ove sure ("A onima koji vjeruju u dobra djela čine i vjeruju u ono što se objavljuje Muhammedu - a to je Istina od Gospodara njihova - On će preko hrđavih postupaka njihovih preći...").

Neki komentatori Kur’ana ovu suru nazivaju Suretu-l-Kital.

Mnogima, pa ni meni, nije jasno zašto je nazivaju ovim imenom. Ako se u ovoj suri nalaze ajeti koji govore o ratu, pa ona nije jedina kur’anska sura koja o tome govori, a nije ni prva koja Poslaniku i muslimanima

dozvoljava borbu, odbranu vjere, imetka, časti i slobode. U Mushafu stoji da se ova sura zove Suretu Muhammed. Ovo je njeno tewkifi ime, ime koje je određeno od strane Objave, pa se kao takvo mora i prihvatiti. Ova sura je skoro u cijelosti posvećena ratu. Međutim, islam nije vjera rata. U Kur'anu stoji: La ikrahe fi- d-dini (U vjeru nije dozvoljeno silom ugoniti). Poslanik je dao prednost miru u odnosu na rat i kod potpisivanja ugovora o nenapadanju na Hudejbiji iako je sa sobom imao oko 1500 ratnika koji su mu dali prisegu na vjernost, a ako zatreba ginuće i kao šehidi. Vratili su se sa Hudejbijje tužni zbog ugovora jer su bili sigurni u pobjedu, a to je i Allah potvrdio u suri El-Feth kada je rekao: "A da su nevjernici s vama borbu zametnuli, sigurno bi se u bijeg dali." (El- Feth, 22).

1. OPĆA AMNESTIJA U MEKKI

Allah je omogućio Poslaniku da oslobodi Mekku i da se razračuna sa onima koji su njega i muslimane protjerali iz rodnog grada. Međutim, Poslanik je njima oprostio. Između njega i idolopoklonika u to vrijeme zabilježen je sljedeći dijalog:

- O pripadnici plemena Kurejš, šta mislite šta ću vam sada učiniti?
- Dobro, ti si plemenit brat i sin plemenitog brata, rekoše.
- Idite! Svi ste slobodni, reče Poslanik.

I nakon petnaest godina borbe i rata, nakon svih zlodjela koja su počinili Poslaniku i muslimanima, objavljena je opća amnestija kojom je spuštena zavjesa na prošlost u momentu kada je Poslanik bio na vrhuncu vojne moći. Njegova vojska prilikom oslobođenja Mekke brojala je više od deset hiljada boraca, ali Poslanik je vodio odbrambeni rat, rat za odbranu vjere, časti, imetka i slobode. A kada su odbranjeni toprak, vjera i čast, tada je i rat bio završen. Poslanik je mogao amnestiju usloviti prihvaćanjem islama. Da je to tražio, svi bi to bez sumnje prihvatili. Međutim, on amnestiju nije uslovlja- vao ničim. Ako prihvate islam, prihvatiće ga dobrovoljno i po vlastitom izboru, primjenom principa "U vjeru nije dozvoljeno silom ugoniti". Poslanik je sjeo pored Ka'be i primao prisegu vjernosti onih koji su dobrovoljno i po vlastitom izboru prihvatili islam. Ovaj princip je primijenio i Omer, drugi halifa iz grupe hulefai rašidina, kada je u Perziji ratovao sa vatropoklonicima.

2. IME BOŽIJEG POSLANIKA MUHAMMED A, A.S., U KUR'ANU

Ime Božijeg poslanika Muhammeda, a.s., spomenuto je u Kur'anu još na tri mjesta:

"Muhammed je Allahov Poslanik, a njegovi sljedbenici su strogi prema nevjernicima a samilosni među sobom" (El-Feth, 29).

"Muhammed nije roditelj nijednom od vaših ljudi, nego je Allahov poslanik i posljednji vjerovjesnik..." (El-Ahzab, 40), "Muhammed je samo poslanik, a i prije njega je bilo poslanika..." (Alu ‘Imran, 144), dok je ime Ahmed spomenuto samo na jednom mjestu:

"A kada Isa, sin Merjemin, reče: ’O sinovi Israilovi, ja sam vam Allahov poslanik da vam potvrdim prije mene objavljeni Tevrat i da vam donesem radosnu vijest o poslaniku čije je ime Ahmed koji će poslije mene doći.’" (Es- Saff, 6).

I jedno i drugo ime, Muhammed i Ahmed, izvedeno je iz riječi hamd-zahvala. Jedan od predznaka Muhammedovog poslanstva jeste i njegovo ime (Muhammed, dostojan svake hvale, mnogo hvaljen) koje nije bilo uobičajeno kod predislamskih Arapa. Predislamski Arapi su svojoj djeci nadijevali imena koja u sebi sadrže strah, grubost itd. kao npr.: Vahš, Esed, Mudad i druga. Njihovoj pažnji, međutim, nije promaklo ime Muhammed, pa su jednom prilikom upitali Abdulmuttaliba, Muhammedovog djeda, zašto je djetetu dao ime Muhammed, na što je on rekao:

- Želio sam da ga na nebu blagoslovi Allah, a na Zemlji Allahova stvorenja, odgovorio je.

Idolopoklonicima, odnosno pripadnicima plemena Kurejš, bilo je teško da Muhammeda, kada je počeo primati Objavu, zovu njegovim imenom, pa su ga počeli zvati pokuđeni, a on bi rekao: "Zovu me pokuđeni, a ja sam mnogo hvaljeni."

3. RAT U SVJETLU AJETA SURE MUHAMMED

U četvrtom ajetu ova sura govori o ratu "Kada se u borbi s nevjernicima sretnete, po šijama ih udarajte, sve dok ih ne oslabite, a onda ih vežite, i poslije, ili ih velikodušno sužanjstva oslobodite ili otkupninu zahtijevajte, sve dok borba ne prestane."

Ovaj ajet sadrži tri osnovna principa koji se moraju ispoštovati za vrijeme rata. Ti principi su:

- Kada se u borbi s nevjernicima sretnete, po šijama ih udarajte - Kur’an je ovdje upotrijebio najokrutniji izraz darbu-r-rikabi. Rahmetu i njegovim derivatima za vrijeme borbe s neprijateljem nema mjesta, jer dok borba traje bolje je da neprijatelja ubijete, nego da budete ubijeni.

To je ono što Kur’an naređuje. I još nešto - borac ne smije uzmicati. Mora biti ustrajan i izdržljiv: "Kad se s kakvom četom sukobite, smjeli budite" (El-Enfal, 45).

Islam je bježanje za vrijeme sukoba s neprijateljem strogo zabranio: "O vjernici, kad se s nevjernicima sukobite.Jeđa im ne okrećite...onaj ko im tada leđa okrene, vratiće se natovaren Allahovom srdžbom, prebivalište njegovo biće Džehennem, a užasno je on boravište" (El-Enfal, 15 -16).

Bježanje sa bojnog polja za vrijeme sukoba s neprijateljem označeno je u hadisima Božijeg Poslanika kao veliki grijeh. "Čuvajte se sedam zala, koja upropašćuju onoga ko ih čini", rekao je Božiji Poslanik, a među njima je naveo i bježanje sa bojnog polja.

Napuštanje bojnog polja dozvoljeno je samo u dva slučaja: pri taktičkom nadmudrivanju, jer je rat varka (El-harbu hud'atun) i pojačanje drugih odbrambenih linija. U svakom drugom slučaju napuštanje bojnog polja smatra se zločinom.[84]

Onaj ko se bori na Allahovu putu zna samo za pobjedu ili smrt (šehadet), a za one koji poginu kao šehidi obećan je Džennet.

- Sve dok ih ne oslabite, a onda ih vežite. Kur’an je upotrijebio izraz ishanun (oslabiti) koji neki uzimaju u značenju uništiti, a koji bi, ako bi imao to značenje, poremetio smisao i poruku ajeta, jer ajet dalje govori o zarobljenicima i njihovoj razmjeni.

- I poslije, ili ih velikodušno sužanjstva oslobodite, ili otkupninu zahtijevajte, sve dok borba ne prestane. Razmjena zarobljenika se vrši tek kada se okonča rat, kada borba prestane. Poslanik je bio ukoren poslije Bitke na Bedru zbog toga što je oslobodio zarobljene idolopoklonike koji su se već u sljedećoj bici sa muslimanima ponovo našli u redovima neprijatelja.

Neki komentatori Kur’ana dio ajeta u kome stoji Hatta teda'a-l-harbu ewzareha (Sve dok borba ne prestane) uzimaju u značenju sve dok se ne uništi kufr na Zemlji. Zbog toga oni ovu suru i nazivaju Suretu-l-Kitali, umjesto njenog pravog imena suretu Muhammed.

84) As-Sabuni, Tefsir, 1/598.

Suretu-l-Feth je objavljena u Medini, poslije sure El-Džumu‘a, dok se u Mushafu nalazi između sure Muhammed i El-Hudžurat. Ima 29 ajeta, 560 riječi i 2.438 slova (harfova). Nazvana je ovim imenom zbog Riječi Uzvišenog Allaha "Mi ćemo ti sigurnu pobjedu dati."

U Kur’anu ima vrlo malo sura koje počinju na ovaj način. Izjavnom rečenicom u ovoj formi osim ove počinju još samo tri kur’anske sure:

El-Kevser (Mi smo ti, uistinu, mnogo dobro dali), El-Kadr (Mi smo ga počeli objavljivati u noći Kadr) i suretu Nuh (Mi smo poslali Nuha narodu njegovu).

Suretu-l-Feth ima jedan derogirajući (naših) ajet ("Mi ćemo ti dati sigurnu pobjedu da bi ti Allah ranije i kasnije krivice oprostio, da bi blagodat Svoju tebi potpunom učinio, da bi te na pravi put uputio").

Ovaj ajet je dero- girao, dokinuo deveti ajet iz sure Al-Ahkaf u kome stoji: (Reci: "Ja nisam prvi poslanik i ne znam šta će biti sa mnom ili sa vama, ja slijedim samo ono što mi se objavljuje i samo sam dužan da otvoreno opominjem")

Suretu-l-Feth je u cijelosti posvećena ugovoru na Hudejbijji, koji je potpisan između muslimana i idolopoklonika, šeste hidžretske godine.

Sama riječ el-feth (pobjeda) spomenuta je na tri mjesta u ovoj suri, a dva puta u njenom prvom ajetu. Da li se ovdje misli na pobjedu koju su muslimani izvojevali osme hidžretske godine kada su oslobodili Mekku, ili na pobjedu na dan potpisivanja ugovora o nenapadanju na Hudejbijji, šeste hidžretske godine, ili se ovdje radi o općem, univerzalnom značenju ove riječi?

Islamski istraživači se po ovom pitanju razilaze. Jedni smatraju da se ovdje radi o pobjedu koju su muslimani izvojevali osme hidžretske godine kada su oslobodili Mekku. U tom slučaju ova bi sura bila radosna vijest (bušra) kojom se nagovještava pobjeda koja treba tek uslijediti i potvrda istinitosti sna u kome je Poslanik vidio ulazak muslimana u Mekku prije ugovora na Hudejbijji. Na to ukazuje dvadeset i sedmi ajet ove sure u kome stoji: "Allah će obistiniti san Poslanika svoga da ćete sigurno u Mesdžidu-l-Haram ući bezbjedno - ako Allah bude htio - neki obrijanih glava a neki podrezanih kosa, bez straha. On je ono što vi niste znali znao i zato vam je, prije toga, nedavnu pobjedu dao."

Drugi smatraju da se ovdje radi o pobjedi na Hudejbijji, šeste hidžretske godine. To je bio prvi sudar muslimana i idolopoklonika u Mekki. Muslimani su tražili da im idolopoklonici oslobode put za ulazak u Mekku kako bi umru obavili i Ka‘bu tavaf učinili. Međutim, ovdje nije bilo borbe, a ni Mekka nije oslobođena. Bilo je nekih sporadičnih sukoba strjelicama i kamenjem. Idolopoklonici su tražili da se potpiše ugovor o nenapadanju i na tome su insistirali. Na taj način oni su prvi put priznali islam. Ispred muslimana je pregovarao Osman ibn Affan koji se prilično dugo zadržao u Mekki. Idolopoklonici su proturili vijest da je ubijen i tada su muslimani položili prisegu vjernosti Poslaniku da će prije poginuti nego uzmaknuti. Ta prisega je poznata pod imenom bej'atu-r-ridwani tahte-š-šedžerati (prisega vjernosti pod drvetom). Ta prisega se u ovoj suri spominje na više mjesta:

"Oni koji su ti se zakleli na vjernost - zakleli su se, doista, na vjernost samom Allahu - A Allahova ruka je iznad ruku njihovih! Onaj ko prekrši zakletvu krši je na svoju štetu, a ko ispuni ono na što se obavezao Allahu, On će mu dati veliku nagradu."

"Allah je zadovoljan onim vjernicima koji su ti se pod drvetom na vjernost zakleli. On je znao šta je u srcima njihovim, pa je spustio smirenost na njih-"

Poslije potpisivanja ugovora na Hudejbijji muslimani su se vratili u Medinu. Nešto kasnije zauzeli su Hajber. O tome se govori o devetnaestom ajetu ove sure "Allah će ih nagraditi skorom pobjedom i bogatim plijenom koji će uzeti, jer Allah je silan i mudar."

U međuvremenu je Bizant pobijedio Perziju kod Ninive što je obradovao muslimane jer su Bizantinci za razliku od Perzijanaca bili pripadnici objavljene Knjige.

Prenosi se da je Poslanik poslije objave ove sure, kada je čuo jednog ashaba koji je potpisivanje ugovora o nenapadanju na Hudejbijji okarakteri- sao kao poraz, jer su se muslimani morali vratiti u Medinu neobavljenog posla, rekao: "Ovo je najveća pobjeda muslimana."

Ovaj ugovor o nenapadanju Ibn Mes'ud je također okarakterizirao kao najveću pobjedu muslimana.

Treći smatraju da se ovdje radi o univerzalnom značenju i da se pod fe- thom, pobjedom imaju razumjeti sve Poslanikove pobjede prije i poslije oslobođenja Mekke. Ovo mišljenje dijele mnogi i smatraju ga najboljim, a na to uostalom ukazuju i ajeti ove sure koji govore o Allahovoj pomoći Poslaniku i muslimanima u borbi protiv idolopoklonika: "On uliva smirenost u srca vjernika, da bi još više učvrstili vjerovanje koje već imaju - a vojske nebesa i Zemlje su Allahove."

"On je zadržao ruke njihove od vas...usred Mekke. Kad su nevjernici srca svoja punili žarom, žarom paganskim, Allah je spustio smirenost svoju na Poslanika svoga i na vjernike."

I posljednji ajet ove sure koji govori o Poslaniku i ashabima uklapa se u naprijed navedeno značenje riječi fethun (Muhammed je Allahov poslanik, a njegovi sljedbenici su strogi prema nevjernicima, a samilosni među sobom, vidiš ih kako se klanjaju i licem na tle padaju želeći Allahovu nagradu i zadovoljstvo, - na licima su im znaci, tragovi od padanja licem na tle."

Poslanik je na kraju ovog ajeta zajedno sa ashabima prispodobljen sa biljkom kad izdanak svoj baci pa ga onda učvrsti, i on ojača, i ispravi se na svojoj stabljici izazivajući divljenje sijača.

Poslanik i ashabi su vodili rat na Bedru sa tri stotine boraca, na Hudejbijji ih je prilikom potpisivanja ugovora o nenapadanju bilo više, na Tebuku još više. Bili su "lijepa riječ kao lijepo drvo: korijen mu je čvrsto u zemlji, a grane prema nebu, ono plod svoj daje u svako doba kada Gospodar njegov odredi."

Malik Ibn Enes je, kada su mu saopćili da je jedan čovjek ponižavao ashabe, drugove Božijeg Poslanika, proučio ajet "Muhammed je Allahov Poslanik, a njegovi sljedbenici su strogi prema..." sve do Riječi Uzvišenog Allaha "Izazivajući divljenje sijača, - da bi On s vjernicima najedio nevjernike", rekao da će onaj koji u svom srcu nosi jed prema ashabima bez sumnje biti pogođen ovim ajetom.

Kurtubi također smatra da se onaj koji omalovažava ili potvara nekog od ashaba suprotstavlja riječima Uzvišenog Allaha:

"Allah je zadovoljan onim vjernicima koji su ti se pod drvetom na vjer- nost zakleli."

"I siromašnim muhadžerima koji su iz rodnog kraja svoga protjerani i imovine svoje lišeni, koji žele da AlJahovu milost i naklonost steknu...

To su, zaista, pravi vjernici."

Poslanik je u jednom hadisu rekao: "Najbolja generacija je moja generacija, zatim generacija koja je došla poslije nje." U drugom hadisu stoji: "Allah je prokleo onoga koji grdi ili psuje ashabe", dok je u trećem hadisu Poslanik kazao: "Allah me je zaista odabrao. On je odabrao i moje ashabe. Ko ih grdi ili psuje, neka je na njega Allahovo prokletstvo, prokletstvo mele- ka i svih ljudi. Od njega na Sudnjem danu neće biti primljena ni tevba (pokajanje) na fidja (otkup)."

Ovo ističem iz razloga što se kod nas u posljednje vrijeme olahko prelazi preko ovih kur'anskih ajeta i Poslanikovih hadisa, pa se ljudi iz prve i druge generacije poslije Poslanika često nađu u negativnom kontekstu na stranicama naših muslimanskih glasila.

SURA EL-HUDŽURAT - MEDINSKA OBJAVA

Sura El-Hudžurat spada u medinske sure Kur'ana. Objavljena je poslije sure El-Mudžadele, devete godine po Hidžri. Ima 18 ajeta, 343 riječi i 1.474 slova (harfova). Pošto se u četvrtom ajetu ove sure govori o sobama Božijeg Poslanika (Većina onih koji te dozivaju ispred soba nije dovoljno pametna) to je ova sura i nazvana tim imenom. Ajet se odnosi na beduine koji nisu znali da Božijem Poslaniku ukažu dužno poštovanje. Oni su, kada bi došli u Medinu, dozivali Božijeg Poslanika toliko glasno da ih je svako ko je bio u blizini mogao čuti. Zbog toga su ovim ajetom opomenuti da to u buduće ne čine.

U ovoj suri nema derogiranih (mensuh) i derogirajućih (naših) ajeta. Vokacija Ja ejjuhe-l-lezine amenu (O vjernici...) upotrijebljena je na pet mjesta:

- O vjernici, ne odlučujte se ni na što dok za to ne upitate Allaha i Poslanika Njegova...
- O vjernici, ne dižite glasove svoje iznad Vjerovjesnikova glasa...
- O vjernici, ako vam nekakav nepošten čovjek donese kakvu vijest, dobro je provjerite...
- O vjernici, neka se muškarci jedni drugima ne rugaju...
- O vjernici, klonite se mnogih sumnjičenja...

Na šestom mjestu upotrijebljen je oblik Ja ejjuhe-n-niasu..."

(O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo...) što znači da se Kur'an ovim riječima obraća i onima koji vjeruju i onima koji ne vjeruju, svim stanovnicima grada Medine. Otuda se ova vokacija ne može uzeti kao isključiva karakteristika mekkanskog perioda Objave.

Suretu-l-Hudžurat spada u mufessal (najkraće) sure Kur'ana. Naime, prema dužini kur'anske sure se dijele na četiri dijela. Prvi dio (Es-seb'u-t-tu- wel) sačinjava sedam početnih najdužih kur'anskih sura, drugi dio (El-miune) sačinjavaju sure koje imaju oko stotinu ajeta, treći dio (El-mesani) su nešto kraće kur'anske sure, dok četvrti dio (El-mufessal)

sačinjavaju najkraće kur’anske sure. Ovaj dio počinje surom El-Hudžurat, a završava se surom En- Nas.

Sura El-Hudžurat je, s obzirom na njen sadržaj nazvana suretu-l-ahlak (sura o ahlaku, moralu), a podijeljena je, prema nekima, u dva dijela. U drugom dijelu se govori o ahlaki-zemime, negativnim svojstvima i osobinama, gdje se naređuje pripadnicima islama da se klone tih osobina.

Ako malo bolje pogledamo ovu suru, vidjećemo da ona predstavlja kodeks lijepog ponašanja. U prvim ajetima ove sure govori se o odnosima vjernika prema Božijem Poslaniku. Njima se zabranjuje da dižu svoj glas iznad njegovog glasa, da ga dozivaju ispred njegovog stana, da poduzimaju bilo što dok za to ne upitaju Božijeg Poslanika itd. U sljedećim ajetima ova sura govori o odnosima među vjernicima, o moralnom ponašanju pripadnika islama koji, ako im nekakav nepošten čovjek donese kakvu vijest, trebaju je provjeriti, koji, ako se dvije skupine vjernika sukobe, treba ih izmiriti...zatim zabrana da se muškarci jedni drugima rugaju, da jedni druge kude, da jedni druge zovu ružnim nadimcima, da jedni druge sumjiče, jer neka sumnjičenja su zaista grijeh. Svi su ljudi stvoreni od jednog čovjeka i jedne žene i na narode i plemena podijeljeni da bi se bolje upoznali. U suri je na više mjesta više puta spomenut iman, vjernici i bogobojaznost, takvaluk.

Prenosi se da je prvi ajet sure El-Hudžurat objavljen kada su neki muslimani zaklali kurbane prije nego je Poslanik obavio bajram-namaz, pa im je on naredio da zakolju druge kurbane jer je to što su uradili obično klanje. To nije obred. Nijedan obred se ne može obaviti prije nego što mu vrijeme nastupi kao namaz, post, hadždž itd.

Neki ajeti ove sure objavljeni su zbog toga što su neki u džamiji Božijeg Poslanika u polemikama koje su vodili često dizali svoj glas iznad glasa Božijeg Poslanika. Uslijedio je ukor, a zatim pohvala onima koji utišaju glasove svoje pred Allahovim Poslanikom. Neki su uznemiravali Poslanika za vrijeme njegovog podnevnog odmora dozivajući ga ispred njegovog stana pa su ukoreni Riječima uzvišenog Allaha "Oni koji te dozivaju ispred soba, zaista su..."

Poslaniku je saopćena vijest da su se neki novoobraćeni muslimani i dalje čvrsto držali kufra, pa su njegovog izaslanika koji je otišao da od njih prikupi zekat pokušali ubiti. Poslanik je odlučio da protiv njih povede rat. Međutim, dok se Poslanik pripremao za pohod, stigla je delegacija novoo- braćenih muslimana i jedan njen član je Poslaniku, između ostalog, rekao: "Čuli smo za tvoga izaslanika, izašli da ga dočekamo, a on se uplašio i pobjegao. Također smo čuli da je rekao da smo izašli da ga ubijemo. Kunemo se Allahom da nam to nije bila namjera." Tim povodom je objavljen ajet: "O vjernici, ako vam nekakav nepošten čovjek donese kakvu vijest, dobro je provjerite..."

Buharija i Muslim prenose od Enesa ibn Malika da je Božiji Poslanik, sa nekim svojim drugovima posjetio Abdullaha b. Ubejja. Kad su stigli kod njega Abdullah je rekao da ga Poslanikov magarac uznemirava svojim smradom. Tada je jedan od Poslanikovih pratilaca uzviknuo da je zadah Poslanikova magarca prijatniji od njegova zadaha. Ovo je rasrdilo jednog od prisutnih i on se počeo s Muhammedovim drugom svađati, a potom i tući. Tada je objavljeno: "Ako se dvije skupine vjernika sukobe, izmirite ih..."

Poslanik je jednom prilikom sugerirao jednom svom ashabu da se oženi svojom oslobođenom robinjom, a on se tome, s obzirom da je bio aristokratskog porijekla, začudio. Tada je objavljeno: "O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji, Allah uistinu sve zna i nije Mu skriveno ništa."

Drugi smatraju da je ovaj ajet objavljen kada je Bilal, nakon oslobođenja Mekke osme hidžretske godine, kod Ka‘be ezan proučio.

Neki su tada rekli: "Zar da ovaj crnac pored Ka‘be ezan uči?"

Na ovaj način i ostali ajeti ove sure govore o ahlaku, lijepom ponašanju i u tom kontekstu zabranjuju muslimanima ogovaranje (gibet), klevetu (nemi- met), sumnjičenje (zann), uhođenje (tedžessus), rasnu podvojenost (unsurij- jet), ismijavanje drugih omalovažavanje itd.

TUMAČENJE DRUGOG DIJELA SURE EL-HUDŽURAT

"O vjernici, neka se muškarci jedni drugima ne rugaju, možda su oni bolji od njih, a ni žene drugim ženama, možda su one bolje od njih. I ne kudite jedni druge i ne zovite jedni druge ružnim nadimcima! O, kako je ružno da se vjernici spominju podrugljivim nadimcima! A oni koji se ne pokaju, sami sebi čine nepravdu.

O vjernici, klonite se mnogih sumnjičenja, neka sumnjičenja su zaista grijeh. I ne uhodite jedni druge i ne ogovarajte jedni druge! Zar bi nekom od vas bilo drago da jede meso umrlog brata svoga - a vama je to odvratno - zato se bojte Allaha, Allah zaista prima pokajanje i samilostan je.

O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji, Allah uistinu zna sve i nije Mu skriveno ništa."

(El-Hudžurat, 11-13)

1. ISMIJAVANJE DRUGIH (SUHRIJJET)

"O vjernici, neka se muškarci jedni drugima ne rugaju, možda su oni bolji od njih, a ni žene drugim ženama, možda su one bolje od njih."

Ajet je objavljen, prema Ibn Abbasu, zbog Sabita b. Kajsa b.

Šemmasa kome su u džamiji, zbog toga što nije dobro čuo, uvijek ostavljali jedno mjesto pored Božijeg Poslanika. Jednog dana, kada je Sabit došao, mjesto je bilo zauzeto i kada je čovjek koji je tu sjedio, nakon Sabitova upita ko je, rekao da je sin toga i toga, Sabit je dodao sin te i te žene podsjećajući ga na pagan- sko doba i želeći tako da mu se naruga, pa je tim povodom objavljen gornji ajet.

Drugi navode da je ajet objavljen zbog jedne delegacije iz plemena Benu Temim koji su ismijavali siromašne Poslanikove drugove: Ammara, Hab- baba, Bilala, Selmana, Suhejba, Ibn Fuhejru i druge, a treći kao povod navode Ikrimu sina Ebu Džehla kome su, kada je kao musliman došao u Medinu, govorili da je Ibn Fir'avn (faraonov sin). On se zbog toga požalio Poslaniku pa je tim povodom objavljen gornji ajet.

Drugi dio ajeta objavljen je zbog Ummi Seleme kojoj su neke žene rekle da je kratka i na taj način je ismijavale.[85)]

Ismijavanje drugih (suhrijjet) je pokuđeno svojstvo i loša navika. Islam ga ne prihvata kao metod ponašanja. U Tirmizijinoj zbirci hadisa stoji da je Poslanik, kada je Aiša, r.a., pred njim oponašala jednog čovjeka, rekao: "Ne bi me radovalo da oponašam nekog čovjeka znajući da mi pripada to i to" (Ma jesummi enni hakejtu redžulen we ene li keza ve keza).

U istoj zbirci stoji da je Poslanik, kada mu je Aiša, r.a., rekla da je Safija, njegova supruga, kratka, rekao: "Rekla si jednu riječ koja bi mogla ako bi pala u more da ga zatruje" (Lekad kulti kelimeten lew muzidžet bi mai-l-bahri le mezedžethu).

U Buharijinoj zbirci hadisa stoji da je Poslanik zabranio ismijavanje drugih (Neha-n-nebijju en jedhake-r-redžulu mimma jahrudžu mine-l-enfusi).

Muslim prenosi od Ebu Hurejre da je Poslanik rekao: "Uzvišeni Allah ne gleda na vaš izgled (vanjski lik) i porijeklo, niti na vašu imovinu i bogatstvo, nego gleda u vaša srca (iman) i vaša cijela."

2. OMALOVAŽAVANJE DRUGIH I DOZIVANJE RUŽNIM NADIMCIMA

"I ne kudite jedni druge i ne zovite jedni druge ružnim nadimcima!

O, kako je ružno da se vjernici spominju podrugljivim nadimcima! A oni koji se ne pokaju - sami sebi čine nepravdu."

U navedenom ajetu Allah nam zabranjuje omalovažavanje (lemz) i prizivanje drugih ružnim nadimcima (tenabuzun bi-l-elkab).

I omalovažavanje (kuđenje, u prijevodu B. Korkuta) je jedna vrsta ismijavanja, a iskazuje se, između ostalog, pokretom ruke, ruganjem, namigivanjem, podgurkivanjem i tome slično.

Dozivanje drugih ružnim nadimcima također je zabranjeno, makar ljudi i imali neke mahane pri sebi. Huvejzimendad smatra da su prednjim

ajetom obuhvaćeni samo ružni nadimci, oni koje čovjek prezire.

U predislamskom dobu svaki čovjek je, pored imena, imao i nekoliko nadimaka. Prenosi se da je Poslanik dozivao jednog čovjeka po njegovom nadimku, pa mu je rečeno: "Božiji Poslaniče, to je njegov nadimak i on to prezire." Međutim, ako je čovjeku neki nadimak drag, onda nema bojazni da ćemo pogriješiti ako ga tim nadimkom dozivamo. Božiji Poslanik Muhammed, a.s., je svoje ashabe dozivao nadimcima. Omera je dozivao nadimkom El-Faruk, Ebu Bekra Es-Siddik i El-Atik, Aliju Ebu Turab, Ebu Hurejru Zu-l-Jedejni itd.

Buharija prenosi od Ebu Hurejre da je rekao:

- Poslanik je sa nama klanjao dva rekata podne namaza i predao selam, a zatim je ustao i stao uz jedan drveni stup u vrhu džamije i na njega stavio ruku. Tu su među ashabima bili i Ebu Bekr i Omer koji su se bojali da mu to kažu. Ubrzo poslije toga svijet je pri izlazu iz džamije pitao: "Je li to skraćeni namaz?" Jedan čovjek, koga je Poslanik dozivao nadimkom Zu-l-Jedejni, reče:

85) J. Ramić, Povodi objave Kur’ana, str. 209.

"Božiji Poslaniče, jesi li što zaboravio ili je namaz skraćen?"

- Nisam ništa zaboravio, a nije ni skraćen - odgovori Poslanik.
- Zaboravio si, Božiji Poslaniče, - reče Ebu Hurejra.
- Istinu je kazao Zu-l-Jedejni - reče Poslanik, zatim je klanjao još dva rekata, predao selam, izgovorio tekbir i obavio sedždu..."

Prenosi se od Božijeg Poslanika da je rekao: "Mumin je dužan da mumina doziva njemu najdražim imenom." Otuda je dozivanje nekoga lijepim nadimkom sunnet. Omer, drugi halifa iz grupe hulefai rašidina, jednom je prilikom rekao: ''Sirite nadimak jer on stimulira.'' Ebu Bekr, Omer, Hamza, Halid i drugi ashabi, drugovi Božijeg Poslanika, imali su svoje nadimke. Malo je onih iz predislamskog i islamskog perioda koji nisu imali neki nadimak. Lijepi nadimci su i danas u upotrebi kod svih naroda Arapa i nearapa, susrećemo ih u govoru i korespondenciji mnogih.

3. SUMNJA (ZANN)

"O vjernici, klonite se mnogih sumnjičenja, neka sumnjičenja su zaista grijeh.''

Ajet je objavljen zbog dvojice Poslanikovih drugova, ashaba, koji su ogovarali svoje prijatelje. Naime, Poslanik je običavao, kad bi krenuo na put, da jednog siromašnog muslimana pridruži bogatima da im bude na usluzi. Tako je jednom prilikom pridružio Selmana dvojici vrlo bogatih ljudi, koji je, kada je došao u njihovu kuću, zaspao i nije stigao da im pripremi jelo. Kada su došli, rekli su Selmanu da ode do Poslanika i da im od Njega potraži nešto za jelo, a Poslanik je, pošto nije imao ništa,

uputi Selmana na Usamu Ibn Zejda, šefa skladišta Božijeg Poslanika. Međutim, Selman ni tu nije našao ništa i, kada se vratio i saopšćio im, oni su u to posumnjali i krenuli da to provjere. Kada ih je Poslanik vidio, rekao je: "Šta mi je, ja vidim meso u vašim ustima!" a oni su odgovorili: "Božiji Poslaniče, kunemo se Allahom da mesa nismo ni vidjeli", a on nastavi: "Ali vi i dalje jedete meso Selmana i Usame ibn Zejda", tj. vi ih i dalje ogovarate, pa je tim povodom objavljen ovaj ajet.

U navedenom ajetu, riječ kesiren je neodređena i kao takva predstavlja mjeru opreza, zaštite od nekih sumnjičenja koja su grijeh. Ako se udaljimo od mnogih sumnjičenja, udaljićemo se i od onih koja su grijeh. Sumnja može biti vadžib, haram, mendub i mubah. Harem je sumnjati u Allaha, dž.š. Od Božijeg Poslanika se prenosi da je rekao: "Neka nijednog od vas ne zadesi smrt a da ne bude iskreno vjerovao u Uzvišenog Allaha, dž.š.". U jednom kudsi-hadisu stoji da je Poslanik rekao: "Bog kaže: Ja prema čovjeku postupam onako kako on o Meni misli. Pa neka čovjek o Meni misli šta hoće." Od Ebu Hurejre se prenosi da je Poslanik rekao: "Lijepo mišljenje (o Allahu i neporočnom čovjeku) ubraja se u ibadet."

Lijepo mišljenje o Allahu je farz, a loše mišljenje o Njemu je haram. Također je haram loše misliti o neporočnom čovjeku. Buharija bilježi da je Poslanika, dok je još bio u i'tikafu, posjetila jedna od njegovih supruga. Pošto je u sumrak krenula da se vrati kući, Poslanik joj reče: "Ne žuri se i ja ću s tobom." Kada je Poslanik s njom izašao do vrata džamije, naišla su dva čovjeka, pogledali Poslanika i pošli dalje. Tada im on reče. "Dođite ovamo! Ovo je moja supruga, Safijja b. Hujejjin!"

- Subhanellahi - rekoše oni.
- Šejtan - reče Poslanik - kola kroz čovjeka kao krv kroz krvne sudove, pa sam se pobojao da u vaše duše ne ubaci što loše.

Od Ebu Hurejreta se prenosi da je Poslanik rekao: "Čuvajte se sumnjičenja, jer je sumnjičenje najveća laž."

Mubah sumnja je sumnja u namazu kada onaj koji klanja namaz sumnja đa li je klanjao tri ili četiri rekata. U tom slučaju on će postupiti onako kako mu sumnja pretegne.

4. PROVJERA SUMNJE, UHOĐENJE (TEDŽESSUS)

"I ne uhodite jedni druge."

Uhođenje (tedžessus) se ubraja u velike grijehe. Ebu Davud i drugi prenose od Ebu Berze el-Eslemija da je rekao: Rekao je Božiji poslanik Muhammed, a.s.,: "O vi koji vjerujete jezikom, a u čijim srcima iman još nije našao mjesta! Nemojte uznemiravati muslimane i nemojte istraživati njihove mahane, jer ko bude istraživao mahane drugih Allah će ga razotkriti pred svijetom makar on to činio u svojoj kući gdje ga niko od ljudi ne vidi."

Abdurrahman b. Avf priča da je jednom prilikom, šetajući Medinom sa Omerom, ugledao svjetlo u jednoj kući iz koje se čuo smijeh i kikot. Omer tada reče: "Ovo je kuća Rebia b. Umejja b. Halefa, a oni što se smiju vjerovatno su pijani." Kada je Abdurrahmana'upitao za mišljenje, on je rekao: "Mislim da smo stigli na prostore koji su nam zabranjeni. Allah je rekao: "I ne uhodite jedni druge", a mi smo to već prekoračili." Tada su se udaljili i ostavili ih.

Ebu Kilaba prenosi da su jednom prilikom obavijestili Omera da Ebu Mihdžen es-Sekafi sa društvom pije alkohol. Kada je Omer došao i ušao u kuću, u kući je našao samo jednoga čovjeka. Tada mu je Ebu Mihdžen rekao: "O vladaru pravovjernih! Ovo ti nije dozvoljeno. Allah je zabranio da uhodimo jedni druge." Omer je, poslije toga, izašao i udaljio se.

Poslanik nije dozvoljavao nikome da mu bilo šta loše dostavlja o drugim ljudima. Ebu Davud prenosi od Ibni Mes‘uda da je Poslanik rekao: "Neka mi niko od mojih ashaba ne dostavlja ništa loše o nekome, jer ja želim da pred vas izađem čista srca i čiste namjere."

5. OGOVARANJE (GIBET)

"I ne ogovarajte jedni druge! Zar bi nekom od vas bilo drago da jede meso umrlog brata svoga - a vama je to odvratno - zato se bojte Allaha, Allah zaista prima pokajanje i samilostan je."

Muslim prenosi od Ebu Hurejre da je Poslanik rekao:

- Znate li šta je ogovaranje?
- Allah i Božiji Poslanik to bolje znaju - rekoše.
- Ogovaranje je kada spominješ svoga brata onim što mu ne bi bilo dra go - reče Poslanik.
- Šta misliš, Božiji Poslaniče, ako je to što sam rekao o svome bratu isti na? - reče jedan od prisutnih.
- Ako je to istina, onda si ga ogovorio, a ako nije, onda si ga potvorio • reče Poslanik.
- Neki istraživači ogovaranje dijele na: gibet, ifk i buhtan. Sve tri ove kategorije spomenute su u Kur’anu.

Gibet je kada u odsutnosti čovjeka ističeš nešto što se kod njega nalazi, a što on ne bi volio da se u njegovoj prisutnosti istakne.

Ifk je kada u odsutnosti čovjeka kažeš ono što si čuo o njemu. "

Među vama je bilo i onih koji su iznosili potvoru...Zašto, čim ste to čuli, nisu vjernici i vjernice, jedni o drugima dobro pomislili i rekli:

’Ovo je očita potvora!’ (En- Nur, 11 -12).

Buhtan je kada o čovjeku kažeš nešto što se kod njega ne nalazi:

"A oni koji vjernike i vjernice vrijeđaju, a oni to ne zaslužuju, tovare na sebe klevetu i pravi grijeh" (El-Ahzab, 58).

U navedenom ajetu Allah je gibet, ogovaranje, prispodobio jedenju mesa umrlog brata svoga, jer umrli to ne osjeća, niti zna, kao što ni onaj

ko je živ ne zna za ogovaranje onoga koji ga ogovara. Meso (lahm) je ovdje upotrijebljeno umjesto ogovaranja (gibet) jer je to bio običaj predislamskih Arapa. U njihovoj poeziji nailazimo na iste usporedbe.

U islamskom periodu Poslanik je također pravio ove usporedbe i želio na taj način da ukaže na odvratnost ovoga čina. Cesto je govorio da ne posti onaj koji jede ljudsko meso, tj. ne posti onaj koji druge ogovara

(Ma same men zalle je'kulu luhume-n-nasi).

Ebu Davud bilježi od Enesa ibni Malika da je Poslanik rekao:

"Kada sam bio na miradžu, prošao sam pored jedne skupine ljudi koji su imali bakrene nokte i njima trgali svoja lica i svoje grudi. Ko su ovi ljudi, upitao sam Džibrila, a on mi odgovori: 'To su oni koji su jeli ljudsko meso, tj. ogovarali druge.'"

Sa'lebi prenosi od Ebu Hurejre da je rekao: Bili smo kod Božijeg Poslanika kad jedan od prisutnih ustade i ode. Poslije toga neki rekoše. "Božiji Poslaniče, kako je ovaj čovjek oslabio!" - na što im on reče: "Zakinuli ste meso svoga brata i ogovorili ste ga."

Selefi salih, prve generacije poslije Poslanika, upozoravali su svakoga ko bi u njihovom društvu pokušao ogovarati. Ako bi dotični i poslije upozorenja nastavio sa ogovaranjem, oni bi ga napuštali, jer su imali u vidu hadis Božijeg Poslanika u kome stoji:

"Onaj koji ravnodušno sluša ogovaranje drugih, a ne reagirati, saučesnik je u grijesima sa onim koji ogovara." Omer, drugi halifa iz grupe hulefai- rašidina, je rekao: "Čuvajte se ogovaranja, jer je ogovaranje bolest, a držite se zikra, prizivanja Allaha, jer je to lijek." Kada su Hasanu el-Basriji saopćili da ga je jedan čovjek oklevetao, on mu je poslao poklon i pismo u kome je stajalo: "Prispjelo mi je tvoje dobročinstvo pa sam požurio da te nagradim."

Kurtubi navodi da je idžmaom utvrđeno da ogovaranje spada u velike grijehe.[86)] Gazali, međutim, gibet svrstava u male grijehe, što svakako začuđuje od čovjeka koji se smatra etičarem par exsellence.[87)] Izgleda da je ovo veoma pokuđeno svojstvo u vremenu Gazalija bilo veoma rašireno, pa ga je Gazali, da bi ljudima koliko-toliko ublažio posljedice gibeta, svrstao u male grijehe. Dovoljan je, međutim, samo naprijed citirani ajet, ako ne bismo imali nekog drugog dokaza, da gibet, ogovaranje, svrstavamo u velike grijehe.

Niko nema pravo, prema Muhammedu es-Sajisu[88)] da se poziva na ha- dis u kome stoji da je Poslanik, prošavši pored mezara dvojice umrlih, rekao: "Oni će biti kažnjeni, ali ne zbog nečeg velikog. Jedan od njih se nije čuvao svoje mokraće, a drugi gibeta, ogovaranja", jer se hadisom želi istaći da su oni gore navedeno smatrali sitnicom, a ono je kod Allaha velika stvar. "Vi ste to sitnicom smatrali, ali je ono Allahu krupno" (En-Nur, 15).

Mnogo bi lakše bilo da je Gazali samo neka ogovaranja svrstao u

male grijehe, jer doista bi se neka od njih mogla podvesti pod kategoriju malih grijeha, kao npr. ogovaranje vezano za odjeću i tome slično. Međutim, ako se radi o uvredi ljudskog dostojanstva, onda tu nema dvojbe da onaj ko to čini čini veliki grijeh.

Od Džabira i Ebu Seida se prenosi da je Poslanik rekao: "Čuvajte se ogovaranja, jer je ogovaranje gore od bluda. Čovjek počini blud, pa se pokaje i Allah mu oprosti. A onome čovjeku koji se bavi ogovaranjem Allah neće oprostiti dok mu ne oprosti osoba koju je ogovarao."

Islamski istraživači su saglasni da se onaj koji druge ogovara mora poka- jati Allahu, dž.š., a razilaze se jedino u tome da li je klevetniku potreban ke- faret ili nije?

Jedni smatraju da mu to nije potrebno, jer on nikoga materijalno nije oštetio. Radi se samo o uvredi časti i dostojanstva, ali se pri tome zaboravlja da je za uvredu časti i poštenja propisana kazna haddi kazf: "Onima koji obi- jede poštene žene, a ne dokažu to s četiri svjedoka, udarite osamdeset udaraca i ne primajte nikada njihova svjedočenja" (En-Nur, 4).

Hasan el-Basri, na osnovu hadisa čiji je sened slab (Kefaretu menigtebte- hu en testagfire lehu), smatra da je klevetniku dovoljan istigfar bez kefareta.

Drugi su mišljenja da se ovdje radi o nasilju (mazlimetun) i da je, pored pokajanja, potrebno i iskupljenje (kefaret), a kao dokaz navode vjerodostojan hadis u kome stoji: "Ko bude učinio nasilje svome bratu u odnosu na njegovu čast ili u odnosu na nešto drugo, neka se s njim izmiri i od njega oprosta zatraži, jer na ahiretu neće biti ni dinara ni dirhema, nego će se dugovi podmirivati dobrim djelima. A ko ne bude imao dobrih djela uzeće se grijesi oštećenog, pa će se pridodati njegovim."

Potrebno je napomenuti da se iz ogovaranja izuzimaju:

- Osobe koje svojim vladanjem javno krše principe i propise vjere. Od Enesa ibn Malika se prenosi da je Poslanik rekao: "O osobi koja izgubi stid nije grijeh govoriti, jer takav govor više nije ogovaranje."

86) Kurtubi, Tefsir, str. 324/348.

87) Gazali, Kitabu-l-Ihjal, str. IX/1596.-1618.

88) Muhammed Ali es-Sajis, Tefsiru ajati-l-ahkami, str. IV/90-96.

- Osobe koje su opasne za pojedinca i društvo. Prenosi se da je Poslanik rekao: "Razvratnika i ono šta radi, javno istaknite, kako bi se drugi sačuvali od njegovog zla."

- Traženje mišljenja i u kontekstu toga isticanje da je neko škrt i tome slično. Prenosi se od Aiše, r.a., da je Hinda, kćerka Utbe b. Rebia, upitala Božijeg Poslanika: "Božiji Poslaniče, Ebu Sufjan je škrt čovjek. Za djecu i mene izdvaja vrlo malo. Da li sam griješna ako bez njegova znanja uzmem više?" "Nisi griješna", Poslanik reče "da ih nahraniš

onako kako je uobičajeno."

- Predstavljanje osobe poznate po nekom nadimku koji odražava neku njegovu mahanu, kao npr. e'aredž (šepav, hrom) ili npr. e'ameš (ćorav) itd.

Suretu-l-Kamer je pedeset i četvrta sura u Osmanovom Mushafu. Nalazi se u dvadeset i sedmom džuzu Kur'ana. Nazvana je ovim imenom zbog toga što se ova riječ nalazi u prvom ajetu ove sure ("Bliži se Čas i Mjesec se raspolutio!"). Ima pedeset i pet ajeta. Objavljena je u Mekki i to u ranom periodu mekkanske Objave.

Suretu-l-Kamer govori o mudžizama Božijeg poslanika Muhammeda, a.s., o Božijim poslanicima. Nuhu, Salihu, Lutu i Musa, a.s., u kontekstu kazivanja o Faraonu. Na kraju ova sura govori i o porazu sa kojim će biti suočeni pripadnici plemena Kurejš u Bici na Bedru, druge hidžretske godine.

1. MUDŽIZE BOŽIJEG POSLANIKA MUHAMMEDA, A.S.

"Bliži se Čas i Mjesec se raspolutio! a oni, uvijek kada vide čudo, okreću glave i govore: 'Čarolija neprestana!'"

Sama riječ Čas (Es-Sa‘atu) spomenuta je u Kur'anu na četrdeset i osam mjesta. To je jedno od mnogih imena Sudnjeg dana u Kur'anu. Sudnji dan će sigurno doći i u to niko ne treba sumnjati.

"Čas oživljavanja će sigurno doći - od svakog ga tajim - kad će svaki čovjek prema trudu svome nagrađen ili kažnjen biti" (Taha, 15).

"Da bi se uvjerili da je istinito Allahovo obećanje i da u Čas oživljenja nema nikakve sumnje" (El-Kehf, 21).

Ovo je što se tiče dolaska Sudnjeg dana. To je činjenica u koju niko ne sumnja. A kada će to biti u Kur'anu o tome nije kazano.

U Kur'anu također postoje mnogi ajeti koji govore o raskolu Mjeseca, Zemlje i zvijezda za vrijeme Smaka svijeta:

"A na Dan kad se nebo rastvori i samo tanak oblak pojavi" (El-Furkan, 25). "A kad se nebo razdvoji" (Er-Rahman, 37)

"I nebo će se razdvojiti" (El-Hakka, 16)

"Kada se nebo rascijepi" (El-Inšikak, 1)

"A na Dan kada će nad njima zemlja popucati" (Kaf, 44).

Na osnovu ovih ajeta može se zaključiti da će i cijepanje Mjeseca biti ove vrste. Kur'an na to ukazuje i u drugim ajetima:

"Ali, čovjek hoće dok je živ da griješi pa pita: 'Kada će Smak svijeta biti?' Kad se pogled od straha ukoči i Mjesec pomrači i Sunce i Mjesec spoje - tog dana čovjek će povikati: 'Kuda da se bježi?' Nikuda! Utočišta nema." (El- Kijame, 5-11).

"A oni, uvijek kada vide čudo, okreću glave i govore: 'Čarolija neprestana!'" (El-Kamer, 2).

Ovaj ajet ukazuje da se Mjesec zaista raspolutio. To su vidjeli

idolopoklonici i rekli: "Čarolija neprestana!".

Kurtubi i Ibn Kesir navode prvo da će se cijepanje Mjeseca dogoditi na Sudnjem danu, a onda ističu na osnovu izjava ashaba da se njegovo cijepanje stvarno dogodilo u vremenu Muhammeda, a.s. Neki smatraju da se ovdje radi o pomračenju Mjeseca dok će se njegovo cijepanje dogoditi na Sudnjem danu.

Bilo kako bilo, idolopoklonici su tražili od Božijeg Poslanika da raskoli Mjesec i time dokaže svoje poslanstvo. Na njihovo insistiranje Poslanik je dao znak Mjesecu da se raskoli. Nakon izvjesnog vremena dijelovi Mjeseca su se ponovo spojili. Ova mudžiza je navela neke da prihvate islam, dok je drugima to bio pravi povod da Poslanika optuže za crnu magiju.

2. KUR'ANSKO KAZIVANJE O BOŽIJIM POSLANICIMA

Prvo kazivanje sa kojim se susrećemo u ovoj suri jest kazivanje o Nuhu i narodu koji se odao razvratu i obožavanju kipova. Allah je poslao Nuha da ovaj narod uputi na pravi put. Međutim, oni se, izuzev malog broja, nisu odazvali ovome pozivu. Tada je Allah naredio Nuhu da na kopnu, daleko od mora, sagradi lađu što je opet izazvalo čuđenje kod ovoga naroda. Kada je lađa bila gotova, nastupio je potop. Svi su uništeni osim Nuha i vjernika koji su sa njim bili u lađi.

Kazivanje o Nuhu i Nuhovom narodu u ovoj suri je vrlo sažeto. U drugim kur'anskim surama ono je opširnije i u njemu se nalaze svi elementi jedne pripovijesti. Nuh, a.s., je prvi poslanik kazne, a slijede ga Hud, Salih, Lut, itd.

Drugo kazivanje jeste kazivanje o izumrlim narodima Adu i Semudu. Allah je Adu poslao Huda, a Semudu Saliha, a.s. Oba ova naroda su odbila da prihvate uputu pa su shodno tome i uništena. Ad je uništen vjetrom ledenim ("Jednog kobnog dana poslali smo na njih leden vjetar koji je neprestano puhao i ljude dizao, kao da su palmova stabla iščupana"), a Semud jednim jedinim krikom ("Mi poslasmo na njih jedan jedini krik i oni postadoše poput zdrobljenog suhog lišća koje sakuplja onaj koji ima tor").

Ad je živio na jugu Arabijskog poluotoka, u Ahkafu, na prostoru gdje se danas nalaze Oman i Hadremevt, a Semud na sjevernom dijelu ovog poluotoka u Hidžru na prostoru između Medine i Sirije. Tu se i danas nalaze ostaci njihovog boravišta, poznati pod imenom Medainu Salih

("I stanovnici Hiždra su poslanike lažnim smatrali, a Mi smo im dokaze Naše bili dali, ali su oni od njih glave okrenuli. Oni su kuće u brdima klesali, vjerujući da su bezbjedni, pa i njih u svitanje strašan glas zadesi." (El-Hidžr, 80 - 83).

Kur'an je jedini izvor koji nam pruža podatke o njima. U Kur'anu se uz Ad uvijek spominje i Semud. Tako su i jedan i drugi narod spomenuti

zajedno u sljedećim kur'anskim surama: El-E'raf (65 - 80), Hud (50 - 69), Eš- Šu'ara (123 - 160), Fussilet (15 - 18), Ez- Zarijat (41 - 46), El-Kamer (18 - 33), El-Hakka (4 - 8), El-Fedžr (6 - 9) itd.

Sljedeće kazivanje o kome govori ova sura jeste kazivanje o Lutu, a.s., i njegovu narodu koji u opomene nije vjerovao. Allah je na Lutov narod poslao vjetar, pun pijeska, i tako ga uništio, a Luta i njegovu porodicu spasio.

Lutov narod je bio mnogobožački narod, a osim toga bio je ogrezao i u drugim vrstama grijeha, prije svega u neprirodnom, perverznom načinu ispo- ljavanja seksualnih nagona.

"Zašto vi, mimo sav svijet, sa muškarcima općite, a žene svoje, koje je za vas Gospodar vaš stvorio, ostavljate? Vi ste ljudi koji svaku granicu zla prelazite" (Eš-Šu'ara, 165 - 166).

Homoseksualizam je bio raširen u doba Luta. Ova vrsta seksualnog iživljavanja je i danas raširena. Gotovo je dobila pravo javnosti. U nekim "naprednim" zemljama zvanično su podnijeti zahtjevi parlamentima, da se homoseksualizam legalizuje i da se odobri brak između muškarca i muškarca. To je još jedan znak našeg vremena. Homoseksualizam je porok i zaslužuje najtežu kaznu.

Sličan tretman u islamu ima i lezbizam, seksualno zadovoljavanje i ljubavna igra između dvije žene. I to je teško djelo i ono zaslužuje najtežu kaznu.

Kur'an svojim kazivanjem o Nuhu, Hudu, Salihu, Lutu i njihovim pro- tivnicima zapravo daje podršku Muhammedu, a.s., i njegovim vjernicima u njihovoj borbi protiv mnogobožaca. Sva ova kazivanja o kojima govori Suret-l-Kamer završavaju se istom porukom i poukom u kojoj stoji:

"Mi to ostavismo kao pouku, pa ima li ikoga ko bi pouku primio? Kakve su bile kazne Moje i opomene Moje!"

2. SURETU-L-KAMER I DOGAĐAJI NA BEDRU

Ono što je zajednički svim ovim kazivanjima jeste da je Allah uništio nevjernike, a Poslanika i one koji su se odazivali njegovu pozivu spasio. Kur'an dalje postavlja pitanje mekkanskim idolopoklonicima pa kaže:

"Da li su nevjernici vaši imalo jači od njih, ili vi u knjigama nebeskim imate kakvu povelju? Zar ovi da govore: "Mi smo skup nepobjedivi!" Skup će sigurno poražen biti, a oni će se u bijeg dati!" (El-Kamer, 43 - 45).

Poslanik je predskazao da će idolopoklonici biti poraženi u Bici na Be- dru. Nekoliko godina poslije objave ovih ajeta to se i dogodilo.

Buharija prenosi od Ibn Abbasa da je Božiji poslanik Muhammed, a.s., u Bici na Bedru rekao: "Allahu moj, ja Te skrušeno molim izvrši obećanje Svoje! Ako ova mala skupina vjernika bude uništena,neće ostati niko na Zemlji, ko će samo Tebe obožavati". Tada je Božijem

poslaniku Muhammedu, a.s., prišao Ebu Bekr i rekao mu: "O Božiji Poslaniče, Bog te je uslišao!" Na ovo se Božiji Poslanik digao i pošao, te gledajući u neprijatelja proučio: "Skup će sigurno poražen biti, a oni će se u bijeg dati! Smak svijeta im je rok, a Smak svijeta je užasniji i gorči."

U drugom hadisu kojeg prenosi Ikrima stoji: "Kada je objavljeno da će skup sigurno poražen biti i da će se oni u bijeg dati, Omer ibn el-Hattab je rekao: - A koji skup će poražen biti? Za vrijeme Bitke na Bedru kada je vidio Božijeg Poslanika kako se diže i uči: 'Skup će sigurno poražen biti, a oni će se u bijeg dati!' tek tada sam, kaže Omer, shvatio značenje ovih kur'anskih riječi."

4. ALLAH SVE SMJEROM STVARA

Na kraju ova sura govori o nevjernicima koji će u paklu završiti.

Njima će biti rečeno: "Iskusite vatru džehennemsku! Mi sve s mjerom stvaramo", dok će oni koji vjeruju biti u džennetskim baščama i pored rijeka na mjestu u kome će biti zadovoljni, kod Vladara Svemogućeg.

Mnogi mutessiri Kur'ana riječ kader uzimaju u značenju predodređenje, sudbina. Vjerovanje da se i dobro i zlo događa Allahovim određenjem je dio imana u Allaha, dž.š. Nema imana onaj koji ne vjeruje u kada i kader. I povodi objave ovih ajeta govore ovome u prilog. Muslim, Ahmed i Tirmizi prenose od Ebu Hurejre da su ovi ajeti objavljeni kada su idolopoklonici Mekke došli Poslaniku i s njim počeli svoju raspravu o kaderu, predodređenju.

Međutim, ova riječ ima i druga značenja, a kao primjer neka nam posluže ajeti u kojima stoji:

"Mi s neba s mjerom kišu spuštamo, i u zemlji je zadržavamo (El-Mu'minun, 18).

"Kad bi Allah svim Svojim robovima davao opskrbu u obilju, oni bi se na Zemlji osilili, ali On daje s mjerom, onoliko koliko hoće, jer On dobro poznaje i vidi robove Svoje" (Eš-Šura, 27).

"Mi sve s mjerom stvaramo" (El-Kamer, 49).

Riječ kader, dakle, ima i druga značenja. I kada Allah u Kur'anu kaže: Inna kulle šej'in haleknahu bi kaderin mi trebamo razumjeti i ova značenja i kazati: Istinu je rekao Uzvišeni Allah.

SURA ER-RAHMAN - MEDINSKA OBJAVA KUR'ANA

U Mushafu koji se nalazi pred nama stoji da je ova sura objavljena u Medini. Međutim, i pored toga Ibn Džerir, Ibn Kesir, Er-Razi, El-Kurtubi i drugi kažu da je ova sura objavljena u Mekki. Fejruzabadi u djelu Besairu ze- wi-t-temjizi doslovno kaže da se svi slažu da je ovo mekkanska sura (Mekijje- tun bi ittifakin), a kao dokaz navodi se da je Ibn Mes'ud, prema pričanju 'Urve ibn Zubejra, prije Hidžre prvi poslije Poslanika u haremu Ka'be naglas učio Kur'an i to upravo ovu suru Er-

Rahmanu ‘alleme-l-Kur’ane haleka-l-in- sane ‘allemehu-l-bejane (Milostivi poučava Kur’anu, stvara čovjeka, uči ga govoru...).

Kurtubi navodi da je Božiji Poslanik klanjao sabah-namaz u Nahli, mjestu nedaleko od Medine. Na sabah-namazu je učio suru Er-Rahman. Tada je naišla jedna grupa džina, koja je kada je to čula, izjavila da prihvaća Kur’an kao Božiju objavu, a Muhammeda kao Božijeg Poslanika.

Tirmizi bilježi od Džabira b. Abdullaha da je rekao: "Božiji Poslanik je izašao pred svoje ashabe i proučio im od početka do kraja suru Er-Rahman, a oni su šutjeli. Poslanik je poslije toga rekao: "Ovu suru sam proučio džinima koji su bolje od vas reagirali. Kad god bih ja proučio: "Pa, koju blagodat Gospodara svoga poričete?!", oni bi rekli: "Nijednu od Tvojih blagodati Gospodaru naš ne poričemo. Ti si onaj kome pripada naša zahvalnost."

Kurtubi u svome velikom komentaru Kur’ana ističe da je Kajs b. ‘Asim rekao Božijem Poslaniku: "Prouči mi nešto od onoga što ti je objavljeno. Poslanik je tada počeo da uči Suretu-r-Rahman. Kada je završio učenje ‘Asim je zamolio da to još jednom ponovi. Tada je Poslanik tri puta proučio ovu suru, nakon čega je on primio islam i posvjedočio da nema drugog boga osim Allaha i da je Muhammed Božiji rob i Božiji Poslanik.

Kur’anske sure objavljene u medinskom periodu objave govore o Jevre- jima, i pripadnicima drugih objavljenih knjiga, o licemjerima-munaficima, o ratu i džihadu, o šerijatskim propisima, a kada se Allah u njima obraća, onda se obraća onima koji vjeruju (Ja ejjuhe-l-lezine amenu), suprotno mekkan- skim surama u kojima se obraća svim ljudima Ja ejjuhe-n-nasu).

Sadržaji o kojima govori ova sura su sadržaji koji karakteriziraju mek-kanski period objave: Sudnji dan, proživljenje poslije smrti, polaganje računa, kazna, nagrada, džennet, džehennem itd. Međutim, u Mushafu je, i pored to ga, zapisano da je ovo medinska sura pa je kao medinsku objavu valja i prihvatiti.

U svim Mushafima koji su tiskani u arapskim i drugim zemljama stoji da je ova sura objavljena u Medini izuzev Mushafa koji je tiskan kod nas u izdanju Mešihata Islamske zajednice. Kako je do ovoga odstupanja došlo meni će, a vjerujem i drugima koji se bave Kur’anom, ostati nejasno. Suretu-r-Rahman ima dva imena: Ar-Rahmanu i ‘Arusu-l-Kur’ani. Prvo ime je određeno od strane Poslanika, odnosno Objave, a drugo ne navodi niko osim Fejruzabadija. Ibn Kesir, veliki poznavalac tradicije (hadisa) ne navodi ovo ime kao jedno od imena ove sure iako je među naučnim krugovima poznato da je Ibn Kesir ponekad posezao i za slabim (daif) hadisima u tumačenju pojedinih kur’anskih ajeta.

Fejruzabadi u djelu Besairu zewi-t-temjizi navodi hadis u kome stoji: "Sve ima svoju nevjestu, a nevjesta Kur’ana (‘Arusu-l-Kur’ani) jeste

Suretu-r- Rahman. Ko je prouči Allah će mu se smilovati, a on će učeći je biti zahvalan Allahu na blagodatima kojima je obasut".

Kur’anski ajet: "Pa, koju blagodat Gospodara svoga poričete?!" ponovljen je u ovoj suri preko trideset puta. Međutim, to nije osobenost samo ove sure, jer i u drugim kur’anskim surama imamo opetovanja pojedinih ajeta. Tako npr. u suri El-Kamer kur’anski ajet: "I kakve su bile kazna Moja i opomene Moje!" ponovljen je više puta kao i ajet "Teško toga dana poricatelji- ma!" u suri El-Murselat.

Ovaj posljednji opetovan je deset puta.

Suretu-r-Rahman se može podijeliti u tri dijela. Prvi dio govori o Božijoj milosti (1-26) zbog čega je ova sura i dobila ime Er-Rahman, drugi dio govori o kaznama nevjernika (26 - 46) i treći, posljednji, dio govori o nagradama provjerenih (46 - 78).

Er-Rahman je jedno od Božijih lijepih imena koje je izvedeno iz riječi rahmet - milost. Ovim imenom otpočinje svaka kur’anska sura izuzev sure Et-Tewbe. Zbrajanjem "Elif Lam Ra", "Ha Mim" i "Nun" kojim otpočinju neke kur’anske sure dobijamo lijepo Božije ime. Pripadnici plemena Kurejš, ogrezli u idolopoklonstvu, nisu poznavali ime Er-Rahman (Milostivi). Kada je Poslanik prvi put izgovorio "U ime Allaha Milostivog, Samilosnog!" idolopoklonici su se upitali: "A ko je Milostivi?" Tada su objavljeni ajeti u kojima je kazano da je to Allah koji je stvorio čovjeka i sve drugo, nebesa i Zemlju i sve što se na Zemlji nalazi. Ako je tačno da su ovi ajeti objavljeni kao odgovor na upit Kurejšija onda je kontekst potpuno jasan. Er-Rahman je poučio Muhammeda, a.s., Kur’anu, a on je Kur’an dostavio ljudima. Er-Rahman je stvorio čovjeka. On je čovjeka poučio govoru. Neki komentatori Kur’ana kažu da se pod ovim imaju razumjeti imena svih stvari: "I pouči On Adema nazivima svih stvari" (El-Bekare, 31).

Na ovaj način Kur’an skreće pažnju pripadnicima islama na nauku i pouku. Prvo što je objavljeno bilo je "Čitaj, u ime Gospodara tvoga koji stvara, stvara čovjeka od ugruška! Čitaj, plemenit je Gospodar tvoj, koji poučava peru, koji čovjeka poučava onome što ne zna", zatim ajeti u kojima se Allah zaklinje perom "Nun. Tako mi kalema i onoga što oni pišu" i na kraju početni ajeti ove sure o kojoj govorimo "Milostivi poučava Kur’anu, stvara čovjeka, uči ga govoru."

U drugome dijelu ova sura govori o nevjernicima koji za svoje grijehe neće biti pitani, a po biljezima svojim biće poznati, pa će za kike i za noge biti ščepani i u Džehennemu između vatre i ključale vode kružiti. Eto, to je Džehennem koji ste poricali.

U trećem dijelu ova sura govori o vjernicima koji će u Džennetu punom svakoj akog voća i svega drugog uživati.

Na kraju završimo sa ajetom: "A za onoga koji se je stajanja pred Gospodarom svojim bojao biće dva perivoja". Allah u ovom ajetu obećava

onima koji Ga se boje dva perivoja. Strah od Allaha, dželle šanuhu, ponovljen je u Kur'anu na više mjesta. U upotrebi je riječ haufun ili njen sinonim hašjetun. Strah od Allaha je znak dubokog imana, dubokog uvjerenja o postojanju Allaha, dželle šanuhu, i njegove moći. Čovjek se ne plaši nečega što ne postoji, niti se boji onoga koji ne posjeduje moć i snagu.

Prenosi se da je Ebu Derda nakon što je Božiji Poslanik proučio ajet: "A za onoga koji se stajanja pred Gospodarom svojim bojao biće dva perivoja". "Čak i ako krade i blud čini, Božiji Poslaniče."

- A za onoga koji se je stajanja pred Gospodarom svojim bojao biće dva perivoj a, reče Božiji Poslanik.
- Čak i ako krade i blud čini, reče Ebu Derda.
- A za onoga koji se je stajanja pred Gospodarom svojim bojao biće dva perivoja, reče Božiji Poslanik.
- Čak i ako krade i blud čini, reče Ebu Derda.
- Čak i ako...uprkos Ebu Derdau, reče Poslanik.

Prenosi se da je Ebu Derda poslije ovoga dijaloga sa Božijim Poslanikom rekao da onaj koji se boji stajanja pred svojim Gospodarom neće krasti niti zinaluk činiti. Nekada čovjek u gafletu počini i jedno i drugo, pa se pokaje i Allah njegovo pokajanje primi ako je iskreno, jer onaj koji se iskreno kaje za počinjene grijehe isti je kao i onaj koji grijeh nije ni počinio.

NEKE KARAKTERISTIKE SURE ER-RAHMAN

Suretu-r-Rahman je pedeset i peta sura u Osmanovom Mushafu. Nalazi se u dvadeset i sedmom džuzu Kur'ana. Objavljena je u Medini. Ima 78 ajeta, 351 riječ i 1.636 harfova. Osobena je po mnogo čemu, ali ono što dominira ovom surom jeste dvojina, upotreba imenica i glagola u dvojini, upotreba brojeva, upotreba stilskih figura i ukrasa, opisi Dženneta, ponavljanja na razini jedne riječi, rečenice, cijelog ajeta itd.

1. SURA ER-RAHMAN U KONTEKSTU SURE EL-KAMER

Obje ove sure nalaze se jedna pored druge u Osmanovom Mushafu. One su međusobno povezane, a tu povezanost neki vide u sljedećem:

Suretu-l-Kamer, koja prethodi ovoj suri, završava se riječima Uzvišenog Allaha "Oni koji su se Allaha bojali biće u džennetskim baščama i pored rijeka na mjestu u kome će biti zadovoljni, kod Vladara Svemoćnog", a Suretu-r- Rahman otpočinje sa onim sa čime se završava prethodna sura "U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog! Milostivi poučava Kur'anu, stvara čovjeka, uči ga govoru..."

U suri El-Kamer se na kraju kaže da će griješnici sigurno stradati i u ognju biti, dok se u suri Er-Rahman o tome govori na samome početku "A griješnici će se po biljezima svojim poznati, pa će za kike i za noge

šćepani biti."

2. SURA ER-RAHMAN I SURA EL-‘ALEK

U nabrajanju Allahovih blagodati Suretu-r-Rahman počinje sa Kur’a-nom kao prvom, a zatim sa stvaranjem čovjeka kao drugom Allahovom blagodati. (Milostivi poučava Kur’anu, stvara čovjeka), dok se u suri El-‘Alek prvo spominje stvaranje čovjeka pa tek onda njegovo poučavanje ("Čitaj, u ime Gospodara tvoga koji stvara...koji poučava peru, koji čovjeka poučava ono što ne zna").

Neki komentatori Kur’ana ovo objašnjavaju time što je El-‘Alek prva objava pa je zbog toga blagodat stvaranja na prvom, a pouka na drugom mjestu što nije slučaj sa surom Er-Rahman koja je objavljena u medinskom periodu Objave zbog čega je pouka na prvom, a stvaranje na drugom mjestu.

3. ALLAHOVE BLAGODATI

Kur’anski ajet "Pa, koju blagodat Gospodara svoga poričete?!" spomenut je u ovoj suri na trideset i jednom mjestu. Prvi put u trinaestom ajetu poslije nabrajanja Allahovih blagodati ("Milostivi poučava Kur’anu, stvara čovjeka...Sunce i Mjesec utvrđenim putanjama plove, trava i drveće se pokorava. Nebo je digao. I terezije postavio..., a Zemlju razastro, na njoj ima voća i palmi, žita i miomirisna cvijeća").

Sedam puta je ponovljen od 10. do 30. ajeta, svaki put poslije jedne od Allahovih blagodati. ("Čovjeka je od ilovače stvorio, a džina od plamena vatre, On je Gospodar dva istoka i dva zapada, pustio je dva mora da se dodiruju, iz njih se vadi biser i merdžan. Njegove su lađe koje se kao brda po moju uzdižu").

Nakon ovoga ponovljen je još sedam puta od 30. do 45. Ajeta

("Pola- gaćete Mi račun, o ljudi i džini...O družine džina i ljudi, ako možete da preko granica nebesa i Zemlje prodrete, prodrite...Na vas će se ognjeni plameni i rastopljeni mjed prolivati i vi se nećete moći odbraniti...A kad se nebo razdvoji i kao ucvrkan zejtin rumeno postane...Tog Dana ljudi i džini za grijehe svoje neće biti pitani...

a griješnici će se po biljezima svojim poznati pa će za kike i za noge biti šćepani...Evo, to je Džehennem koji ste poricali i između vatre i ključale vode oni će kružiti").

Osam puta je ponovljen od 45. - 61. ajeta i to svaki put poslije jedne od Allahovih blagodati ("A za onoga koji se je stajanja pred Gospodarom svojim bojao biće dva dženneta...puna stabala granatih...U njima su dva vrela koja teku...U njima će od svakog voća po dvije vrste biti...Odmaraće se na prostirci čija je potka od brokata, a džennetski plodovi biće na dohvat ruke...U njima su djevice oborenih pogleda koje nije dotakao ni čovjek ni džin...One kao da su jakut i merdžan...")

Nakon ovoga ponovljen je još osam puta od 62. do 78. ajeta opet poslije jedne od Allahovih blagodati ("A osim ta dva biće još dva dženneta...modro- ze!ena...U njima su dva vrela nepresušna...U njima ima voća, palmi i šipa- ka...U njima su lijepe žene...hurije smještene u šatorima...nije ih dotakao ni čovjek ni džin...Oni će biti naslonjeni na jastuke zelene i na divnoj prostirci").

Broj osam odgovara broju vrata u Džennetu, a sedam broju vrata u Džehennemu. Inače, broj sedam je često u upotrebi. Sedam faza u stvaranju čovjeka ("Mi smo, zaista, čovjeka od biti zemlje stvorili"). Sedam nebesa ("Mi smo sedma nebesa iznad vas stvorili"). Sedam osobina pravih i iskrenih vjernika koji će džennet naslijediti i u njemu vječno boraviti spominju se na početku sure El-Mu'minun. Sedam ajeta Fatihe. Sedam nebesa i isto toliko zemalja. Sedmog dana po rođenju djeteta obavlja se akika. Sedam tavafa (obilazaka) oko Ka'be i sedam trčanja (sa'j) između Safe i Merve na hadžu itd.

4. UPOTREBA DVOJINE

Ono što dominira ovom surom jeste dvojina. Upotreba imenica i glagola u dvojini proteže se kroz cijelu suru ("Gospodar dva istoka i dva zapada. Pustio je dva mora da se dodiruju...Iz njih se vadi biser i merdžan...Polagaćete mi račun o ljudi i džini...O družine džina i ljudi...Tog Dana ljudi i džini za grijehe svoje neće biti pitani...Za onoga koji se stajanja pred Gospodarom svojim boji biće dva dženneta...a osim ta dva biće još dva...")

Jasno je da će vjernici koji se Allaha boje na drugom svijetu imati kao nagradu Džennet prostran kao nebesa i Zemlja, a oni koji Allaha poriču i glave okreću biće kažnjeni Džehennemom.

Džehennem je u Kur'anu spomenut samo u jednini, dok je Džennet pored jednine (En-Nazi'at, 41) spomenut u množini na više mjesta (El-Hadždž, 56; Taha, 76; El-Kamer, 54). U dvojini Džennet je spomenut samo na dva mjesta. Oba ova mjesta nalaze se u suri Er-Rahman.

Poslije ovoga, opisi Dženneta koji slijede također su u dvojini (dva izvora...svakog voća po dvije vrste...one će biti kao jakut i merdžan...u njemu će biti voća, palmi i šipaka...).

Ovo je što se tiče Dženneta na drugome svijetu.

Džennet na ovome svijetu, džennet u značenju vrt, park, perivoj, bašča spomenut je u Kur'anu kako u jednini tako i u dvojini i množini (El-Bekare, 226; Sebe', 15 -16; El-En'am, 141).

5. DUŽINA AJETA

Jedna od karakteristika ove sure jeste i dužina njenih ajeta. Rijetko je da neki ajet u sebi sadrži više od pet riječi, što nije slučaj sa ajetima u drugim kur'anskim surama. U ovoj suri imamo ajete od samo jedne riječi:

Er-Rahma- nu, mudhammetani, zawata efnanin. Ovaj posljednji ajet je ustvari genitivna veza koja se sastoji od regensa i rektuma, koji se mogu uzeti kao jedna riječ.

6.PONOVLJENI AJETI

Ponavljanje pojedinih kur'anskih ajeta, kao što smo rekli, nije osobenost samo ove sure, jer se i u drugim kur'anskim surama susrećemo sa ovim fenomenom. Ova ponavljanja, prije svega, imaju za cilj da naglase, pojačaju i utvrde određenu misao. Ponavljanja mogu biti na razini jedne riječi, rečenice, ajeta ili kur'anske pripovijesti.

Ponavljanja na razini jedne riječi zastupljena su u cijelome Kur'anu. Riječi Džennet, Džehennem, ljudi i džini ponovljene su u ovoj suri na više mjesta, a sama riječ mizan (terezija) ponovljena je tri puta ("I postavio je terezije da ne prelazite granice u mjerenju...").

Ponavljanje na razini jednog ajeta imamo u surama: Er-Rahman, El-Kamer, El-Murselat, Eš-Su'ara'...U suri Eš-Šu'ara' kur'anski ajet: "To je, doista dokaz, ali većina njih ne vjeruje" ponovljen je osam puta, kao i ajet "A Gospodar tvoj je, zaista, Silan i Milostiv".

Tipičan primjer ponavljanja na razini kur'anske pripovijesti imamo u suri Eš-Šu'ara'. Pet kazivanja o kazni sa malim izmjenama u odnosu na narod i poslanika imaju isti uvodni dio. U posljednjem petom uvodu se kaže:

"I stanovnici Ejke su u laž ugonili poslanike. Kad im Suajb reče: "Kako to da se ne bojite? Ja sam vam, sigurno, poslanik pouzdani, zato se bojte Allaha i budite poslušni meni! Za ovo od vas ne tražim nikakve nagrade, mene će Gospodar svjetova nagraditi."

Ova ponavljanja nisu strana sredini u kojoj je objavljen Kur'an. U predislamskoj poeziji mnoge riječi pa čak i stihovi su ponovljeni. El-Hansa, poznata pjesnikinja iz predislamskog perioda arapske književnosti oplakujući svoga brata Sahra samo u jednom stihu dva puta je ponovila njegovo ime.

Da, zaista, Sahre, vođo branioče Sahre, preko zime svakome hranioče.

7. STILSKE FIGURE I UKRASI

Paronomazija, jednakozvučnost različitih, po značenju često suprotnih riječi prisutna je u ovoj suri We džena-l-džennetejni danin

("A plodovi oba dženneta na dohvat ruke će stajati"), kao i antiteza, suprotnost između značenja dvaju pojmova. Antiteza između Dženneta i Džehennema, neba i Zemlje ("Nebo je podigao... a Zemlju razastro"), istoka i zapada (Gospodar dva istoka i dva zapada), prolaznog i vječnog ("Sve što je na Zemlji prolazno je, ostaje samo Gospodar tvoj") itd.

Suretu-1-Waki'a je objavljena u Mekki, ranom periodu mekkanske

Objave. Ima devedeset i šest ajeta. Nazvana je ovim imenom zbog toga što se u njenim prvim ajetima spominje riječ El-Waki‘a.

Mekkanska Objava Kur’ana govori o Sudnjem danu, o vjerovanju u Sudnji dan, o proživljenju poslije smrti, o polaganju računa na Sudnjem danu itd., dok medinska Objava Kur’ana govori o uređenju društva, o licemjerima i licemjerstvu, o socijalnim i drugim problemima, o odnosima unutar islamske zajednice i drugim pitanjima koja su izbila na površinu kada je ova zajednica formirana u Medini.

Međutim, ovo ne znači da u Kur’anu nema ajeta koja su objavljena u Medini, a koja govore o Smaku svijeta. "O ljudi, Gospodara svoga se bojte! Zaista će potres, kada Smak svijeta nastupi, veliki događaj biti!

Na dan kad ga doživite svaka dojilja će ono što doji zaboraviti, a svaka trudnica će svoj plod pobaciti, i ti ćeš vidjeti ljude pijane, a oni neće biti pijani, već će tako izgledati zato što će Allahova kazna strašna biti" (El-Hadždž, 1 - 2). I obratno kao što su ajeti koji su objavljeni u Mekki, a koji govore o uređenju islamskog društva "Pa, zašto on na blagodatima zahvalan nije bio? - A šta ti misliš kako se može na blagodatima zahvalan biti? - roba ropstva osloboditi, ili, kad glad hara, nahraniti siroče bliska roda, ili ubogog nevoljnika" (El-Beled, 11 -16).

Najveći broj kur’anskih sura koje su objavljene u mekkanskom periodu Objave govore o zagrobnom životu, Sudnjem danu, polaganju računa na Sudnjem danu, utvrđuju vjerovanja u Allahovo jedinstvo itd. kao što su sure El- Infitar, El-Inšikak, El-Gašije, El-Hakka, El-Kijame,

Ez-Zilzal itd.

Osnovna karakteristika ovih sura, a time i sure El-Waki‘a jeste kratkoća ajeta u kojima iako su kratki postoji ponavljanje (tekrar), a ponavljanje je, mora se priznati, prateća pojava dužih kur’anskih ajeta.

U suri El-Waki‘ a ponavljanje je prisutno na mnogim mjestima ("Oni su sretni - ko su sretni?! I oni su nesretni - ko su nesretni? I oni prvi - uvijek prvi!).

1. SRETNI, NESRETNI I ONI PRVI

Tri kategorije ljudi. Oni sretni, oni nesretni i oni prvi, uvijek prvi za koje Allah kaže da se ničega neće bojati i da nizačim neće tugovati, a kojih će biti mnogo od naroda drevnih, a malo od kasnijih.

Kada je objavljen kur’anski ajet "Biće ih mnogo od naroda drevnih, a malo od kasnijih" jedan ashab je upitao Božijeg Poslanika:

- Božiji Poslaniče, zar će u Džennetu biti mnogo naroda drevnih, a malo kasnijih?

- Tada je objavljeno: "Biće ih mnogo od naroda drevnih, a mnogo i od kasnijih" kao pojašnjenje prvome ajetu.

Velika rasprava medu mufessirima vođena je po pitanju ko su prvi. Neki kažu da su to Božiji poslanici i oni, koji su živote svoje žrtvovali na

putu Istine, idući stopama i tragom Božijih poslanika. Drugi ih taksativno nabrajaju, a treći kažu da su to prvi muslimani koji su se prilikom obavljanja namaza okretali prvo prema Hramu u Jerusalimu, a kasnije, nakon promjene Kible, prema Ka‘bi u Mekki. To su, prema ovome mišljenju, ashabi Božijeg Poslanika, koji su pokazali besprimjernu privrženost i odanost borbi za pobjedu Istine i pravde.

Ajet koji govori o prvima, uvijek prvima ima opće značenje i njega, prema mišljenjima mnogih, ne treba sužavati na određene osobe.

Dok postoji svijeta, uvijek će biti onih koji su prvi, uvijek prvi, jer Allah u Kur’anu kaže "Nadmećite se da u Gospodara svoga zaslužite oprost i Džennet, prostran koliko su nebo i Zemlja prostrani" (El-Hadid, 21). Nadmetanje je, dakle, otvoreno za sve dok je svijeta i vijeka.

2. DŽENNETSKI NAPITAK

Vino i kocka su po islamu zabranjeni. Muslimanima je u Mekki bilo dozvoljeno da konzumiraju alkohol: "A od plodova palmi i loze pripremate piće i hranu prijatnu" (En-Nahl, 67). U Medini je uslijedila postepena zabrana. Ebu Hurejra priča da su neki ashabi koji su u Medini pili vino i jeli novac zarađen na kocki upitali Božijeg Poslanika o tome, pa je kao odgovor na to pitanje objavljen ajet: "Pitaju te o vinu i kocki. Reci: ’Oni donose veliku štetu, a i neku korist ljudima, samo je šteta od njih veća od koristi.’" (El-Bekare, 219).

Nakon objave ovoga ajeta neki su rekli da vino nije zabranjeno, nego je rečeno da je to veliki grijeh pa su nastavili sa konzumiranjem alkohola sve dok jedan ashab nije u namazu pod utjecajem alkohola pogrešno učio Kur’an. Tada je objavljen drugi ajet u kome stoji: "O vjernici, pijani nikako namaz ne obavljajte, sve dok ne budete znali šta izgovarate" (En-Nisa‘, 43).

Poslije objave ovoga ajeta objavljjen je i treći ajet u kome je definitivno zabranjena upotreba vina. "O vjernici, vino i kocka i kumiri i strijelice za gatanje - odvratne su stvari, šejtanovo djelo, zato se toga klonite da biste postigli ono što želite. Šejtan želi da pomoću vina i kocke unese među vas neprijateljstvo i mržnju i da vas od sjećanja na Allaha i od obavljanja namaza odvrati. Pa, prođite se toga" (El-Ma‘ide, 90 - 91).

Fe hel entum muntehun je upitna rečenica koja ne služi za pitanje nego za izražavanje zapovijedi. "Pa, hoćete li se proći?" je zapovijedno, a ne upitno. Zbog toga je Omer, r.a., i rekao: Intehejna, intehejna (Prošli smo se, prošli smo se).

Evo još nekih primjera u kojima upitna rečenica ne služi za pitanje, nego za izražavanje zapovijedi:

"A zašto se ne biste borili na Allahovom putu?" (En-Nisa’, 75.), odnosno: "Borite se na Allahovom putu."

"Zašto ne razmislite?" (Junus, 3), odnosno: "Razmislite."

"I reci onima kojima je data Knjiga i neukim: ’Hoćete li primiti islam’" (Alu ‘Imran, 20), odnosno: "Primite islam" i mnogi drugi primjeri u Kur’anu.

Vino je zabranjeno i hadisom, čak i u najmanjim količinama:

"Ono što opija kad se uzima u većim količinama, zabranjeno je uzimati i u najmanjoj mjeri" (Ahmed, Ebu Davud i Tirmizi).

"Čuvajte se vina jer je ono majka svih zala" (Taberani i drugi).

Međutim, vino se u Kur’anu spominje i kao džennetski napitak:

"Daće im se pa će piće zapečaćeno piti" (El-Mutaffifun, 25)

"Zar je Džennet, koji je obećan onima koji se Allaha boje - u kome su rijeke od vode neustajale i rijeke od mlijeka nepromijenjena ukusa, i rijeke od vina, prijatna onima koji piju..." (Muhammed, 15).

"Služiće ih vječno mladi mladići, sa čašama i ibricima i peharom punim pića iz izvora tekućeg - od koga ih glava neće boljeti i zbog koga neće pamet izgubiti" (El-Waki‘a, 17 -19).

Džennetski napitak, vino, nema osobinu ovozemaljskog vina.

Od njega, kako to stoji u kur’anskim ajetima, glava neće boljeti, niti će pamet biti izgubljena.

Ova sura se završava onako kako je i počela sa tri kategorije ljudi: one koji su Allahu bliski, one koji su sretni i one koji su poricali i u zabludi ostali.

O ovim kategorijama govore i drugi ajeti. Tako npr. u suri Fatir stoji:

"Mi ćemo učiniti da Knjigu poslije naslijede oni Naši robovi koje Mi izaberemo. Biće onih koji će se prema sebi ogriješiti, biće onih čija će dobra i loša djela podjednako teška biti, i biće i onih koji će, Allahovom voljom, svojim dobrim djelima druge nadmašiti - za to će veliku blagodat dobiti" (Fatir, 32).

Prema naredbi Božijeg Poslanika Muhammeda, a.s., posljednji ajet sure El-Waki’a Fe sebbih bismi Rabbike-l-'azim ("Zato hvali ime Gospodara svoga Veličanstvenog!") uči se na ruku'u - pregibanju, u namazu, dok se prvi ajet sure El-A‘la Sebbihisme Rabike-l-e'ala (Hvali ime Gospodara svoga Svevišnjeg!) uči na sedždi u svakom namazu.

Od Abdullaha ibn Mes'uda se prenosi da je rekao: "Čuo sam Božijeg Poslanika gdje kaže: ’Onaj koji svako veče prouči Suretu-l-Waki‘a biće lišen siromaštva."

EL-MUSEBBEHAT

Pet je kur’anskih sura koje počinju sa ajeti-tesbihom. To su: El-Hadid, El-Hašr, Es-Saff, El-Džumu‘a i At-Tegabun. One pripadaju medinskom periodu Objave. Poredane su skoro jedna do druge u Mushafu. Mufessiri ih nazivaju Musebbehatima jer počinuju sa ajeti tesbihom, ajetom o veličanju, hvaljenju i slavljenju Allaha, dž.š. Evo početnih ajeta svih pet Musebbehata:

"Allaha, hvali sve što je na nebesima i na Zemlji, i On je Silni i Mudri"

(El-Hadid, 1).
"Allaha hvali sve što je na nebesima i što je na Zemlji, On je Silni i Mudri." (El-Hašr, 1).
"Allaha hvali ono što je na nebesima i ono što je na Zemlji, On je Silni i Mudri" (Es-Saff, 1).
"Ono što je na nebesima i ono što je na Zemlji hvali Allaha, Vladara, Svetoga, Silnoga, Mudroga!" (El-Džumu‘a, 1).
"Ono što je na nebesima i ono što je na Zemlji hvali Allaha, Njemu-vlast i Njemu-pohvala, On sve može!" (Et-Tegabun, 1).
Neki mufessiri prave razliku između razumnih bića i mrtve prirode u pogledu veličanja Allaha dž.š. Razumna bića veličaju Allaha govorom, a mrtva priroda samim postojanjem koje predstavlja dokaz Božije egzistencije, postojanja i veličine.
Kur’an, međutim ne pravi razliku između hvale jednih i drugih. Kur’an kaže da i planine i ptice zajedno s Davudom Allaha hvale (El-Enbija’, 79). "I ne postoji ništa što Ga ne veliča, hvaleći Ga; ali vi ne razumijete veličanje njihovo" (El-Isra’, 44).

1. SURETU-L-HADID

Suretu-l-Hadid je kao prva od pet Musebbehata objavljena u Medini, nekako neposredno poslije Hidžre. Neki mufessiri kao npr. Er-Razi smatraju da je ova sura objavljena u Mekki i da pripada mekkanskom periodu Objave. Uvidom u sadržaj ove sure vidi se da ona pripada medinskom periodu Objave. Allah se u njoj obraća onima koji vjeruju. Sura govori o licemjerima, o pripadnicima drugih objavljenih knjiga, o ratu, osvajanjima, o zekatu i drugim materijalnim davanjima. Sve ovo govori da se ovdje radi o medinskoj objavi.
Ova sura ima dvadeset i devet ajeta. Nazvana je ovim imenom zbog toga što se hadid (gvožđe) spominje u dvadeset i petom ajetu ove sure ("A gvožđe smo stvorili, u kome je velika snaga i koje ljudima koristi").
Božiji Poslanik Muhammed, a.s., je imao običaj prije spavanja proučiti Musebbehate. On je rekao da se u njima nalazi jedan ajet koji je bolji i vrjed- niji od hiljadu drugih ajeta. Ibn Kesir smatra da je ajet u kome stoji: "On je Prvi i Posljednji, i Vidljivi i Nevidljivi; i On sve zna!" (El-Hadid, 3).
Prenosi se da je Božiji Poslanik Muhammed, a.s., prije spavanja učio ovu dovu:
"Allahu moj, Gospodaru sedam nebesa, Gospodaru uzvišenog prijestolja, Gospodaru naš i Gospodaru svih stvari, Stvoritelju zrna i klice, Ti koji si objavio Tevrat, Indžil i Kur’an, utječem se Tebi od zla svega stvorenog. Ti si onaj u čijoj je vlasti svako biće.
Allahu moj, Ti si Prvi, prije Tebe nije bilo ništa. Ti si Posljednji i poslije Tebe neće biti ništa. Ti si Vidljivi, jasnije od Tebe nema ništa. Ti si Nevidljivi, bez Tebe nema ništa. Oduži nas duga, izbavi nas iz

siromaštva."

Ova dova Božijeg Poslanika je najbolji komentar ovog ajeta.

Zbog toga bi bilo dobro kada bi je svaki pripadnik islama naučio napamet i učio svako veče prije spavanja.

2. SURETU-L-HAŠR

Suretu-l-Hašr je medinska sura. Ona počinje i završava se sa ajeti-tesbi- hom. Ima dvadeset i četiri ajeta i u cijelosti je posvećena sukobu Božijeg Poslanika i muslimana sa Jevrejima Medine. Nazvana je ovim imenom zbog toga što se riječ al-hašr (Progonstvo) spominje u drugom ajetu ove sure ("On je prilikom prvog progonstva iz domova njihovih protjerao one sljedbenike Knjige koji nisu vjerovali").

Pored imena El-Hašr ova sura se zove još i u Suretu Benu En-Nadir. Buharija kazuje da je Said ibn Džubejr rekao Ibn Abbasu: "Suretu-l-Hašr" a on je dodao: "Reci: Suretu Benu En-Nadir". Prvo ime ove sure je određeno od strane Poslanika, odnosno Objave, a drugo od strane ashaba, drugova Božijeg Poslanika. Ova sura govori o vojnom pohodu muslimana protiv plemena Benu En-Nadir, o raspodjeli ratnog plijena i o Allahovim lijepim imenima i atributima.

Sukob muslimana sa plemenom Benu En-Nadir doveo je do evakuacije ovog plemena iz Medine i njene okoline. Prije Benu Nadira evakuirano je pleme Benu Kajnuka’a, a poslije Benu Kurejza, Jevreji Hajbera itd. Proces evakuacije završen je tek u vremenu halife Omera b. el-Hattaba.

Raspodjela ratnog plijena izvršena je prema raspodjeli koja je obznanjena u ovoj suri: muhadžirima, siromašnim ensarijama i dio namijenjen općedruštvenim potrebama.

Posljednja tri ajeta ove sure govore o Allahovim lijepim imenima i atributima:

On je Allah - nema drugog boga osim Njega - Milostivi, Samilosni, Vladar, Sveti. Onaj koji je bez nedostatka, Onaj koji svakog obezbjeđuje, Onaj koji nad svima bdi, Silni, Uzvišeni, Gordi, Tvorac, Onaj koji iz ničega stvara, Onaj koji svemu daje oblik...

Zabilježeno je da je Božiji Poslanik, govoreći o posljednjim ajetima ove sure, koja se inače uče poslije sabah-namaza, rekao: "Ko kaže kada obavi sa- bah-namaz utječem se Allahu koji sve čuje i sve zna da me sačuva od prokletog šejtana tri puta, a zatim prouči tri posljednja ajeta iz sure El-Hašr za njega će moliti sedamdeset meleka, a ako umre toga dana, umro je kao šehid.[89)]

3. SURETU-S-S AFF

Medinska sura. Objavljena između druge i četvrte godine po Hidžri. Ima četrnaest ajeta. Nazvana je ovim imenom zbog toga što se ova riječ

spominje u četvrtom ajetu ove sure ("Allah voli one koji se na Njegovu putu bore u redovima kao da su bedem čvrsti"). Prvi dio ove sure objavljen je kada su neki ashabi jednom prilikom rekli: "Kada bi znali šta je Allahu najdraže i najugodnije, odmah bi to uradili? "Međutim, kada je propisan džihad, oni su džihad izbjegavali, pa je tim povodom objavljeno ("Zašto jedno govorite, a drugo radite?").

4. SURETU-L-DŽUMU‘ATI

Objavljena u Medini prve hidžretske godine. Nazvana je ovim imenom zbog toga što se riječ El-Džumu'a (petak) spominje u devetom ajetu ove sure ("O vjernici, kad se u petak na namaz pozove, kupoprodaju ostavite i pođite da namaz obavite; to vam je bolje neka znate!")

Ova sura ima jedanaest ajeta, 180 riječi i 720 harfova. Podijeljena je, prema nekim mufessirima, na dva dijela. U prvom dijelu govori o Božijem poslaniku Muhammedu, a.s., a u drugom o ezanu kao najavi džume-namaza, o hutbi kao šartu za valjanost džuma-namaza, o džuma-namazu i ostalim propisima vezanim za ovaj namaz.

1. EZAN, NAJAVA DŽUMA-NAMAZA

Ezan kao najava namaskog vremena propisan je prve hidžretske godine. U toj godini došlo je i do promjene Kible. Tekst ezana, prema Ibn Abba- su, utvrđen je u Medini prilikom objave devetog ajeta iz sure El-Džumu‘a.

89) Ahmed ibn Hanbel, El-Musned, 5/26.

Ezan je u Kur’anu spomenut samo na dva mjesta. U devetom ajetu sure El- Džumu'a i pedeset i osmom ajetu sure El-Ma‘ide. Obje sure objavljene su u Medini.

Ezan kao i ikamet (uspostavljanje namaza) za muške osobe je potvrđeni sunnet (sunneti muekkede) prije svakog farza, klanjali ga u džema- tu ili sami, u redovnom vremenu ili ga naklanjavali, kod kuće ili na putu.

Buharija prenosi od Malika ibn El-Huvejrisa da je Božiji Poslanik dvojici, koji su naumili krenuti na put, rekao:

"Kada izađete (na put) učite ezan, zatim ikamet, a potom neka od vas dvojice bude imam onaj koji je stariji."

Potrebno je znati da se kod učenja ezana treba okrenuti prema Kibli; da ezan treba učiti stojeći, lagano, tečno i s odmorima; da se kod učenja haj‘e-s-salah mujezin malo okrene udesno, odnosno ulijevo; da ide okolo ako ezan uči na munari itd., o čemu se više govori u djelima koja su posvećena ovoj problematici.[90]

Lijepo je, mustehab, ponavljati riječi koje izgovara mujezin.

Od Sa‘da ibn Ebi Vekkasa se prenosi da je Poslanik rekao: "Ko kaže kada čuje mujezina: Svjedočim da je samo Allah Bog, Jedan i Jedini i da

je Muhammed Njegov rob i Njegov poslanik, biće mu oprošteni raniji grijesi." Od Mu'avije se prenosi da je Poslanik jednom prilikom rekao: "Ko čuje mujezina i ponavlja za njim riječi koje on izgovara, imaće istu nagradu kojom će biti nagrađen mujezin."

Velika važnost i značaj se pridaje ezanu. To je, između ostalog, simbol i obilježje islama. Buharija prenosi od Ebu Hurejre daje Poslanik rekao: "Kad bi ljudi znali kakva se ljepota krije u ezanu i u prvom saffu, te kad ne bi našli drugog načina da dosegne tu ljepotu nego putem izvlačenja kocke (pa kome sreća zapadne) - i to bi učinili."

Posao koji obavlja mujezin je častan i plemenit. Tirmizi prenosi od Ibn Abbasa da je Poslanik rekao: "Onoga kox)bavlja mujezinsku dužnost sedam godina, nadajući se Allahovoj nagradi, Allah će spasiti džehennemske vatre."

U predmetnom ajetu koji je naprijed citiran pod izrazom nida'un misli se na ezan, a pod izrazom salatun na džuma-namaz. Na to upućuju riječi Uzvišenog Allaha (Min jewmi-l-džumu'ati).

Islamski istraživači se razilaze kada je riječ o ezanu kod koga treba prekinuti kupoprodaju i poći na džuma-namaz. Jedni smatraju da je to ezan koji se uči na mahfilu, neposredno pred hutbu, a drugi da se ovdje radi o ezanu koji se uči na munari.

Prvi kao podlogu uzimaju praksu Božijeg Poslanika, Ebu Bekra i Omera. U ajetu "Kad se u petak na namaz pozove, kupoprodaju ostavite i pođite da namaz obavite" misli se na ezan koji se uči na mahfilu, neposredno pred hutbu, jer drugog ezana osim ovoga u njihovom vremenu nije bilo. O tome svjedoče izjave Ibn Omera, Hasana el-Basrija i drugih ashaba.

90) Kitabu-l-fikhi - ale-l-mezahibi-l-erbe'a, str. 1/374-403; Fikhu-s-Sunne, str. 1/249-267 i druga djela.

Poslanik je na džuma-namazu, prema izjavi Saiba Ibn Jezida, imao jednog mujezina koji je učio ezan tek kada bi Poslanik sjeo na minber, a kada bi sišao sa minbera poslije hutbe, mujezin bi proučio ikamet za klanjanje džuma-namaza. Takva praksa bila je kod Ebu Bekra i Omera, r.a.

Drugi smatraju da kupoprodaju treba prekinuti i poći na džuma-namaz kod ezana koji se uči na munari. Predmetni ajet, po njima, ima opće značenje i on se ne može odnositi na ezan koji se uči neposredno pred hutbu, jer takvo shvaćanje ajeta neminovno vodi zapostavljanju hutbe koja je uslov za valjanost džuma-namaza, zbog koje je ovaj namaz i sveden na dva rekata.

Učenje ezana van džamije, odnosno sa munare u praksu je uveo Osman, r.a. Naime, u njegovom vremenu je došlo do naglog porasta pripadnika islama. Doseljavanjem stanovništva u gradove došlo je do njihovog širenja. Neki stambeni kvartovi su bili prilično udaljeni od

gradske džamije. Iz tih razloga Osman je na Zevra'u ispred svoje kuće uveo učenje ovog ezana. Njegov postupak naišao je na odobravanje kod ashaba i ta praksa je zadržana sve do naših dana.

2. HUTBA, ŠART ZA VALJANOST DŽUMA-NAMAZA

Hutba je šart za valjanost džuma-namaza. To je mišljenje većine islamskih istraživača. Podlogu za ovakav stav oni nalaze u praksi Božijeg Poslanika, koji nikada nije klanjao džuma-namaz bez hutbe, zatim u hadisu u kome stoji: "Klanjajte onako kao što mene vidite da klanjam" i u kur'anskom ajetu u kome je imperativom naređeno slušanje hutbe (Fesˡaw ila zikrillahi). Žikr ovdje, prema mišljenju Seida ibn Musejjeba, ima značenje hutbe, a prema mišljenju drugih hutbe i džuma-namaza.

Hutba je sastavni dio džuma-namaza. Ona se ne može izostaviti, ali se može sastojati od najmanje jedne rečenice koja u sebi sadrži tamhid (el-ham- du. lillahi), ili tesbih (subhanellahi),ili tehlil (La ilahe illellah).

Oni koji zastupaju ovo mišljenje pozivaju se na činjenicu da je Osman, r.a., u jednoj svojoj hutbi proučio samo El-hamdu lillahi (Hvala Allahu), zatim je sišao i sa ashabima klanjao dva rekata džuma-namaza, a da mu niko od njih nije prigovorio, niti je taj njegov postupak osporio.

Međutim, sunnet je da hutba bude potpuna, tj. da se sastoji iz dva dijela. U prvom dijelu potrebno je da se hatib zahvali Allahu (Svaka hutba koja ne počinje sa zahvalom Allahu je krnjava), izgovori oba dijela Kelimei-šeha- deta (Hutba kojoj nedostaje Kelimei-šehadet je nepotpuna), donese salavat na Božijeg Poslanika, ukaže na bogobojaznost i pobožnost, a zatim prouči jedan ajet iz Kur'ana.

Drugi dio hutbe podrazumijeva sve što je doneseno u prvom dijelu s tim što će hatib umjesto kur'anskog ajeta u drugom dijelu proučiti dovu i na taj način završiti hutbu.

Velika važnost se pridaje hutbi. Kada hatib počne sa hutbom, potrebno je prekinuti klanjanje, odnosno svesti to na dva kratka rekata i pažljivo slušati
hutbu ("Ako kažeš vjerniku do sebe: - Šuti - dok imam uči hutbu za vrijeme džuma-namaza - pogriješio si").

Sunnet je da imam uči hutbu stojeći. Muslim prenosi od Ka'ba b. Udžre da je jednom prilikom, kada je ušao u džamiju i vidio Abdurrahman ibn Um- mi el-Hakema kako uči hutbu sjedeći, rekao "Pogledajte kako se ponaša! Uči hutbu sjedeći, a zaboravlja kur'anski ajet u kome stoji: "Ali kad oni kakvu robu trgovačku ili veselje ugledaju, pohrle mu i tebe ostave sama da stojiš."

Ajet je objavljen kada je Poslanik jednoga petka u džamiji učio hutbu. Njega su, kada su bubnjevi i talambasi najavili dolazak jedne karavane iz Sirije napustili ashabi. U Medini je tada vladala nestašica i mnogi su

napustili džamiju da bi se snabdjeli namirnicama. Međutim, oni su zbog takvog postupka ukoreni gornjim ajetom.

Buharija i Muslim prenose od Džabira ibn Abdullaha da je rekao:

"Dok smo u džamiji sa Poslanikom klanjali džuma-namaz stigla je jedna karavana iz Sirije natovarena robom. Svi su iz džamije izašli da se snabdiju namirnicama osim dvanaest ashaba, pa je tim povodom objavljen gornji ajet.

Ebu Davud prenosi od Mukatila ibn Hajjana da je rekao: "Božiji Poslanik je imao običaj da džuma-namaz klanja prije hutbe, kao što je to bila njegova praksa i u bajram-namazima, sve dok ga ashabi jednog petka, zbog karavane sa namirnicama, nisu ostavili samog da stoji na minberu." Tada je Poslanik naredio da se hutba, zbog njene važnosti, uči prije džumanskog far- za što je i danas u praksi.[91]*

Upitan da li je Poslanik učio hutbu stojeći ili sjedeći, Abdullah ibn Mes'ud je umjesto odgovora proučio kur'anski ajet: "A tebe ostave sama da stojiš."

Džabir Ibn Abdullah tvrdi da je Poslanik sa kojim je klanjao više od dvije hiljade namaza uvijek učio hutbu stojeći. To je uostalom i mišljenje većine islamskih istraživača. Međutim, zabilježeno je da je Muavije, zbog starosti, prvi učio hutbu sjedeći. Osman, r.a., je jednom prilikom počeo hutbu stojeći, zatim je zbog bolesti sjeo i nastavio sa hutbom.

Lijepo je, mustehab da se hatib prilikom učenja hutbe okrene prema prisutnima, a prisutni prema hatibu kako bi ga mogli što bolje čuti i razumjeti.

Mekruh je duljiti sa hutbom (Poslanikovo klanjanje džuma-namaza bilo je umjereno, a i hutba mu je bila umjerena. Proučio bi nekoliko ajeta iz Kur'ana, a zatim bi uputio vjernicima po nekoliko savjeta i opomena). U drugoj verziji stoji: "Poslanik petkom nije duljio hutbu. Bile su to kratke, lagane rečenice i upute."

Mekruh je drijemati za vrijeme dok imam uči hutbu ("Ako se nekom od vas za vrijeme hutbe drijema, neka izmijeni mjesto sa onim koji do njega sjedi").

Prvu džuma-namaz Poslanik je klanjao nedaleko od Medine prilikom seobe iz Mekke u ovaj grad i tu je održao prvu hutbu koju u cijelosti donosimo.

91) Kurtubi, Tefsir, str. 18/97-120.

"Hvala Allahu. Njemu se zahvaljujem. Od Njega pomoć, oprost i uputu tražim. U Njega vjerujem. Njemu sam zahvalan. Uzdižem se od onih koji su prema Njemu nezahvalni. Svjedočim da je samo Allah Bog, Jedan i Jedini. Svjedočim da je Muhammed Njegov rob i Njegov Poslanik, koga je On poslao s uputom i vjerom istinitom, s lijepim savjetom i hikmetom, nakon što je neko vrijeme prekinuo slanje Svojih poslanika. Onaj koji se pokorava Allahu i Njegovom Poslaniku je na

pravom putu, a onaj koji se Njemu i Njegovom Poslaniku ne pokorava je u velikoj zabludi.

Na prvom mjestu ja vam preporučujem da se Allaha bojite. To je najbolje što jedan od vas može da preporuči svome drugu. Čuvajte se onoga što vam je Allah zabranio. Nema boljeg savjeta od toga. Nema boljeg ibadeta od toga. Pobožan je samo onaj koji se čuva Allahovih zabrana. Samo time možete postići ono što želite na drugome svijetu. Sretan će biti na obadva svijeta samo onaj koji potpuno i samo u ime Allaha izvršava sve obaveze i dužnosti prema Njemu. 'Allah vas upozorava (na Svoje odredbe i zapovijedi). Allah je milostiv prema Svojim robovima.' On je Taj čiji je Govor Istina i čije će obećanje biti ispunjeno. U to nema nikakve sumnje, jer On kaže: 'Moja Riječ se ne mijenja i Ja nisam prema robovima Svojim nepravičan."

Bojte se Allaha sada i u buduće, tajno i javno. 'A onome ko se bude Allaha bojao - On će preko ružnih postupaka njegovih preći i još mu veliku nagradu dati.' Onaj koji se bude Allaha bojao postići će ono što želi. Bogobojaznost štiti čovjeka od kazne, čuva ga od mržnje i prezira. Ona mu obraz osvjetljava, a Gospodara njegova čini zadovoljnim. Uzmite tu radost koja vam se pruža. Nemojte biti nehajni prema Allahovim odredbama.

Ljudi, Allah vam je dao Svoju Knjigu i pokazao Svoj put, pa uredno vršite svoje dužnosti i nemojte ni u čemu pregoniti. Činite dobra i pohvalna djela, dijelite i dajite kao što je i vama Allah dao.

Snaga i moć pripada samo Allahu. Slavite i veličajte Allaha i radite za dobrobit ovoga i onoga svijeta. Ništa se ne može dogoditi niti pokrenuti bez Allahove volje. Allah je najveći. Snaga i moć pripada samo Allahu".

Zuhri prenosi da je Poslanik imao običaj petkom otpočeti hutbu na ovaj način:

"Hvala Allahu. Njemu se zahvaljujemo, od Njega pomoć i oprost tražimo. Njemu se utječemo. Onoga koga Allah na pravi put uputi - niko u zabludu ne može dovesti, a onoga koga On ostavi u zabludi - niko na pravi put ne može uputiti. Svjedočim da je samo Allah Bog i daje Muhammed Njegov rob i Njegov Poslanik, koga je On poslao sa Istinom da opomene i uputi. Onaj koji se pokorava Allahu i Njegovom Poslaniku je na pravome putu, a onaj koji se njima ne pokorava je u zabludi. Molim Allaha da nas uvrsti među one Svoje robove koji se Njemu i Njegovom Poslaniku pokoravaju, koji slijede Allahovo zadovoljstvo i koji se klone Njegove srdžbe."

Prenosi se da je Omer, r.a. na kraju druge hutbe učio ovu dovu:

"Bože, nemoj me stavljati na velike muke, nemoj me iznenaditi i nemoj me smatrati jednim od onih koji su prema sebi nemarni."

3. DŽUMA-NAMAZ (SALATU-L-DŽUMU‘ATI)

Džuma-namaz je farzi-ajn, stroga dužnost za svakog sposobnog, punoljetnog i pametnog muslimana. Iz ove definicije su izuzeti bolesnici, putnici, žene, starci, djeca, zarobljenici i oni koji su slijepi. Od Džabira ibn Abdullaha se prenosi da je Božiji Poslanik rekao: "Ko vjeruje u Allaha i u Sudnji dan dužan je klanjati džuma-namaz osim bolesnika, putnika, žene, djeteta i onoga ko je u posjedu drugog."

Džuma-namaz se može izostaviti i zbog velike kiše, mećave, vjetra i tome slično. Buharija prenosi da je Ibn Abbas jednog kišnog dana rekao svome mujezinu:

- Kada proučiš "Svjedočim da je Muhammed Božiji poslanik" umjesto "Dođite na namaz" prouči "Klanjajte u svojim kućama!"

Kada su mu neki prigovorili on je rekao: "Ovako je radio i onaj koji je bolji od mene. Džuma-namaz je uzvišena dužnost, ali ja ne bih želio da vam činim poteškoće, pa da idete po ovom blatu i ovoj klizavici."[92)]

Inače, izostajanje od džuma-namaza bez opravdanog razloga ubraja se u velike grijehe. Na to upućuju i neki hadisi Božijeg Poslanika, kao npr. "Ko zaredom izostavi tri džume iz nemarnosti, Allah će mu zapečatiti srce." U drugom hadisu stoji: "Ko bez opravdanog razloga ne klanja tri džume, biće upisan među munafike."

Kur’anski ajet "Kad se u petak na namaz pozove..." Ibn Mes'ud je protumačio riječima Božijeg Poslanika. "Razmišljao sam o tome da naredim nekom od ljudi da bude imam u džamiji dok ja odem da zapalim kuće onih koji su izostali sa džuma-namaza."

Na džuma-namaz treba požuriti, ali ne i trčati: "Kada prispije vrijeme namaza, nemojte na namaz dolaziti trčeći, nego smireno, ozbiljno i dostojanstveno."

Džuma-namaz se može obaviti jedino u džematu, a džemat se, prema jednom Poslanikovom hadisu, sastoji od najmanje tri čovjeka.

U taj broj ne ulazi imam.

Lijepo je, mustehab okupati se prije nego što se pođe na džuma-namaz.

O tome postoje brojni hadisi.

Također je lijepo upotrijebiti ugodan miris pred polazak u džamiju na džuma-namaz. To je bila praksa Božijeg Poslanika i ashaba. To je činio Ibn Omer i još trideset ashaba koje je zapamtio Muavija ibn Kurra.

Kada se džuma-namaz obavi, onda se treba razići i Allahove blagodati tražiti. Prenosi se da je jedan ashab imao običaj da poslije obavljene džume stane na vratima džamije i kaže: "Bože, ja sam se odazvao tvome pozivu, klanjao sam džuma-namaz i sad odlazim kao što si mi naredio. Bože, molim Te da me opskrbiš Svojim blagodatima, jer Ti si, zaista, Onaj koji opskrbu daje."

Prenosi se da je jedan ashab poslije obavljene džume izašao iz

džamije i prošetao čaršijom, pa se opet vratio u džamiju i klanjao onoliko koliko je bio naumio klanjati. Upitan zašto to radi, rekao je:
92) Sahihu-l-Buhari, Kitabu-l-džumu'ati, str. 2/43 (u prevodu rahmetli Hasana Škapura).

- Ovako je radio i Božiji Poslanik, a zatim je proučio kur'anski ajet

"A kad se namaz obavi, onda se po zemlji raziđite i Allahovu blagodat tražite i Allaha mnogo spominjite."

Na kraju valja spomenuti da se islamski istraživači razilaze u pitanju prve džume koja je obavljena u islamu.

Jedni smatraju da je prvi džuma-namaz u islamu obavio Es'ad ibn Zura- ra u Medini prije Poslanikovog dolaska u ovaj grad.

Ebu Davud, Ibn Madždže i Bejheki prenose od Abdurrahmana ibn Ka'ba da je njegov otac kada bi god čuo ezan za džuma-namaz molio Allaha da se smiluje Es'ad ibn Zurari. Upitan zašto to čini, rekao je:

"Zato što nam je on prvi klanjao džuma-namaz u Medini."

Ibn Hadžer El-Askalani smatra da je džuma-namaz kao obligatna dužnost propisana u Mekki, ali da to tamo nije obavljena zbog malog broja muslimana, odnosno zbog terora mekkanskih idolopoklonika.

Međutim, ovu tvrdnju teško je dovesti u sklad sa hutbom Božijeg Poslanika u kojoj stoji:

"Znajte da vam je Allah, dž.š. propisao džuma-namaz kao obligatnu prvostepenu dužnost na ovome mjestu, u ovome mjesecu, u ovoj godini, pa sve do Kijametskog dana. Ko smatra džuma-namaz nevažnim ili je zaniječe u mom životu ili poslije moje smrti, a bude imao imama, bio on pravedan ili nepravedan, neka ga stigne Božije prokletstvo i na ovom i na onom svijetu. Taj, zaista, nikakve koristi neće imati od svoga namaza, zekata, hadža i posta sve dok se ne pokaje, a ko se pokaje, pa Allah zaista prima pokajanje."[93]

U ovome hadisu Poslanik je naveo da dotični neće imati nikakve koristi od hadža, a hadž je, kao što je poznato, propisan u šestoj hidžretskoj godini.

Drugi smatraju da je prvi džuma-namaz u islamu klanjao Mus'ab ibn Umejr i to po naređenju Božijeg Poslanika. Naime, Poslanik je poslije drugog sastanka na Akabi u Medinu poslao Mus'aba ibn Umejra da tamošnje muslimane poučava vjeri i Kur'anu i naredio mu da se petkom okupa i da se sa dva rekata približi svome Gospodaru. Ovo Poslanikovo naređenje Ibn Abbas smatra prvom džumom obavljenom u islamu. Inače, prvu džumu Poslanik je klanjao prilikom Hidžre nedaleko od Medine, o čemu je bilo riječi.

5. SURETU-T-TEGABUN

Medinska sura stoji u Mushafu kao jedino mjerodavnom kada je riječ o podjeli Kur'ana na mekkanski i medinski period Objave. Međutim, neki

smatraju da je ova sura objavljena u Mekki jer kur’anski ajet ("I pokoravajte se Allahu i Poslaniku Njegovu, a ako leđa okrenete, pa - Poslanik Naš je jedino dužan da jasno objavljuje") daje prednost onima koji zastupaju mišljenje da ova sura pripada mekkanskom periodu Objave. U Mekki je traženo od vjernika da budu pokorni Allahu i Allahovu Poslaniku. U slučaju neposlušnosti (ako leđa okrenete) onda se neposlušni i nevjernici prepuštaju Allahu da im On sudi na ovom i na drugom svijetu.

93) Sajis, Tefsiru ajati-l-ahkami; 4/148, Bakillani, I‘adžazu-l-Kur’ani, 129; Muhamed Ali es-Sabuni, Tefsiru ajati-l-ahkami, 2/568-585

"Ti poučavaj - tvoje je da poučavaš, ti vlast nad njima nemaš! A onoga koji glavu okreće i neće da vjeruje, njega će Allah najvećom mukom mučiti. Nama će se oni, zaista, vratiti i pred Nama će, doista, račun polagati" (El- Gašije, 21 - 26).

To je bilo u mnogobožačkom društvu. Vlast i moć su bili u rukama nevjernika. U takvoj situaciji Poslanik je mogao samo ("da jasno objavljuje").

U Međinskoj zajednici Poslanik i vjernici koji su imali izvršnu vlast u svojim rukama mogli su naložiti pokornost Allahu i Allahovom Poslaniku. Otuda i pojava velikog broja munafika - licemjera što nije bio slučaj sa mnogobožačkom zajednicom u Mekki.

Među mufessirima Kur’ana ima i onih koji ovu suru smatraju mekkan-skom osim ajeta u kome stoji: "O vjernici, i među ženama vašim i djecom vašom, doista, imate neprijatelja, pa ih se pričuvajte! A ako preko toga pređete i opravdanje prihvatite i oprostite, pa - i Allah prašta i samilostan je" a koji je, po njima, objavljen u Medini. Kao podlogu za ovaj stav oni uzimaju povode objave ovog ajeta gdje se kaže da je ajet objavljen zbog nekih stanovnika Mekke koji su islam primili, ali se nisu iselili. Njihovu seobu spriječila su njihova djeca i njihove žene. Kada su se na kraju ipak iselili, odlučili su da kazne one koji su ih u tome sprečavali, pa je tim povodom objavljen gornji ajet.

Posmatrana kroz sadržaj ova sura govori o Sudnjem danu, proživljenju poslije smrti, polaganju računa, nagradi (Džennetu), kazni (Džehennemu) itd. Govor je u ovoj suri upućen idolopoklonicima Mekke kao i u ostalim mekkanskim surama. Sve ovo govori da se zaista radi o mekkanskoj suri. Međutim, mjerodavno je ono što je zapisano u Mushafu, a to je da je ova sura objavljena u Medini.

Ova sura ima osamnaest ajeta, a nazvana je imenom Et-Tegabun kao jednim od imena Sudnjeg dana (Ibn Abbas). Besim Korkut Et-Tegabun prevodi kao samoobmanu ("A onoga dana kada vas On na onom svijetu sakupi to će biti dan kad će nam biti jasno da ste sami sebe obmanuli.")

U ovoj suri nema derogiranih (mensuh) ajeta, ali ima derogirajućih

(naših) ajeta. Jedan od takvih je ajet u kome stoji: "Zato se Allaha bojte koliko god možete". Ovaj ajet derogirao je ajet iz sure Alu ‘Imran u kome se kaže: "O vjernici, bojte se Allaha onako kako se treba bojati." Međutim, novija naučna istraživanja[94]' kažu da se ovi ajeti dopunjuju, da jedan pojašnjava drugi, da nisu proturječni, a tamo gdje nema proturječnosti nema ni derogacije. Oni koji zagovaraju derogaciju navode hadis koji ne potvrđuje njihovo mišljenje toliko koliko ga opovrgava.

U ovoj suri Allah naređuje svome Poslaniku da se zakune svojim Gospodarem da će Čas proživljenja sigurno doći: "Nevjernici tvrde da neće biti oživljeni. Reci: "Hoćete, Gospodara mi moga". Postoje još samo dva ajeta u kojima se Poslanik kune na isti način da će proživljenje sigurno doći. To su ajeti u suri Junus (Reci: "Jest, Gospodara mi moga, zaista je istina") i suri Sebe’ (A nevjernici govore: "Čas oživljenja nam neće doći!" Reci: "Hoće, tako mi Gospodara moga").

94) Ahmed Husein, Tefsir (Suretu-t-Tegabun).

Ova sura ima trinaest ajeta, tri stotine i četrdeset riječi, hiljadu pet stotina i deset slova (harfova) i tri imena. El-Imtihan i El-Mumtehane zbog Riječi Uzvišenog Allaha u desetom ajetu u kome stoji: "O vjernici, kad vjernice kao muhadžirke dođu, ispitajte ih, - a Allah dobro zna kakvo je vjerovanje njihovo i El-Mevedde zbog Riječi Uzvišenog Allaha u prvom i sedmom ajetu ove sure: "S Mojim i svojim neprijateljima ne prijateljujte i ljubav im ne poklanjajte...Vi im krišom ljubav poklanjate...Allah će sigurno ljubav uspostaviti između vas i onih s kojima ste u zavadi."

Suretu-l-Imithani ima prema nekima četiri derogirana, dokinuta ajeta (8, 10,11, 12) koji prema Mustafi Zejdu i drugima ne podliježu derogaciji, jer uslovi derogacije nisu ispunjeni, a derogativna ubjeđivanja drugim ajetima (ajetu-s-sejfi) moraju se odbiti jer među njima nema proturječnosti, a tamo gdje nema proturječnosti nema ni derogacije.

Suretu-l-Imtihani je objavljena u Medini poslije sure El-Ahzab nekako u vremenu između potpisivanja ugovora na Hudejbijji i vojnog pohoda na Tebuk. Njeno objavljivanje trajalo je oko dvije godine. Prvi dio je objavljen osme hidžretske godine, drugi poslije potpisivanja ugovora na Hudejbijji, a treći, posljednji dio, poslije oslobođenja Mekke.

Prvi dio počinje sa vokacijom Ja ejjuhe-l-lezine amenu (O vjernici...), a to je jedna od karakteristika medinskog perioda Objave. Mnoge kur’anske sure počinju sa vokativnim oblikom. U njima se Allah obraća Poslaniku, vjernicima i ljudima čitavog čovječanstva. U ovoj suri Allah se obraća vjernicima.

1. POSRTAJ ASHABA, UČESNIKA BITKE NA BEDRU

Prvi dio ove sure objavljen je zbog Hatiba ibn Ebi Beltea, ashaba učesnika Bitke na Bedru. Naime, on je pokušao mekkanske idolopoklonike obavijestiti o namjeri Poslanika da Mekku kao najveće

uporište idolopoklonstva oslobodi. Poslanik je o ovome obavijestio samo neke ashabe, među kojima je bio i Hatib, a imao je namjeru da ovaj grad oslobodi bez prolijevanja krvi kako bi se ispunile Allahove riječi "Gospodaru moj, učini da u ovaj grad uđem s Tvojim zadovoljstvom...i daruj mi od Sebe snagu koja će mi pomoći" (El-Isra‘, 80).

Buharija i Muslim prenose od Alije ibn Ebi Taliba da je njemu, Zubejru i Mikdad b. Esvedu Božiji Poslanik rekao: "Požurite i odjašite do Revdatu Haha (mjesto koje se nalazi na putu između Mekke i Medine). Tu ćete naći jednu ženu (Sara, robinja Amra b. Suhejla b. Hišama), a kod nje i pismo koje je Hatib uputio mekkanskim idolopoklonicima u kome ih obavještava o vojnom pohodu Božijeg Poslanika na Mekku. Uzmite pismo i odmah se vratite nazad. Međutim, ona je kad su ashabi stigli u to mjesto i od nje zatražili pismo, odbila da prizna bilo kakvu vezu sa ovim pismom. Na kraju je ipak popustila i pismo predala. Poslanik je, nakon povratka ashaba, pozvao Hatiba i rekao mu:

- Šta te je navelo da ovo učiniš?
- Ne kidiši na mene Božiji Poslaniče! Tako mi Allaha ja sam musliman, ja vjerujem u Allaha i Njegova Poslanika. Nisam se promijenio! Ovdje u Medini nisam imao nikoga. Bio sam kao odsječen panj. Tamo na drugoj strani imam sinove i rodbinu. Želio sam da ih zlo ne pogodi. Ovo nisam učinio odbacujući vjeru, niti da bih poslije imana prihvatio kufr.

Nakon ovog objašnjenja Poslanik je ashabima rekao da je Hatib bio iskren. Omer b. el-Hattab je od Poslanika zatražio da ga pogubi. Poslanik je Omeru rekao: "On je učesnik Bedra. Allah je i suviše milostiv spram onih, koji su se onako junački borili na Bedru."

Ovaj događaj otkriva Poslanika kao velikog vojnog stratega. U ratu je bio, a i sada je najvažniji faktor iznenađenja. To je ono čemu je Poslanik često pribjegavao u sukobu s neprijateljem. Kada je imao namjeru da neprijatelja napadne sa sjevera, krenuo bi prema jugu da ga zavara, a zatim bi se brzo okrenuo prema sjeveru. Pokret vojske izvodio je u velikoj tajnosti. To je ono zbog čega je Hatib pokušao obavijestiti stanovnike Mekke, a to je veleizdaja, kazano našim rječnikom, koja se kažnjava strijeljanjem na licu mjesta. Zbog toga je Omer i predložio Poslaniku da se ovaj postupak kazni smrtnom kaznom.

Poslanik je, međutim, imao drukčije mišljenje. Allah je ovu zavjeru otkrio. Šteta je na vrijeme izbjegnuta. Poslanik je Hatiba, imajući u vidu njegove zasluge za islam, oslobodio kazne. Kur’an je potvrdio da je Poslanikova odluka bila ispravna. I drugi ashabi su griješili. Ebu Lubabe i još trojica su se, poslije odbijanja da učestvuju u vojnom pohodu na Tebuk, pokajali. Kur’an je za Hatiba rekao da je s pravog puta skrenuo. Međutim, on nije izgubio iman, jer je uključen u one koji vjeruju, a to je ono sa čime i počinje ova sura.

2. PRIJATELJSTVO (VILAJET) U ISLAMU

Vilajet ima više značenja. Skoro sva ta značenja su spomenuta u Kur'anu:

- Poslušnost. Allah je uspostavio poslušnost između djece i roditelja, dok je djeci zabranio da budu poslušna roditeljima ako roditelji traže od njih da budu neposlušna Allahu i Njegovom Poslaniku: "Mi smo naredili čovjeku da bude poslušan roditeljima svojim...Budi zahvalan Meni i roditeljima svojim...A ako te oni budu nagovarali da drugog Meni ravnim smatraš...ti ih ne slušaj" (Lukman, 14 -15).
- Ljubav. Ajeti ove sure dokidaju ljubav i prijateljstvo sklopljeno prije pojave islama, a uspostavljaju ljubav i prijateljstvo sa Allahom, Poslanikom i vjernicima: "O vjernici, ako ste pošli da se na putu Mome borite i da naklonost Moju steknete, s Mojim i svojim neprijateljima ne prijateljujte i ljubav im ne poklanjajte - oni poriču istinu koja vam dolazi i izgone Poslanika i vas samo zato što u Allaha, Gospodara vašeg, vjerujete" (El-Mumtehine, 1).

U trećem ajetu ove sure se kaže da idolopoklonici ne drže do ugovora, niti puštaju rodbinske veze: "Ni rodbina vaša ni djeca vaša neće vam biti od koristi, na Sudnjem danu On će vas razdvojiti, a Allah dobro vidi ono što radite" (El-Mumtehine, 3).

Ovo potvrđuju i ajeti sure Et-Tewbe u kojima stoji: "Kako će mnogobošci imati ugovor sa Allahom i Poslanikom Njegovim!?...Kako, kada oni, ako bi vas pobijedili, ne bi, kad ste vi u pitanju, ni srodstvo ni sporazum poštivali?! (Et-Tewbe, 7 -10).

3. UZOR U IBRAHIMU, A.S.

Kazivanje o Ibrahimu, a.s., u Kur'anu je kazivanje o islamu. Islam je prirodna vjera, a Ibrahim, a.s., je također propovijedao prirodnu vjeru. Ibrahim, a.s., je sa sinom Ismailom od koga Arapi vuku lozu sagradio Ka'bu i uspostavio obrede hadža. Otuda skoro da nema nijedne kur'anske sure koja ne govori o Ibrahimu, a.s.

Njegovo ime je u Kur'anu spomenuto na preko šezdeset mjesta, a u nekim surama na petnaest i više mjesta. U ovim ajetima Allah vjernike upućuje da Ibrahima, a.s., uzmu kao svoj uzor koji je sa svojim vjernicima prekinuo sve odnose i svaku vezu sa svojim narodom koji je odbio da vjeruje:

"Divan uzor za vas je Ibrahim i oni koji su uz njega bili kad su narodu svome rekli: 'Mi s vama nemamo ništa, a ni sa onima kojima se, umjesto Allahu, klanjate; mi vas se odričemo, i neprijateljstvo i mržnja će između nas ostati sve dok ne budete u Allaha, Njega jedinog vjerovali.'" (El-Mumtehine, 4).

Ovi ajeti traže od muslimana da se ugledaju u Ibrahima, a.s., i da

postupe onako kako je on postupio, a on je, zna se, odrekao se svoga naroda zbog idolopoklonstva. Jedino je izuzet Ibrahimov otac Azer za koga je Ibrahim, a.s., tražio oprosta od svoga Gospodara:

"I spomeni, u Knjizi, Ibrahima! On je bio istinoljubiv, vjerovjesnik. Kada je rekao svome ocu: 'O oče moj, zašto se klanjaš onome koji niti čuje niti vidi, niti ti može od ikakve koristi biti? O oče moj, meni dolazi znanje, a ne tebi, zato mene slijedi, i ja ću te na pravi put uputiti'." (Merjem, 41 - 43).

Kada ga je njegov otac odbio slijediti i kada je zaprijetio da će ga kamenjem potjerati, Ibrahim je rekao: "Mir tebi...Moliću Gospodara svoga da ti oprosti, jer On je vrlo dobar prema meni" (Merjem, 48), a zatim je i od toga odustao. "A što je Ibrahim tražio oprosta za svoga oca bilo je samo zbog obećanja koje mu je dao. A čim mu je bilo jasno da je on Allahov neprijatelj, on ga se odrekao" (Et-Tewbe, 114).

4. NAGOVJEŠTAJ SKORE POBJEDE

"Allah će sigurno uspostaviti ljubav između vas i onih s kojima ste u zavadi; Allah je svemoćan; Allah mnogo prašta i On je samilostan."

Ovaj ajet ukazuje na skoru pobjedu muslimana i skori prekid bojkota najbližih rođaka. Ljubav će zamijeniti mržnju. Ženidba Božijeg Poslanika sa kćerkom Ebu Sufjana bila je, kako mnogi navode, povod ovom preokretu. Ummi Habiba, Ebu Sufjanova kćerka, je sa svojim mužem Abdullahom b. Džahšom zajedno sa ostalim muslimanima otišla u Abesiniju. Njen muž je tamo umro, a ona se vratila u Medinu. U Medini se Poslanik njome oženi i ženidbom uspostavi prijateljstvo sa Ebu Sufjanom. Nedugo poslije ženidbe u Medinu je došao Ebu Sufjan na razgovore sa Poslanikom po pitanju produženja mirovnog ugovora na Hudejbijji. Prije nego se sastao s Poslanikom, otišao je kod kćerke, a ona je prevrnula Poslanikov krevet, kao mjesto na kome se moglo sjesti. Upitavši je zašto je uradila, ona reče: "Ti si mnogobožac, pa ti je kao takvom zabranjeno da prljaš krevet Božijeg Poslanika." Tada je Ebu Sufjan shvatio da je stvar okončana u korist Poslanika i nedugo nakon toga je primio islam, a njegov sin Muavija kasnije je postao prvi halifa svih muslimana.

5. PRISEGA NA VJERNOST BOŽIJEG POSLANIKU

U jednoj od tačaka ugovora koji je potpisan na Hudejbijji između muslimana i idolopoklonika stoji da su muslimani obavezni vratiti svakog idolopoklonika koji prebjegne njima i zatraži njihovu zaštitu, dok su idolopoklonici oslobođeni te obaveze. Ova odredba se odnosi samo na muslimane, a ne i na muslimanke. O tome Allah u ovoj suri kaže:

"O vjernici, kad vam vjernice kao muhadžirke dođu, ispitajte ih...

pa ako se uvjerite da su vjernice, onda ih ne vraćajte nevjernicima" (El-Mumtehine, 10).

Buharija i Muslim prenose od Mervana b. Hakema da su se u Medinu iz Mekke poslije potpisivanja ugovora na Hudejbijji doselile mnoge muslimanke koje su trebale biti vraćene nazad u Mekku. Međutim, tada je objavljen gornji ajet koji je ovu tačku ugovora stavio van snage.

Kada je Ummi Kulsum kao muhadžirka došla u Medinu i kada je položila prisegu vjernosti Poslaniku, njeni ukućani su zatražili njeno izručenje. Međutim, Poslanik to nije učinio, jer je Allah gornjim ajetom to dokinuo.

Pretposljednji ajet ove sure govori o sadržaju prisege. U njemu se kaže: "O Vjerovjesniče, kad ti dođu vjernice da ti polože prisegu: da neće Allahu nikoga ravnim smatrati, i da neće krasti, i da neće bludničiti, i da neće djecu svoju ubijati, i da neće muževima tuđu djecu podmetati, i da ti neće ni u čemu što je dobro poslušnost odricati, - ti prisegu njihovu prihvati i moli Allaha da im oprosti; Allah zaista mnogo prašta, i On je milostiv."

U ovome ajetu je spomenuto šest zabrana, dok je šest zapovijedi izostavljeno; šehadet, namaz, zekat, post, hadž i obredi vjerskog pranja. Ovo iz razloga što su zabrane koje su spomenute u gore navedenom ajetu bile duboko ukorijenjene u društvu predislamskih Arapa, pa su zbog toga naročito i istaknute.

Ubade ibn Samit navodi da je i prisega vjernika imala isti sadržaj. Svaki novoobraćeni musliman zaklinjao se pred Poslanikom da neće Allahu nikoga ravnim smatrati, i da neće krasti, i da neće bludničiti, i da neće djecu svoju ubijati, i da neće drugome sihire praviti i da neće ni u čemu što je dobro poslanikovu poslušnost odbijati.

Ova sura se završava onako kako je i počela istom vokacijom i istom porukom: "O vjernici, ne prijateljujte s ljudima koji su protiv sebe Allahovu srdžbu izazvali, oni su izgubili nadu da će bilo kakvu nagradu na onom svijetu imati, isto kao što su izgubili nadu nevjernici da će se njihovi umrli živi vratiti", i predstavlja, i pored toga što je njeno objavljivanje trajalo nepune dvije godine, jednu homogenu i nedjeljivu cjelinu.

SURA EL-MUNAFIKUN (LICEMJERI)

U Kur’anu ima nekoliko sura koje počinju sa realnim pogodbenim veznikom iza. Sve one pripadaju najkraćim kur’anskim surama koje su označene kao mufessal sure. To su El-Munafikun, El-Waki‘a, Et-Tekwir, El-Infitar, Ez- Zilzal i Suretu-n-Nasr.

Pogodbena rečenica (džumletun šartijjetun) sastoji se iz dvije

rečenice, od kojih prva iskazuje uvjet ili pogodbu (šart), a druga posljedicu (džezaun ili džewabun). Prije pogodbene rečenice uvijek stoji jedan od pogodbenih veznika. Veznikom iza (kada) izražava se u glavnoj rečenici misao, koja će se sigurno dogoditi (realna rečenica).

Ostali pogodbeni veznici su irealni.

Ako malo dublje pogledamo ovih sedam kur'anskih sura, vidjećemo da su se neke stvari već dogodile, a druge će se dogoditi u budućnosti, na Sudnjem danu.

Od ovih sedam kur'anskih sura dvije su objavljene u Medini. Jedna od njih govori o munaficima (licemjerima), a druga o pobjedi i ljudima koji u skupinama u Allahovu vjeru ulaze (En-Nasr).

Suretu-l-Munafikune počinje riječima Uzvišenog Allaha (Kad ti licemjeri dolaze, oni govore: "Mi tvrdimo da si ti, zaista, Allahov Poslanik!" -I Allah zna da si ti, zaista, Njegov Poslanik, ali Allah tvrdi da su licemjeri pravi lašci."

Ova sura, dalje, otkriva slabosti i grijeh munafika kada se iza zakletvi svojih zaklanjaju, pa od Allahova puta odvraćaju. Allah je njihova srca zapečatio (Oni se iza zakletvi svojih zaklanjaju, pa od Allahova puta odvraćaju. Ružno je, doista, kako postupaju! To je zato što su vjernici bili, pa nevjernici postali, i onda su im srca zapečaćena, pa ne shvaćaju).

Kada im se kaže (Dođite, Allahov Poslanik će moliti da vam se oprosti), oni to odbijaju, a zatim prijete muslimanima glađu, ekonomskom blokadom i progonom iz Medine. Na kraju sure Allah se obraća njima riječima. "O vjernici", koji jezikom vjerujete, ali ne i srcem "neka vas imanja vaša i djeca vaša ne zabave od sjećanja na Allaha. A oni koji to čine, biće izgubljeni", da bi u posljednjem ajetu ove sure bilo kazano: "Allah sigurno neće ostaviti u životu nikoga kome smrtni čas njegov dođe; a Allah dobro zna ono što vi radite."

Na kraju recimo da je ova sura u cijelosti posvećena liječenju munafikluka, pa je zbog toga na početku, na kraju i dva puta u njenim središnjim ajetima upotrijebljen realni pogodbeni veznik.

Inače, sura je objavljena neposredno poslije vojnog pohoda muslimana na Banu Mustalik. Buhari bilježi od Zejda b. Erkama da je rekao: "Čuo sam Abdullaha b. Ubejja gdje kaže savjetujući svoje drugove: Nemojte davati opskrbu onima koji su uz Božijeg Poslanika, sve dok se od njega ne raziđu. Ako se vratimo u Medinu, sigurno će jači istjerati iz nje slabijeg!" To sam veli Zejd ibn Erkam, priopćio svome stricu, a on Božijem Poslaniku. Kada je Poslanik pozvao mene i Abdullaha b. Ubejja, ja sam sve ispričao, a on sve porekao. Poslanik je njemu povjerovao, pa je tim povodom objavljena ova sura.

Poslije njene objave Poslanik me pozvao i rekao da je Allah potvrdio istinitost mojih riječi.

Neki su, poslije toga, savjetovali Abdullahu b. Ubejju da zatraži

oprosta od Božijeg Poslanika, a on je to odbio riječima: "Naredili ste mi da vjerujem i ja sam to prihvatio, zatim ste mi naredili da zekat dajem pa sam i to prihvatio. Izgleda da mi nije preostalo ništa drugo, nego da Muhammedu sedždu učinim." Nedugo nakon toga Abdullah b. Ubejj je umro kao munafik.

Suretu-n-Nasr je također objavljena u Medini. Neki kažu da je objavljena prije, a neki poslije oslobođenja Mekke. No, bez obzira da li je ova sura objavljena prije ili poslije oslobođenja Mekke ili na Oproštajnom hadždžu, Božija pomoć i pobjeda je ostvarena. Ljudi su u skupinama dolazili Poslaniku i prihvatali Allahovu vjeru.

Ako ove dvije sure govore o prilikama u Medini i životu Muhammeda, a.s., u ovoj gradu, onda ostalih pet sura (El-Waki‘a, Et-Takwir, El-Inšikak, El-Infitar i Ez-Zilzal) govore o prilikama u Mekki i Poslanikovom životu u ovom gradu. Suretu-1-Waki‘a je objavljena u Mekki. Ona govori o tri kategorije ljudi: onima koji su sretni (ashabu-l-mejmeneti) i koji će uživati u blagodatima Dženneta, onima koji su nesretni (ashabu-l-mešemeti) i koji će biti kažnjeni Džehennemom i onima koji su uvijek prvi među pravovjernima (es- sabikune-l-mukatrebune) i koji će Allahu bliski biti.

Prvi i drugi ajet ove sure predstavljaju realnu pogodbu i realnu posljedicu ("Kada se događaj dogodi...Događanje njegovo niko neće poricati"). Isti je slučaj i sa surom Ez-Zilzal koja je, po nekima, objavljena u Medini. Međutim, njen sadržaj kazuje da je ona objavljena u Mekki, jer govori o Sudnjem danu, proživljenju poslije smrti, nagradi, kazni itd. (Onaj ko bude uradio koliko trun dobra - vidjeće ga, a onaj ko bude uradio i koliko trun zla - vidjeće ga).

U ostalim surama (Et-Tekvir, El-Inšikak i El-Infitar) realni pogodbeni veznik ha sa pogodbenom rečenicom je dvadeset puta upotrijebljen u suri Et-Tekvir, a zatim je poslije pogodbe jasno spomenuta i posljedica ("Kada Sunce$_{v}$sjaj izgubi...svakako će saznati ono što je pripremio").

Četiri puta je ovaj veznik upotrijebljen i u suri El-Infitar, poslije čega je spomenuta i posljedica ("Kada se nebo rascijepi...svako će saznati šta je pripremio, a šta propustio"), dok je u suri El-Inšikak upotrijebljen dva puta, a posljedica je ispuštena jer se iz smisla razumije.

Sve ove kur’anske sure su, izuzimajući prve dvije, objavljene u Mekki i sve one govore o Sudnjem danu, preživljavanju poslije smrti i polaganju računa nakon čega će uslijediti nagrada ili kazna zavisno od toga što je učinjeno na ovome svijetu.

Na kraju recimo da je Poslanik rekao: "Ko me želi vidjeti na Sudnjem danu, neka uči Suretu-l-Infitar (Kada se nebo rascijepi), Suretu-t-Tekvir (Kada Sunce sjaj izgubi) i Suretu-l-Inšikak (Kada se nebo rastavi).

"Ko prouči Suretu-z-Zilzal (Kada se Zemlja najžešćim potresom svojim potrese) kao da je proučio pola Kur’ana." U drugoj verziji stoji:

"Ko prouči Suretu-z-Zilzal četiri puta kao da je cijeli Kur'an proučio."
Ove hadise bilježi Tirmizi, a na njih se poziva i Kurtubi prilikom tumačenja ovih sura. Kritika je ove hadise ocijenila da spadaju u grupu dobrih vjerodostojnih i neobičnih hadisa (hasen sahih garib hadisi).

SURA AL-KALEME

"Nun. Tako mi Kalema i onoga što oni pišu, ti nijesi, milošću Gospodara svoga, lud; ti ćeš sigurno nagradu neprekidnu dobiti jer ti si, zaista, najljepše ćudi i ti ćeš vidjeti, a i oni će vidjeti, ko je od vas lud. Gospodar tvoj dobro zna onoga koji je s puta Njegova skrenuo i On dobro zna one koji su na pravom putu, zato ne slušaj one koji neće da vjeruju, - oni bi jedva dočekali da ti popustiš, pa bi i oni popustili -, I ne slušaj nijednog krivokletnika, prezrena, klevetnika, onoga koji tuđe riječi prenosi, škrtca, nasilnika, velikog grješnika, surova i, osim toga, u tuđe pleme uljeza, - samo zato što je bogat i što ima mnogo sinova -, koji govori, kad mu se ajeti Naši kazuju: 'To su samo naroda drevnih priče!' Na nos ćemo mi njemu biljeg utisnuti!" (Ajeti: 1 -16)

Skoro da se svi islamski istraživači slažu da je ova sura jedna od prvih kur'anskih sura koje su objavljene Poslaniku. Razilaze se jedino u tome da li je objavljena poslije sure El-'Alek "Čitaj, u ime Gospodara tvoga" ili poslije sure Al-Muddesir i Al-Muzzemmil.

Bilo kako bilo, niko ne sumnja da je ovo jedna od prvih kur'anskih sura, mada neki drže da je objavljena, s obzirom na sadržaj i ton, nešto kasnije. Poslanik je u prvim danima islama tajno pozivao u vjeru u Jednog Boga. Nije imao nikakvih sukoba sa idolopoklonicima. Taj sukob sa njima Kur'an je registrirao nešto kasnije.

Povod objave ove sure je postupak idolopoklonika: Velida ibn Mugire, Ebu Džehla, Ahnesa b. Serika i drugih koji su optužili Poslanika da je lud i koji su, kada su im ajeti kazivani, govorili da su to samo naroda drevnih priče. Kur'an odgovara na ove optužbe i demantira tvrdnje idolopoklonika.

Ova sura počinje sa nunom - siglom, a to je jedna od karakteristika mekkanskih sura. Takvih sura u Kur'anu ima dvadeset i devet. Neke od njih počinju sa jednom skraćenicom (tri sure), neke sa dvije (deset sura), neke sa tri (trinaest sura), a neke sa četiri (dvije sure), dok sa pet skraćenica počinje samo jedna sura - sura Merjem.

Islamski istraživači se razilaze u tumačenju ovih skraćenica.

Jedni smatraju da to spada u mutešabihate čije značenje zna samo Allah (La ja'lemu te'vilehu illallahu). Drugi u tome vide upozorenje na važnost teksta koji poslije toga dolazi. Bio je to običaj kod predislamskih Arapa da na početku svojih kasida (oda) stavljaju znake upozorenja, kao što je ela, emma itd. Treći su mišljenja da se ovdje radi o slovima arapskog alfabeta. Više od pola slova arapskog alfabeta zastupljeno je u

ovim skraćenicama. Tu se nalaze skoro sve vrste suglasnika: guturalni, labijalni, zvučni, bezvučni itd.

Neki predstavnici šiijskog učenja tvrde da ova slova, ako izbacimo ona koja su opetovana, daju rečenicu: Sira tu ‘Alijjin hakkun numsikuhu (Alijin put je ispravan, mi ga slijedimo). Suprotno njima neke sunnije, izbacivanjem opet onog opetovanog, dolaze do rečenice koja glasi: Sahha tarikuke mea-s- Sunne (Tvoj put je ispravan sa Sunnetom). Orijentalisti, pak, imaju svoje mišljenje. Oni smatraju da se ovdje radi o početnim slovima imena ashaba koji su posjedovali primjerak spisa na kojem je bila ispisana dotična sura. Ima i drugih mišljenja koja su, kao i ova, subjektivne prirode i koja gotovo da ničim nisu potkrijepljena.[95]*

Na početku same sure Allah se zaklinje perom - sredstvom za pisanje i bilježenje i ovom zakletvom ukazuje na jedan od temelja imana, a to je istinitost Božijeg poslanika Muhammeda, a.s. Nun. Tako Mi kalema i onoga što oni pišu, ti nijesi, milošću Gospodara svoga, lud."

Zakletva, kao metod dokazivanja istinitosti nečega nije prisutna samo u Kur’anu i drugim nebeskim knjigama. To je opća pojava i u životu ljudi, muslimana i nemuslimana, Arapa i nearapa u predislamskom i islamskom dobu. U prirodi čovjeka je da sagovorniku zakletvom potvrdi ono što je čuo ili obećanje koje je dao.

U arapskom jeziku zakletva se može izraziti na više načina:

- Riječima: kasem i halef koje imaju isto značenje;
- Pomoću riječi šehadetun koja je u tom smislu upotrijebljena i u Kur’anu "Kad ti licemjeri dolaze, oni govore: ’Mi tvrdimo da si ti, zaista, Allahov poslanik!’ - I Allah zna da si ti, zaista, Njegov poslanik, ali Allah tvrdi i da su licemjeri pravi lašci" (El-Munafikun, 1).
- Sustezanjem od nečega bez ikakvih uvjeta tzv. elijjet o kome i Kur’an govori "Onima koji se zakunu da se neće približavati ženama svojim, rok je samo četiri mjeseca" (El-Bekare, 226);

95) Više o ovome pogledati: Itkan od Sujutija,str. 2/2-13; Mehhahisun fi ‘ulumi-l-Kur’ani od Subhi Saliha, str. 234-246; Et-Ta’bim-l-fenni fi-l-Kur’ani od Bekrija šejh-Emina, str. 71 - 78 i druga djela koja se bave uvodom u Kur’an.

- Lam za pojačanje tzv. lamu-t-te‘kidi koji je u tom značenju upotrijebljen i u Kur’anu "Tobom i svima onima koji se budu povodili za tobom doista ću džehennem napuniti!" (El-A‘raf, 18);
- Rukovanjem (musafehatu-l-jedi-l-jumna li ‘l-jedi-l-jumna) što je, izgleda, osnova riječi jemin - zakletva;
- Potiranjem ruku mirisom, forma zakletve iz predislamskog doba o kojoj i Zuhejr ibn Ebi Sulma govori o svojoj mu'allaki:

Spasili ste braću Abse i Zubjana
što su se među se ništili, puštajuć’ miris Menšeme;

- Zavjetom, jednom vrstom zakletve itd.

Elementi zakletve su: čestica (edatu-l-kasemi), ono čime se zaklinje (el- muksemu bihi) i ono na što se zaklinje (el-muksemu ‘alejhi).

Osnovna forma zakletve je akseme ili ahlefe sa prijedlogom bi kao npr. riječi Uzvišenog Allaha We aksemu billahi... (Oni se zaklinju Allahom, najtežom zakletvom: ’Allah neće oživjeti onoga koji umre!’ (En-Nahl, 38). Postoje i mnoge druge forme. Postoji i njeno skraćivanje zbog česte upotrebe, pa se glagol kojim se izražava zakletva ispušta, a zadržava prijedlog koji se poslije toga zamjenjuje wawom (wawu-l-kasemi) kod imenica "Tako mi noći kada tmine razastre" (El-Lejl, 1.) i harfom te (tau-l-kasemi) ako se zaklinje Božijim imenom "Tako mi Allaha, ja ću, čim se udaljite, vaše kumire udesiti!" (El-Enbija’, 57).

Ono čime se zaklinje uvijek je nešto važno i cijenjeno. Predislamski Arapi su se zaklinjali životom, slavom, časti itd.

Običavali su kazati: Le ‘umnike (Života ti!), Le‘umri (Života mi!) itd.

U ovu vrstu zakletve spada i Allahova zakletva Poslanikovim životom "A života mi tvoga, oni su u pijanstvu svome lutali" (El-Hidžr, 72).

Potrebno je naglasiti da je islam zabranio da se zaklinjemo očevima, djecom itd. (La tahlifu bi abaikum), a ko hoće da zakletvom nešto potvrdi, neka se kune Allahom (Men kane halifen felo jahlif illa billahi; Men halefe bi gajrillahife kad kefere).[96)]

Allah se zaklinje perom. Svejedno je da li se ovdje radi o peru kojim meleki pišu ljudsku sudbinu, po naredbi Gospodara svoga, na Lewhi mahfu- zu, ili se radi o običnom ljudskom peru, Allah se zaklinje njime i potvrđuje jedan od temelja imana, a to je istinitost Svoga poslanika Muhammeda, a.s.

U kontekstu ovih ajeta nazire se sukob između Poslanika i mekkanskih idolopoklonika. Kur’an govori o tom sukobu i prenosi ono čime su idolopoklonici optuživali Božijeg Poslanika.

"Oni govore: ’Hej, ti kome se Kur’an objavljuje, ti si, uistinu, lud! (El-Hidžr, 6);

"Poslanik koji vam je poslan uistinu je lud" (Eš-Šu‘ara, 27);

96) O ovome i drugim zakletvama pogledati: Buharijinu zbirku hadisa, odjeljak o zakletvama i zavjetima (Kitabu-l-ejmani ve-n-naziiri) zatim Ttkan od Sujutija, str. 2/169 i djelo Et-Tib- janufi eksami-l-Kur'ani od Ibn Dževzija.

"I govorili su: ’Zar da napustimo božanstva naša zbog jednog ludog pjesnika?”’(Es-Saffat, 36);

"Od koga oni glave okreću i govore: 'poučeni - umno poremećeni!’" (Ed-Duhan, 14);

"A on, uzdajući se u moć svoju, okrenu glavu i reče: "Čarobnjak je ili lud!" (Ez-Zarijat, 39);

"I tako je bilo, ni onima prije ovih nije došao nijedan poslanik, a da nisu rekli: - Čarobnjak je, ili: - Lud je!" (Ez-Zarijat, 52);

"Zato ti opominji, jer ti, milošću Gospodara svoga, nisi ni prorok ni lud" (Et-Tur, 29) i mnogi drugi ajeti koji ukazuju na ovaj sukob i ove optužbe.

Ajeti poslije zakletve nabrajaju vrline Božijeg Poslanika. Tu se prije svega demantiraju optužbe idolopoklonika. Druga Božija blagodat u odnosu na Poslanika je neprekidna nagrada kojom će biti nagrađen za sve ono što je stoički podnosio i na kraju u trećem ajetu navodi se lijepa ćud, narav kao treća vrlina Božijeg Poslanika.

Kada su Aišu, r.a., upitali za narav Božijeg Poslanika, ona je proučila prvih deset ajeta iz sure El-Mu’minun i rekla: "Niko od njega nije bio bolje naravi. Niko ga od njegovih drugova, ashaba ili članova njegove porodice nije dozvao, a da on nije rekao: - Lebbejke, odazivam ti se. Zbog toga je uzvišeni Allah rekao: "Zaista si ti najljepše ćudi". Upitana o ćudorednosti Božijeg Poslanika hazreti Aiša je rekla: Kane hulukuhu el-Kur’anu. Njegova narav bila je, dakle, kur’anskog porijekla. On je jednom prilikom rekao: "Poslat sam da usavršim plemenite naravi." Od Poslanika se prenosi da je rekao: "Moj me je Stvoritelj odgajao i najljepši mi odgoj dao kad je rekao: ’Ti sa svakim lijepo! I traži da se čine dobra djela, a neznalice se kloni.’ Kada sam to prihvatio On je rekao: 'Zaista si ti najljepše ćudi."

"Ništa teže neće biti na Mizanu na Sudnjem danu od lijepa odgoja. Sa lijepim odgojem čovjek će postići stepen onoga koji klanja i koji posti."

Od Ebu Hurejre se prenosi da je Poslanik, kada su ga upitali šta će ljude uvesti u Džennet, rekao: Takwatiahi we husnu-l-huluki (Bogobojaznost i lijep odgoj), a kada su ga upitali šta će ljude uvesti u Džehennem, rekao je: El-femmu we-le-ferdžu (Usta i spolni organ).

Najbliži Božijem Poslaniku na Sudnjem danu biće oni koji su najljepše naravi, dok će najudaljeniji od njega biti oni koji su oholi, koji brbljaju i koji se drugima rugaju (Es-sersarune, we-l-mutešeddikune we-l-mutefejhikune).[91)]

U tekstu koji je pred nama ima dosta određenih i neodređenih imena, izjavnih i neizjavnih rečenica, ispuštenih objekata itd. Red riječi u tekstu uglavnom ima stilsku, a ne gramatičku vrijednost. Na više mjesta u tekstu predikat je spomenut prije subjekta, a objekat u više navrata je ispušten (ma jesturun, fese tubsiru we jubsirun, lew tudhinufe judhinun) itd.

Neka imena su određena genitivnom vezom (bi ni'meti Rabike, inne Rabbeke), a neka na početku imaju određeni član (el-kalem) koji označava određenost vrste (lamu-l-džinsi). A sve ovo ukazuje na značaj i važnost kalema kao sredstva za pisanje i bilježenje, odnosno na značaj, mjesto i počast drugog člana genitivne veze - Božijeg poslanika Muhammeda, a.s.

97) Kurtubi, Tefsir, str. 18/227 - 228.

U tekstu ima dosta i neodređenih imena koja se upotrebljavaju kada se želi nešto umanjiti, omalovažiti itd. Ta neodređena imena u ovom tekstu su: medžnun, hallaf, mehin, hemmaz, nemim itd.

Rečenice u tekstu su podijeljene na izjavne i neizjavne (haberijje we inšaijje). Izjavne su niječne u kojima je istinitost tvrdnje pojačana sa jednim, dva ili više pojačanja zavisno od stepena i jačine poricanja mekkanskih idolopoklonika. Neizjavne su u obliku želje (lew tudhinu), zabrane (la tuti'), pogodbe (ta tutia) itd.

Sve ovo, uz sliku i zvuk, je pokrenulo tekst, udahnulo mu život, povezalo emocionalno sa racionalnim, pojavno sa skrivenim, a prije svega život Muhammeda, a.s., na Zemlji i njegov kontakt sa Uzvišenim.

I na kraju spomenimo i parabolu o "uništenom vrtu" koja se nalazi u ovoj suri, a koja je prema mnogima, ako se tako može reći, jedna od najljepših parabola Kur'ana. Evo te parabole u prijevodu Besima Korkuta: "Mi smo ih na kušnju stavili, kao što smo vlasnike jedne bašče na kušnju stavili kad su se zakleli da će je sigurno rano izjutra obrati a nisu rekli: 'Ako Bog da!'

I dok su oni spavali, nju od Gospodara tvoga zadesi nesreća i ona osvanu opustošena.

A u zoru oni su jedni druge dozivali: 'Poranite u bašču svoju ako je mislite obrati!' I oni poraniše...

A kad je ugledaše, povikaše: 'Mi smo zalutali; ali, ne, ne, - svega smo lišeni!"

Idolopoklonici Mekke su se odlučno suprotstavili Objavi. Kada bi bili upozoreni kaznom, tražili bi da se kazna odmah izvrši. O tome govore mnogi kur'anski ajeti. Iz tog mnoštva izdvajamo samo neke:

"Bože, ako je ovo zbilja istina od Tebe, Ti spusti na nas kamenje s neba kao kišu ili nam pošalji patnju nesnosnu!" (El-Enfal 32).

"Oni od tebe traže da ih kazna što prije stigne, i Allah će ispuniti prijetnju Svoju, a samo jedan dan u Gospodara tvoga traje koliko hiljadu godina, po vašem računanju." (El-Hadždž, 47).

"Čovjek je stvoren od žurbe. Pokazaću Ja vama, doista, dokaze Svoje, zato Me ne požurujte" (El-Enbija', 37).

"Ono što je Allah odredio dogodiće se; zato to ne požurujte!" (En-Nahl,1)

"Ako im Mi kaznu do roka određenog odgodimo, oni će sigurno reći: 'Zašto je zadržava?' A onoga dana kad im dođe, neće biti od njih otklonjena i sa svih strana biće okruženi onim čemu su se rugali" (Hud, 8).

"Reci: 'Kažite vi meni: ako će vas kazna Njegova noću ili danju zadesiti, zašto je onda požuruju mnogobošci? Zar ćete tek onda kad se dogodi - u nju povjerovati? Zar tek tada, a ranije ste je požurivali?'" (Junus, 50, 51).

Sva ova značenja i druga, njima slična, koja se nalaze u Kur'anu iskazana su u prvim ajetima sure El-Me‘aridž:

"Neko je zatražio da se kazna izvrši nad nevjernicima, - niko ne može spriječiti da to Allah, Gospodar nebesa, ne učini, k Njemu se penju meleki i Džibril u danu koji pedeset hiljada godina traje, zato ti budi strpljiv ne jadiku- jući!"

1. KO JE ZATRAŽIO IZVRŠENJE KAZNE?

Ibn Abbas i Mudžahid kažu da je izvršenje kazne zatražio mekkanski idolopoklonik Nadr b. el-Haris koji je kasnije pogubljen u Bici na Bedru zajedno sa ‘Ukbe b. Ebi Mu'ajtom. Drugi kažu da je to bio El-Haris b. Nu'aman el-Fihri koji je, kad je čuo riječi Božijeg Poslanika Men kuntu mewlahu fe ‘Alijjun mewlahu (Onome kome sam ja pretpostavljeni, tome je pretpostavljeni i Ali b. Ebi Talib), otišao Poslaniku i rekao mu: "Muhammede, naredio si nam da vjerujemo da nema drugog boga osim Allaha i da si ti Božiji Poslanik. To smo prihvatili, zatim si naredio da klanjamo pet puta dnevno, pa smo i to prihvatili, zatim si naredio da dajemo zekat, da postimo mjesec ramazan i da na hadž jedanput u životu odemo, pa smo sve to prihvatili. Međutim, ti si i pored ovoga bio nezadovoljan pa si i svoga stričevića pretpostavio nama. Je li to od tebe ili je od Allaha? Poslanik se zakleo da je to od Allaha, na što je El- Haris rekao: "Bože, ako je ovo zbilja istina od Tebe, Ti spusti na nas kamenje s neba kao kišu ili nam pošalji patnju nesnosnu." I prije nego je napustio Božijeg Poslanika bio je uništen, pa je tim povodom objavljeno "Neko je zatražio da se kazna izvrši..."

Ostale koji su to tražili kazna je stigla poslije oslobođenja Mekke jer su sve dotle u Mekki postojala dva razloga (emaneta) zbog kojih kazna nije izvršena.

1. Poslanik prije Hidžre (Allah ih nije kaznio, jer si ti među njima bio), i
2. Muslimani koji su ostali u Mekki poslije Poslanikovog iseljenja (Al- lah ih neće kazniti sve dok neki od njih mole da im se oprosti).

Ako je ova sura na početku otkrila ovu čudnu prirodu čovjeka koji požuruje kaznu, ona se u svom središnjem dijelu ponovo vraća ovoj prirodi. U jednom od tih ajeta stoji: "Čovjek je, uistinu, stvoren malodušan", nestrpljiv i slab kada ga nevolja snađe, a nepristupačan i osor kada se u izobilju nađe "osim onih koji namaze svoje budu na vrijeme obavljali, i onih u čijim imecima ima određeno pravo prosjak i siromah, i onih koji u onaj svijet budu vjerovali." Ovi ajeti govore o vjernicima, jer ono što je prije kazano odnosi se na idolopoklonike, a na to ukazuje i ovo izuzimanje kao i u ajetu u kome stoji: "Čovjek doista gubi, osim onih koji vjeruju i dobra djela čine." ‘Ukbe ibn ‘Amir smatra da su to oni vjernici koji, kad namaz klanjaju, klanjaju skrušeno i ponizno,

jer riječ daimun ovdje ima značenje riječi hašiun (skrušen, ponizan) kao i u ajetu u kome stoji: "Ono što žele - vjernici će postići, oni koji namaz svoj ponizno obavljaju."

Postoji i treće mišljenje. Po ovom mišljenju to su oni koji su ustrajni u svome poslu. Poslanik je jednom prilikom rekao da je Allahu najdraže ono djelo na kome se ustraje, makar to djelo bilo i malehno.

2. BOGATI I SIROMAŠNI, PRAVA I OBAVEZE

U ajetima se, dalje, navodi da u imecima bogatih određeno pravo imaju i oni koji su siromašni. U tumačenju ovog prava (hakka) komentatori Kur'ana se razilaze.

Jedni kažu (Katada i Ibn Sirin) da se pod hakkom misli na zekat, obavezno materijalno davanje. Drugi tvrde (Mudžahid) da je to sve drugo osim zekata.

Mišljenje prvih, prema Kurtubiju, je ispravnije, jer se radi o određenom pravu (hakkun ma'lumun), a sve drugo osim zekata nije određeno (lejse bi ma'lumin), nego je prepušteno na volju davaoca.

Enes prenosi da je Božiji Poslanik rekao: "Teško bogatima na Sudnjem danu zbog sirotinje koja će govoriti: Gospodaru naš, ovi su nas u odnosu na naša prava oštetili i zakinuli.

- Tako Mi moje moći i uzvišenosti, siromahe ću Sebi približiti, a one koji su ih zakidali što dalje udaljiti, reći će Allah. Zatim je Poslanik proučio ajet u kome stoji: "U njihovim imecima ima određeno pravo i prosjek i siromah."

3. SVOJSTVA PRAVIH VJERNIKA

U ovoj suri su nabrojana svojstva pravih i iskrenih vjernika.

Pravi vjernici su samo oni:

- koji namaze svoje na vrijeme obavljaju,
- koji zekat daju,
- koji u onaj svijet vjeruju,
- koji od kazne Gospodara svoga strahuju,
- koji stidna mjesta svoja čuvaju.

Emanet koji se spominje u suri El-Mu'minun kao svojstvo pravih i iskrenih vjernika, ovdje je još više pojašnjen. Pravi i iskreni vjernici su oni koji povjerene im emanete budu čuvali i obaveze svoje ispunjavali, i oni koji dug svjedočenja svoga budu izvršavali.

Namaz je također dva puta spomenut (ajet 22 i 34) što opet ukazuje na važnost i značaj ovog temelja na kome počiva islam.

Na kraju recimo da je ovo sedamdeseta sura u redoslijedu kur'anskih sura u Mushafu. Objavljena je u Mekki poslije sure El-Hakka. Ima četrdeset i četiri ajeta, dvije stotine i trinaest riječi i sedam stotina i pedeset i sedam slova. Ima tri imena: Seele, El-Waki'a i El-Me'aridž koja

se spominju u tri prva ajeta ove sure.
Ima dva derogirana, dokinuta ajeta ("Zato ti budi strpljiv") i ("Zato ih ostavi neka se napričaju i nazabavljaju dok Dan kojim im se prijeti ne dočekaju") koji su, prema Fejruzabadiju, derogirani i dokinuti ajetom o sablji, a koji, prema novijim naučnim istraživanjima, ne podliježu derogaciji.
Suretu Nuh je objavljena u Mekki. Ima dvadeset i osam ajeta, dvije stotine dvadeset i četiri riječi i devet stotina pedeset i devet slova (harfova). Nazvana je ovim imenom zbog riječi Uzvišenog Allaha na početku (Mi smo poslali Nuha narodu njegovu: "Opominji narod svoj prije nego što ga stigne patnja nesnosna") i na kraju sure (I Nuh reče: "Gospodaru moj, ne ostavi na Zemlji nijednog nevjernika").
Ova sura govori između ostalog i o religiji predislamskih Arapa. "Nika-ko božanstva svoja ne ostavljajte - govore oni", da bi kasnije u istom ajetu ta božanstva bila navedena, a to su Vedd, Suva' Jequs, Jeuk i Nesr. Predislamski Arapi su bili idolopoklonici. Imena njihovih plemena ukazuju da su bili blizu totemizma. Svako pleme imalo je svoga totema: pas, bik, lisica itd. kome je iskazivalo svoje poštovanje i smatralo ga zaštitnikom plemena. Vjerovali su i u skrivene snage nekih biljaka, predmeta, ptica i životinja. Izgleda da je obožavanje zvijezda i planeta kod njih postojalo još od najranijih vremena. Po svemu sudeći oni su to preuzeli od Sabejaca i ostatka kaldeizma ili od Južnih Arapa koji su obožavali Sunce i Mjesec o čemu govori kur'anski ajet u kome stoji:
"Ne padajte licem na tle ni pred Suncem ni pred Mjesecom, već padajte licem na tle pred Allahom, koji ih je stvorio."
Obožavanje kipova kod predislamskih Arapa bilo je također rašireno. Ponekad su u kamenju, drvetu i drugim predmetima vidjeli simbole svojih božanstava. Kur'an na to ukazuje "Šta kažete o Latu i Uzzau i Menatu?" Lat, Uzza i Menat su tri najpoznatija božanstva predislamskih Arapa. Lat je bio božanstvo stanovnika grada Taifa, Uzza plemena Gatafan, a Menat plemena Huzejl i Huza'a.
Obožavanje Lata, odnosno Sunca bilo je rašireno među Južnim Arapima i u Hidžazu. Hram ovog božanstva nalazio se u Taifu. Priča se da je to bila jedna velika bijela četvrtasta stijena na kojoj je podignut hram ovom božanstvu. I pleme Kurejš je štovalo ovo božanstvo. U njihovim imenima vrlo često srećemo ime Behbullati, Abduššemsi itd. Hram boga Menata nalazio se na obali mora između Mekke i Medine.
U samom imenu Manat ima nečeg što ukazuje da je to bio bog smrti.
Osim ovih oni su imali i druga božanstva. To su prije svega božanstva koja su spomenuta u gore navedenom ajetu: Vedd, Suva', Jegus, Jeuk, i Nesr. Vedd je zajedno sa Latom i Uzzaom sačinjavao sveto trojstvo.
To je božanstvo Južnih Arapa. Njegov kip nalazio se u Devmetu-l-Džendelu. Tamo je postojao sve do pojave islama. Suva' je bilo

božanstvo plemena Huzejl i Ki- nane. To je kamen kome su oni iskazivali posebno poštovanje. S obzirom na njegovo ime izgleda da se radi o bogu zla. Jeuk je božanstvo plemena Murad i Hevazin, a Jegus Hamadana i drugih arapskih plemena. Nesr je božanstvo Himjera. S obzirom na njegovo ime izgleda da se radi o orlu. Vakidi navodi da je Vedd bio u obliku čovjeka. Suva' žene, Jegus lava, Jeuk konja, a Nesr ptice.

Kurejšije i ostala arapaska plemena su pored ovih imali i druge kipove koje su štovali i poštivali. Priča se da je u Ka'bi prilikom oslobođenja Mekke bilo nešto oko 360 kipova. Najpoznatiji među njima bio je Hubel, napravljen od karneola u obliku čovjeka bez desne ruke koju su Kurejšije napravile od zlata. Svi su porušeni, a islam je zabranio izradu kipova i njihovo postavljanje u svrhu glorificiranja i obožavanja.

O stavu islama prema skulpturi i slikarstvu navodimo sljedeće Poslanikove hadise:

"Na Sudnjem danu najtežu kaznu trpjeće oni koji crtaju Božija stvorenja" (Buhari'an Aiša, r.a.).

"Ko stvori sliku biće kažnjen i biće obavezan na Sudnjem danu da to što je naslikao oživi" (Buharija i Muslim).

"Meleki ne ulaze u kuću u kojoj ima neka slika" (Tirmizija i Darimi").

"Uz svakog umjetnika slike Allah će priključiti toliko svojih službenika koliko je napravio slika - da bi ga kaznili" (Ibn Hanbel i Nesai).

Zabrana slikanja živih bića nije svojstvena samo islamu. U Bibliji (Izlazak) stoji: "Ne pravi sebi lika ni obličja bilo čega što je gore na nebu, ili dolje na zemlji, ili u vodama pod zemljom".

Međutim, ova zabrana u islamu nije bila potpuna i bezrezervna. Poslanik je tolerirao slike živih bića na sagovima po kojima se gazi i na jastucima. Buhari i Muslim bilježe da je Aiša, supruga Božijeg Poslanika rekla: "Poslanik se vrati s puta kad sam vješala zavjesu na prozoru svoje sobe, a imala je na sebi slike. Kada je to Poslanik vidio on je zavjesu skinuo i rekao: "Oni koji će na Sudnjem danu trpjeti najtežu kaznu su oni koji se s Allahom natječu u Njegovom djelu." Aiša je dodala: "Tada smo od toga sašili jedan jastuk ili dva."

Jednom drugom prilikom Poslanik je opazio kod svoje mlade žene Aiše među igračkama nekakve konje s krilima. Da bi se našalio on reče: "Ah! da li su konji ikada imali krila?" Aiša odgovori: "Kako? Ti si Božiji Poslanik, a ne znaš da su Sulejmanovi konji letjeli? Budući da je Poslanik tolerirao takve predmete, on je, prema Muhammedu Hamidullahu, u najmanju ruku dopuštao i njihovu proizvodnju.[98]

Islamska ulema, međutim, nije saglasna po ovom pitanju. Nevevi smatra da je svaka slika koja daje sjenu zabranjena (haram), dok Kurtubi u svom Tefsiru navodi jednu grupu mufessira koja drži slikarstvo dozvoljenim.

98) M. Hamidullah, Muhammed, a.s., 2/69.

Suretu-l-Džinn je objavljena u Mekki. U tome su svi saglasni. Ima dvadeset i osam ajeta, a nalazi se u dvadeset i devetom džuzu Kur'ana. Objavljena je neposredno poslije povratka Božijeg poslanika Muhammeda, a.s., iz Taifa u Mekku, dvije godine prije Hidžre, Poslanikovog preseljenja iz Mekke u Medinu. Nazvana je ovim imenom zbog toga što je u cijelosti posvećena džinnima, nevidljivim duhovnim bićima.

1. LJUDI ILI DŽINI?

Neki smatraju pozivajući se na jezičko značenje riječi džinn (sakriven, pokriven) da se pod ovim imaju podrazumijevati ljudi, odnosno ensarije koji su se tako skriveni sastajali sa Poslanikom na Akabi, poznat u historiji islama kao Prvi i Drugi sastanak na Akabi, 620. godine n.e.

Slično mišljenje iznose i Pandža-Caušević u svome prijevodu Kur'ana gdje se u fusnoti (str. 887) kaže: "Ovdje se ne govori o nevidljivim bićima...ko- ja se nazivaju džinni...U Kur'anu se riječ džinn pripisuje strancima, koji su vjerovali u Muhammeda, a.s.,...Džini o kojima se ovdje govori su kršćani".

Ova fusnota je u zagrebačkom izdanju Pandža-Čauševićevog prijevoda Kur'ana ispuštena. Vjerovatno se redaktor Omer Mušić i lektor Alija Nametak sa ovim nisu suglasili pa je ova fusnota u ovom i sljedećim izdanjima ovoga prijevoda ispuštena.

Drugi smatraju da je vrlo opasno zadržavati se samo na jezičkom značenju riječi bez sagledavanja i njene upotrebe u Kur'anu. Riječ džinn je u Kur'anu upotrijebljena na preko dvadeset i dva mjesta. Na svim tim mjestima ona označava džinne, nevidljiva duhovna bića, a ne ljude. Skoro da nema mjesta u Kur'anu gdje se spominju ljudi (ins), a da pri tome nisu spomenuti i džinni. Dovoljno je samo da se prisjetimo ajeta iz sure En-Nas pa da nam to bude potpuno jasno:
"Koji zle misli unosi u srca ljudi - od džinova i od ljudi" (En-Nas, 5 - 6) Činjenica je da ono o čemu govori ova sura, govori i sura El-Ahkaf (ajeti 29 - 30). Džinni su, dakle, nevidljiva duhovna bića stvorena od užarene vatre (El-Hidžr, 27). Ima ih različitih vrsta (teraika kideda), onih koji vjeruju i dobra djela čine i onih koji ne vjeruju (el-kasitune) koji će kao i svi njima slični u Džehennemu gorivo biti.

2. ANTONIMIJA U KUR'ANU

Ovdje moramo skrenuti pažnju na jednu pojavu koja je prisutna u arapskom jeziku pa i u Kur'anu, a to je mnoštvo antonimnih značenja pojedinih riječi. U ovoj suri se susrećemo sa el-kasitun (silnici, nevjernici) riječ koja se u Kur'anu u ovome značenju spominje samo na ovome mjestu. Na drugim mjestima, također, u Kur'anu ona ima značenje

pravednosti, kao npr. u ajetima koji u prijevodu glase:

"Ako se bojite da prema ženama sirotama nećete biti pravedni" (En-Nisa 3).

"I pravo mjerite i na teraziji ne zakidajte" (Er-Rahman, 9).

"Napunite mjeru kad mjerite na litru i pravo mjerite na kantaru" (El-Isra’, 35).

"Allah doista voli pravedne" (El-Ma’ide, 42).

Ova dvojnost u upotrebi navela je mnoge da ovu riječ svrstaju u antonimne riječi, riječi koje imaju dva potpuno oprečna značenja.

Kada je Hadždžadž b. Jusuf upitao Seida ibn Džubejra, prije nego što će ga pogubiti, šta misli o Hadždžadžu, Seid ibn Džubejr je rekao:

Ti si el-kasitu-l-'adilu.

Svijet koji je tu bio rekao je da je Seid ibn Džubejr opisao Hadždžadža kao istinoljubivog i pravednog. Međutim, Hadžadž je kao dobar poznavalac arapskog jezika, povikao:

O neznalice! On me je nazvao silnikom i nevjernikom!

Tada je prisutnima proučio ovaj ajet u kome riječ s korjenom KST ima značenje silnika i nevjernika.

3. DŽAMIJA KAO ZAŠTITA ČOVJEKOVE OKOLINE

"Džamije su Allaha radi, i ne molite se, pored Allaha, nikome!"

Buharija prenosi od Džabira ibn Abdullaha da je Božiji poslanik Muhammed, a.s., rekao: "Cijela površina zemlje učinjena mi je mjestom za obavljanje namaza." U drugoj verziji ovaj hadis glasi: "Cijela površina zemlje učinjena mi je mjestom za obavljanje namaza i sredstvom za čišćenje."

Prema ovim hadisima vjerski obredi u islamu mogu se obavljati i van džamije u kući, u polju ili na nekom drugom mjestu. Zna se da je Poslanik obavljao namaz čak i jašući na devi. Zna se također da su bajram-namazi ranije obavljani na otvorenom prostoru, na livadi. Svaki grad je imao svoju mu- sallu, otvoreni prostor, na kome su muslimani zajednički u džema’atu obavljali bajram-namaz.

Džamija kao objekat je neprikosnovena. Propisi vezani za džamiju moraju se poštivati. Ali, džamija nije samo objekat, džamija je i cijela površina zemlje koja se mora zaštititi kao mjesto na kome se može obaviti namaz, a njena čista prašina upotrijebiti kao sredstvo za čišćenje, kao zamjena za vodu kojom vjernik uzima abdest prije nego što pristupi obavljanju namaza.

Muslimanu je zabranjeno da onečisti džamiju, kao što mu je zabranjeno i da onečisti prirodu. Otuda veza između džamije i ekologije, odnosa čovjeka prema prirodi u kojoj se nalazi. S obzirom da je cijela površina Zemlje džamija, onda smo kao muslimani dužni da tu površinu čuvamo, daje ne zagađujemo i da se prema njoj odnosimo kao prema

džamiji.

SURA EL-MUZZEMILI EL-MUDDESSIR

Sura El-Muzzemmil je treća kur'anska sura po vremenu i redu svoga objavljivanja. Prije nje objavljena je sura El-'Alek i sura El-Muddessir. Ha- zreti Aiša, supruga Božijeg Poslanika i neki ashabi, drugovi Božijeg Poslanika, tvrde da je prvih pet ajeta El-'Alek sure prva objava, a zatim prvih nekoliko ajeta sure Nun. Kasnije su objavljene sure El-Muddessir i El-Muz- zemmil.

Sura El-Muzzemmil je objavljena u Mekki, osim posljednjeg ajeta koji je objavljen u Medini. Ima dvadeset ajeta, dvije stotine osamdeset i pet riječi i osam stotina i trideset i šest slova. Nazvana je ovim imenom zbog Riječi Uzvišenog Allaha "O ti, umotani..."

Fejruzabadi navodi[99]' da je šest ajeta ove sure derogirano, tri prva (O ti, umotani! probdij noć, osim maloga dijela; - polovinu njezinu ili malo manje od nje) koji su derogirani posljednjim ajetom ove sure i tri sljedeća ajeta (I otrpi ono što oni govore i izbjegavaj ih na prikladan način, a Mene ostavi onima koji te u laž ugone, koji raskošno žive i daj im malo vremena...To je doista pouka; I ko hoće put ka Gospodaru svome će izabrati) koji je derogiran ajetom o sablji (ajetu-s-sejfi). Od ovih šest ajeta samo tri prva, prema najnovijim naučnim istraživanjima, podliježu derogaciji.[100]

Sura El-Muddessir je također objavljena u Mekki. Ima pedeset i šest ajeta, dvije stotine pedeset i pet riječi i hiljadu i deset slova. Nazvana je ovim imenom zbog toga što se ova riječ spominje u prvom ajetu ove sure. Ima samo jedan derogirani ajet. "Meni ostavi onoga koga sam Ja izuzetkom učinio" (El-Muddessir, 11), koji je opet prema Fejruzabadiju derogiran ajetom o sablji (ajetu-s-sejfi). Novija naučna istraživanja kažu da ovaj ajet ne podliježe derogaciji.

Ajeti Innehu fekkere we kadderefe kutile kejfe kaddere summe kutile kejfe kaddere (On je, zaista, smišljao i računao, - i, proklet bio, kako je preračunao! i još jednom proklet bio, kako je preračunao!).
U ovim ajetima je dio ajeta kejfe kaddere (kako je preračunao!) ponovljen dva puta, a sama riječ kaddere tri puta. Ajeti se odnose na Velida ibn Mugiru koji je razmišljao šta da kaže o Muhammedu i Objavi. Allah je njego vo razmišljanje prokleo. Ovo prokletstvo je ponovljeno dva puta. Prvo se odnosi na njegovo razmišljanje o Muhammedu kao Božijem Poslaniku, a drugo, na njegovo razmišljanje o Kur'anu kao Objavi.

99) Fejruzabadi, Besair. 1/487.
100) Mustafa Zejd, An-Nashu fi-l-Kur'ani, 320.

Hakem prenosi od Ibn Abbasa da su idolopoklonici, poslije vijećanja u

"Daru-a-nedvi" (Skupštini), odlučili da Muhammedu pošalju Velida ibn Mugiru, najpametnijeg među njima, da čuje ono čemu Muhammed poziva i da ih poslije toga obavijesti i kaže svoje mišljenje. Kada je došao kod Poslanika zamolio je da mu prouči nešto iz Kur'ana. Poslanik se odazvao i proučio ajete u kojima stoji: "Ha. Mim. Knjigu objavljuje Allah, Silni i Sveznajući, koji oprašta grijehe i prima pokajanje, koji strahovito kažnjava i obilno nagrađuje, drugog boga osim Njega nema, Njemu se sve vraća" (El-Mu'min, 1 - 3).

Ajeti su snažno utjecali na Velida ibn Mugiru tako da je on, sav izvan sebe, umjesto idolopoklonicima, otišao svojoj kući. Zabrinuti za njegovu sudbinu, idolopoklonici su poslali Ebu Džehla da vidi šta je sa njim bilo. Kada je došao kod njega, Ebu Džehl ga je počeo koriti, a on mu reče da ga je to što je čuo od Muhammeda jako potreslo.

- Je li to poezija? - upita Ebu Džehl.
- Nije - odgovori Velid.
- Je li proza? - nastavi sa pitanjem Ebu Džehl.
- Nije ni to - odgovori Velid ibn Mugira.
- Pa čime onda da ga nazovemo? - upita Ebu Džehl.
- Ako nešto treba da kažemo, onda je najbolje reći da je to vraćanje. To nije objava. To su samo njegove riječi.

Eto, to su razmišljanja Velida ibn Mugira koje je Kur'an prokleo u gore navedenim ajetima.

I jedna i druga sura počinju sa vokacijom ("O ti, umotani...", a same riječi el-muzzemmil i el-muddessir označavaju onoga koji se umotao u ogrtač, koji se pokrio. Neki to uzimaju u prenesenom smislu i kažu da je to ogrtač poslanstva. Drugi smatraju da se Poslanik, uplašen Objavom, stvarno umotao u ogrtač.

U jednom hadisu koji je zabilježen kao Nefesija stoji da je Uzvišeni Allah u Kur'anu Poslanika nazvao, između ostalog, i imenom El-Muzzemmil i El-Muddessir. Suhejli, međutim, smatra da to nisu imena Božijeg Poslanika, nego imena koja su izvedena iz stanja u kome se Poslanik nalazio za vrijeme prve Objave.

U prvoj suri je naloženo Poslaniku da provodi noći u ibadetu, da noću klanja, uči i razmišlja, a danju poziva i upućuje ("O ti, umotani! probdij noć osim malog dijela... I spominji ime Gospodara svoga i Njemu se potpuno posveti"), dok je u drugoj suri naređeno Poslaniku da izađe i opominje i Gospodara svoga veliča ("Ustani i opominji i Gospodara svoga veličaj!").

I jedna i druga sura, svaka na svoj način, daje podršku Poslaniku u borbi protiv onih koji ga u laž ugone. U prvoj suri stoji ("A Mene ostavi onima koji te u laž ugone, koji raskošno žive...biće u Nas doista okova i ognja, i jela koje u grlu zastaje, i patnje nesnosne na Dan kad se Zemlja i planine zatresu"),

dok u drugoj uzvišeni Allah kaže ("A kada se u rog puhne - biće to naporan dan nevjernicima, neće biti lagahan. Meni ostavi onoga koga sam Ja izuzetkom učinio i bogatstvo mu ogromno dao i sinove koji su s njim i čast i ugled mu pružio...On, doista, prkosi ajetima Našim).

Prvu suru Allah završava, obraćajući se vjernicima riječima: "A dobro koje za sebe unaprijed osigurate naći ćete kod Allaha još većim i dobićete još veću nagradu", a drugu stradanjima onih koji su se suprotstavili Objavi i koji će govoriti "Nismo bili od onih koji su namaz obavljali i od onih koji su siromahe hranili i u besposlice smo se sa besposlenima upuštali, i Sudnji dan smo poricali, sve dok nam smrt nije došla. Njima posredovanje posrednika neće biti od koristi..."

Ono što treba ovdje istaći jeste da ove dvije kur’anske sure predstavljaju jednu homogenu cjelinu. One počinju, kao što smo vidjeli, sa istom vokacijom, pripadaju istom periodu Objave, spadaju u najkraće kur’anske sure, nalaze se jedna pored druge u Mushafu i tretiraju istu problematiku, negiranje Objave od strane idolopoklonika.

TUMAČENJE PRVOG I POSLJEDNJEG DIJELA SURE EL-MUZZEMMIL

1. NOĆNI NAMAZ (SALATU-T-TEHEDŽDŽUD)

Džabir ibn Abdullah prenosi da je prvi dio ove sure objavljen kada su idolopoklonici na sastanku u Daru-n-Nedvi odlučili da Muhammeda nazovu vračem i na taj način odvrate narod od njega. Neko od prisutnih je rekao da on nije vrač. Tada su predložili da ga nazovu luđakom, pa su opet neki rekli da on nije lud. Bilo je i drugih prijedloga. Kada je Poslanik o tome obaviješten, on se umotao i pokrio, pa mu je Allah objavio: "O ti, umotani!..."

Buharija i Muslim prenose da je Poslanik, govoreći o svome boravku na brdu Hira, rekao: "I dok sam se još vraćao sa brda, čuo sam s neba jedan glas, pogledao prema nebu i vidio onog istog meleka koji mi je dolazio na brdo Hira. Uplašen od toga vratio sam se kući i rekao: "Pokrijte me! Pokrijte me!". U drugom rivajetu stoji: "Uplašen od toga vratio sam se kući i rekao: "Umotajte me! Umotajte me!" Kasnije je Allah objavio: "O ti, pokriveni!", a većina smatra da je nakon ovog događaja objavljeno: "O ti, umotani! probdij noć, osim maloga dijela..."

Islamski istraživači i mufessiri smatraju da se ova zapovijed odnosi samo na Poslanika, odnosno da je noćni namaz kao farz propisan samo Poslaniku. Muslimani su, međutim, godinu dana zajedno sa Poslanikom obavljali ovaj namaz sve dok im noge, zbog dugog stajanja u namazu, nisu počele oticati. Tada je objavljeno: "Gospodar tvoj sigurno zna da ti u namazu provodiš manje od dvije trećine noći, polovinu njezinu ili trećinu njezinu, a i neki od onih koji su uz tebe. Allah određuje dužinu noći i dana. On zna da vi to ne umijete izračunati pa vam prašta, a vi iz

Kur’ana učite ono što je lahko..." (El-Muz- zemmil, 20).

Ovim ajetom Allah je muslimanima olakšao i naredio da to čine onoliko koliko im njihove stvarne mogućnosti dozvoljavaju.

Noćni namaz je i nakon ove objave bio obligatan za Poslanika.

Na to ukazuju mnogi ajeti iz medinskog perioda Objave. Evo jednog od tih ajeta: "I probdij dio noći u namazu, - to je samo tvoja dužnost; Gospodar tvoj će ti na onom svijetu hvale dostojno mjesto darovati" (El-Isra’, 97). Riječi Uzvišenog Allaha nafileten leke poslije zapovijedi koja se odnosi na noćni namaz (sala- tu-t-tehedždžud) ukazuju da se ovdje radi o obavezi koja spada u domen privilegija Božijeg Poslanika, a ne o nafili, klanjanju koje nije obavezno, jer ako bi riječi nafdeten leke imale to značenje, onda to ne bi spadalo u domen privilegija Božijeg Poslanika.

Poznato je, dalje, da Poslanik nikada nije propuštao noćne namaze svejedno da li je bio kod kuće ili na putu. Ako je noću bio pospan ili bolestan propuštene noćne namaze je naklanjavao danju.

Za njegove sljedbenike noćni namaz je nafila. O tome govore mnogi hadisi i mnogi drugi koji podstiču na ovaj namaz:

"Klanjajte noćni namaz (nafilu), jer je to običaj dobrih ljudi koji su prije vas živjeli. Noćni namaz vas približava Allahu, sprečava od griješenja, čisti grijehe i čuva tijelo od bolesti."

"O ljudi! Sirite selam, dijelite hranu sirotinji, pomažite i pazite rodbinu i Allahu se molite kad svijet spava - pa ćete ući u Džennet, sigurno i spašeni." Abdullah ibn Selam kaže da je ovo bilo prvo što je čuo od Božijeg poslanika Muhammeda, a.s., kada je došao u Medinu. Hadis su zabilježili Hakem, Ibn Madždže i Tirmizi. Po njima on spada u kategoriju hadisa koji su označeni kao hasenun sahinun.

"Došao mi je Džibril i rekao: - Muhammede! Živi kako hoćeš, ipak ćeš umrijeti (jer si čovjek smrtnik)! Voli koga hoćeš, ipak ćeš se s njima rastati! Radi šta hoćeš, ipak ćeš prema tome biti nagrađen ili kažnjen! Znaj da vjernik noćnim bdijenjem (radi ibadeta) postiže dostojanstvo kod Allaha i da je Njegova veličina u neovisnosti od ljudi!"

Prije nego se pristupi noćnom namazu potrebno je izvršiti i neke pri- preme:

- Prije spavanja o tome donijeti odluku (nijjet).
- Poslije ustajanja oprati zube, uzeti abdest i proučiti dovu koju je običavao da uči Poslanik, a koja glasi:

"Bože moj! Tebi hvala! Ti si Stvoritelj nebesa i Zemlje i svega što je u njima. Tebi hvala! Tebi pripada vlast nebesa i Zemlje i svega što je na njima. Tebi hvala! Ti si svjetlo nebesa i Zemlje. Tebi hvala! Ti si Istina. Tvoje obećanje je istinito, a susret s Tobom je istinit. Tvoj govor je istinit. Džennet je istina. Džehennem je istina. Poslanici su istina. Muhammed, a.s., je istina. Sudnji dan je istina.

Bože moj, Tebi sam odan, u Tebe vjerujem, samo se na Tebe

oslanjam i Tebi se obraćam. U ime Tebe suprotstavljam se drugima i u tom Tebe za su- diju uzimam. Oprosti mi što sam učinio i ono što ću učiniti, ono što sam učinio javno!

Ti si preteča svega i bićeš poslije svega i svakoga. Samo si Ti Bog, nema boga osim Tebe!".

Poslije ove dove potrebno je proučiti i deset posljednjih ajeta iz sure Alu ‘Imran.

Pri obavljanju noćnog namaza moramo imati na umu sljedeće:

- početi noćni namaz sa dva kratka rekata. Od Aiše, r.a., se prenosi da je Poslanik kada bi klanjao noću počinjao svoj noćni namaz sa dva kratka rekata, a od Ebu Hurejre je Poslanik rekao: "Ako neko od vas ustane da klanja noću neka svoj noćni namaz otvori sa dva kratka rekata."

- umjerenost u noćnom namazu. Enes ibn Malik prenosi da je Poslanik ušavši u džamiju vidio jedno uže kojim su bila povezana dva stuba.

"Kakvo je ovo uže? upitao je.

"To je Zejnebino uže", odgovorili su ashabi.

"Kada se umori od noćnog namaza, ona se nasloni na ovo uže."

"Odriješite ga" reče Poslanik. "Svako od vas neka klanja onoliko koliko može, a poslije toga neka se odmara."

Drugom prilikom je za jednu ženu koja je cijelu noć provodila u ibadetu, rekao: "Ostavite to!, a klanjajte onoliko koliko možete." Iz ovoga se vidi da nije pohvalno cijele noći provoditi u ibadetu. Allah u Kur’anu kaže: "Ne pretjerujte u vjeri!" i "Allah ne opterećuje nikoga, nego samo onoliko koliko može podnijeti".

Noćni namaz se može klanjati odmah iza jacije, u sredini ili na kraju noći, a najbolje vrijeme je na kraju noći. Od Ebu Hurejre se prenosi da je Božiji Poslanik rekao: "Naš preuzvišeni i blagoslovljeni Gospodar spušta se svake noći do zemaljskog neba kada ostane zadnja trećina noći i govori: "Ko šta moli, da mu udovoljim? Ko šta traži, da mu dam! K

o Me moli za oprost, da mu oprostim!"

Od Abdullaha b. Amra se prenosi da mu je Poslanik rekao: "Najdraži namaz Allahu je Davudov namaz, a najdraži post Allahu je Davudov post. Davud bi spavao pola noći, jednu trećinu bi se Allahu molio, a jednu šestinu bi spavao, a postio bi dan, pa potom ne bi postio dan."

Noćni namaz nema određen broj rekata. Najbolje je klanjati jedanaest ili trinaest rekata. Kada su Aišu, r.a., upitali o noćnom namazu Božijeg Poslanika, ona je rekla. "Božiji Poslanik nije u ramazanu, a ni u drugom vremenu klanjao više od jedanaest rekata. Klanjao bi četiri rekata i ne pitaj za njihovu ljepotu i dužinu! Potom bi opet klanjao četiri rekata i ne pitaj za njihovu ljepotu i dužinu, a zatim bi klanjao još tri rekata."[101]

2.TERTIL, PRAVILNO UČENJE (ČITANJE) KUR’ANA

"I izgovaraj Kur’an pažljivo."
Teoretičari kiraeta i istaknuti učači Kur’ana saglasni su da Kur’an ima svoj specifičan način čitanja. Sama riječ tertil, koja se na više mjesta spominje

101) Kurtubi, Tefsir, str. 19/31-59; Sabuni, Tefsiru ajeti-l-ahkam, str. 2/621-631; Sejiid Sa- bik, Fikhu-s-sunne, str. 2/168-173; Sahihu-l-Buhari, odjeljak Salatu-l-lejli (u prevodu H. Skapu- ra), str. 2/210 i dalje.
u Kur’anu, sinonim je riječi tedžviđ, a tedžvid je kodeks fonetičkih pravila za ispravno učenje Kur’ana.

Kada su Aliju, r.a., upitali šta znači riječ tertil, on je rekao: Et-tertilu tedžwidu-l-humfi we ma‘rifetu-l-waku.fi (Tertil je pravilno izgovaranje glasova i poznavanje pauza i pauzalnih oblika riječi).

Ibn Huzejma prenosi od Zejda ibn Sabita da je Poslanik rekao: "Uz-višeni Allah voli da se uči (čita) Kur’an onako kako je objavljen." Upitan o ki- raetu Božijeg poslanika Muhammeda, a.s., Enes ibn Malik je rekao da je njegov kiraet bio u znaku prolongacije, duljenja samoglasnika. Tirmizi i Ebu Davud prenose od Ummi Seleme da je rekla: "Kada bi učio Kur’an Poslanik bi zastajao na kraju svakoga ajeta. Tako bi naprimjer suru Fatihu učio ovako:

El-hamdu li-llahi Rabbi-l-'alemin - pa bi stao, Er-Rahmani-r-Rahim - pa bi opet stao, itd.

I Zuhri navodi da je Poslanik učio Kur’an ajet po ajet. Ovaj način učenja sastoji se u pravljenju pauze na kraju svakog ajeta bez obzira na misao koja se završava možda u sredini ili na kraju sljedećeg ajeta. Neki smatraju da je bolje stati tamo gdje se misao završava. Međutim, praksa Božijeg poslanika Muhammeda, a.s., je na strani prvih, pa Bejheki i drugi smatraju da je bolje slijediti praksu Božijeg Poslanika i stati na kraju svakog ajeta bez obzira da li je misao završena ili nije.

Islamski istraživači se razilaze i u pitanju da li je bolje učiti Kur’an sporije i manje ili brže i više?

Jedni smatraju da je bolje učiti Kur’an sporije i manje, nego brže i više. U prilog tome oni navode sljedeće argumente:

Krajnji cilj čitanja je razumijevanje teksta. Hifz nije ništa drugo do sredstvo pomoću koga možemo dokučiti značenje Kur’ana. Buharija prenosi daje Ibn Abbas, jednom čovjeku koji je brzo učio Kur’an i bio u stanju da u toku jedne noći prouči cijeli Kur’an, rekao: "Da pravilno proučim samo jednu suru razmišljajući o njenim značenjima draže mi je nego da činim to što ti činiš."

Muhammed ibn Ka‘b el-Kurezi imao je običaj cijelu noć učili samo dvije sure iz Kur’ana Ez-Zilzal i El-Kari‘a, da ih ponavlja i razmišlja o njihovim značenjima. To mu je bilo draže nego da brzo prouči cijeli Kur’an. Upitan za dvojicu ljudi od kojih jedan u namazu uči El-Bekare, a

drugi El-Bekare i Alu ‘Imran, Mudžahid je rekao: "Onaj koji uči samo El-Bekare menije draži."

Drugi smatraju da je bolje učiti Kur’an brže i više, nego sporije i manje, a kao dokaz navode hadis koji prenosi Abdullah ibn Me'sud, a koji glasi: "Ko prouči jedno slovo iz Kur’ana imaće nagradu, a nagrada je desetostruka." Pored ovoga navode i mnoge druge hadise, kao i činjenicu da je Osman, r.a., na jednom rekatu proučio cijeli Kur’an.

U predmetnom ajetu Uzvišeni Allah je svoju zapovijed (We rettili-l-Kur’ane) pojačao infinitivom (masdarom), a to znači da je potrebno, pored pravilnog učenja Kur’ana, obratiti pažnju i na njegovo značenje. Tradicija bilježi da je Poslanik na ovaj način učio Kur’an. Upitana o kiraetu Božijeg Poslanika Ummi Selema je rekla da je njegovo čitanje Kur’ana bilo sa razumijevanjem.

Dokazano je da je Božiji poslanik Muhammed, a.s., proveo noć u učenju kur’anskog ajeta: "Ako ih kazniš, robovi su Tvoji, a ako im oprostiš, silan i mudar Ti si" (El-Ma’ide, 118).

Drugom prilikom on je opet proveo noć u ponavljanju kur’anskog ajeta: "Misle li oni koji čine zla djela da ćemo s njim postupiti jednako kao sa onima koji vjeruju i dobra djela čine, da će im život i smrt biti isti? Kako loše rasuđuju!" (El-Džasije, 21).

Prenosi se od Seiđa ibn Džubejra da je Poslanik preko dvadeset puta u jednom namazu ponavljao kur’anski ajet: "I bojte se Dana kad ćete se svi Allahu vratiti, kad će se svakome ono što je zaslužio isplatiti, - nikome krivo neće učinjeno biti" (El-Bekare, 281).

Hasan el-Basri je u jednom namazu više puta ponavljao kur’anski ajet: "I ako biste Allahove blagodeti brojali, ne biste ih nabrojali" (Ibrahim, 34). Upitan zašto to čini rekao je da u tome vidi veliko značenje, pa ga zbog toga i ponavlja.

Prije nego što se pristupi učenju (čitanju) Kur’ana potrebno je izvršiti i neke pripreme:

- Okupati se ako je to potrebno. (Džunub i žena dok joj traje menstruacija ne mogu ništa učiti iz Kur’ana).
- Uzeti abdest prije nego što se počne sa učenjem Kur’ana. To je bila praksa Božijeg poslanika Muhammeda, a.s.
- Mjesto gdje se uči Kur’an mora biti čisto, a za to su najprikladnije džamije. One služe, između ostalog, i za boravak u itikafu zadnjih deset dana ramazana.
- Lijepo se obući i prijatnim mirisom namirisati. Abdullah ibn Mes‘ud je imao običaj lijepo se obući i namirisati ugodnim mirisom kada bi htio klanjati ili učiti Kur’an.
- Oprati zube i usta prije učenja Kur’ana. Ako iz usta curi krv mekruh je učiti Kur’an prije nego se to pranjem ne odstrani. Ako je neko jeo bijeli ili crni luk potrebno je njegov neprijatni zadah odstraniti prije nego što

počne učiti Kur’an.

- Okrenuti se prema Kibli. Božiji poslanik Muhammed, a.s., je učio Kur’an sjedeći lica okrenuta prema Kibli.
- Početi učenje se istiazom "Kada hoćeš da učiš Kur’an, zatraži od Allaha zaštitu od šejtana prokletog" (En-Nahl, 98). Poslije Isti‘aze proučiti i Bi- smillu.
- Učiti Kur’an gledajući u Mushaf bolje je nego učiti ga napamet, jer se gledanje u Mushaf tokom učenja ubraja u ibadet, odnosno u proces čitanja, pored jezika, uključeno je i oko. U jednom hadisu stoji: "Prednost učenja Kur’ana gledajući i Mushaf nad učenjem napamet je kao prednost farza nad na- filom", a u drugom se kaže: "Kome pričinjava zadovoljstvo da ga Allah i Njegov Poslanik zavole, neka uči Kur’an gledajući u Mushafu."

Bejheki i drugi prenose da je Božiji poslanik Muhammed, a.s., jednom prilikom rekao ashabima:

"Prepustite svojim očima dio ibadeta koji im pripada."

- A koji je to dio? - upitaše ashabi.
- Učenje u Mushafu gledajući - odgovori Poslanik.[102]

3. NAČIN DOSTAVLJANJA OBJAVE

"Mi ćemo ti, doista, teške riječi slati."

U Kur’anu se na više mjesta govori o spuštanju, silaženju, dostavljanju, slanju Objave itd. Očito je da se radi o načinu kazivanja koji je razumljiv za ljude. Prema Kur’anu Allah je svojim poslanicima prenosio poruku na tri načina:

- nadahnućem, unoseći direktno misao u srce Poslanika;
- razgovorom s Poslanikom iza zastora (min werai hidžabin) i
- preko meleka kao dostavljača i prenosioca Objave Božijem Poslaniku "Nijednom čovjeku nije dato da mu se Allah obraća osim na jedan od tri načina: nadahnućem, ili iza zastora, ili da pošalje izaslanika koji, Njegovom voljom, objavljuje ono što On želi.
- On je, zaista, Uzvišen i Mudar! (Eš-Šura, 51).

Upitan o tome kako mu je dostavljena Objava Božiji poslanik Muham- med, a.s., je rekao: "Ponekad mi Objava dođe poput zvonjenja zvona. To je bio najteži način Objave. Kada se prekine zvonjenje, ja bih potpuno upamtio ono što mi je kazano. Ponekad mi se melek ukaže u vidu čovjeka. On bi mi govorio, a ja pamtio ono što on kaže."

Aiša, r.a., navodi da je vidjela Božijeg Poslanika kada je jednog veoma hladnog dana primao Objavu, kako mu čelo kipti od znoja.

Prenosi se od Zejda ibn Sabita da je rekao: "Jednog dana kada smo svi zajedno sjedjeli na zemlji i kada je Objava počela dolaziti, Poslanikovo koljeno bilo je na mom bedru i tako me teško pritiskalo da sam pomislio da će mi pući bedrena kost."[103]

Također se prenosi da je Aiša, r.a., vidjela kako mu Objava dolazi kada je bio na svojoj devi koja je kleknula prednjim dijelom i nije se micala sve dok se objavljivanje nije završilo, a zatim je Aiša proučila kur'anski ajet: "Mi ćemo, doista, teške riječi slati."

4. KIRAET, UČENJE KUR'ANA U NAMAZU

"A vi iz Kur'ana učite ono što je lahko."

Šerijatski pravnici su saglasni da je kiraet - učenje Kur'ana u namazu jedan od glavnih dijelova namaza bez koga namaz ne može biti punovažan. Razilaze se jedino u tome da li je učenje Fatihe u namazu prvostepena dužnost (farz) ili nije?

102) Sujuti, Itkan, str. 1/136-149; Muhammed Halil Husari, Mea-l-Kur'ani-l-kerimi, odjeljak Kejfijjetu tilaveti-l-Kur'ani-l-kerimi, str. 52; I. Trebinjac, Učenje i proučavanje Kur'ana, Zbornik radova ITF, 1/29.

103) Subhi Salih, Mebahisunfi 'ulumi-l-Kur'ani, str. 25 i dalje.

Po mišljenju Ebu Hanife i pravnika hanefijske pravne škole učenje Fatihe u namazu ne spada u prvostepene dužnosti (farz). Na to ukazuje kur'anski ajet: Fakre u ma te-jessere mine-l-Kur'ani (A vi iz Kur'ana učite ono što je lahko). Ako namaz klanjamo sa Fatihom ili bez nje učenjem jednog ili više kur'anskih ajeta namaz je valjan jer je u njemu zastupljen kiraet kao jedan od glavnih dijelova namaza.

U odbranu ovog mišljenja oni, pored Kur'ana, navode i hadise Božijeg poslanika Muhammeda, a.s., koje bilježi Buharija, Muslim, Ebu Davud i drugi, a koji glase:

Ebu Davud prenosi od Ebu Hurejre daje Poslanik rekao:

"Nema namaza bez učenja Kur'ana, pa makar to bila i Fatiha."

Buharija prenosi od Ebu Hurejre da je Poslanik jednom čovjeku, koji je ušao u džamiju, klanjao dva rekata, a zatim pozdravio Poslanika, rekao: "Vrati se i ponovo klanjaj, jer nisi klanjao kako treba!" Nakon trećeg upozorenja dotični čovjek je rekao: "Tako mi onoga koji te je sa istinom poslao, ja ne znam bolje, pa pouči me!" Tada je Poslanik rekao:

- Kada stupiš u namaz izgovori tekbir, onda prouči iz Kur'ana ono što ti je lahko, pa se sagni na ruku[1] da se na njemu potpuno smiriš, tada se podigni da se na stajanju potpuno ispraviš, zatim se spusti na sedždu da se na njoj smiriš i onda se podigni na sjedenje tako da se potpuno smiriš! Tako radi u svakom namazu (bio on farz ili nafila)!"

Po drugoj verziji u hadisu, umjesto Fakre'ma tejessere meake mine-l-Ku- r'ani (Onda prouči iz Kur'ana ono što ti je lahko), stoji Fekre'ma ši'te mine-l- Kur'ani (Onda prouči iz Kur'ana ono što hoćeš).

Iz hadisa se vidi da je Poslanik dotičnom čovjeku dao pravo izbora da u namazu prouči ono što hoće iz Kur'ana. U nabrajanju glavnih dijelova namaza Poslanik nije spomenuo Fatihu što ukazuje da učenje Fatihe u namazu ne predstavlja prvostepenu dužnost (farz).

Drugi smatraju da je učenje Fatihe u namazu farz i da je to jedan od uslova valjanosti namaza. U tu svrhu oni navode mnoge hadise od kojih izdvajamo samo neke:

Buharija prenosi od Ubade ibn Samita da je Poslanik rekao: "Namaz nije valjan onome ko u njemu ne prouči Fatihu."

Darekutni prenosi od Ubade ibn Samita da je Poslanik rekao: "Namaz neće biti ispravan onome ko u njemu ne prouči Fatihu."

Ahmed, Muslim, Tirmizi i Ebu Davud prenose od Ebu Hurejre da je Poslanik rekao: "Namaz nije potpun onome ko ga klanja bez učenja Fatihe".

Predstavnici hanefijske pravne škole smatraju da neki od gore navedenih hadisa imaju ahad predaju, a druge kao npr. La salate li men lem jakre' bi Fatihati-l-Kitabi (Namaz nije valjan onome ko u njemu ne prouči Fatihu) treba uzeti u značenju hadisa La salate li džaril-mesdžidi illa fi-l-mesdžidi. (Namaz nije valjan osobi koja stanuje blizu džamije, a da ga ne klanja u džamiji), odnosno namaz se može klanjati i u kući mada je to bolje obaviti u džamiji.[104]

104) Kurtubi, Tefsir, str. 1/12 i dalje; Džessas, Tefsir, str. 1/18-23; Muhammed Ali Sajis, Tefsiru ajati-l-ahkami, str. 4/185-208.

Mekkanska sura.

Objavljena poslije sure En-Nedžm.

Ima četrdeset i dva ajeta, dvije stotine trideset i tri riječi, pet stotina tri- deset i tri slova (harfa) i dva imena:

'Abese i El-A'me. Prvo ime se spominje u prvom, a drugo u drugom ajetu ove sure.

Ima jedan derogirani ajet ("Pa ko hoće, poučiće se"), koji je, prema Fe- jruzabadiju i drugima, derogiran ajetom o sablji (ajetu-s-sejfi). Međutim, novija naučna istraživanja kažu da se ovdje radi o izjavnoj rečenici, a izjavne rečenice ne podliježu derogaciji.

Prvi dio ove sure, iako je objavljen zbog posebnih povoda, ima opće značenje. Njime su udareni temelji ljudskom dostojanstvu. Vrednovanje ljudi na osnovu plemenske pripadnosti, bogatstva, boje itd. je ovim ajetima dokinuto. Ljudi se mogu vrednovati samo na osnovu bogobojaznosti, dobrih djela i sposobnosti. Kur'an je to nedvojbeno iskazao u dvanaestom ajetu sure El- Hudžurat kada je rekao:

"O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji."

To je isto i Poslanik potvrdio u govoru na Oproštajnom hadždžu (Hadždžetu-l-wedai) kada je rekao:

"O ljudi, vi imate samo jednog Gospodara i jednog pretka. Svi ste od Adema, a Adem je od zemlje. Najbolji je kod Allaha onaj koji je najpobožniji. Nikakve prednosti nema Arap nad nearapom, niti bijelac

nad crncem, osim u pobožnosti".

Poslanik je, kada je Ebu Zer el-Gifari nazvao jednog ashaba riječima. Jebne-s-sewdai (Crnjo), rekao: "Ne zakidaj nikoga! Ne zakidaj nikoga. Bijelac nema nikakve prednosti na crncem, osim samo u bogobojaznosti, pobožnosti i dobrim djelima."

Sura ‘Abese je među prvima, ako nije i prva, koja je ovaj princip uspostavila, a povod tome je bio jedan mali događaj koji se desio u Mekki.

Poslanik je bio u društvu Utbaa ibn Rebi‘a, Džehla ibn Hišama i svoga amidže Abbasa b. Abdulmuttaliba kada mu je prišao Abdullah ibn Ummi Mektum, ashab koji je bio slijep, prekinuo razgovor koji je Poslanik vodio sa prvacima plemena Kurejš i zatražio od njega da ga pouči, odnosno da mu objasni jedan kur’anski ajet, rekavši: "Pouči me onome čemu te je poučio Uzvišeni Allah." Poslanik se tada okrenuo i namrštio, pa je tim povodom objavljen prvi dio ove sure.

"On se namrštio i okrenuo zato što je slijepac njemu prišao.
A šta ti znaš - možda on želi da se očisti, ili pouči pa da mu pouka bude od koristi.

Onoga koji je bogat,
ti njega savjetuješ,
a ti nisi kriv ako on neće da vjeruje,
a onoga koji ti žureći prilazi
i strah osjeća,
ti se sa njega ne osvrćeš."

Poslanik je, poslije objave ovih ajeta, prilikom svakog susreta sa Ibn Ummi Mektumom običavao da kaže: Merhaben bi men 'atabeni fihi Rabbi. Hel leke hadžetun fi šej'in? ("Pozdravljam onoga zbog koga sam ukoren od strane Allaha", a poslije pozdrava upitao bi ga da li ima nekih potreba i može
li mu u tome pomoći?).

Ova sura nije jedina koja je objavljena zbog Ibn Ummi Mektuma. Zbog njega su objavljeni i drugi kur’anski ajeti u kojima su utvrđeni i neki drugi principi. Jedan od tih ajeta je objavljen u Medini, a govori o džihadu, borbi na Božijem putu. U njemu Allah kaže:

"Vjernici koji se ne bore - osim onih koji su za borbu nesposobni - nisu jednaki onima koji se na Allahovu putu bore imecima svojim i životima svojim. One koji se budu borili ulažući imetke svoje i živote svoje Allah će odlikovati čitavim stepenom nad onima, koji se ne budu borili, i On svima obećava lijepu nagradu. Allah će borcima, a ne onima koji se ne bore dati veliku nagradu" (En-Nisa’, 95).

Buharija bilježi da je Bera’ b. Azi rekao: "Kada je objavljen kur’anski ajet: 'Vjernici koji se ne bore nisu jednaki onima koji se na Allahovu putu bore...’ Poslanik je pozvao jednog od od svojih ashaba - pisara Objave i naredio mu da to zapiše, a iza Poslanika je stajao sin Ummi Mektume

koji je rekao: ’Božiji poslaniče, ja sam nesposoban za borbu.’ Tada je objavljeno: ’Osim onih koji su za borbu nesposobni’ kao pojašnjenje ovome ajetu.

Otuda ne treba da čudi da je sin Ummi Mektume trinaest puta zamjenjivao Poslanika u Medini kada je Poslanik bio odsutan zbog džihada i borbe. Za vrijeme Oproštajnog hadždža Poslanik je opet odredio sina Ummi Mektume za svoga zamjenika u Medini.[105]

Abdullah ibn Ummi Mektum je među prvima prihvatio islam i među prvima hidžret učinio. Imao je lijep glas i jaku memoriju.

105) Nevevi, Tehzibu-l-esmai ve-l-lugati, 56.

Bio je mujezin u džamiji Božijeg Poslanika u Medini. Poslanik je često govorio svojim ashabima da mogu u ramazanu, mjesecu posta, kada čuju ezan Bilala početi sa iftarom, a sa postom onda kada čuju ezan Ibn Ummi Mektu- ma.Ovaj veliki ashab je učestvovao i u vojnim pohodima. Često je tražio da bude stjegonoša s obzirom da je slijep i da kao takav ne može pobjeći sa bojišta. Enes ibn Malik navodi da je on lično vidio Ibn Ummi Mektuma na Ka- disiji kako nosi zastavu i juriša na neprijatelja.

Ova sura je dokaz istinitosti poslanstva Božijeg poslanika Muhammeda,
a.s. Ovaj princip, princip jednakosti među ljudima, ponovljen je i na drugim mjestima u Kur’anu (El-En‘am, 52, El-Kehf, 28).

Poslije ovog uvodnog dijela sura dalje govori o čovjekovom negiranju Gospodara svjetova, o otvorenom kufru, i pored blagodati kojima je Allah obasuo čovjeka ("Proklet neka je čovjek! Koliko je on samo nezahvalan!...").

Na kraju ukazuje i na strahote Sudnjeg dana, na glas zaglušujući, kada će čovjek od brata svoga i majke svoje i oca svoga bježati.

Kur’an ovdje upotrebljava riječ es-Saha (glas zaglušujući) kao najavu Sudnjeg dana, za razliku od sure En-Nazi‘et u kojoj je upotrijebljena riječ at- Tamma al-kubra (nevolja najveća) kao najava ovog dana. Riječ tammetun (nevolja) je izvedena iz Tamme-t-turabu-l-bi’re (zasuti, zatrpati bunar), pa je otuda i Sudnji dan nazvan Tammetu-l-kubra (Velika nesreća). Kada nastupi Sudnji dan sve će biti zatrpano i zasuto, dok će se glasom zaglušujućim sve probuditi, proživjeti. Zbog toga je riječ tammetun spomenuta prije riječi sa- hatun, jer će prvo sve biti zatrpano, uništeno, pa tek onda zaglušujućim glasom proživljeno.[106]'

106) Fejruzabadi, Besair, 1/449.

Suretu-l-Lejl je devedeset i druga sura u Osmanovom Mushafu, jedna je od mnogih kur’anskih sura koje počinju sa zakletvom. Nalazi se u tridesetom džuzu Kur’ana. Ima dvadeset i jedan ajet i pripada mekkanskom periodu Objave. Nazvana je ovim imenom zbog toga što se riječ noć (Lejl) nalazi u njenom prvom ajetu ("Tako mi noći kad tmine razastre...")

1. ALLAH SVE STVARA U PARU

"Tako mi noći kada tmine razastre, i dana kada svane i Onoga koji muško i žensko stvara."

Allah u ovim ajetima skreće pažnju ljudima na noć i dan, noć koja simbolizira tminu i dan u kome se rađa Sunce i počinje život. Allah nadalje skreće pažnju da je sve u paru stvorio. "I od svega po par stvaramo" (Ez-Zarijat, 49). "Zar Zemlju posteljom nismo učinili...I vas kao parove stvorili" (En- Nebe', 8).

Ovo je mudžiza Kur'ana i dokaz da je Kur'an objava od Gospodara svjetova. Niko u to vrijeme pa ni Muhammed, a.s., nije znao za ovu činjenicu. Muhammed, a.s., je saznao došavši u Medinu da stanovnici Medine vrše poli- nizaciju datula. To je povrijedilo njegov osjećaj javnog morala, pa ih je nagovorio da to više ne rade. Nakon toga plodnost je uveliko opala, pa su se uzgajivači požalili Božijem Poslaniku. Tada im je on rekao: "Radite kako ste naučili da radite, vi bolje od mene znate stvari ovoga svijeta."

2. KIRAETII ŠKOLE ČITANJA KUR'ANA

We-l-lejli iza jagša we-n-nehari iza tedžella we ma haleka-z-zekare we-l-unsa.

Buharija prenosi da je Ebu Derda, kada su mu došli ashabi, drugovi Ibn Mes'uda, upitao:

- Ko od vas čita Kur'an prema čitanju Ibn Mes'uda?
- Svi, odgovorili su.
- A ko to zna napamet? - upitao je Ebu Derda.
- Alkama, rekoše.
- Da li si čuo Ibn Mes'uda kako čita We-l-lejli iza jagša?

We-l-lejli iza jagša we-n-nehari iza tedžella we-z-zekeri we-l-unsa, reče Alkama.

Čitanje Ibn Mes'uda spada u nepriznate (šazz) kiraete, a nepriznati (šazz) kiraeti nisu saglasni sa Osmanovim Mushafom. Ibn Mes'ud dodaje, ispušta ili pak zamjenjuje pojedine kur'anske riječi. Evo nekih primjera koji će nam to najbolje ilustrirati:

- Dodavanje (az-zijadetu) kao npr. Fe sijamu selaseti ejjamin mutewali- jatin. U Osmanovom Mushafu riječ mutewalijatun ne postoji.
- Ispuštanje (en-naksu) kao npr. Wez-zekeri we-l-unsa.

U Osmanovom Korpusu stoji We ma haleka-z-zekere we-l-unsa (El-Lejl, 3).

- Zamjena (el-bedel) kao npr. Ke-s-sufi-l-menfuši. Ovdje je Ibn Mes'ud izvršio zamjenu riječi. U Osmanovom Mushafu stoji: Ke-l-ihni-l-menfuši (El- Kari'a, 5).

Korpus Ibn Mes'uda je odbačen kao nevjerodostojan pored ostalog i zbog toga što nije sadržavao Fatihu i Muavvizetejni (En-Nas i El-Felek).

Njegov kiraet je utvrđen ahad predajom. On nema snagu mutevatira pa se kao takav ne može upotrijebiti u namazu i drugim ibadetima, niti se može klanjati za onim koji u namazu uči šazz kiraetom. On se ne može upotrijebiti ni kao dokaz u vjerovanju, jer on nije Kur'an. Kur'an je utvrđen tevaturom.

I kao što se u namazu može učiti samo Kur'an koji je utvrđen tevaturom, tako se isto kur'anski tekst može pisati smao ortografijom koja je utvrđena u vremenu halife Osmana. Ta ortografija je uz izvjesno grafičko poboljšanje ostala na snazi sve do danas. Njeno grafičko poboljšanje bilo je u službi pravilnog učenja Kur'ana. Međutim, i ta ortografija za one kojima arapski jezik nije materni jezik, predstavlja veliku prepreku za pravilno čitanje kur'anskog teksta. Otuda bi bilo lijepo i korisno kad bi se na kraju Mushafa koji se štampaju kod nas našao jedan tabelarni pregled kur'anskih riječi koje odstupaju od današnjeg pravopisa arapskog jezika i načela na kome on počiva, a to je da sve ono što je napisano bude kao ono što je izgovoreno. Time bi olakšali učenje Kur'ana i onima koji nisu upoznati sa karakteristikama pravopisa Mushafa.

Potrebno je ovdje naglasiti da svi Mushafi koji su štampani u arapskom svijetu posjeduju ovaj tabelarni pregled kao npr. Kairsko državno izdanje Mushafa iz 1923. godine i sva druga ponovljena izdanja.

Abduldželil Isa je pokušavajući da tekst Kur'ana približi novim generacijama na marginama Mushafa objašnjavao one kur'anske riječi koji odstupaju od sadašnjeg pravopisa arapskog jezika.

Ortografija Mushafa ima svoj kudusijjet. Nju treba čuvati. Ona se ne smije mijenjati. Arapski jezik je podložan promjenama, a Kur'an i njegovo pismo ne podliježu nikakvim promjenama. Pismo Kur'ana predstavlja prvu fazu u razvoju arapskog jezika, pa ga kao takvog treba i sačuvati.

3. VJEROVANJE U ALLAHOVO PREDODREĐENJE

"Vaš trud je, zaista, različit: onome koji udjeljuje i ne griješi i ono najljepše smatra istinitim - njemu ćemo Sžennet pripremiti; a onome koji tvrdiči i osjeća se neovisnim i ono najljepše smatra lažnim - njemu ćemo Džehen- nem pripremiti, i bogatstvo njegovo mu, kad se strovali, neće koristiti."

Komentar ovim ajetima potražili smo u Poslanikovim hadisima. Buharija prenosi od Alija ibn Ebi Taliba sljedeću izjavu: "Bili smo na jednoj dženazi u mezaristanu Beki'a (mezaristan u Medini) kada je došao Božiji Poslanik i sjeo, a mi posjedali oko njega. Zamišljen, oborene glave, štapom je vukao linije po zemlji, a zatim rekao:

- Nema niko među vama, odnosno nema nijedne žive duše a da joj Allah već nije odredio mjesto u Džennetu ili Džehennemu, i da joj nije određeno da li će sretna ili nesretna biti.

- Božiji Poslaniče, da napustimo rad i da ostanemo pri našoj sudbini u knjizi zapisanoj?! - reče jedan od prisutnih ashaba.

- Radite, jer svakome je dostupno ono što mu je određeno, reče Poslanik, a zatim prouči: "Onome koji udjeljuje i ne griješi i ono najljepše smatra istinitim
- njemu ćemo Džennet pripremiti, a onome koji tvrdiči i osjeća se neovisnim i ono najljepše smatra lažnim - njemu ćemo Džehennem pripremiti."

U drugoj verziji koju prenosi Abdullah ibn Omer, poslije upita gore navedenog ashaba, Poslanik je rekao:

- Radite, jer svakome je dostupno ono što mu je određeno; sretnima je dostupno ono što rade sretni, a nesretnima ono što rade nesretni.

Omer, drugi halifa iz grupe hulefai rašidina je jedini koji je pravilno shvatio ovaj problem. On je na putu prema Siriji (Samu) saznao da je tamo zavladala opaka bolest, kolera. Predložio je svojim saputnicima da se vrate, a Ebu Ubejda el-Džerrah je, negodujući, rekao: "Je li to bježanje od sudbine?"

- Da, bježanje od sudbine, sudbini - odgovori Omer ibn el-Hattab.

Na kraju recimo da neki komentatori Kur'ana riječ el-husna uzimaju u značenje džennet, odnosno namaz ili zekat.¯ Neki idu tako daleko pa kažu da ova riječ označava zekatu-l-fitr. Naravno svi ovi pokušaji nemaju svoga uporišta u jeziku. Oni zapravo izuzimaju ovu riječ iz njene općosti i svode je na posebnost bez posebnosti.

4. UKAZIVANJE NA PRAVI PUT

"Mi smo dužni da ukažemo na pravi put, i jedino Nama pripada i onaj i ovaj svijet."

Sama riječ al-huda, uputa spomenuta je u Kur'anu na više mjesta. Pravo uputstvo je jedino Allahovo uputstvo. Na pravi put Allah ukazuje onome kome On hoće. Njemu trebamo biti zahvalni što nas je na pravi put uputio.

Allahu pripada i onaj i ovaj svijet, i ahiret i dunjaluk. I riječ ahiret je u Kur'anu spomenuta na više mjesta. Neki kažu da je na sto trinaest mjesta upotrijebljena u značenju drugi svijet, osim u ajetu u kome se kaže: "Zar ovo nismo čuli u vjeri predaka naših, ovo nije ništa drugo već namještena laž" (Sad, 7).

Inače, vjerovanje u onaj svijet je dio vjerovanja u Allaha, dž.š.

Nema imana onaj koji negira drugi svijet, ahiret.

5. UMEJJE B. HALEFI EBU BEKR ES-SIDDIK

"Zato vas opominjem razbuktalom vatrom, u koju će ući samo nesretnik, onaj koji bude poricao i glavu okretao, a od nje će daleko biti onaj koji se bude Allaha bojao, onaj koji bude dio imetka svoga udjeljivao, da

bi se očistio, ne očekujući da mu se zahvalnošću uzvrati, već jedino da bi naklonost Gospodara svoga Svevišnjeg stekao, i on će, zbilja, zadovoljan biti!"

Mnogi mufessiri smatraju da su ovi ajeti objavljeni zbog dvojice dijametralno oprečnih ljudi, koji stoje jedan naspram drugog kao tmina i svjetlost, dobro i zlo. Oba su pripadnici plemena Kurejš.

Jedan od njih je bio najveći neprijatelj Muhammeda, a.s., i islama.

On predstavlja tminu i zlo. To je Umejje b. Halef kome je prema ovim ajetima obećan pakao ("Zato Vas opominjem razbuktalom vatrom, u koju će ući samo nesretnik").

Drugi je Ebu Bekr es-Siddik, jedan od prvih muslimana i prvih halifa poslije smrti Božijeg poslanika Muhammeda, a.s. O njemu se u ovim ajetima kaže: "Od nje će daleko biti onaj koji se bude Allaha bojao, onaj koji bude dio imetka svoga udjeljivao, da bi se očistio, ne očekujući da mu se zahvalnošću uzvrati, već jedino da bi naklonost Gospodara svoga Svevišnjeg stekao, i on će, zbilja, zadovoljan biti!"

Središte oko koga su se koplja lomila bio je abisinski rob Bilal ibn Rebah. Njega je od Umejja b. Halefa otkupio i oslobodio Ebu Bekr es-Siddik. To je sedmi rob po redu koje je Ebu Bekr oslobodio. Sudbina robova bila je veoma teška. Njihovi vlasnici su ih tukli, izlagali gole na vreli pustinjski pijesak, vukli po ulicama s užetom oko vrata i to podjednako i muškarce i žene. Neki gospodari su žigosali svoje robove užarenim gvožđem, od čega je dobar broj robova i podlegao. Ebu Bekr je bio poznati zaštitnik robova. Kupio je i oslobodio Amira ibn Fuhejra i njegovu ženu Ummi Ubeisu, Zinniru, Lubei- nu, Bilala i mnoge druge. Imao je namjeru da oslobodi još neke. Nudio je visoku cijenu, ali njihovi gospodari su odbili da ih prodaju. Bilal ibn Rebah je bio uzorit musliman i kao takav je i umro.

Neki mufessiri navode da su ovi ajeti objavljeni zbog Ebu Dahdaha. Prenosi se od Ibn Abbasa da su ajeti objavljeni kada je Ebu Dahdah dao zid svoje bašče za palmu jednog ensarije. Naime, ensarija je imao jednu palmu čiji su plodovi padali u dvorište jednog siromašnog muslimana.

Njegova djeca su kupila te plodove, a on je otišao Poslaniku i požalio se. Poslanik je tada predložio da mu palmu proda za istu u Džennetu, a on je to odbio. Kasnije je Ebu Dahdah kupio tu palmu i prodao je Poslaniku, a Poslanik je pozvao siromašnog muslimana i rekao mu da je palma njegova. Tim povodom su objavljeni gore navedeni ajeti. Vjerovatno je ovo bilo uzrokom da su neki mufessiri izjavili daje ova sura objavljena u Medini.

Bilo kako bilo, ovi ajeti imaju opće značenje i svaki onaj koji troši na Božijem putu radi Božijeg zadovoljstva biće desetorostruko nagrađen.

SURA ED-DUHAI EL-INŠIRAH
- JEDNA ILI DVIJE KUR'ANSKE SURE?

Suretu-d-Duha (Jutro) je objavljena u Mekki poslije sure El-Fedžr, a Suretu-l-Fedžr je objavljena u vremenskom periodu između početka Objave i prve hidžre muslimana u Abisiniju. U tom vremenu objavljena je i sura Ed- Duha. Ova sura ima jedanaest ajeta, četrdeset riječi i sto sedamdeset i dva slova. Nazvana je ovim imenom zbog Riječi Uzvišenog Allaha "Tako mi jutra i noći kada se utiša."

Prvih pet ajeta ove sure objavljeni su zbog idolopoklonika koji su se rugali Božijem Poslaniku zbog prekida u Objavi. Govorili su da ga je Allah napustio i omrznuo.

Buharija i Muslim prenose od Džunduba b. Abdullaha da je rekao: Džibril se jedno izvjesno vrijeme nije pojavljivao sa Objavom, pa je jedna žena iz plemena Kurejš, rekla Božijem Poslaniku da ga je njegov šejtan napustio. Tada je objavljeno prvih pet ajeta ove sure.

Po drugoj verziji, ajeti su objavljeni kada je Ummi Džemil, supruga Ebu Džehla, rekla Poslaniku: "Muhammede, ne vidim više onog tvog šejtana. On te je, eto, napustio?"

Predislamski Arapi su vjerovali da svaki pjesnik ima svog šejtana, svoju muzu, izvora svoga pjesničkog nadahnuća, Te'ebbete Serren (umro 530. god.) je u jednoj mračnoj noći susreo svog šejtana i borio se sa njim dok ga nije savladao. Idolopoklonici su Kur'an smatrali poezijom, a Poslanika pjesnikom. Otuda ova izjava da je Poslanika napustio njegov šejtan.

Ibn Kesir navodi predaju koja seže do Mudžahida, Ibn Abbasa i Ubejja b.Ka'ba u kojoj stoji da je Poslanik ovu suru završavao sa tekbirom kao i sve druge do kraja Kur'ana. Kada je nastao prekid u Objavi i kada su idolopoklonici rekli to što su rekli, a zatim poslije izvjesnog vremena kada je nastavljeno objavljivanje Kur'ana, Poslanik je rekao: Allahu ekber (Allah je najveći). Ovaj tekbir Poslanik je donosio poslije svake proučene sure sve do kraja Kur'ana.

Drugih pet ajeta ove sure govore o siročetu (jetimu). Ebu Hurejre prenosi da je jedan ashab došao Poslaniku i požalio se da mu je srce kruto, pa mu je Poslanik rekao: "Ako hoćeš da ti srce bude blago i da ostvariš svoje želje, onda budi milostiv prema siročetu, pomiluj ga po glavi i nahrani ga onim čime se ti hraniš, pa će ti srce biti blago i želja ispunjena".

Buharija bilježi od Sehla b. Sa'da da je Božiji Poslanik rekao: "Ja i staratelj siročeta (jetima) bićemo u Džennetu zajedno, ovako - pokazao je Poslanik prstima."

Četiri osobe su prezrene kaže Ekrem ibn Sajfi: onaj koji ogovara, onaj koji laže, onaj koji je po dugom i onaj koji ošteti jetima, siroče. Suretu-1-Inširah je objavljena u Mekki poslije sure Ed-Duha. Ima osam ajeta,

dvadeset i šest riječi i sto pedeset slova. Nazvana je ovim imenom zbog Riječi Uzvišenog Allaha "Zar grudi tvoje nismo prostranim učinili."

Ova sura kao i sura koja joj prethodi imaju za cilj da učvrste poziciju Božijeg Poslanika.Otuda neki smatraju da one predstavljaju jednu, a ne dvije kur'anske sure. Zbog toga su Tavus i Omer b. Abdulaziz ove dvije kur'anske sure učili kao jednu u namazu. Muhammed Abduhu i neki drugi smatraju da je El-Inširah dopuna sure koja joj prethodi, a to je Suretu-d-Duha. Neki komentatori Kur'ana kao Naisaburi i drugi kur'anski ajet Elem nešrah leke sa- dreke uzimaju u značenje stvarnog, a ne prenesenog značenja. U tu svrhu oni navode i predaju koja je sačuvala jedan događaj iz najranijeg Poslanikovog djetinjstva. Ta predaja kaže da je jednog dana Muhammedov brat po mlijeku dotrčao sav uplašen roditeljima i ispričao im kako su neki ljudi uhvatili Muhammeda i rasporili mu grudi. Roditelji pojure k njemu i našu ga kako sjedi na brežuljku očiju uprtih u nebo. Kad ga upitaše šta se zbilo, on im odgovori da su se dva meleka spustila s neba, otvorila mu grudi, izvadila srce, pa otki- nuvši onaj dio koji pripada šejtanu, vratila ostatak na mjesto, ali prije nego što će mu zatvoriti grudi, opraše mu srce u svetoj vodi osvježavajućeg mirisa koji se još uvijek osjećao. Meleki zatim poletješe prema nebu, a on je pogledom slijedio njihov let. Dojilja i njezin muž odluče čudotvorno dijete vratiti rodbini prije nego li se dogodi kakva nesreća.[107]

Drugi smatraju da ovaj ajet treba uzeti u prenesenom značenju, na što ukazuje i Ragib El-Isfahani u djelu Mufredatu-l-Kur'ani koji ovaj ajet posmatra u kontekstu drugih kur'anskih ajeta u kojima se nalaze ove riječi i zaključuje da se predmetni ajet može uzeti jedino u prenesenom značenju. Ajeti na koje se Ragib poziva su ajeti iz sure Taha i Ez-Zumer:

"Gospodaru moj", reče Musa - "učini prostranim prsa moja."

"Zar je isti onaj čije je srce Allah učinio sklono islamu, pa on slijedi svjetlo gospodara svoga..." (Ez-Zumer, 22).

I naši prevodioci Kur'ana su ovaj ajet uzeli u prenesenom značenju. Be- sim Korkut je ovaj ajet preveo ovako: "Zar grudi tvoje nismo prostranim učinili", a Pandža-Caušević navode da je gornji hadis koji govori o otvaranju grudi, vađenju i pranju srca doživio stanovitu kritiku od strane poznavalaca Hadisa.

107) Ibn Hišam, Sira, 105; Hamidullah, Muhammed, a.s., 1/68.

Ova sura ima devetnaest ajeta, devedeset i dvije riječi i dvije stotine i osamdeset slova. Nazvana je ovim imenom zbog Riječi Uzvišenog Allaha "Čitaj, u ime tvoga Gospodara." Međutim, ona ima i druga imena. Jedno od njih je i El-'Elek. Taberi ovu suru naziva jednostavno Ikre', jer se u njoj na dva mjesta spominje ova riječ, a Razi Suretu-l-Kalem, dok je suru koja je objavljena poslije nje, da bi izbjegao poistovjećivanje, nazvao Suretu-n-Nun.

Ovo je prva kur'anska sura koja je objavljena Poslaniku.

To je mišljenje većine (reju-l-džumhuri). Neki smatraju (Džabir ibn Abdullah) da je to Sure- tu-l-Muddessir, drugi kažu Suretu-l-Fatiha, a treći (Ali ibn Ebi Talib) da je Poslaniku prvo objavljeno: "Reci: 'Dođite da vam kažem ono što vam Gospodar vaš zabranjuje'..." (El-En'am, 151).

Kurtubi smatra da je Suretu-l-'Alek ili Ikre' prva sura koja je objavljena Poslaniku. Buharija bilježi od Aiše da je rekla: "Prvo sa čim je počela Objava bilo je u vidu istinskog sna (ru'-ja es-saliha) zatim je Poslaniku došao melek Džibril i rekao mu: "Čitaj, u ime Gospodara tvoga koji stvara, stvara čovjeka od ugruška! Čitaj, plemenit je Gospodar tvoj, koji poučava peru, koji čovjeka poučava onome što ne zna."

Poslije ove sure objavljena je sura En-Nun ili El-Kalem koja također govori o kalemu i onome što oni pišu, zatim El-Mudesir, Ed-Duha itd.

1. IKRE' I ODGOJ

Prvi ajeti koji su objavljeni Poslaniku bili su ajeti iz sure El-'Alek:

"Uči, čitaj" na što je Poslanik odgovorio da ne zna čitati. To je opetovano tri puta, a onda su objavljena četiri ajeta ove sure. Poslanik se poslije ovoga, sav uznemiren, vratio kući i saopćio vijest svojoj ženi Hatidži koja je tom prilikom rekla: "Tako mi Allaha u čijoj je ruci moj život, ja držim da si ti Allahov Poslanik!"

U prvoj Objavi kojaje dostavljena Poslaniku nije rečeno uči, čitaj u ime Allaha, nego je kazano: "Čitaj, u ime tvoga Gospodara". Ovim se želi naglasiti da je Božanski Ustav koji se objavljuje Poslaniku odgojnog karaktera. On se objavljuje u ime Onoga koji odgaja. Ova pedagogija je Božanskog porijekla.

Ona dolazi od Onoga koji je sve stvorio i koji zna šta je potrebno Njegovim stvorenjima. On zna šta šteti a šta koristi ljudima. Ono što im je On dostavljao je neprolazno. Ono se ne mijenja promjenom mjesta i vremena, jer je čovjek - čovjek ma gdje on bio i ma gdje se nalazio.

2. IKRE' I NAUKA

Druga stvar na koju ukazuju ovi ajeti jeste nauka, obrazovanje.

To je imperativ. To se ne smije zapostaviti, niti se smije o nauku oglušiti. To je iba- det i svaki pripadnik islama treba nastojati da svoje znanje proširi.

Sa pojavom islama pojavile su se prvi put u historiji vjera i riječi: razum, razmišljanje, razmatranje, dokazi itd. "U tome postoje dokazi za one koji razmišljaju...za one koji su razumom obdareni." "Zar neće da razmisle o Kur'anu ili su im na srcima katanci." Islam je došao sa principom koji je ranije bio nepoznat, a sažet je u riječima Poslanika. "Vjera je razum, ko nema razuma nema ni vjere."

3. IKRE’ I POBOŽNOST

Treća stvar na koju ukazuju ovi ajeti jeste pobožnost, ibadet. "Džine i ljude sam stvorio samo zato da Me obožavaju." Cilj stvaranja je ibadet, uzrok stvaranja je opet ibadet. Odavde su sukcesivno objavljivani propisi koji se odnose na ibadet. U jednoj od prvih Objava koja je dostavljena Poslaniku, Allah nije rekao: "O ti, umotani, nemoj se plašiti. Ovo je Objava od Allaha, nego je odgovor na uznemirenost Poslanikova srca bila zapovijed ibadeta: ’O ti umotani, ... ustaj noću ... i uči Kur’an pažljivo’."

Poslanik se odazvao ovom pozivu. Svaki njegov posao bio je ibadet. Njegov namaz, njegov post bio je u ime Allaha. Svoje kretanje, mirovanje, spavanje i budnost svoju učinio je ibadetom. Kur’an je to registrirao na više mjesta.

Poslanik nikada nije klanjao dva namaza sa jednim abdestom. Za svaki namaz je uzimao abdest. Dugo je stajao na kijamu. Na ruku i sudžudu se dosta dugo zadržavao, posebno kada je sam klanjao noću. Često je u svojim noćnim namazima i plakao. Sa postekije na kojoj bi sabah-namaz obavio nije ustajao sve do izlaska Sunca. Između dvije sedžde u namazu imao je običaj kazati: "Bože, oprosti mi, smiluj mi se, sačuvaj me, naputi me i daj mi nafaku."

Na kraju recimo da se ova sura završava sa sedždei tilavetom "Sedždu učini i Bogu se približi." Na četrnaest mjesta u Kur’anu nalazi se znak gdje treba ovu sedždu učiniti. Evo tih mjesta na kojima se nalazi ovaj znak:

"Oni koji su bliski Gospodaru tvome doista ne zaziru da Mu se klanjaju; samo Njega hvale i samo pred Njim licem na tle padaju" (El-A‘raf, 206).

"Allahu se pokorava sve što je na nebesima i na Zemlji, htjeli ili ne, a i sjene njihove, ujutro i naveče" (Er-Ra‘d, 15).

"Oni kojima je još prije objavljivanja njegova dato znanje da padaju licem na tle kad im se on čita" (El-Isra’, 107). "Kad bi im se ajeti Milostivog čitali, oni bi licem na tle padali i plakali" (Merjem, 58).

"Allah ono što hoće radi" (El-Hadždž, 18).

"A kad im se kaže: 'Padajte ničice pred Milostivim!’ - oni pitaju..." (El-Furkan, 60).

"Da se Allahu klanjaju...koji zna ono što krijete i ono što javno činite" (En-Neml, 25).

"U Naše riječi vjeruju samo oni koji, kada se njima opomenu, licem na tle padaju..." (Es-Sedžde, 15).

"Davud se uvjeri da smo Mi baš njega na kušnju stavili...pade licem na tle i pokaja se" (Sad, 24).

"Ne padajte licem na tle ni pred Suncem ni pred Mjesecom, već padajte lice na tle pred Allahom" (Fussilet, 37).

"Padajte licem na tle pred Allahom i klanjajte se" (En-Nedžm, 62).
"I zašto kad im se Kur’an čita, na tle licem ne padaju?!" (El-Inšikak, 21).
"Sedždu učini i Allahu se približi" (El-‘Alek, 19).

TRADICIJA PISANE RIJECI U ISLAMU

U kulturnoj historiji čovječanstva pismenost predstavlja jedno od polaznih mjerila kulturne razvijenosti jedne zemlje ili jednog naroda.

I danas, gotovo u svim publikacijama u kojima se uporeduju kulturna i prosvjetna dostignuća u pojedinim zemljama, pismenost se uzima kao polazna osnova i to na jednoj strani se sagledava koliki je broj stanovnika koji su opismenjeni a na drugoj strani se ocjenjuje koliki je broj stanovnika koji se služe i u kojoj mjeri pismenošću.[108)]

Predislamski Arapi su, po mnogima, bili uglavnom nepismeni. Ibn Sa‘d navodi da je procenat njihove pismenosti bio vrlo mali. Ibn Abdi Rabbihi kaže da je samo nekoliko osoba, kada se pojavio islam znalo čitati i pisati.[109)] Neki idu tako daleko i tvrde da u Mekki, tada najrazvijenijem gradu, nije bilo više od deset do dvadeset osoba koje su znale čitati i pisati.[110)]

Neki čak i pojam ummijun, koji se spominje u Kur’anu, tumače kao nepismen, mada ovaj pojam ne označava onoga, među arapskim politeistima, koji ne umije pisati, nego onoga ko je neuk, ko ne zna za Knjigu.

Ova shvatanja i ove tvrdnje ne treba uzimati kao naročito sigurne.

Posmatrajući predislamsko društvo kroz Kur’an i arapsku predislamsku poeziju, doći ćemo do zaključka da su predislamski Arapi bili pismeni i da je pismenost među njima bila raširena. Predislamski Arapi su često govorili Poslaniku da u njega, kao Poslanika, neće vjerovati sve dok im ne donese knjigu da je

108) M. Papić, Stazama prosvjete i kulture, str. 137, Sarajevo 1966.
109) Ibn Abd Rabbihi, El-'kd el-ferid, str. 4/242, Bejrut 1983
110) Nasiruddin el-Esed, Mesadir eš-š\‘ar el-džahili, str. 42, Kairo 1962.

pročitaju (I govore: 'Nećemo ti vjerovati sve dok nam iz zemlje živu vodu ne izvedeš..., ili dok se na nebo ne uspneš, a nećemo vjerovati ni da si se uspeo sve dok nam ne doneseš Knjigu da je čitamo’).

U arapskoj predislamskoj književnosti, posebno u poeziji, imamo podataka koji govore da su predislamski Arapi poznavali pismo, posebno stanovnici gradova Mekke, Medine i Taifa. Pjesnici ovog perioda obično su ostatke staništa i boravišta uspoređivali sa pismom na kamenu.

O tim usporedbama Lebid ibn Rebia u svojoj muallaki kaže:

Iščezli su tragovi domova, pokretnih i stalnih,
Mina, Gaul i Ridžam sad su napušteni.

Pusti su tokovi Rejjana, nigdje živog znamena, samo su sačuvani tragovi ko na kamenu pismena.
Pljuskovi su oprali sve ostatke redom pa su poput pisma obnovljenog perom.[n2)]

Ovakvih usporedbi u predislamskoj poeziji ima, zaista, mnogo, što ukazuje da su predislamski Arapi prozvali pismo, posebno stanovnici gradova Mekke, Medine, Taifa, Hire i Anbara. Među pjesnicima koji su se služili pismom spomenućemo samo neke. Adij b. Zejd, Abdullah ibn Revaha, Ka‘b ibn Malik, Nabiga ez-Zubjani, Umejje b. Ebi Salt, Ka‘b ibn Zuhejr i njegov brat Budžejr, koji je primio islam, a zatim napisao pismo Ka‘bu i pozvao ga da i on to učini.

Filološka istraživanja dopuštaju da primijetimo kako arapski predislamski jezik posjeduje znatan broj riječi koje su povezane s umjetnošću pisanja kao npr.:
kirtas i karatis, karton ili papirus; rekk, pergament;
esfar, zubur, kutub, suhuf itd. listovi knjige; kalem i eklam, trska ili pero;
ketebe, nesaha, hatta, emla, istemla, različiti glagoli koji svi znače pisati, diktirati, prepisivati.[113]

U sačuvanim arapskim predislamskim pjesmama ima i drugih riječi koje označavaju pribor za pisanje i materijal na kome se pisalo, kao npr.: mizber, trska ili pero; devat, divit; hibr, niks, tinta, rekkaše, nemmeka, arreda itd.

Glagoli koje susrećemo u ovoj poeziji, a koji su povezani sa kaligrafijom i umjetnošću pisanja.

Rekk, edim, kadim, koža (Edim i kadim se spominju i u hadisima Božijeg Poslanika, a rekk u Kur’anu u prvim ajetima sure Et-Tur.

112) S. Grozdanić, Stara arapska poezija, str. 191, Sarajevo 1971.
113) M. Hamidullah, Muhammed, a.s., str. 2/80, Zagreb, 1977.

Kalem, pero, pored poezije je spomenuto i u Kur’anu tri puta u jednini i množini u surama El-Alek, El-Kalem i Lukman. Prenosi se da je Ebu Bekr neposredno pred smrt zatražio da mu donesu divit i mizbar i, kada su mu to donijeli, napisao je ime halife poslije njega.

U islamskom periodu proces opismenjavanja dobio je vrlo široke razmjere. Islam je od prvog ajeta koji je objavljen Poslaniku naglasio važnost pisane riječi ("Čitaj, u ime Gospodara tvoga koji stvara, stvara čovjeka od ugruška! Čitaj, plemenit je Gospodar tvoj, koji poučava peru, koji čovjeka poučava onome što ne zna").

Ova naglašenost došla je do punog izražaja uajetima u kojima se Allah zaklinje perom ("Nun. Tako Mi kalema i onoga štooni pišu") i kitabom ("Tako mi Gore, i Knjige u retke napisane na koži razvijenoj").

Kur’an nas podsjeća i na riječi: kirtas ("Reci: A ko je objavio Knjigu koju je donio Musa kao svjetlo i putokaz ljudima, koju na listove stavljate i pokazujete"), suhuf ("Kad im došao dokaz jasni: od Allaha Poslanik koji

čita listove čiste") i lewh ("A ovo je Kur'an veličanstveni, na ploči pomno čuva- noj").

Poslanik je neumorno radio na širenju pismenosti među svojim drugovima, ashabima. Dovoljno je samo da ukažemo na događaje koji su se zbili poslije Bitke na Bedru kada je naredio da se zarobljenici, mnogobošci, koji su znali čitati i pisati mogu osloboditi samo kada svaki od njih opismeni po deset pripadnika islama.

Kur'an traži da se i u poslovanju primjenjuje pisana riječ ("O vjernici, zapišite kada jedan od drugog pozajmljujete do određenog roka. I neka jedan pisar između vas to vjerno napiše").

Pismenost je odigrala važnu ulogu u širenju, publikovanju i poučavanju Kur'ana. Ashabi su pisali Objavu sve dok je napamet ne bi naučili. Objavu su pisali na rebrima palminih listova, na tablicama od bijelog kamena, na kostima, drvetu, koži i drugim predmetima.

Neki autori, posebno orijentalisti (Blašer, Kazanova i dr.) pozivajući se na Tabakata Ibn Sa'da, na pisanje Taberija, Nevevije i drugih nabrajaju oko četrdeset popisivača vahja. Među njima su kao pisari bili najpoznatiji Osman ibn Affan, Ali ibn Talib, Ubej b. Ka'b, Zejd ibn Sabit i drugi.

Izjave Poslanika kao što su: "Piši čitljivo"; "Ne ispuštaj ni najneznatnije crtice slova"; "Svježu tintu suši zemljom, prije nego što presaviješ papir"; "Pero radije metni iza uha nego na zemlju kad načas prestaneš pisati" (Tirmizi,
40, 21) - ne idu nikako u prilog mišljenju koje tvrdi da je usmena tradicija kod muslimana bila najprikladniji oblik prenošenja tradicionalnih oblika religije i društvenog života.

Božiji poslanik Muhammed, a.s., dozvolio je Abdullahu b. Amru b. el-Asu da bilježi ono što on govori. Kada je Abdullah upitao je li sve što čujem od tebe, Poslanik je rekao: "Piši, tako mi Allaha u čijoj je moći moj život, ja govorim samo istinu". Enes ibn Malik je također bilježio hadise Božijeg poslanika Ebu Hurejre i drugi ashabi.

114) Ljudevit Plačko, Islam i oblici državne vlasti, str. 91

Konstatacija da su Arapi Muhammedovog, a.s., vremena bili "nepismen narod koji nije znao pisati i računati" ne može se uzeti kao naročito sigurna, jer se gornji hadis, koji mnogima služi kao podloga kada govore o pismenosti i pisanoj riječi u tom vremenu, odnosi na post i astronomske proračune početka posta, a nikako na one koji nisu znali pisati. To je posebna vrsta pisma. Zbog toga se i odstupilo u ono vrijeme od astronomskih proračuna i prihvatila ru'ja kao mjerilo početka posta, odnosno mjeseca ramazana.

Pisana riječ bila je u vremenu Poslanika u širokoj upotrebi. Nije samo Kur'an i hadis bilježen, nego i sve ono što je bilo od posebnog značaja za pripadnike islama kao ugovori, poruke itd. Djela iz oblasti historije i književnosti krcata su ovim dokumentima. Muhammed Hamidullah El-

Hajdarabadi uspio je skupiti samo jedan dio tih dokumenata i objaviti pod naslovom Medžmuat el-wesaik es-sijasijje (Zbirka dokumenata o muslimanskoj diplo- matiji u doba Poslanika i pravovjernih halifa).

Knjiga kao ideja rođena je poslije susreta muslimana sa okolnim narodima. Tada je došlo do stvaranja kapitalnih djela iz oblasti historije, književnosti, teologije i drugih znanosti. Tako je pisana riječ nastavila svoj hod sve do naših dana.

Suretu-l-Kadr je, prema mišljenju većine (re'ju-l-džumhuri), objavljena u Medini. Neki smatraju da je ova sura objavljena u Mekki. Za ovo mišljenje su se opredijelili i naši prevodioci Kur'ana. Suretu-l-Kadr ima pet ajeta, trideset riječi i sto dvanaest slova (harfova). Nazvana je ovim imenom zbog toga što se ova riječ spominje u prvom, drugom i trećem ajetu ove sure.

Ova sura je u cijelosti posvećena Lejlei-Kadru. Poslanik je za ovu suru rekao: "Ko prouči ovu suru biće nagrađen kao da je ramazan postio i dvadeset i sedmu noć ramazana u ibadetu proveo", dok je za Lejlei-Kadr kazao: "Ko provede ovu noć u ibadetu, nadajući se Allahovoj nagradi, biće mu oprošteni svi raniji grijesi".

1. JEZIČKO ZNAČENJE RIJEČI EL-KADR

Arapska riječ el-kadr ima više značenja. Ona prije svega znači ugled, čast i veličinu i u tom smislu je upotrijebljena u Kur'anu u ajetu u kome se kaže: "Oni ne veličaju Allaha onako kako to dolikuje Njegovoj veličini" (El- An'am, 91), zatim Božije određenje pa je i u tom smislu upotrijebljena u Kur'anu u ajetu u kome stoji: "I sve je On stvorio i odredbom odredio!" (El-Furkan, 2). Na kraju ova riječ znači i oskudicu, siromaštvo. U ovom posljednjem značenju, također, je upotrijebljena u Kur'anu: "A čija je opsrkba oskudna, neka onda opskrbljuje od onoga koliko mu je Allah dao!" (Et-Ta- lak, 7).

Od jezičkog značenja ove riječi zavisi i značenje noći El-Kadr. Islamska ulema se po pitanju značenja ove noći razilazi. Ta razilaženja se uglavnom kreću oko prvog i drugog značenja riječi el-Kadr. Ako ova riječ znači ugled, veličinu i čast, onda je noć el-Kadr, noć ugleda, veličine i časti. Ako pak ova riječ ima značenje predodređenja, onda je i noć el-Kadr, noć u kojoj se svake godine određuje sudbina svega što postoji na ovome svijetu.

Prvo mišljenje jeste mišljenje većine. Noć el-Kadr je stekla ugled, veličinu i čast samo zato što je u njoj počela objava Kur'ana. Od Mudžahida se prenosi da je rekao kako je jedan čovjek nosio oružje i borio se na Božijem putu hiljadu mjeseci. Muslimani su se začudili tolikoj izdržljivosti i žudili za
njegovom nagradom, na što je Allah objavio Suretu-l-Kadr, proklamirajući da je nagrada za pobožnost provedena u noći el-Kadr

adekvatna, pa i veća od hiljadumjesečne borbe na bojnom polju.

2. NEODREĐENOST OVE NOĆI

U Kur'anu i Sunnetu nema nijednog teksta kojim je tačno određeno vrijeme noći el-Kadr. Ako malo bolje pogledamo kur'anske ajete koji govore
o objavi Kur'ana vidjećemo da je u njima preciziran samo mjesec u kome je počela objava Kur'ana, dok je noć ostala neodređena:

"Tako Mi Knjige jasne, Mi smo počeli da je u blagoslovljenoj noći objavljujemo" (Ed-Duhan, 2 - 3).

"Mi smo ga počeli objavljivati u noći Kadr" (El-Kadr, 1)

"U mjesecu ramazanu počelo je objavljivanje Kur'ana" (El-Bekare, 185).

Prva dva ajeta jasno kažu da je početak objave Kur'ana bila noć koja ovdje nije precizirana. Treći ajet nas vodi samo do mjeseca u kome se nalazi noć u kojoj je počela objava Kur'ana, a to je ramazan, mjesec posta.

Ostaje samo da vidimo koja je to ramazanska noć u kojoj je počela objava Kur'ana? O tome postoje mnogi hadisi i izjave Božijeg Poslanika koje ovdje nije moguće sve citirati. Jedno je sigurno da se noć el-Kadr nalazi u ramazanu, mjesecu, posta u njegovoj posljednjoj dekadi. Poslanik je u jednom hadisu rekao: "Iščekujte noć el-Kadr u zadnjih deset dana ramazana". Hadis bilježi Muslim i Buharija, a Buhari dodaje u zadnjih deset neparnih noći. Najveći broj učenjaka smatra da je Lejlei-kadr dvadeset i sedma noć ramazana. Bilo kako bilo ova je noć ipak ostala skrivena i neodređena.

3. VAŽNOST I ZNAČAJ LEJLEI-KADRA

Lejlei Kadr je vrednija, važnija i značajnija od svih vrijednih, važnih i značajnih noći u islamu. Njenim imenom je imenovana i jedna kur'anska sura. U njoj je počela objava Kur'ana. Tu noć trebamo tražiti u ramazanu, mjesecu posta. Ibn 'Abas je rekao da se riječi Uzvišenog Allaha "I tražite ono što vam je Allah već odredio" (El-Bekare, 187) odnose se na noć el-Kadr. Allah je ovu noć nazvao blagoslovljenom (lejletun mubareketun), časnom (lejletu-l- Kadr), a zatim je sakrio kao što je sakrio i Svoje najvažnije ime i najvrjedniji namaz. Allah je tu noć učinio boljom od hiljadu mjeseci i sigurnom sve do zore.

Ko provede ovu noć u ibadetu: učenju Kur'ana, klanjanju, razmišljanju, materijalnom pomaganju bližih, sirotinje i siročadi...biće mu oprošteni raniji grijesi. Od Aiše, r.a., se prenosi da je rekla: "Božiji Poslaniče, kad bih ja znala, koja je noć Lejletu-l-Kadr, šta bi bilo najbolje da u toj noći učim?"

- Reci: "Allahu moj, doista ti praštaš i voliš praštanje, pa mi oprosti! -

reče Poslanik.

U posljednjoj ramazanskoj desetini Poslanik je često budio svoje ukućane, da bi se posvetili ibadetu, našli na kijamu, sedždi, obaveznom i neobaveznom namazu.

Poslanik se, priča Aiša, kada bi nastupilo zadnjih deset dana ramazana, sve više odavao ibadetu. On je podsticao i svoje drugove - ashabe da i oni ibadet i dobra djela čine.

Na kraju recimo da je Poslanik, opisujući ljepote ramazana, rekao: "U ramazanu ima jedna noć, koja vrijedi više nego hiljadu mjeseci. Ko bude lišen te noći, lišen je svakog dobra, a lišen njenog dobra biće samo onaj ko je proklet."

SURA EL-HUMAZA (KLEVETNIK)

Mekkanska sura.

Trideset i druga u redoslijedu Objave. Ima devet ajeta, trideset i tri riječi, sto trideset slova i dva imena: El-Hummaza (Klevetnik) i Al-Hutama (Džehennem). Prva riječ se spominje u prvom ajetu, a druga u četvrtom ajetu ove sure. U ovoj suri nema derogiranih (mensuh) i derogirajućih (naših) ajeta.

Objavljena je zbog Ahnesa ibn Šerika koji se rugao ljudima, a posebno Božijem poslaniku Muhammedu, a.s.,

Neki kažu da je objavljena zbog Velida ibn Mugire koji je ogovarao Poslanika, a potom ga vrijeđao u njegovom prisustvu.

Muhammed ibn Ishak u djelu Es-Sira en-nebewijja navodi da je ova sura objavljena zbog Ubejja b. Halefa. Bilo kako bilo, pouka i smisao ove sure je u općenitosti teksta, a ne u posebnosti povoda (el-ibretu bi ‘umumi-l-lafzi la bi hususi-s-sebebi).

Ovo mišljenje zastupa Taberi, Zamahšeri i drugi. Ova sura obuhvaća, bez obzira na njene povode Objave, sve one koji se bave ovim odvratnim djelima.

Riječ vejlun je u Kur’anu spomenuta na četrdeset mjesta. Na trinaest mjesta je određena genitivnom vezom. U ovoj suri je neodređena kao i u suri el-Enbija’ u ajetu u kome stoji ("A teško vama zbog onoga što o Njemu mislite!").

U nekim od ovih ajeta riječ wejlun označava tugu i žalost, a u drugima je upotrijebljena u kontekstu najave teške kazne nevjernicima, idolopoklonicima, silnicima, onima koji poriču, onima koji u mjerenju zakidaju, onima koji klanjaju, a namaz svoj kako treba ne obavljaju, onima koji rukama svojim Knjigu pišu, a zatim govore: "Evo, ovo je od Allaha", onima čija su srca neosjetljiva, onima koji lažu i griješe i onima koji druge ogovaraju i klevoću.

A kazna će biti teška i bolna, patnja u vatri rasplamsanoj, neizdržljiva patnja u Džehennemu, bolna patnja itd.

Neki mufessiri kažu da riječ wejlun označava ime doline u Džehennemu. Međutim, Aiša Abdurrahman koju, usput da kažem, najviše konsultujem odbacuje ovo mišljenje i smatra ga proizvodom "israilijjata." U tefsiru i hadisu.[115]'

115) Aiša Abdurahman,At-Tefsim-l-bejani li-l-Kur'ani-l-Kerimi, 2/170.

Riječ humaza je u ovoj formi u Kur'anu spomenuta samo na ovome mjestu. Druga dva oblika koja susrećemo u Kur'anu su: hammaz "I ne slušaj nijednog krivokletnika, prezrena klevetnika, onoga koji tuđe riječi prenosi, škrca, nasilnika, velikog grješnika" (El-Kalem, 10 -12) i hamazat "I reci: 'Tebi se ja, Gospodaru moj, obraćam za zaštitu od priviđenja šejtanskih.'" (El-Mu'- minun, 97).

Riječ lumaza je u ovoj formi u Kur'anu također spomenuta samo na ovome mjestu. U imperfektu (fi lu-l-mudari') spominje se u suri El-Hudžurat ("I ne kudite jedni druge i ne zovite jedni druge ružnim nadimcima") i u suri Et-Tewba na dva mjesta u pedeset osmom ajetu ("Ima ih koji ti prigovaraju zbog raspodjele zekata") i sedamdeset i devetom ajetu ("One koji vjernike ogovaraju zato što zekat daju").

Ovo je sve što se u Kur'anu nalazi, a što je vezano za ove riječi.

Forma humaza i lumaza je jačeg intenziteta. U tome su svi saglasni. Ono u čemu se razilaze jeste značenje. Neki smatraju da se ovdje radi o sinonimima, riječima koje imaju isto značenje. Međutim, Kur'an to ne prihvaća i pravi razliku između ovih riječi. Ta razlika u značenju jasno se vidi u naprijed citiranim ajetima iz sure El-Mu'minun i sure El-Hudžurat. U prvoj suri je upotrijebljena u značenju šejtansko priviđenje (wesvesetu-š-šejtani), a u drugoj suri u značenju prizivanja drugih ružnim nadimcima (tenabuzun bi-l-el- kab).

Suretu-l-Humaza se može podijeliti na tri dijela. Prvi dio govori o klevetanju, ismijavanju i omalovažavanju drugih.

Drugi dio govori o onima koji blago gomilaju, koji misle da će ih blago njihovo besmrtnim učiniti.

Treći dio ove sure govori o kazni onih koji kleveću i koji blago gomilaju, a ne troše ga na Božijem putu. Oni će biti bačeni u Džehennem, u vatru razbuktalu.

Sama riječ džem'un (gomilanje) je u raznim formama u Kur'anu spomenuta na više mjesta. Na preko četrdeset mjesta se spominje u značenju Jew- mu-l-kijame (Sudnji dan). U osnovnoj, prvoj glagolskoj vrsti spominje se na osamnaest mjesta. U suri El-Humaza se spominje u značenju gomilanja kapitala. Oni koji ga gomilaju misle da će ih on besmrtnim, vječnim učiniti. Vječnost (hulud) je u Kur'anu upotrijebljena u kontekstu govora o drugom svijetu, ahiretu. Vječni boravak u Džennetu ili pak vječni boravak u Džehen- nemu itd. Za ovaj svijet Kur'an ovu riječ upotrebljava u kontekstu negacije vječnosti, jer je ovaj svijet prolazan:

"Nijedan čovjek prije tebe nije bio besmrtan; ako ti umreš, zar će oni

dovijeka živjeti?" (El-Anbija’, 34).

"I podižite utvrde kao da ćete vječno živjeti" (Eš-Šu‘ara’, 129).

"Teško svakom klevetniku - podrugljivcu, koji blago gomila i prebrojava ga, i misli da će ga blago njegovo besmrtnim učiniti!" (El-Humaza, 1 - 3).

Kur’an često upotrebljava sintagmu we ma edrake kada govori o onome to je nevidljivo kao npr.

"A znaš li ti šta je Sudnji dan?" (El-Infitar, 17).

"A znaš li ti šta je Sidždžin?" (El-Mutafifun, 8).

"A znaš li ti šta je Džehennem?" (El-Humaza, 5).

Poslije ovako formuliranih pitanja Kur’an daje i odgovore:

"A znaš li ti šta je Sudnji dan? - Dan kada niko nikome neće moći nimalo pomoći."

"A znaš li ti šta je Sidždžin - Knjiga ispisana."

"A znaš li ti šta je Džehennem? - Vatra Allahova razbuktala."

Ovo, uz napomenu da uz sintagmu we ma judrike nema odgovora, kao npr.

"A šta ti znaš, - možda je Smak svijeta blizu!" (Eš-Šura, 17).

"On se namrštio i okrenuo zato što je slijepac njemu prišao. A šta ti znaš - možda on želi da se očisti, ili pouči pa da mu pouka bude od koristi" (‘Abese, 1- 4).

Suretu-l-Fil je objavljena u Mekki. Ima pet ajeta i dvadeset i tri riječi. Nazvana je ovim imenom zbog toga što govori o vlasnicima slona (asbabu-l- fili).

U Kur’anu ima samo pet sura koje počinju sa upitnim oblikom. To su: Suretu-l-Insan (Zar je to davno bilo kad čovjek nije bio pomena vrijedan?), Suretu-l-Gašije (Da li je doprla do tebe vijest o teškoj nevolji?), Suretu-l- Inširah (Zar grudi tvoje nismo prostranim učinili?), Suretu-l-Ma‘un (Znaš li ti onoga koji onaj svijet poriče?) i Suretu-l-Fili (Zar nisi čuo šta je sa vlasnicima slona Gospodar tvoj uradio?).

Suretu-l-Fili počinje sugestivnim pitanjem (el istifham at-takriri) Elem tere (Zar nisi čuo?). Govor je upućen Muhammedu, a.s., i svima onima koji čuju i govor razumiju. Zar niste čuli šta sam sa vlasnicima slona uradio, a vlasnici slona su bili Abesinci. Oni su pod vodstvom Abrahe, abesinskog namjesnika u Jemenu, sa vojskom krenuli prema Mekki u namjeri da Ka‘bu poruše kako bi u Nedžranu ona koju je Abraha sagradio dobila veći značaj. Ovo je bio drugi prodor Abesinaca ka unutrašnjosti Arabijskog poluotoka. On je zaustavljen epidemijom neke teške bolesti (Zar nisi čuo šta je sa vlasnicima slona Gospodar tvoj uradio! Zar lukavstvo njihovo nije omeo i protiv njih jata ptica poslao, koje su na njih grumenje od gline pečene bacale, pa ih je On kao lišće koje su crvi istočili učinio?").

Prvi prodor ka unutrašnjosti ovog poluotoka zaustavljen je od strane

Zu Nuvasa. O tome govori Kur’an u Suri el-Burudž (Prokleti neka su oni koji su rovove iskopali, i vatrom i gorivom ih napunili, kada su oko nje sjedili i bili svjedoci onoga što su nevjernici radili! A svetili su im se samo zato što su u Boga Silnoga i Hvale dostojnog, vjerovali).

Islamski izvori navode da se Abdulmuttalib, djed Božijeg poslanika Muhammeda, a.s., sastao sa Abrahom i da mu je, između ostalog, rekao: "Ka‘ba ima svoga Gospodara i njen Gospodar neće dozvoliti da je porušiš", zatim je zajedno sa prisutnima počeo moliti: "Gospodaru! Čovjek štiti svoje vlasništvo, štiti i Ti svoje! Ne daj da njihov krst pobijedi! Ne daj da njihova moć donese pobjedu nad Tvojom moći! Ako im predaš ovo svetište, biće nešto što svijet još nije vidio."[116)]

116) Ibn Hišam, Sira, 1/51.

Islamski izvori dalje navode da je slon - buldožer otkazao poslušnost Abrahi, da se uzjogunio i da ga nikako nisu mogli pokrenuti da razori Ka‘bu. Tada je uslijedila Allahova kazna. On je "protiv njih jata ptica poslao...pa ih je kao lišće koje su crvi istočili učinio".

Pošto je u Abrahinoj vojsci bio odred vojske na slonovima, to je godina njegovog pohoda na Mekku ušla u hronike kao "godina slonova". Te godine je u Mekki rođen i posljednji Božiji poslanik Muhammed, a.s. Beduini još i danas, prema Lippensu, nazivaju Stazom slonova - Darbu-l-fil - jedan od tam- janskih puteva koji ide od Jemena prema Hidžazu, a postoji i grupa zdenaca, kod Zurka, jednako zvana: Zdenci el-fila.117[)]

Suretu Kurejš je, također, objavljen u Mekki. Ima četiri ajeta, devetna-est riječi i sedamdeset i tri slova (harfa). Nazvana je ovim imenog zbog toga što se riječ Kurejš spominje u prvom ajetu ove sure.

Suretu Kurejš po svom sadržaju dopunjuje Suretu-l-Fil. Otuda mnogi ove dvije kur’anske sure uzimaju kao jednu. Uništeni su vlasnici slona (asha- bu-l-fili) zbog navike Kurejšija da zimi i ljeti putuju. Obje ove sure po Ubejju b. Ka‘bu i drugima treba uzeti kao jednu kur’ansku suru. U Mushafu Ubejja
b. Ka‘ba ove dvije kur’anske sure nisu rastavljene Bismillom.

Sufjan b. ‘Ujejna, također, govori da je klanjao za imamom koji je u namazu ove dvije kur’anske sure učio kao jednu suru. Prenosi se da je Omer, drugi halifa iz grupe hulefai rašidina u namazu na prvom rekatu učio suru Et- Tin ("Tako mi smokve i masline, i Sinajske gore, i grada ovog, bezbjednog"), a na drugom El-Fil (Zar nisi čuo šta je sa vlasnicima slona Gospodar tvoj uradio!) i suretu Kurejš ("Zbog navike Kurejšija, navike njihove da zimi i ljeti putuju").

Međutim, moramo napomenuti da postoji i drugo mišljenje koje ove dvije kur’anske sure ne posmatra u njihovom kontinuitetu. One su uostalom rastavljene i sa Bismillom.

Suretu Kurejš govori o Kurejšijama, čuvarima Ka‘be, o njihovim trgo-vačkim putovanjima, o "dvojnim, zimskim i ljetnim karavanama" kao

trajnim uspomenama:

"Zbog navike Kurejšija, navike njihove da zimi i ljeti putuju,
neka se oni Gospodaru ovoga Hrama klanjaju,
koji ih gladne hrani i od straha brani."

Arapsko pleme Kurejš je živjelo u Mekki, gradu u kome se nalazila Ka'ba koju je sagradio Ibrahim sa svojim sinom Isma'ilom. Njihovo učenje o jednom Bogu se vremenom izgubilo, pa su Arapi prihvatili kumire i počeli ih obožavati. Svako arapsko pleme je u Ka'bi ili oko nje imalo svoga kumira. Jedanput godišnje su ih hodočastili. Stanovnici Mekke su ova hodočašća koristili za trgovinu. Neposredno pred pojavu islama Kurejšije su imale vrlo dobre trgovačke odnose sa Jemenom i Sirijom. Ashabu-l-ilafi su bili: Hašim,

117) Hamidullah, Muhammed, a.s., 1/241.

Abduššems, Muttalib i Noufel. Oni su od susjednih vladara imali dozvole za nesmetanu trgovinu i slobodan prolaz svojih karavana. Njihove karavane su sa robom ljeti odlazile u Siriju, a zimi u Jemen. Bili su sigurni na putu jer su, pored ostalog, bili i čuvari Hrama i kumira u njemu. Prema islamu su bili re- zervisani, jer su se bojali da će, ako islam pobijedi, biti kraj njihovoj trgovini i bogatstvu. Islam je pobijedio. Kumiri su uklonjeni, a Muhammed, a.s., je njima oprostio na dan oslobođenja Mekke kada je rekao: "Idite! Svi ste slobod-

Mekkanska sura iz ranog perioda Objave.

Objavljena poslije sure Et-Tekasur.

Sedamnaesta u redoslijedu Objave.

Nazvana. Ere' ejte, Ed-Din i El-Ma'un. Prva dva imena se spominju u prvom, a treće u posljednjem ajetu ove sure. Prvo ime je tewkifi. Ono je određeno od strane Poslanika, odnosno Objave, dok su druga dva određena od strane ashaba.[118)]

Ima sedam ajeta, dvadeset i pet riječi i sto dvadeset i pet slova, harfo-va.119

U ovoj suri, prema nekima, ima jedan derogirani (mensuh) ajet. To je posljednji ajet ove sure, koji prema M. Zejdu[120)] ne podliježe derogaciji, jer je objavljen u formi izjavne rečenice, a izjavna rečenica (džumletun haberijje- tun) ne podliježe derogaciji.

Prvi dio ove sure objavljen je, prema Mukatilu i Kelbiju, zbog 'Asa ibn Waila, a prema Ibn Džurejdžu, zbog Ebu Sufjana koji je imao običaj svake sedmice zaklati po jedno bravče. Kada mu je jednom prilikom došlo jedno siroče i zatražilo malo mesa, on ga je grubo odbio, dok je drugi dio objavljen zbog licemjera koji svoj namaz kako treba nisu izvršavali i koji su se samo pretvarali. Oni su, kada bi ustali da namaz obave, lijeno se dizali, a to su činili samo zato da bi se pred svijetom pokazali.

Ibn Abbas navodi da je ova sura objavljena zbog munafika koji su u

sebi objedinili škrtost i murailuk.

Bilo kako bilo, smisao i poruka ove sure je u općenitosti teksta, a ne u posebnosti povoda (el-'ibretu bi umumi-l-lafzi la bi hasusi-s-sebebi). Svi oni koji u sebi objedinjavaju škrtost i murailuk, bez obzira na povode objave ove sure, biće na udaru njenih ajeta.

Sura El-Ma‘un, počinje upitnim oblikom "Znaš li ti onoga koji onaj svijet poriče?" Riječ din je ovdje uzeta u značenju onaj svijet. Međutim, ona ima i druga značenja. Ona, prije svega, znači pokornost, predanost, pobožnost i poslušnost Allahu, dž.š. U tom značenju je u Kur’anu upotrijebljena na više mjesta:

118) Sujuti, El-Itkan, 1/72; Muhajsin, Tarihu-l-Kur’an, 105.
119) Fejruzabadi, Besair, 1/546.
120) M. Zejd. En-Nashu fi-l-Kur’an, 478.

"Ko je bolje vjere od onoga koji se iskreno preda Allahu, čineći još i dobra djela..." (En-Nisa’, 125).

"U vjeru nije dozvoljeno silom nagoniti - pravi put se jasno razlikuje od zablude!" (El-Bekare, 256).

Ova riječ je u Kur’anu, pored navedenog, upotrijebljena i u značenju islam:

"Zar pored Allahove žele drugu vjeru..." (Alu ‘Imran, 83).

"On je poslao Poslanika Svoga s uputstvom i pravom vjerom da bi je uzdigao iznad svih vjera..." (Et-Tewba, 33).

Ova riječ znači i Sudnji dan. U tom značenju je na četrnaest mjesta upotrijebljena u Kur’anu. U suri El-Fatiha stoji: "Hvala Allahu...Gospodaru Sudnjeg dana"[121)]

I riječ tekzib (poricanje, negiranje) je u Kur’anu upotrijebljena na više mjesta; poricanje Allaha, Njegovih ajeta, Njegovih poslanika; poricanje susreta sa Allahom; poricanje kazne, Džehennema; poricanje Sudnjeg dana itd.

"A ne valja tako! Vi u Sudnji dan ne vjerujete" (El-Infitar, 9).

"Pa šta te onda navodi da poričeš onaj svijet - zar Allah nije sudija najpravedniji?!" (Et-Tin, 7 - 8).

"Znaš li ti onoga koji onaj svijet poriče?" (El-Ma‘un, 1).

Kur’an upozorava one koji gore navedeno poriču žestokom kaznom. On ih naziva zabluđenim, zalutalim, nehajnim, nevjernicima. On im pripisuje nasilje, laž, klevetu, ogovaranja, neposlušnost itd.

Drugi i treći ajet ove sure ukazuju na onoga koji onaj svijet poriče:

"Pa to je onaj koji grubo odbija siroče, i koji da se nahrani siromah - ne podstiče."

Riječ je tim (siroče) je u Kur’anu u jednini, dvojini i množini spomenuta na preko dvadeset i tri mjesta. Na deset mjesta je spomenuta zajedno sa siromahom i putnikom-namjernikom. Obaveze prema jetimu spomenute su u Kur’anu odmah poslije obaveza prema Allahu, Poslaniku i Njegovoj

bližoj rodbini:
"I znajte da od svega što u borbi zaplijenite jedna petina pripada Allahu
i Poslaniku i rodbini njegovoj i siročadi.." (El-Enfal, 41).
"Plijen od stanovnika sela i gradova koji Allah Poslaniku Svome daruje pripada: Allahu i Poslaniku Njegovu, i bližnjim njegovim i siročadi..." (El- Hašr, 7).
Suretu-l-Ma'un se može podijeliti u dva dijela. Prvi dio govori o nevjernicima koji negiraju Božije blagodati i Sudnji dan, a drugi dio o munaficima koji ono što rade ne rade u ime Allaha, čiji je murailuk došao do izražaja i u namazu kojeg ne obavljaju u njegovo vrijeme, a i kada to čine, čine samo forme radi. I jedni i drugi će iskusiti Allahovu kaznu koja će biti teška i bolna.
U četvrtom i petom ajetu ove sure govori se o munaficima "A teško onima koji, kad namaz obavljaju, namaz svoj kako treba ne izvršavaju..."
121) Fejruzabadi, Besair, 2/617.
Ova dva savjeta, prema Aiši Abdurrahman[122]- moguće je shvatiti samo u kontekstu ajeta koji ih slijede, a to su ajeti u kojima se kaže da su to oni "koji se samo pretvaraju i nikome ništa ni u naruč ne daju!"
Ibn Abbas kaže da se ovdje radi o munaficima. Svoje mišljenje, pored ostalog, on temelji i na upotrebi prijedloga 'an'. Otuda su mnogi rekli: El-hamdu lillahi-l-lezi kale 'an salatihim we lem jekulfi salatihim", jer da je kazano fi salatihim onda bi se ajet odnosio na vjernike.
Posljednji ajet ove sure govori o zekatu. S obzirom da ova sura govori o namazu, zekatu, pomaganju drugih, siromaštvu, sirotinji, murailuku itd. mnogi smatraju da ona pripada medinskom periodu Objave, to mišljenje dijele Ibn Abbas, Katada i drugi.
Ikrima je, kada mu je jedan od prisutnih rekao da će onaj koji nekome uskrati neki predmet za kućnu upotrebu biti kažnjen teškom kaznom, rekao: "Ne, nije tako. To je onaj koji u sebi objedinjuje škrtost, murailuk i koji, prije svega, zanemaruje svoj namaz."
122) Aiša Abdurrahman, Tefsir, 2/192.
Suretu-l-Kewser je. prema Ibn Abbasu i Mukatilu, objavljena u Mekki, a prema Hasanu el-Basriju, Mudžahidu i Katadi u Medini. Objavljena je poslije sure el-'Adijat, a ova je, po mišljenju mnogih, objavljena između početka Objave i prve hidžre muslimana u Abisiniju. Na osnovu toga može se zaključiti da je Suretu-l-Kewser objavljena nekako u tom vremenskom periodu.
Nazvana je ovim imenom zbog toga što se u njoj spominje riječ Kewser ("Mi smo ti, uistinu, mnogo dobro dali"). Ima tri ajeta, deset riječi i četrdeset i dva slova.[123)] U ovoj suri Allah je vjeru pretpostavio kapitalu i potomstvu i naložio Poslaniku da se svome Gospodaru klanja, da kurban kolje i da ga onima koji su siromašni dijeli kako ne bi bio kao oni koji

klanjaju i koji druge ne pomažu. (We jemne'une-l-ma'un).

1. "MI SMO TI, UISTINU, MNOGO DOBRO DALI"

Riječ Kewser ima više značenja. Kurtubi navodi petnaest, a prednost, po njemu, imaju samo dva:

- Rijeka u Džennetu. Tirmizi prenosi od Ibn Omera da je Božiji Poslanik rekao: "Kewser je rijeka u Džennetu njene obale su zlatne, njena voda teče po biseru i smaragdu, njena zemlja ljepše miriše od miška. Ona je bjelja i od snijega."

Ovaj hadis bilježi i Buharija, a njegov lanac prenosilaca se završava kod Enesa. Hadis je uvršten u grupu hasen sahih hadisa, a to su oni hadisi koji se mogu uzeti kao argumenti u dokazivanju vjerskih istina.

- Vrelo u Džennetu. Muslim prenosi od Enesa da je rekao: "Poslanik je jednom prilikom bio medu nama, pa je malo zadrijemao, potom je podigao glavu i osmjehnuo se. Upitali smo:
- Šta te je nasmijalo, Allahov Poslaniče?
- Malo prije objavljena mi je jedna kur'anska sura. Onda je proučio: In- na a'etajna ke-l-kewser..., a zatim upitao:
- Znate li šta je Kevser?

123) Fejruzabadi, Besair, 1/547; Abdulmute'ali Es-Sa'idi, En-Nazmu-l-fenni fi-l-Kur'an,

- Allah i Njegov Poslanik to bolje znaju, rekli smo.
- To je rijeka koju mi je Allah obećao. Ona ima mnogo dobra. To je, u stvari, vrelo na koje će doći moj ummet na Sudnjem danu..., rekao je Božiji Poslanik.

Naši prevodioci Kur'ana opredijelili su se za druga značenja. Korkut je ovu riječ uzeo u značenju mnogo dobro, a Čaušević kao najveće dobro, dobro koje neprestano raste.

U ovoj suri se dalje govori o bajram-namazu i kurbanu, obrednom klanju koje se obavlja poslije bajram-namaza.

2. "ZATO SE GOSPODARU SVOME MOLI I KURBAN KOLJI"

Šta je po Šerijatu bolje, kurban od sitne ili krupne stoke?

Neki smatraju da je u kurban najbolje zaklati ovna. Dokaz zato su Riječi Uzvišenog Allaha We fedejnahu bi zebhin 'azimin (I kurbanom velikim ga iskupismo). Praksa Božijeg Poslanika Muhammeda, a.s., govori u prilog ovom mišljenju. Njegovi kurbani su uglavnom bili od sitne stoke. Prema predaji koju prenosi Enes, Poslanik je jednog Bajrama u kurban zaklao dva ovna koji su bili bijeli i rogati. Obred klanja je obavio svojom rukom, proučio Bismillu i tekbir.

U kurban se od krupne i sitne stoke ne može zaklati ništa što ima jednu od sljedećih mahana:

- slijepo u jedno ili oba oka;

- odrezanog uha ili repa;
- odbijenog roga;
- slabo, mršavo i hromo;
- bolesno kao i sve ono što se može podvesti pod Riječi Uzvišenog Allaha ‘We jedžalune lillahi ma jekrehune (Oni Allahu pripisuju ono prema čemu sami odvratnost osjećaju).

O važnosti i značaju kurbana postoje mnogobrojni hadisi. Iz tog mnoštva izdvajamo samo neke:

"O ljudi, koljite kurban i računajte nagradu za njegovu krv, jer zaista kurbanska krv, iako pada na zemlju, na čuvanju je kod Moćnog i Uzvišenog Allaha."

"Najdraži posao koji čovjek može da uradi za vrijeme Kurbanskog bajrama, a koji je ujedno i najdraži Allahu, jeste da pusti krv svome kurbanu.
Na Sudnjem danu njegov kurban će mu pristupiti sa svim svojim zadacima. Zaista, taj posao stigne Allahu prije nego što padne prva kap krvi na zemlju.
Pa uljepšajte svoje poslove kurbanom".

"Ko sa zadovoljstvom zakolje kurban, računajući na Allahovu nagradu, kurban će mu biti zaklon od vatre."

Obredu klanja kurbana prethodi bajram-namaz. Poslanik je jedno vrijeme, prema pričanju Enesa, ovaj obred obavljao prije bajram-namaza, pa mu
je ovim ajetom naređeno da klanja bajram-namaz, pa tek onda pristupi obredu klanja kurbana (Fe umire en jusalli summe jenhar).

Inače, ovaj ajet je objavljen na Hudejbijji kada su idolopoklonici spriječili Božijeg Poslanika i muslimane da obave hadždž. Tada je Allah naredio Svome Poslaniku i muslimanima da poslije obavljenog namaza zakolju kurbane i da se tek onda vrate u Medinu.

3. "ONAJ KOJI TE MRZI SIGURNO ĆE ON BEZ POMENA OSTATI"

Ovaj ajet je objavljen kada je Božijem poslaniku Muhammedu, a.s., umrlo muško dijete. Idolopoklonici su tada rekli: Ebtere Muhammedu (Muhammed je bez pomena ostao). U arapskom jeziku riječ ebter označava, između ostalog, i čovjeka koji nema muškog poroda. Kada je Poslaniku umro sin Ka- sim u Mekki i Ibrahim u Medini, idolopoklonici su to iskoristili i rekli za Poslanika da je Ebter, a Ebter je sve ono što je nepotpuno. Hutba Zijada, namjesnika Basre, prozvana je Betra’ (nepotpuna) zbog toga što je bila lišena hamda (zahvale Allahu) i salavata (blagoslova) na Božijeg poslanika Muhammeda, a.s.

KURBAN U SVJETLU KUR’ANA I SUNNETA

"Mi smo ti, uistinu, mnogo dobro dali, zato se Gospodaru svome moli i kurban kolji"
(El-Kewser, 1-2)

Kurban je propisan druge hidžretske godine, kao i zekat, zekatu-l-fitr i dva bajrama, a ustanovljen je Kur’anom,'sunnetom i idžmaom.

Kur’an, kao prvi izvor islama, kada govori o kurbanu, govori uopćeno. On se ne upušta u pojedinosti. Kur’an samo kaže: Fe salli li rabbike wenhar ("Zato se Gospodaru svome moli i kurban kolji"), tj. klanjaj bajram-namaz i pridonesi žrtvu - kurban zakolji.

Ostali propisi koji se odnose na kurban, kao npr.: ko je obavezan da za- kolje kurban, a ko nije, šta može poslužiti u kurban, a šta ne može; kako se kolje kurban; šta uraditi sa kurbanskim kožicama; kako se vrši raspodjela kur- banskog mesa itd., pojašnjeni su Poslanikovim sunnetom, drugim izvorom islama.

Poslanik se u odnosu na Kur’an pojavljuje kao njegov tumač. Zadatak Poslanika je da objasni neka manje jasna mjesta u Kur’anu:

"A tebi objavljujemo Kur’an da bi objasnio ljudima ono što im se obja- vljuje" (En-Nahl, 44);

Da objasni istinu kada se ljudi raziđu:

"Mi tebi objavljujemo Knjigu da bi im objasnio ono oko čega se razila- ze" (En-Nahl, 64).

Kur’an dalje naglašava da presudu Božijeg Poslanika treba bez pogovora prihvatiti, jer "Onaj ko se pokorava Poslaniku, pokorava se i Allahu" (En- Nisa‘, 80).

Allah je Poslaniku dostavio Kur’an i dao hikmet da ljude poduči propi- sima vjere: "Allah je vjernike milošću Svojom obasuo kad im je jednog iz- među njih kao poslanika poslao, da im riječi Njegove kazuje, da ih očisti i da ih Knjizi i hikmetu poduči, jer su prije bili u očitoj zabludi" (Alu ‘Imran, 164).

Hikmet koji se spominje u ovom ajetu je, prema mišljenju većine (re’ju- l-džumhuri), sunnet. Imami Safija u Risali (str.78) kaže: "Čuo sam od onih koji od mene bolje poznaju nauku o Kur’anu gdje kažu da je hikmet u ovom ajetu Sunnet Božijeg poslanika Muhammeda, a.s."

Sunnet - ono što je Poslanik rekao, radio ili šutnjom odobrio - drugi je izvor islama. Odnos Sunneta i Kur’ana najbolje se može sagledati kroz iman i propise o namazu, postu, kurbanu itd.

Kur’an nalaže iman i traži od svojih pripadnika da imanom srca svoja napune. Međutim, šta je to iman nije objašnjeno Kur’anom, nego sunnetom ("Imanje da vjeruješ u Allaha, i u meleke Njegove, i u kitabe Njegove, i u poslanike Njegove, i u Sudnji dan, i da vjeruješ da sve što se događa, biva Allahovom voljom i određenjem").

Kur’an nalaže namaz, ali ne objašnjava. On navodi i neke namaske

šar- te, kao npr.:

- čistoću: stvarna i fiktivna (Kada hoćete da namaz klanjate, lica svoja i ruke svoje do iza lakata operite..." (El-Ma'ide, 6);
- pristojno oblačenje ("Lijepo se obucite kad hoćete namaz obaviti" (El-E'raf, 31);
- okretanje prema Kibli ("Mi ćemo sigurno učiniti da se okrećeš prema strani koju ti želiš: okreni zato lice svoje prema Mesdžidu-l-Haramu. I ma gdje bili, okrenite lica svoja na tu stranu" (El-Bekare, 144);
- vrijeme namaza ("Pa hvaljen neka je Allah kad god omrknete i kad god osvanete, - Njemu neka je pohvala i na nebesima i na Zemlji, - i predveče
i u podne!" (Er-Rum, 17 -18).

Međutim, sve ostalo (koliko namaza, koliko rekata, vrijeme obavljanja namaza, naknadni namazi, šta kvari namaz itd.) objašnjeno je Sunnetom.

Kur'an ukazuje i na način obavljanja namaza "O vjernici, učinite ruku* i učinite sudžud" (El-Hadžidž, 77); "I pred Allahom ponizno stojte!" (El-Bekare, 238), ali Sunnet o tome govori do u detalje. Sam Poslanik je ashabima, kada su ga upitali kako da obavljaju namaz, rekao: "Klanjajte namaz onako kako to ja činim." Ebu Hurejre, Vail b. Hadžer, Malik b. el-Huvejris i drugi prenose nam u brojnim hadisima način klanjanja Božijeg poslanika Muhammeda, a.s., pa otuda znamo šta je farz u namazu a šta nije, šta su namaski vadžibi, a šta Sunneti itd.

Kur'an nam, također, naređuje da postimo mjesec ramazan. Međutim, šta kvari post, šta je dozvoljeno postaču, a šta nije, šta mu se preporučuje, a šta zabranjuje itd. objašnjeno je Sunnetom.

Isti je slučaj i sa kurbanom. U Kur'anu stoji da se Allahu klanjamo i kurban koljemo, ali nije objašnjeno kako i na koji način da to činimo. Detalji koji se odnose na propise o klanju kurbana nalaze se u Sunnetu.

Kurban može biti obavezni (udhijjetun važibetun), iskupni (udhijjetu keffaretin), zavjetni (udhijjetun menzuretun) i dobrovoljni (udhijjetu teta-wuin).

1. OBAVEZNI KURBAN

Obavezni kurban (udhijjetun wadžibetun) jeste kurban koji se kolje za vrijeme Bajrama.

Prema hanefijskom mezhebu, svaki musliman i muslimanka koji posjeduje imovine u vrijednosti jednog nisaba u zlatu (91 gram) i srebru (641 gram) dužan je zaklati kurbana. Ova dužnost odnosi se na vjernika koji je mukim, kod kuće, a ne na musafira, putnika, a proizilazi iz ajeta u kome stoji: Fe salli li rabbike wenhor i hadisa u kome Poslanik kaže: Men wedžede seaten we lem judehhi fe la jakrebenne musallana

(Ko ima mogućnosti da zakolje kurban pa ga ne zakolje, nek se ne

približava mjestu gdje se klanja bajram- namaz).

Oni koji kurban smatraju vadžibom pozivaju se također i na hadis u kome stoji da je Poslanik naredio jednom ashabu, koji je prije bajram-namaza zaklao kurban, da mjesto njega zakolje drugi, što jasno govori da je kurban vadžib, jer u suprotnom Poslanik ne bi ovako postupio.

Prvo što ćemo u ovom mubarek-danu uraditi, to je da klanjamo bajram- namaz; zatim ćemo se vratiti kućama i poklati kurbane. Ko tako uradi, postupio je po mome sunnetu. A ko prije bajram-namaza zakolje, pa to je obično klanje. To nije obred. Tada je ustao Ebu Burda, koji je klanje već obavio, i rekao:

- Božiji Poslaniče. ja imam još jednu ovcu.
- Zakolji je na ime kurbana, ali to poslije tebe više nikome neće biti dozvoljeno - reče Poslanik.

Prema ostalim mezhebima (šafijskim, malikijski i hanbelijski), kurban koji se kolje u danima Bajrama je potvrđeni sunnet (sunneti muekkede). Podlogu za ovo oni nalaze u hadisu koji prenosi Ummi Selema, u kome stoji da je Poslanik rekao: "Kada nastupi prvih deset dana mjeseca zu-l-hidždžeta, a neko od vas hoće da zakolje kurban..." Na osnovu ovog hadisa oni kažu da je kurban sunnet, jer se njegovo izvršavanje prepušta volji onoga koji žrtvu pridonosi (We erade ehadukum en judahhi).

Bilo kako bilo, Kur’an traži da se ova obaveza izvrši i ona je u granica-ma mogućnosti svakog muslimana obligatna. Kur’an i hadis o ovoj vrsti kurbana ukratko kažu slijedeće:

- da je to dužnost svakog imućnog muslimana i muslimanke;
- da se u kurban može zaklati goveče i deva od krupne stoke i ovan, ovca, koza ili jarac od sitne stoke;
- da se u kurban ne može zaklati slijepo, hromo, mršavo i bolesno, prema hadisu Poslanika, za koji Tirmizija kaže da je hasen sahih;
- da sitna stoka može poslužiti samo kao jedan kurban, dok se od krupne stoke može udružiti sedam osoba (Za vrijeme Bitke na Hudejbijji zajedno smo sa Božijim Poslanikom klali kurbane i to devu i goveče za sedam osoba - kaže Džabir Ibn Abdullah);
- da se jedan kurban može zaklati i za cijelu porodicu, jer praksa u Po- slanikovom vremenu govori da je bilo ashaba koji su u kurban klali jedno bravče za sebe i svoju obitelj;
- da vrijeme klanja kurbana počinje poslije bajram-namaza i traje do kraja trećeg dana Bajrama;
- da se pri klanju mora paziti na šerijatske propise;
- da je poželjno da čovjek sobom zakolje kurban, a ako klanje obavi neko drugi, onda je mekruh njegov rad plaćati kurbanskim mesom (od Alije se prenosi da mu je Poslanik naredio da nadzire klanje njegovih kurbana i podijeli meso, kože itd., a da od kurbanskog mesa ništa ne daje za klanje);

- kurbansko meso treba podijeliti na tri dijela; od toga jedan dio zadržati za sebe, drugi podijeliti siromasima, a treći darovati rodbini i prijateljima, jer je u Kur'anu rečeno: "Jedite od njih i nahranite onoga koji prosi i onoga koji ne prosi";
- kurbansku kožu, kad je u pitanju vjerski život u našoj zemlji, treba pokloniti u Fond za izdržavanje učenika medrese i studenata Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu, jer se ista ne može prodati s tim da se novac u lične potrebe iskoristi (Ko proda kožu kurbana, taj kao da ga nije ni zaklao - stoji u jednom hadisu).

U ovu vrstu kurbana spada i kurban koji se kolje prilikom nadijevanja imena djetetu. Prema islamskim propisima, nadijevanje imena djetetu, ili aki- ka, vrši se sedmi, četrnaesti ili dvadesetprvi dan poslije rođenja, a može i kasnije. Tom prilikom imam s tekbirom i bismillom okrene dijete prema Kibli, a onda mu na desno uho prouči ezan, a na lijevo ikamet, a zatim jedan odlomak iz Kur'ana i dovu i tada po želji roditelja prvi u cjelini izgovori ime djeteta.

U Buharinoj zbirci hadisa (Kitabu-l'-akika) stoji da su muslimani za vrijeme Poslanika donosili svoju djecu u Poslanikovu kuću da im on nadije ime i dovu prouči, što je Poslanik rado činio. Tom prilikom bi Poslanik djetetu stavio i malo hurme u usta da iz njegove mubarek ruke okusi i prvi zalogaj.

Kurban koji se kolje prilikom ove svečanosti jeste potvrđeni sunnet (sunneti muekkede). Poslanik je to prakticirao, ashabi i prvi muslimani.

U brojnim hadiskim zbirkama zabilježeno je da je Poslanik zaklao po jednog ovna kada je nadijevao imena svojim unucima Hasanu i Husejnu.

Međutim, ova praksa je kod nas skoro zaboravljena. Bilo bi lijepo kada bi se obnovila. Svi propisi koji se primjenjuju prilikom klanja kurbana za vrijeme bajrama važe i kod kurbana koji se kolje prilikom nadijevanja imena izuzev što kod akike nema udruženog kurbana.

Iskupni kurban (udhijjetu keffaretin) vezan je za obrede hadždža i proi- zilazi iz sljedećih prekršaja:

- ako hadžija obavi tavafu-z-zijare džunup, a ne ponovi ga dok je još u Mekki;
- ako spolno opći poslije stajanja na Arefatu, prije nego se obrije i ošiša;
- ako bi hadžija kao muhrim upotrijebio miris i njime namirisao neki dio tijela: ruke, lice, glavu itd.;
- ako bi obukao nešto što je šiveno;
- ako bi cio dan držao pokrivenu glavu;
- ako bi obrijao glavu, bradu ili ona mjesta, koja se briju radi čistoće;
- ako bi se bavio lovom;
- ako bi obrezao nokte najmanje jedne ruke ili noge, za svaku ruku ili nogu jedan kurban, ako obrezivanje nije izvršio u jednom mahu;

- ako bi izostavio tavaf pri dolasku i odlasku;
- ako bi napravio prijestup u odnosu na Harem, kao npr. sjekao drveće, granje ili uništavao zelenilo.

Za sve ove prekršaje potreban je kurban, s tim što prva dva prekršaja traže kurban od krupne, a ostali od sitne stoke.

Teži prekršaji (spolno općenje, obavljanje tavafu-z-zijereta džunup, lov, brijanje glave i obrezivanje nokata) se moraju sankcionisati. Izgovor da je prekršaj učinjen iz zaborava ili neznanja ne može se uzeti kao opravdanje. Međutim, ako se u zaboravu pokrije glava, obuče nešto što je šiveno, upotrijebi miris itd. onda se zaborav ili nepoznavanje propisa može uzeti kao opravdanje, jer je Poslanik u jednom hadisu rekao: "Mojim sljedbenicima je oprošteno ono što učine nenamjerno, u zaboravu, kao i ono na šta budu prisiljeni."

3. ZAVJETNI KURBAN

Zavjetni kurban (udhijjetun menzuretun) jeste kada se neko zavjetuje da će kurban zaklati, onda dotični taj zavjet mora da ispuni, jer je Allah u Kur’anu rekao: "I neka zavjete svoje ispune", a Poslanik u jednom hadisu je kazao: "Ko se zavjetuje da će se Allahu pokoriti, neka se pokori." Čim se ispuni zavjet, zavjetni kurban treba zaklati.

Međutim, ako dotična osoba umre, a ne ispuni zavjet, onda će to za nju obaviti njeni najbliži. Meso zavjetnog kurbana se mora u cijelosti podijeliti sirotinji. Za sebe i svoje potrebe ne smije se ništa zadržavati.

Također se ne smije jesti meso od kurbana koji se kolje za umrlog, ako je to klanje izvršeno na njegovu oporuku, a ako nije, onda se jedna trećina takvog kurbana može zadržati za sebe i svoju obitelj.

Dobrovoljni kurban (udhijjetu tetawuin) jeste nafila-kurban. To je lijepo činiti, jer je to činio i naš Poslanik, posebno u sezoni hadždža. Meso ovog kurbana može da jede i onaj ko ga pridonosi. Inače, svi propisi koji važe za kurban koji se kolje u danima Bajrama, važe i za dobrovoljni kurban.

Ostaje jedno od pitanja koje je u posljednje vrijeme aktuelizirano, a to je da li novčana protuvrijednost kurbana može zamijeniti kurban?

Islamska ulema je vrlo rano načela ovo pitanje. Bilal, Imami Malik, Eš-Sa‘bi i Ebu Sevr smatraju da može, odnosno da je bolje da se umjesto klanja kurbana njegova protuvrijednost u novcu podijeli kao sadaka.

Ahmed b. Hanbel, Ebu ‘Amr i drugi smatraju da je klanje kurbana bolje, jer je to sunneti muekkede (potvrđeni sunnet) kao i bajram-namaz, a poznato je svima da je bajram-namaz bolji od nafile-namaza.

U posljednje vrijeme ovom pitanju više pažnje su posvetili Tantavi Dževheri u svome tefsiru El-Džawahir, Muhamed Ferid Vidždi u Naučnoj enciklopediji i Akademija za islamska istraživanja u Kairu, tragajući za jednim rješenjem koje bi udovoljilo šerijatskim propisima, a istovremeno

zaštitilo stočni fond i omogućilo svrsishodnije iskorišćavanje kurbana.

U Kur’anu ima samo pet sura koje počinju sa zapovijednim načinom reci (kul)... To su: Suretu-l-Džinn (Reci: "Meni je objavljeno da je nekoliko džinova prisluškivalo i reklo: ’Mi smo, doista Kur’an, koji izaziva divljenje, slušali’), Suretu-l-Kafirun (Reci: "O vi nevjernici"), Suretu-l-Ihlas (Reci: "On je Allah - Jedan!") i El-Mu‘awwizetani; El-Felek (Reci: "Utičem se Gospodaru svitanja") i En-Nas (Reci: "Tražim zaštitu Gospodara ljudi").

Allah je naredio Poslaniku da kaže: "Meni objavljeno", ili da kaže:

"On je Allah - Jedan!", ili da kaže: "Utičem se Gospodaru svitanja", odnosno "Tražim zaštitu Gospodara ljudi". Bilo bi dovoljno da je Poslanik ovako izgovorio ono što mu je objavljeno, bez imperativa kul. Međutim, on je izgovorio
i ovaj imperativ, jer se radi o Kur’anu, a zadatak Poslanika je bio da ga dostavi ljudima onako kako ga je njemu dostavio Džibrili Emin.

Postavlja se pitanje također da li se ova naredba odnosi samo na Poslanika ili i na njegov Ummet? U suri El-Džinn to se odnosi samo na Poslanika. Niko drugi osim njega ne može reći da mu se objavljuje.

U ostalim surama to se odnosi na sve pripadnike islama.

1. SURA EL-FALAK

Suretu-l-Falak je objavljena u Medini. Ima pet ajeta, dvadeset i tri riječi
i sedamdeset i četiri harfa. Nazvana je ovim imenom zbog toga što se riječ el- felek (svitanje) spominje u prvom ajetu ove sure. Ovo ime je tewkifi tj. ono je određeno od strane Objave, odnosno Božijeg Poslanika.

U ovoj suri je zlo (šerrun) spomenuto četiri puta. Traži se zaštita Gospodara svitanja od zla onoga što On stvara, od zla mrkle noći, od zla smu- tljivca i od zla onoga koji zavidi.

Allah je omogućio ljudima da na ovom svijetu uživaju razna dobra.

Ko je vrijedniji taj će sigurno doći do većih ovozemaljskih dobara. Neka od tih dobara se stiču trudom, a druga je Allah izravno podario nekim ljudima. Vjernici bi trebali biti zadovoljni ovom raspodjelom. Međutim, ima ih koji sa ovim nisu zadovoljni. Takvi su u Kur’anu označeni kao zavidnici. Kur’an nas na to upozorava i nalaže da se utječemo Allahu od takvih ljudi i tražimo Njegovu zaštitu. O takvim koji ne mogu da gledaju neko dobro kod drugih ljudi Allah kaže: "Kad bi oni bilo kakav udio u vlasti imali, ljudima ne bi ništa dali ili bi ljudima na onome što im je Allah iz obilja Svoga darovao zavidjeli (En- Nisa’, 53 - 54).

Međutim, pored ove zavidnosti koja je zabranjena, postoji i zavidnost koja je dozvoljena. O toj zavidnosti Poslanik je rekao:

"Nije dozvoljeno zavidjeti, osim dvojici ljudi:

- čovjeku kome je Allah dao imetak i uputio ga da taj imetak troši na putu istine, i
- čovjeku kome je Allah dao mudrost, te po svojoj mudrosti (znanju) sudi i daje savjete drugima."

Ova vrsta zavidnosti se naziva zavidnost bez zlobe. Buharija je u svome djelu Sahihu-l-Buhari posvetio jedno poglavlje ovoj zavidnosti i nazvao ga "Babu-l-igtibati fi-l-‘ilmi we-l-hikmeti". Poslanik je ovu zavidnost nazvao imenom gibtatiin kada je rekao: "Pravi vjernik je sretan (i mnogi mu zavide), a licemjer (munafik) je nesretan - jer je zavidan."

Ova vrsta zavidnosti se može nazvati i natjecanjem (tmunafesetun).

U tom smislu je ova riječ upotrijebljena i u Kur’anu "I neka se zato natječu oni koji hoće da se natječu!" (El-Mutaffifun, 26).

2. SURA EN-NAS

Suretu-n-Nas je također objavljena u Medini. Ima šest ajeta, dvadeset riječi i sedamdeset i devet slova (harfova). Nazvana je ovim imenom zbog toga što se riječ an-nas (ljudi) spominje u prvom, drugom, trećem i četvrtom i petom ajetu ove sure.

Suretu-l-Falak i Suretu-n-Nas su dvije posljednje sure u redoslijedu kur’anskih sura u Mushafu. One se nazivaju zajedničkim imenom El-Mu‘awwi- zetani jer se njima utječemo Allahu od svih zala na ovome svijetu. Obje počinju sa riječima (Reci: "Utičem se...").

Suretu-l-Felek i Suretu-n-Nas se još nazivaju i El-Mukaškišetani jer čiste vjernike od nifaka. Oba ova imena su gajr tewkifi tj. ona su određena od strane ashaba, drugova Božijeg Poslanika, a ne od strane Objave, odnosno Poslanika.

3. VAŽNOST I ZNAČAJ OVIH SURA

Nesai bilježi da je Ukbe b. Amir došao Božijem Poslaniku i rekao mu: "Poduči me učenju (čitanju) sure Hud." Poslanik mu je tada rekao: "Ništa bolje kod Allaha nećeš proučiti od sure El-Felek (Reci: "Utičem se Gospodaru svitanja...").

Poslanik je, bilježi Ebu Davud, jednom prilikom na putovanju upitao Ukbe b. ‘Amra: "Hoćeš li da te naučim dvjema najboljim surama koje se mogu proučiti?" Poslije toga Poslanik je proučio Suretu-l-Felek i Suretu-n-Nas.

Prenosi se također da je Ukbe b. ‘Amir rekao: "Putovao sam sa Božijim Poslanikom i kada smo došli do jednog mjesta između Džuhfe i El-Abw’a osjetili smo jak vjetar. Tada je Poslanik počeo da uči suru El-Felek (Reci: "Utičem se Gospodaru svitanja...") i suru En-Nas (Reci: "Tražim zaštitu Gospodara ljudi..."), a zatim je rekao:

"O ‘Ukba, traži zaštitu od svoga Gospodara učenjem ovih sura, jer niko ko traga za utočištem nije našao bolje utočište od ovog."

Ovome je ‘Ukbe b. ‘Amir dodao: "Čuo sam Božijeg Poslanika kako uči ove dvije kur’anske sure u namazu."

Poslanik je savjetovao svojim drugovima, ashabima da prije spavanja i nakon ustajanja uče ove dvije kur’anske sure.

Nesai bilježi da je Poslanik rekao Abdullahu:

- Uči!
- Šta da učim, Božiji Poslaniče? - upita Abdullah.
- Uči Suretu-l-Ihlas (Reci: "On je Allah - jedan!") i El-Muawwizetani: El-Felek (Reci: "Utičem se Gospodaru svitanja...") i En-Nas (Reci: "Tražim zaštitu Gospodara ljudi...") tri puta - ujutro i naveče biće ti dovoljno, reče Poslanik.

Obje ove sure predstavljaju svojevrsne kur’anske dove, a dova je vrlo važna stvar u životu čovjeka posebno u ovom današnjem vremenu u kome živimo. Dova nas duhovno i moralno jača da lakše podnosimo poteškoće i eventualne žrtve. Obje ove sure kao kur’anske dove uvrstio je u svoju Zbirku izabranih dova iz Kur’ana Ali El-Kari koju je na naš jezik preveo rahmetli Mehmed Handžić pod naslovom Zbirka izabranih dova iz Kur’ana i Hadisa.

IZVORI I LITERATURA

Kur’an i tefsir

1. Kur’an, arapski tekst, Starješinstvo Islamske zajednice BiH, Sarajevo, 1983.
2. Kur’an, arapski tekst, Kuvajt, 1981.
3. Taberi, Džami‘u-l-bejani fi te'mli-l-Kur'ani, Bejrut, 1983
4. Kurtubi, El-Džami’u li ahkami-l-Kur’ani, Kairo 1967.
5. Džessas,Ahkamu-l-Kur'ani, Istanbul, 1916.
6. Zamahšeri, Keššaf, Kairo, 1986.
7. Sabuni, Tefsiru ajati-l-ahkam, Mekka, 1973.
8. Sabuni, Muhtesaru Tefsiri Ibn Kesir, Bejrut, 1981.
9. Sajis, Tefsiru ajati-l-ahkami, Kairo, 1982.
10. Ahmed Husein, Tefsir, Kairo, 1976.
11. Alusi, Ruhu-l-me'ani fi tefsiri-l-Kur’ani, Kairo, 1967.
12. Muhammed Abduhu, Tefsiru-l-Menar, Kairo, 1927.
13. Mahmud Šeltut, Tefsiru-l-Kur’ani-l-kerimi, Kairo, 1966.
14. Aiša Abdurahman (Bintu-š-Šati‘i), Et-Tefsiru-l-bejani li-l-Kur’ani-l-kerimi, Kairo, 1968.

Prijevodi Kur’ana

15. Koran, preveo Mićo Ljubibratić (Hercegovac), Beograd, 1895.
16. Kur’an, preveo sa arapskog Hadži Ali Riza Karabeg, Mostar, 1937.
17. Kur’an Časni, preveli Hafiz Muhamed Pandža i Džemaluddin Čaušević, Sarajevo, 1937; Zagreb, 1969.
18. Kur’an, preveo Besim Korkut, Sarajevo, 1977.

19.Husein Đozo, Prijevod Kur’ana s komentarom, I, II, III, Sarajevo, 1966 -1967.
20.Mustafa Mlivo, Prijevod Kur’ana, Bugojno, 1994.
21.Enes Karić, Kur’an s prijevodom na bosanski jezik, Sarajevo, 1995.
Hadiske zbirke
22.Sahihu-l-Buhari, Kairo, 1970.
23.Sahihu Muslim
24.Malik ibn Enes, Muwweta
25.Askalani, Fethu-l-Bari
Prijevodi hadiskih zbirki
27.Sahihu-l-Buhari, I, II, III (prijevod i komentar Hasan Škapur), Prijedor, 1974 - 1976.
28.Sahihu-l-Buhari,YV (prijevod i komentar Hasan Škapur i Hasan Makić), Sarajevo, 1991.
29.Imam Tirmizi, Vrline Alkihovog Poslanika (Izbor). Prijevod sa arapskog Husein Omerspahić, Sarajevo, 1995.
30.Jakub Memić, Izbor Poslanikovih hadisa, Sarajevo, 1985.
31.Jusuf Ramić, Izbor Poslanikovih hutbi, Sarajevo, 1990.
32.El-E’azami, Izbor hadisa iz Rijadu-s-salihina, grupa prevodioca, Rijad, 1992.
Ostala literatura
33.Fejruzabadi, Besairu zewi-t-temjizi fi letaifi-l-Kitabi-l-azizi, Kairo, s.a.
34.Mustafa Zejd, En-Nashu fi-l-Kur’ani, Kairo
35.Ibn Nedim, El-Fihrist, Lajpcig, 1872
36.Ali Abdulvahid Vafi, Es-Sawmu we-l-edhijetu bejne-l-islami we-l-edjani-s-sabika- ti, Kairo, s.a.
37.Muhammed eđ-Desuki, Es-Sijamu fi-l-Kur’ani, Kairo, 1967
38.Abdurahman Džeziri, Kitabu-l-fikhi ale-I-mezahibi-l-erbea
39.El-Esfehani, El-Mufredatu fi garibi-l-Kur’ani
40.Sejjid Sabik, Fikhu-s-sunneti, Bejrut, 1977.
41.Ahmed Abdulgafur Attar, Hadždžetu-n-nebijji we ahkamu-l-hadždži we-l-umreti, Mekka, 1976.
42.Ibn Hišam, Sira, Kairo, 1936.
43.Imam Ibrahim Ahmed, Tarihu-l-feleki inde-l-‘areb
44.Muhammed ed-Desuki, El-Hidžretu fi-l-Kur’ani, Kairo, 1971.
45.Ibn Selame, Kitabu-n-nasihi we-l-mensuhi
46.Gazali, Kitabu-l-Ihjai, Kairo, 1967.
47.Nevevi, Rijadu-s-salihin
48.Radžihi, El-Menhedžu-l-hadisi fi tefsiri ahsmi-l-hadisi Kairo, 1963.
49.Abdulkerim El-Hatib, El-Kisasu-l-Kur'ani fi mentukihi we mefhumihi, Kairo, 1965.
50.Muhammed Ahmed Halefallah, El-Fennu-l-kisasi fi-l-Kur’ani
51.Muhammed Muhtar, Dewru-l-mesadžidi fi-l-islami

52.Zerkeši, I’lamu-s-sadžidi bi ahkami-l-mesadžidi
53.Esbehani, Kitabu-l-Egani
54.Džezuli, Delailu-l-hajrati
55.Ševkani, Tuhfetu-z-zakirine
56.Nevevi, El-Ezkar
57.Vahidi, Esbabu-n-nuzuli. Kairo, 1315 (h).
58.Sujuti, Lubabu-n- nukuli, Kairo, 1382 (h).
59.Jusuf Bedr, Suretu Jasin
60.Abdulatif Ibada, El-Mebadiu-s-sijasijje fi-l-Kur’ani-l-kerimi
61.Seid Ramadan, Islamsko pravo - izvori i razvoj, Sarajevo, 1984.
62.Ibrahim Džananović, Idžtihad u prva četiri stoljeća islama, Sarajevo, 1986.
63.Muhammed Hilmi Mahmud, Dimokratijjetu Muhammed, Kairo, 1966.
64.Muhammed Jusuf Musa, Nizamu-l-hukmi fi-l-islami, Kairo, 1963.
65.Muhammed Hamidullah, Muhammed, a.s., I, II, Zagreb, 1977.
66.Jusuf Ramić, Povodi objave Kur’ana, Sarajevo, 1990
67.Bakillani, i‘adžazu-l-Kur’ani, Kairo, 1964.
68.Sujuti, El-Itkanu fi ulumi-l-Kur’ani, Kairo, 1967.
69.Subhi Salih, Mebahisun fi ulumi-l-Kur'ani, Bejrut, 1968.
70.Bekri Šejh Emin, Et-Teabiru-l-fennifi-l-Kur’ani, Bejrut, 1976.
71.Ibn Dževzi, Et-Tibjanu fi aksami-l-Kur’ani
72.Muhammed Halil Husari, Mea-l-Kur’ani-l-kerim
73.Nevevi, Tehzibu-l-esmai we-l-lugati
74.Ibn Abdi Rabbihi, El-Tkd el-ferid, Bejrut, 1983.
75.Nasiruddin Esed, Mesadim-š-š’ri-l-džahili, Kairo, 1962.
76.Muhajsin, Tarihu-l-Kur’ani
77.Abdulmute’ali Saidi, En-Nazmu-l-fennifi-l-Kur’an
78.V. Simić, Klasična arapska poezija
79.Sulejman Grozdanić, Stara arapska poezija, Sarajevo, 1971.
80.M. Papić, Stazama prosvjete i kulture, Sarajevo, 1966.
81.Ibrahim Trebinjac, Učenje i poučavanje Kur’ana
Enciklopedije i rječnici
82.The Ecyclopaedia of Islam, Leiden, 1981.
83.El-Mewsua eš-ša‘bijje, Kairo, 1969
84.Muhammed Fuad Abdulbaki, El-Mu'adžem el-mufehres li elfazi-l-Kur’ani, Kairo, 1981.
85.Teufik Muint, Arapsko - srpskohrvatski rječnik, Sarajevo, 1973.
Novine i časopisi
86.Darko Tanasković, Kur’an; Mogućnosti, br. 8 - 9, Split, 1979.
87.Ljudevit Plačko, Islam i oblici državne vlasti: Argumenti br. 2, Rijeka 1982. godine
88.Hedju-l-islami, 21,18,1973.
89.I(driz) D(emirović), Šura u islamu; Elifi septembar 1990.

90. Šaban Hodžić, Islam je vjera istinske demokratije; Takvim za 1977; Sarajevo, 1976.

BILJEŠKA O AUTORU

Prof. dr. JUSUF RAMIĆ, rođen je 14.09.1938. godine u Šeheru kod Kalesije. Osnovnu školu završio je u rodnom mjestu, a srednju Gazi Husrev- begovu medresu u Sarajevu 1958. godine. Po završetku medrese studirao je pravo u Ljubljani i Beogradu, a onda je 1962. godine prekinuo studij i otišao u Kairo. U Kairu je iste godine upisao Fakultet arapskog jezika na El-Azhe- ru. Na ovom fakultetu je diplomirao, magistrirao i doktorirao. Po povratku u domovinu 1974. godine počeo je da radi u Islamskoj zajednici, prvo kao šef Kabineta reisul-uleme, a onda je, kada je otvoren Islamski teološki fakultet u Sarajevu, postavljen za docenta na predmetu arapski jezik i arapska književnost gdje se i danas nalazi. Godine 1983. biran u vanrednog, a 1989. u redovnog profesora. U tom vremenskom periodu biran je za prodekana, a 1990. godine i za dekana ovog fakulteta.

Bio je svojevremeno glavni i odgovorni urednik Preporoda, Zbornika radova Islamskog teološkog fakulteta i član redakcije Islamske misli od njenog osnivanja pa do gašenja 1992. godine, zatim Glasnika VIS-a Anala GH biblioteke i Priloga za orijentalnu filologiju (POF Orijentalnog instituta u Sarajevu.

Bio je svojevremeno član VIS-a i član i potpredsjednik Sabora Islamske zajednice BiH, Hrvatske i Slovenije i predsjednik Privremenog organa Mešihata IZ-ce BiH u ratnom periodu (1992. - 1993.). Kandidovan je i za rei- sul-ulemu na izborima 1991. godine. Učestvovao je na mnogim naučnim skupovima u zemlji i inozemstvu. Na kraju obavio je petu islamsku dužnost, hadždž 1997. godine u grupi bošnjačkih intelektualaca koji su ovu dužnost obavili kao specijalni gosti kralja Fahda bin Abdulaziza.

U toku rada na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu pisao je, prevodio i objavljivao tekstove iz oblasti tefsira, arapskog jezika i arapske književnosti u našim časopisima i listovima. Objavio je i nekoliko knjiga, a ovdje posebno ističemo:

1. Usretu-l-Muwailihi we eseruha fi-l-edebi-l-'arebi (Porodica Muvvai-lihi i njen uticaj u arapskoj književnosti). Doktorska disertacija koja je štampana u Kairu 1980. god.
2. Povodi objave Kur'ana (Sarajevo, 1984., 1990. god.)
3. Izvor Poslanikovih hutbi (Sarajevo, 1990., 1994. god.)
4. Udžbenik arapskog jezika za I, II i III razred osnovne škole u saradnji sa Omerom Nakičevićem i Mesudom Hafizovićem.

Povodi objave Kur'ana i Izbor Poslanikovih hutbi prevedeni su i na albanski jezik i objavljeni u Skoplju i Prizrenu.

Prof. dr. JUSUF RAMIĆ se bavio i prevodilačkim radom. Od djela koja je preveo sa arapskog na bosanski jezik ovdje izdvajamo:

1. Mustafa Mahmud, Kur'an savremeni pokušaj razumijevanja (Sarajevo, 1981., 1991. god.). Neki dijelovi ovoga prijevoda prevedeni su i na albanski jezik i objavljeni u časopisu Dituria islame.
2. Arapsko-islamski uticaj na evropsku renesansu. Ovo je djelo prevedeno u saradnji sa Ahmedom Smajlovićem, Mesudom Hafizovićem i Sabinom Izetbegović.
3. Sejjid Kutb, Fi Zilali-l-Kur'ani (U okrilju Kur'ana). Prvih šest džuzova ovoga tefsira koji su do sada štampani preveo je u saradnji sa Omerom Nakičevićem i Mesudom Hafizovićem.
4. Maurice Bucaille. Biblija, Kur'an i nauka (Sarajevo, 1979.). Poglavlje: Kur'an, hadis i moderna nauka. Ovo poglavlje je prevedeno iz arapskog izdanja Bikajevog prijevoda. Njega je, u zajednici sa autorom, recenzirao poznati islamolog Maruf Davalibi, a prijevod s arapskog jezika izvršio dr. Jusuf Ramić.

Od djela koja su napisana na arapskom jeziku, a koja se nalaze u rukopisu ovdje izdvajamo slijedeća djela:

1. Diwanu-l-inšai, tetawuruhu ve eseruhu fi-l-edebi (Dvorska kancelarija, njen razvoj i uticaj u književnosti). Rad je napisan u Kairu 1968. godine, a pohranjen u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu.
2. Dirasetun hawle Lamijeti-l-'Areb (Studija o kasidi Lamijetu-l-Areb od Sanfare). Rad ima 60 stranica i podijeljen je na tri poglavlja u kojima se govori o pjesnicima - lutalicama s posebnim osvrtom na Sanfaru i njegovu ka- sidu. Rad je napisan u Kairu 1969. godine, a pohranjen u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu.
3. El-Mekamatu fi-l-edabi-l-'arebi bejne-t-tabi we-s-san'ati (Mekame u arapskoj književnosti između prirodnog i vještačkog stila). Rad je napisan u Kairu 1969. godine a pohranjen u GH biblioteci.
4. Hariri hajatuhu we edebuhu (Hariri - život i djelo).Magistarski rad iz klasične arapske književnosti.

Na kraju treba istaći da je prof. dr. JUSUF RAMIĆ bio uključen i u projekat izrade Svjetske bibliografije o prevođenju značenja Kur'ana World bibliography of translations of the meanings of Iioly Qur'an koja je objavljena u Istanbulu 1986. godine i da je suradnik na projektu Islamske enciklopedije u Turskoj koju izdaje Turkish religions foundation.